

Hikâyelerin Hikâyesi

Yazdıklarıyla Yaşayanlar II

Hasan Saraç

portakal

portakal

PORTAKAL KİTAP | 45
BİYOGRAFİ | 3

YAZDIKLARIYLA YAŞAYANLAR 2
Hasan Saraç

EDİTÖR
Rukiye Şahin

ISBN
ISBN: 978-975-2468-80-1
9 789752 468801

PORTAKAL KİTAP
Cağaloğlu, Hocapaşa Mahallesi
Ankara Caddesi, Nº 18 Kat: 1 / C
Fatih / İstanbul
T. 0212 511 24 24

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika Nº 45586

KAPAK/İÇ TASARIM
Barış Şehri

İÇ TASARIM UYGULAMA
Nur Kayaalp

1. BASKI
Şubat 2020, İstanbul

BASKI VE CİLT
Alfabe Basım
İkitelli OSGB Mah. Enkoop 1. Sok.
No: 18/-1 Başakşehir/ İstanbul
Telefon: (0212) 485 21 25
Matbaa Sertifika No: 46012

www.portakalkitap.com
portakal@portakalkitap.com
/portakalkitap
/KitapPortakal

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Portakal Kitap, L-M Leyla ile Mecnun Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş'ye aittir. İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Hikâyelerin Hikâyesi

Yazdıklarıyla Yaşayanlar II Hasan Saraç

HASAN SARAÇ

Hasan Saraç 1951 yılında Ankara'da doğdu. Ankara Fen Lisesi ve ODTÜ Bilgisayar Mühendisliği'ni bitirdikten sonra 1988 yılında Harvard Business School'dan mezun oldu.

Otuz yedi yıl boyunca değişik sektörlerde işveren ve/veya üst düzey yönetici olarak çalışan yazarın bugüne kadar *KOR – Aşkın Merkezi Mevlana, Aynadaki Adam ve Turabdin'e Dönüş* dahil olmak üzere altı romanı yayınlanmıştır. Eşi Handan ile birlikte İstanbul'da yaşamaktadır ve İpek adında bir kızları vardır.

Hikâyelerin Hikâyesi projesinin ilk bölümü olan *Yazdıklarıyla Yaşayanlar*, 2018 yılının Nisan ayında okurlarıyla buluştu.

www.hasansarac.net

Troy için

Bu eserin yayına hazırlanmasında
çok değerli katkıları bulunan
eşim Handan'a teşekkürlerimle.

Önsöz 10

Adalet Ağaoğlu 14

Agatha Christie 26

Amin Maalouf 36

Attila İlhan 46

Aziz Nesin 58

Baruch Spinoza 70

Brontë Kardeşler:
Charlotte, Emily ve Anne 82

Carl Gustav Jung 94

Charles Dickens 106

Isaac Asimov 118

İvan Sergeyeviç Turgenyev 130

Jack London 142

James Joyce 154

Jane Austen 168

Jerzy Kosinski 180

John Steinbeck 192

Johann Wolfgang von Goethe 204

Kurt Vonnegut Jr. 216

Milan Kundera 228

Nâzım Hikmet 240

Orhan Veli Kanık 254

Sigmund Freud 266

Thomas Mann 278

William Faulkner 290

Yaşar Kemal 302

Önsöz

Yazdıklarıyla Yaşayanlar adlı ilk kitabımız 2018 yılının Mayıs ayında yayınlanmıştı. Değerli okurlarımızın ilgisinden ve yüreklendirici yorumlarından aldığımız güçle şimdi de yirmi beş farklı yazarın hikâyesiyle yeniden buluşuyoruz.

Sizler de şahit olmuşsunuzdur, edebiyat meraklıları usta yazarlarla tanıştıklarında çok heyecanlanır. Zira onların gözünde bu insanlar sadece yetenekleriyle değil, duyguları, düşünceleri ve yaşam tarzlarıyla da sıradan insanlardan çok farklıdır, adeta uzaydan gelmişlerdir bizim mütevazı dünyamıza.

Kim bilir?

Oysa aslında usta yazarların, şairlerin, sanatçıların yaşamları da diğer insanlarınkinden pek farklı değil. Onlar da herkes gibi doğuyor, büyüyor, hayal kuruyor, âşık oluyor, kıskanıyor, bunalıma düşüyor, acı çekiyor ve yaşlanıyor. Günü geldiğinde doğal nedenlerle ya da kendi kararlarıyla bu dünyaya veda ediyor. Kimileri büyük törenlerle uğurlanıyor evrenin gizemli katlarına. Kimileriyse ancak üç beş kişinin himmetiyle usulca defnediliyor, tıpkı Van Gogh'un, Mozart'ın, Kafka'nın, Sabahattin Ali'nin, Orhan Veli'nin ve daha nicelerinin başına geldiği gibi.

Usta yazarları diğer fânilerden ayıran en önemli özellik tutkuları olabilir mi acaba?

Öyle böyle değil, sınırsız, yakıcı bir tutku. Yazma, yaratma ve yazdıklarını ulaşabilecekleri herkesle paylaşma tutkusu. Öte yandan kişilikleri, hayat tarzları, fikirleri, tercihleri birbirlerinden alabildiğine farklıdır. Esin kaynakları, konuları, teknikleri de...

Yazma sanatına kattıkları değer, harcadıkları emek elbette tartışılmaz. Kimi yazarlar bu noktaya yetenekleri sayesinde geldiklerini düşünür. Kimileri de yetenek yüzde birse, geri kalan yüzde doksan dokuzun sabırla, azimle yılmadan çalışmak, yazmakla yaşamayı özdeş kılmak olduğuna inanır. Hatta bunu tekrar tekrar belirtirler söyleşilerinde, geriden gelen çaylak yazar adaylarına özgüven aşılamak istercesine...

Özetle, yazma sanatı konusunda bile farklıdır düşünceleri. Ve her yazarın farklı bir hikâyesi vardır. Doğdukları yerler, aileleri, gittikleri okullar, ilk yazdıkları şiirler, öyküler, ilk sevgilileri... Yazma tutkusunun yüreklerinde nasıl kök salıp yeşerdiği... Hepsi bu hikâyenin kilometre taşları, dönüm noktalarıdır. Ardından eserler ortaya çıkar birer birer. Heyecanlar, sevinçler, düş kırıklıkları...

Bir de pek bilinmeyen gizler vardır yaşamlarında.

Onların yazdıklarına ilgi duyanların, nasıl yaşadıklarına da ilgi duyacaklarına inanıyoruz. Hatta sadece nasıl yaşadıklarını değil, yaşarken neler söylediklerini de merak edeceklerini düşünüyoruz. Pek çok yorumcumuzun da işaret ettiği gibi, bu eser klasik biyografilerden biraz farklı. Sizlere yalnızca belli başlı yerlerden, tarihlerden, eser adlarından ve içeriklerinden söz etmenin ötesinde, yazarları da bizler gibi birer insan olarak ele alıyoruz satırlarımızda. Zevkleri, tercihleri, aşkları, hayat felsefeleri,

yazma sanatı üzerinde düşünceleri ile... Bu amaçla yola çıkıp elinizdeki kitaba ayıracağınız değerli vaktin hakkını verebilirsek ne mutlu bize!

Bu duygularla, yirmi beş usta yazarın hikâyeleriyle bir kez daha merhaba diyoruz siz edebiyat dostlarına.

Sanatçıların yazdıkları, yaşadıkları tükenmez.

İleride başka hikâyelerde buluşmak dileğiyle...

Hasan Saraç

Adalet Ağaoğlu
Kalemini İroniyle Bileyen "Çetin Ceviz" Bir Yazar

"Bu ülke düşünce insanlarımızı yerden yere çaldı, onları vurdu, vuramadıklarını yaraladı, bilim yuvalarının dışına kovdu; yetmedi, vatan sınırlarının dışına kovdu. Eğer arada sırada onlar için birazcık iyi bir şey yapmak zorunda kaldıysa, bunda da hep geç kaldı."

Genç Cumhuriyet'in altıncı yıldönümüne birkaç hafta kala, 13 Ekim 1929 günü Ankara'nın bozkırında, Nallıhan ilçesinde bir kız çocuğu dünyaya gelir. Adını Adalet koyarlar. Babası, Anadolu topraklarından dışarı adımını atmamış kumaş tüccarı Hafız Mustafa Sümer, annesi İsmet Hanım ise Balkanlardan göçen varlıklı bir ailenin Bosna-Hersek doğumlu kızıdır. Dört çocuklu bir ailenin tek kızı olan Adalet okuma alışkanlığını annesi sayesinde kazanır. Daha sonraki yıllarda Cazip adlı ağabeyi doktor, erkek kardeşlerinden Güner tanınmış bir oyun yazarı ve oyuncu olacak, Ayhan ise babasından devraldığı işletmeyi büyütecek, doğup büyüdüğü Nallıhan'a önemli hizmetlerde bulunacaktır.

"Çocukluk cennetinden büyüklerin cehennemine doğru kayıyordum."

O yıllarda Nallıhan'da ortaokul yoktur. Çocuklarının eğitimlerine devam edebilmeleri için işyerini Ankara'ya taşır Mustafa Efendi. Ailesi, ortaokul sonrasında eğitimine devam etmeyeceğini düşünürken Adalet Ankara Kız Lisesi'ne kaydını yaptırır. Henüz öğrenciyken de Ankara'da yayınlanan *Ulus* gazetesinde tiyatro eleştirileri yazmaya başlar. Genç yazar adayı, günü geldiğinde kendi geleceğini kendisi tayin edecektir. Ailesinin teşvik ve desteğine ihtiyaç duymadan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Fransız Dili ve Edebiyatı bölümüne kaydolur ve yükseköğrenimini 1950 yılında başarıyla tamamlar.

Üniversite yıllarında dönemin önemli edebi yayınlarından *Kaynak* dergisinde şiirleri yayınlanan genç kız, mezuniyetinden sonra TRT Ankara Radyosu'nda göreve başlar. Burada "Aşk Şarkısı" adlı ilk radyo oyununu yazar ve ilk romanını yazana kadar da oyun yazarlığını sürdürür.

Yazma tutkusunun yanı sıra en büyük merakları araştırmak, öğrenmek, yenilenmektir. Genç yazar adayı gerçek bir entelektüel olma yolundadır.

"Acaba hiç kendim olmuş muydum? Hiç kendimiz olduk mu? Görevlerin birlikte götürülmediği bir yerim oldu mu hiç?"

Adalet Hanım 1954 yılında inşaat mühendisi Halim Bey ile evlenir ve o güne dek Sümer olan soyadı Ağaoğlu olarak değişir. Artık hep bu isimle tanınacak olan yazarın Halim Bey ile uyumlu birlikteliği yarım asırdan fazla sürecektir. Ağaoğlu çifti, evliliğin ardından iki yıllığına ABD'ye gider.

1960'lı yıllar genç yazar için yoğun bir çalışma ve üretimle geçer. Adı 60'lı ve 70'li yılların önde gelen oyun yazarlarından biri olarak anılır. Ancak 1969 yılında, TRT'de kitap tanıtım programında Fransız varoluşçu yazar ve düşünür Jean Paul Sartre'a ait bir eserden söz ederken komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle mahkemeye verilir. Bu yetmezmiş gibi, Devlet Tiyatroları'nda sahnelenmekte olan "Tombala" oyunu sahneden kaldırılır ve TRT'de program yapımcılığından el çektirilir. Bunun üzerine 1970 yılında görevinden istifa eder. Sanatçı arkadaşlarıyla birlikte Ankara'nın ilk özel tiyatrosu olan Meydan Sahnesi'ni kurduysa da bu farklı ve başarılı proje zamanla ilk yılların pırıltısını yitirir.

"Ben aslında tiyatro oyunları yazarak başladım" diye anlatır bir söyleşisinde Adalet Hanım. "Fakat o oyunlar sansüre uğradı, devamlı sahneden kaldırıldı ve oynanmamaya başladı. Romana geçişim bu sayede oldu. Dedim ki 'Kitap kitaptır, kimse ona bir şey yapamaz'."

Oysa fazla iyimserdir Adalet Ağaoğlu. Sabahattin Ali'den Nazım Hikmet'e, Aziz Nesin'den Attila İlhan'a ve Yaşar Kemal'e değin, hayatını edebiyata adamış birçok değerli yazar ve şairin başına gelenler onu da pusuda beklemektedir. Çok geçmeden acı gerçekle tanışacak, yine de ufak tefek berelerle bu badireleri atlatacaktır. Örneğin bir başka Ankaralı yazar, kendisinden yedi yaş küçük olan Sevgi Soysal, onun kadar şanslı olmayacak, yazdığı romanlar yüzünden önce hapse atılacak, sonra da Adana'ya sürgün edilecektir.

"Apaçık olmak suçtur. Apaçık olmanın cezasız kalmayacağı bir yerdeyiz henüz. Ben de diyordum, bakalım benim apaçıklığım ne zaman cezalanacak?"

Adalet Ağaoğlu'nun ilk romanı 1973 yılında yayınlanır. *Ölmeye Yatmak*, aydın bir kadının geçmişini, cinsel kimliğini, ilişkilerini sorgulaması paralelinde Cumhuriyet'in belli bir dönemindeki siyasal toplumsal yapısının da irdelendiği bir eserdir. Klasik anlatım tarzını bir yana bırakıp bilinç akışı tekniğine ağırlık veren yazar, iç monologlarla zenginleştirilmiş cesur ve sarsıcı bir roman çıkartmıştır ortaya. Tutuculuğun dayanılmaz çekiciliğinden midir bilinmez, devrin eleştirmenleri iyi not vermez Adalet Hanım'ın bu ilk romanına. Bilindiği üzere Oğuz Atay'ın o yıllarda yayınlanan *Tutunamayanlar* adlı eseri de benzer bir akıbete uğramıştır. Ancak okurlar eleştirmenlerle aynı fikirde değildir ve bu farklı eser sanki taze bir kan getirmiştir kanıksanmış yerli roman biçimlerine.

"Cahilleri çarçabuk doyuma ulaştıran sloganlardan bezginim."

İlk romanından itibaren, Adalet Ağaoğlu'nun hemen her eseri yoğun tartışmalara konu olur. Ne de olsa içi boş sloganlara ve sahte solculuğa

prim vermez o. Doğru bildiğinden şaşmaz. Kelebek kanadı kadar kırılgan sözlerin altına bile kaya gibi ağır, bıçak kadar keskin duygular, düşünceler saklar.

Üç yıl sonra yazarın ikinci romanı *Fikrimin İnce Gülü* yayınlanır. Yazar ve araştırmacı Selim İleri, *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu* adlı eserinde *Fikrimin İnce Gülü* adlı romanın bozuk düzene bir eleştiri olarak yazıldığının altını çizer. Bir yolculuk hikâyesi olan ve "Köylü Bayram'ın Almanya işçisi Bayram olma sürecini" hicveden romanın her sayfasına, yazarın derin gözlem ve sezgi gücü ile ödünsüz gerçekçiliği damga vurmuştur.

> "Kimse imrenerek, kimse hayranlıkla bakmadı ona. Kimse bu arabanın yaşamında tuttuğu yeri anlamadı. Kimse kutlamadı onu (...) Bir kimse de elini Bayram'ın omzuna koyup, 'Senin mi bu araba kardeş?' diye sormadı. 'Nasıl aldın? Kaça aldın? Kaç yılda? Otomatik mi? Değil mi? Esas döşemesi ne renk? Teybi stereo mu, değil mi?'"

Nasıl bir gerekçe uydurulduğu bilinmez ancak 12 Eylül 1980 darbesinin ardından bu eser hakkında "askerî kuvvetleri tahkir ve tezyif (küçük düşürmek)" suçlamasıyla bir de dava açılır. Romanın dördüncü baskısı toplatılır ve yazar aklanıncaya kadar kitabın satışı yasaklanır. Bu olaylardan sonra Ankara havasının kendisine iyi gelmediğini düşünen yazar, eşiyle birlikte İstanbul'a taşınır ve şehrin Anadolu yakasında kendilerine yeni bir yaşam kurarlar.

"İşkenceyi, işkence görenleri, işkenceciyi konu alan kitapların çoksatar oluşu bile beni hep ikilemler içinde bırakmıştır. Acılar satılıyor."

Ölmeye Yatmak romanının devamı olan *Bir Düğün Gecesi*'ni (1979), 1980 yılında yayınlanan *Yazsonu* takip eder. "Zaman romanı" diye de nitelenen bu eserde Adalet Ağaoğlu, anlatıcı ile kahramanın seslerinin birbirine karıştığı bir "kayıp ve umut öyküsü" anlatır. Zaman hep başroldedir bu öyküde: "Doğrusu dünle şimdiyi, şimdiyle yarını karıştırdığım anlarım oluyor. Bu durumda, zamanın ibresi, bir nabzın, bir yüreğin atışlarını ölçen araç iğnesinin ileri geri oynaması, bir sismograf göstergesinin inip çıkması gibi işliyor. Zaman dediğimiz canlı bir şey."

Yazarın 1984 yılında yayınlanan *Üç Beş Kişi* adlı romanı ise, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur*'u, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ı gibi üzerinde en çok durulan, tartışılan romanlardan biri olur. Yine bilinç akışı tekniğinin ağırlık kazandığı roman, üç beş kişinin yaşadığı olaylar üzerinden 1980 öncesinin toplumsal hayatına ayna tutuyor.

Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düğün Gecesi* ve 1987 yılında yayınlanan *Hayır* adlı romanı, "Dar Zamanlar" üçlemesi olarak bilinir ve 1938'den 1980'lere uzanan dönemin toplumsal ve politik dönüşümlerini incelemesi ve sorgulamasıyla ön plana çıkar.

Her fırsatını bulduğunda içinde yaşadığı ortamdan uzaklaşan Adalet Ağaoğlu bu kez de Avusturya'ya gider. 1989 yılının büyük bir bölümünü Viyana'da yeni eserleri üzerinde çalışarak geçirir. Yurda dönüşünde ilk olarak *Ruh Üşümesi* adlı romanı yayınlanır (1991). Cinselliği ve bir kadın-erkek ilişkisini merkeze alan bu roman, içerik ve tarz olarak daha

önceki eserlerinden farklılaşmasıyla ilgi uyandırır. Ancak, romanları birçok önemli ödül almış olan Ağaoğlu, medyada o haberlere fazla yer verilmediğinden, bu eserinde erotik bulunan birkaç cümleninse kendisini manşetlere taşıdığından buruk bir istihzayla söz eder.

Bir yıl sonra ise okurlarını bir kez daha şaşırtır deneyimli yazar. *Gece Hayatım* adlı kitap, Ağaoğlu'nun kendi rüyalarından yola çıkarak yazdığı farklı türde bir anlatıdır. Öyküleri, anıları, denemeleri, mektupları ve güncelleriyle durmaksızın yazan, üreten Adalet Ağaoğlu diğer yazarların aksine ortalarda fazla görünmez. Yakın çevresi dışında günlük dostluklar peşinde koşmaz.

"Kitaplardan edinilen bilgiler önce kafadan geçiyor, hayattan öğrenilenler önce yürekten."

1993 yılında yazarın *Romantik Bir Viyana Yazı* adlı romanı yayınlanır. Yazar ve eleştirmen Semih Gümüş'ün *Yazının ve Tarihin Bilinci* adlı eserinde ayrıntılı olarak ele aldığı ve "çetin ceviz" olarak nitelediği bu çok katmanlı eserin yayınlanmasının üzerinden üç yıl geçmiştir. Adalet Hanım sık sık yaptığı gibi Boğaz'da tek başına yürüyüşe çıktığı bir gün, yoldan çıkan bir aracın kendisine çarpmasıyla ağır yaralanır. Kendisini hastanede ziyarete gelen şair Can Yücel'in "Sen Türkiye'nin en güzel kazasısın" şeklindeki esprili ifadesi, yıllar sonra yazar ve eleştirmen Feridun Andaç'ın kazazede yazar ile yaptığı nehir söyleşi kitabının kapağına yerleşecektir. İki yılını hastanede tedavi görerek, ameliyatlarla boğuşarak geçiren yazar, başına gelen bu talihsiz kazadan çok etkilenir.

"Piyango gibi bir kaza geçirdim. Trafiğe kapalı bir alanda bana araba çarptı. Medya bu olayla çok ilgilendi, sağ olsun. Ama ede-

biyatçılığım, yazarlığım unutuldu. Önemli olan edebiyat değildi, 'ünlü bir yazarın kaza geçirmesi' idi."

Zorlu bir tedavi sürecinde çektiği acılar, sıkıntılar bir yana, artık hem yürüyüş yapma özgürlüğünden mahrum, hem de çok sevdiği yazı masasından uzaktır. En nihayet hastaneden evine döner ancak eskiden içinde özgürce yaşadığı yuvası artık tümüyle kendisine ait değildir. Adalet Hanım şimdi yirmi dört saat aynı evi paylaşan bir yardımcıya bağımlı olmanın yarattığı yepyeni sorunlarla cebelleşecektir.

Bu olaydan üç yıl sonra, dünyanın en ünlü korku ve gerilim yazarlarından Stephen King de, kaderin benzer bir cilvesiyle, sabah sporu niyetine kaldırımda yürürken bir minibüsün çarpması sonucu bu tür ciddi bir travma yaşayacak ve ancak bir düzine kritik ameliyatı izleyen uzun bir tedavi sürecinden sonra insanüstü bir irade gücüyle yeniden ayağa kalkacaktır.

Evindeki düzenin bozulmasından ötürü yazmak için ihtiyaç duyduğu zihinsel odaklanmanın güçleşmesinden şikâyet eden Ağaoğlu, yine de bu süreçte *Başka Karşılaşmalar* adında bir deneme ve *Hayatı Savuma Biçimleri* adlı öykü kitabı ile okurlarına seslenmeye devam eder.

2003 yılının Ekim ayında, yazarlığa başlamasının 55. yılı münasebetiyle birçok değerli edebiyatçının katıldığı bir tören düzenlenir. Yazarın eşi Halim Bey, evde vakit buldukça sevgili eşiyle ilgili basında yer almış yazıları derlemiş, bu arşivden seçtiklerini de 55. yıl anısına, eşinin ilk eserinden bir alıntıyla *Herkes Kendi Kitabının İçini Tanır* adını verdiği bir kitapta toplamıştır.

Adalet Ağaoğlu, 2010 yılında kişisel arşivini Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışlar. Araştırma Odası adı verilen bir mekânda yazarın masası, daktilosu, ödülleri ve plakları gibi özel eşyalarının yanı sıra eşiyle ve bazı arkadaşlarıyla yazışmaları da yer almaktadır. Yazarın kütüphanesindeki eserlere ilaveten, 1996'da geçirdiği kaza sonrasına ait belgeler ve okurlarından gelen mektuplar da bir dosya içerisinde sergilenmektedir.

2012 yılına gelindiğinde, Adalet Hanım bu kez son yıllarda kullanmayı öğrendiği bilgisayarının başına geçip yeni bir roman yazmaya başlar. *Dert Dinleme Uzmanı* adıyla 2014 yılında yayınlanan bu eser, aynı zamanda "Dar Zamanlar" üçlemesine eklemlenen dördüncü halka olma özelliğini taşıyor. Romanın kahramanı, hayatına giren çeşitli karakterlerin dertlerini dinlerken kendi kuşkuları, kaygıları ve çelişkileriyle cebelleşen bir editördür. Edebiyat eleştirmeni Elif Tanrıyar, okurların bu eserde "sözde aydın çevrelere mensup" bilim insanları, akademisyenler, yazar ve yayıncıların "ikiyüzlü, benmerkezci, içten pazarlıklı" davranışlarına ve bu çevrelerde kol gezen "iletişimsizlik, çıkarcılık, sevgisizlik" gibi gerçeklere tanık olacağını vurguluyor.

Tüm yaşamını, gözlediği, düşündüğü, inandığı şeyleri eserlerinde hiç taviz vermeden dile getirmeye hasreden Adalet Ağaoğlu, aralarında Türk Dil Kurumu Tiyatro Ödülü, Sait Faik Hikâye Armağanı, Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü, Orhan Kemal Roman Armağanı, Madaralı Roman Ödülü, Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Ödülü'nün de bulunduğu birçok ödüle layık görülmüştür.

Ünlü yazar 17 Temmuz 2018 günü hayatının en büyük acısını yaşar. Derin bir sevgi ve güvenle bağlandığı, yarım asrı aşkın bir süredir tüm

eserlerinin birinci kopyasını adına imzaladığı eşi Halim Ağaoğlu'nu kaybeder o gün. Ölüm ilanını iki yıl öncesinden kendi eliyle yazmıştır Halim Bey. "Ben Öldüm" diye duyuracaktır artık bu dünyaya veda ettiğini... Eşini ne kadar sevdiğini ve onunla ne kadar gurur duyduğunu da...

Adalet Ağaoğlu halen İstanbul'da yaşamını sürdürüyor. Bir zamanlar *Bir Düğün Gecesi* romanında yazmış olduğu şu sözler ise, duyarlı bir kalbin altmış dört yıllık hayat arkadaşının yokluğuyla karşısına çıkan yalnızlık sınavının boyutlarını düşündürüyor:

> "Bir insan narkoz almadan, kesilip biçilecek yerini uyuşturmadan, kendi kendini ameliyat eder, bunu da ölmeden başarırsa, insanoğlu için yaşamın en güç yanını, adı yapayalnız olmak denen şeyi de başarır."

Agatha Christie
Öldür Ama Şiddetle Değil, Zehirle...

"Yaşamayı seviyorum. Çılgınca, çaresizce, şiddetle bedbaht olduğum, kederden kahrolduğum zamanlar olmuştur ama bütün bunları yaşarken yine de bilirim ki sırf hayatta olmak harika bir şeydir."

On sekiz yaşındayken tahta çıkan Kraliçe Victoria ülkesini yönetirken Britanya İmparatorluğu beş kıtaya yayılır. Kraliçe'nin tahta geçişinin elli üçüncü yılında, yani 1890 yılının 15 Eylül gününde, İngiltere'nin güneydoğusundaki Devon bölgesinin Torquay kasabasında bir kız çocuğu dünyaya gelir. Varlıklı bir aileden gelen Amerikalı babası Frederick Miller ve İngiliz annesi Clara, yeni doğan kızlarına Agatha Mary Clarissa adını koyarlar. Agatha'nın iki ablası daha vardır ve üç kız kardeş mutlu bir çocukluk dönemi geçirirler.

"Sanırım hayatta sahip olabileceğiniz en büyük şanslardan biri mutlu bir çocukluktur."

Evde eğitim gören, uyku vaktinde annesinin anlattığı heyecanlı hikâyeleri, ablasının uydurduğu korku hikâyelerini dinleyerek büyüyen Agatha, henüz on bir yaşındayken babasını kaybeder. Annesi onu önce yöredeki bir kız okuluna kaydeder. Daha sonra eğitimine Paris'te devam eden Agatha orada vokal ve piyano eğitimi alır. Yirmi bir yaşına geldiğinde İngiltere'ye dönen genç kız, annesinin hastalanması üzerine onun bakımını üstlenir. Annesi iyileştikten sonra birlikte çeşitli ülkeleri ziyaret ederlerken, daha sonra romanlarında yer alacak tren, otel ve diğer seyahat sahnelerini birinci elden yaşamaya başlar.

Genç yazar adayı bir yandan da ilk gençlik çağında başladığı yazma serüvenine devam etmektedir. Henüz on yedi yaşına geldiğinde yazıp bitirmiş olduğu kısa öykülere ilaveten, yirmi bir yaşına geldiğinde de, ilk romanını tamamlayacaktır.

"İnsanı can sıkıntısı kadar yazmaya iten hiçbir şey yoktur."

Bu arada bir partide tanıştığı yakışıklı askere âşık olan ve aşkına karşılık gören Agatha, bir süre sonra İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri pilotlarından Archibald Christie ile evlenir. Böylece yirmi dört yaşında o ünlü Christie soyadını alacak ve ileride kocasından ayrıldığında bile o soyadını kullanmaya devam edecektir. Archibald Birinci Dünya Savaşı'nda göreve gidince, Agatha da Torquay'daki bir dispanserde gönüllü olarak hemşirelik yapar. Karı koca savaştan sonra Devon'da yine bir araya gelir ve Agatha çocukluğunu geçirdiği evde, adını Rosalind koydukları bir kız doğurur. Doğumun ardından ailece Londra'ya yerleşirler.

Agatha, ilk bölümlerini savaş sürerken yazdığı romanını hamilelik döneminde tamamlamıştır. *Ölüm Sessiz Geldi* adlı eser 1920 yılında yayınlanır. Böylece Belçikalı ünlü dedektif Hercule Poirot da edebiyat dünyasına ilk adımını atmış olur. Ancak roman o kadar az satar ki, Agatha telif ücreti bile alamaz. Yılmadan yazmaya devam eden genç yazarın, başarının baş döndürücü kokusunu içine çekebilmesi için uzunca bir süre beklemesi gerekecektir.

"Ama elbette sevdiğiniz her şey için bir bedel ödemeniz gerekir."

Altıncı romanı *Roger Ackroyd Cinayeti*'nin (1926) basılmasıyla her şey değişecektir. Bu eserin dâhiyane sürprizlerle bezenmiş finali okurların hemen dikkatini çeker. Yoksa savaşın yaralarını sarıp acılarını unutmaya başlayan İngilizler okumaya daha çok zaman mı ayırmaya başlamıştır? Nedeni ne olursa olsun sonuç değişmez. Agatha Christie cinayet romanlarının kraliçesidir artık ve tahtını hiç kimseye kaptırmaya niyeti yoktur. Bu başarının tescili niteliğindeki belge ise ortaya çıkar. Söz konusu "gizli belge" İngiliz Kriminal Roman Yazarları Derneği tarafından kaleme alın-

mış olup *Roger Ackroyd Cinayeti* romanının o güne kadar yayınlanmış en güzel cinayet romanı olduğunu tasdik etmektedir.

Agatha tam da adını duyurmaya başlamışken bu sefer 1926 yılında annesini ağır bir bronşit nedeniyle kaybeder. "Hastalık, ölüm ve sıkıntı" gibi şeylerden nefret eden kocası ise derhal Londra'ya gider ve Agatha'yı aile evi Ashfield'de, annesinin ölümüyle ilgili işlerle baş başa bırakır. Agatha kuşkusuz bedenen ve ruhen bitkindir. Bir asabi çöküntünün alametleri görünmeye başlar. Ufak nedenlerle aklı karışmakta, arabası çalışmayınca gözyaşlarına boğulmakta, hatta bir çek imzalarken kendi adını hatırlamakta güçlük çekmektedir. Tüm bunlar yetmiyormuş gibi daha da ağır bir darbe yiyecektir: Archibald başka bir kadına âşık olduğunu açıklayacak ve derhal boşanma talebinde bulunacaktır.

Ve bir gece Agatha ansızın evini terk eder. Günlerce haber alınamaz kendisinden. Arabası bir göl kıyısında farları ve motor kapağı açık durumda bulunur. Arabanın içinde Agatha'nın kürk mantosu, kendi eşyalarıyla dolu küçük bir valiz ve süresi dolmuş bir sürücü ehliyeti vardır. Polis devreye girer, yüzlerce polis ve on beş bin gönüllü harekete geçer, olaya ilişkin bilgi için de para ödülü vardır. İddialar, söylentiler, ipuçları, tıpkı bir Agatha Christie romanındaki gibi kafa karıştırıcıdır.

Tam on bir gün sonra, yani 14 Aralık 1926 günü, içinde kocasının sevgilisinin soyadı da olan sahte bir isimle kaldığı otelin derme çatma bir odasında ulaşırlar bilinçsiz haldeki Agatha'ya. Olayın tam olarak nasıl geliştiğine dair gizem hiçbir zaman tam olarak açıklanamasa da iki doktor geçici hafıza kaybı teşhisi koyar ünlü hastaya.

Olaydan yetmiş üç yıl sonra, Jared Cade'in 1999 yılında yayınlanan *Agatha Christie and Eleven Missing Days* adlı kitabında aile fertleriyle yapılan söyleşiler sonucunda varılan nokta ise bu gizemli ve karmaşık olayın Agatha'yı terk eden Archibald'dan intikam almak amacıyla planlanmış olduğudur.

"Bir kadının sahip olabileceği en iyi eş bir arkeologdur. Kadın yaşlandıkça kocasının ona olan ilgisi artacaktır."

Evliliğinde aradığı ilgi ve sadakati bulamayıp derin bir düş kırıklığı yaşayan Agatha, kısa sürede eşinden boşanır ve kızı Rosalind ile birlikte Londra'da yaşamaya başlar. 1930 yılında, bu kez de kendisinden on dört yaş genç, sessiz ve çekingen bir arkeolog olan Max Mallowan ile evlenir. Uzmanlık alanı Yakın ve Orta Doğu tarihi olan Mallowan, ilerleyen yıllarda şövalyelik nişanına layık görülecek değerli bir arkeolog ve akademisyendir. Ne var ki Agatha, beklediği ilgi ve sadakati ikinci eşinde de bulamaz, ama beraberlikleri kırk yılı aşkın bir süre aralıksız devam edecektir.

İkinci Dünya Savaşı'na İngiltere dâhil olmasın diye Nazilerle işbirliği yapmanın yollarını arayan Londra elitleri, Hitler'in Londra'yı bombalamaya başlaması üzerine İngiltere'nin kuzeyindeki malikânelerine kaçar. Ama o kaçanların bir kısmı da, Londra'da yaşamaya mecbur kalan ailelerin trenlere bindirilip şehirden uzaklaştırılan çocuklarına ev sahipliği yaparak milletçe yürütülen dayanışmaya katkıda bulunur. Geride devlet memurları, vatanseverler ve çalışmak zorunda olan yoksullar kalmıştır. Varlıklı kesime mensup olmakla birlikte Londra'yı terk etmeyen ve gücü yettiğince düşmana direnmeyi sürdürenlerden biri de Agatha Christie'dir.

Bir hastanenin eczanesinde gönüllü olarak çalışmaya başlayan Agatha, bu sayede çeşitli zehirler ve onların insan bedeni üzerindeki etkileri konu-

sunda uzmanlaşır. Örneğin talyumun nasıl öldürücü olabileceğini orada öğrenir. Sonraları bu tehlikeli zehirlerin hemen her türünü kullanacaktır romanlarındaki cinayetlerde. Gönüllü olarak çalışıyor olması bile Agatha'yı tümüyle masum kılmaz ve sivillere yasak olan meşhur Bletchley Park kampüsünde düşmanın kodlama sistemini çözmeye çalışan uzmanlardan birinin adını yeni çıkan bir romanında neden kullandığını açığa kavuşturmak üzere M15 istihbarat örgütü tarafından sorgulanır. Bu benzerliğin yalnızca bir tesadüf olduğunu anlatırken Agatha'nın hayli zorlandığı rivayet edilir.

"Kafanızı bir aslanın ağzına koyarsanız, bir gün onu koparmasından şikâyetçi olamazsınız."

İşin ilginç tarafı, zekâsı ile tüm dünyayı kendisine hayran bırakan Agatha'nın yazma sorunu vardır. Ünlü yazar, tıbbi adı "disgrafi" olan ve beyindeki bir bozukluktan kaynaklanan bu sorun nedeniyle yazı yazmakta güçlük çeker. Yazar Robert Schnakenberg'in iddiasına göre, Agatha'nın kâğıt üzerine çiziktirmeye çalıştığı harfleri kimse okuyamadığı için uzun yıllar eserlerini bir sekretere dikte ettirmek zorunda kalmıştır. Ancak ileri yaşlarda önünde bir daktilo ile çektirdiği fotoğraflar da unutulmamalı. Ya o "başkalarının sizin için yapacağı işleri sakın kendiniz yapmayın" ilkesinden ödün vermemiş ve o resimleri yayınevlerinin hatırı için çektirmiştir ya da daktilo seçeneği ortaya çıkınca özgürlüğünü ilan ederek kendi işini kendi yapmaya karar vermiştir.

"Sanırım günümüzde neredeyse bütün çocuklar okula gittiği ve her şey onlara göre düzenlendiği için kendi fikirlerini üretme yeteneğinden bu denli umutsuzca yoksunlar."

Amerikalı yazar Mickey Spillane'in kurnaz ve çapkın dedektifi Mike Hammer'ın, İngiliz Sir Arthur Canon Doyle'un "uluslararası danışmanı"

Sherlock Holmes ve yardımcısı Dr. Watson'ın, eski istihbaratçı İngiliz Ian Fleming'in dünyaya ve Scotland Yard'a meydan okuyan zeki ve yetenekli ajanı 007 James Bond'un arasına, bundan böyle iki beyazperde kahramanı daha katılacaktır. Film sektörüne para yatıranların bahislerini üzerine oynayabilecekleri iki yeni seçenek, dünyaca ünlü Belçikalı Dedektif Hercule Poirot ve kendi halinde bir İngiliz ev kadını olan amatör detektif Miss Marple artık hazırda beklemektedir. Hiç kaybettirmeyen bu iki seçeneği değerlendirenler sayesinde, polisiye film meraklıları için yüzlerce ilginç film çekilmiştir.

"Suçun Kraliçesi", "Cinayetler Kraliçesi", "Polisiye Edebiyatın Kraliçesi" gibi sıfatlarla anılan ve kitapları dünya çapında yüzden fazla dile çevrilip dört milyar satan Agatha Christie, edebiyata katkısı nedeniyle 1971 yılında İngiltere'nin en yüksek onur unvanı olan "Britanya İmparatorluğu Kadın Komutanı" nişanına lâyık görülür. Her ne kadar bir cinayet romanları ustası olarak biliniyor ve 66 polisiye romanı, 14 kısa öyküsüyle hâlâ en tepede oturuyor olsa da Christie'nin bu romanların dışında Mary Westmacott takma adıyla kaleme aldığı altı adet de aşk romanı vardır. Ayrıca, İngiltere Kraliçesi'nin 80. doğum günü için yazmış olduğu "Üç Kör Fare" adlı radyo oyunu da yine kendisi tarafından sahneye uyarlanmış olup Londra'da 60 yıldır "Fare Kapanı" adıyla sahnelenerek Guinness rekorlar kitabına girmiştir.

"İnsanoğlu kendi özgür iradesiyle yaptığı kötülükleri Tanrı'ya atfetmeye haddinden fazla eğilimlidir."

Agatha'nın en ünlü romanlarından biri de *Doğu Ekspresinde Cinayet*'tir (1934). Bir zamanlar İstanbul'un en ünlü oteli kabul edilen Pera Palas'ta kaleme alınan bu eserin etkisi o kadar büyük olur ki, biri TV için olmak

üzere dört kez filme çekilir. Beyaz perdede Hercule Poirot rolünü ilk olarak 1974 yılında Albert Finney oynamışken otuz yıl sonra bu rolü yetmiş filmde oynayarak çarpıcı bir rekor kıracak olan David Suchet üstlenir. 2017 yılında ise, İrlandalı Kenneth Branagh hem Poirot rolünü oynar hem de filmin yönetmenliğini üstlenir. Branagh'ın hangi konumda daha başarılı olduğu halen tartışılıyor olsa da, onun büyük ihtimalle yazarın en popüler eserlerinden *Nil'de Ölüm*'ün (1937) yeni bir uyarlaması için de yine aktör ve yönetmen rollerini üstleneceği söylentileri dolaşmaktadır.

"Bütün bildiklerinizi asla söylemeyin —en iyi tanıdığınız kişiye bile."

Bir senaryo ne zaman, hangi koşullarda oluşur Agatha'nın hayalinde? Kurgu nasıl gelişir o labirentvari zihinde? Olaylar ilmik ilmik örülüp de nasıl çözülür bir anda? O harikulade final sahneleri nasıl işlenir büyülü bir nakış gibi? Ya da muzip yazar kendi yarattığı dedektif adaylarından hangisine iş verecektir bir sonraki romanında?

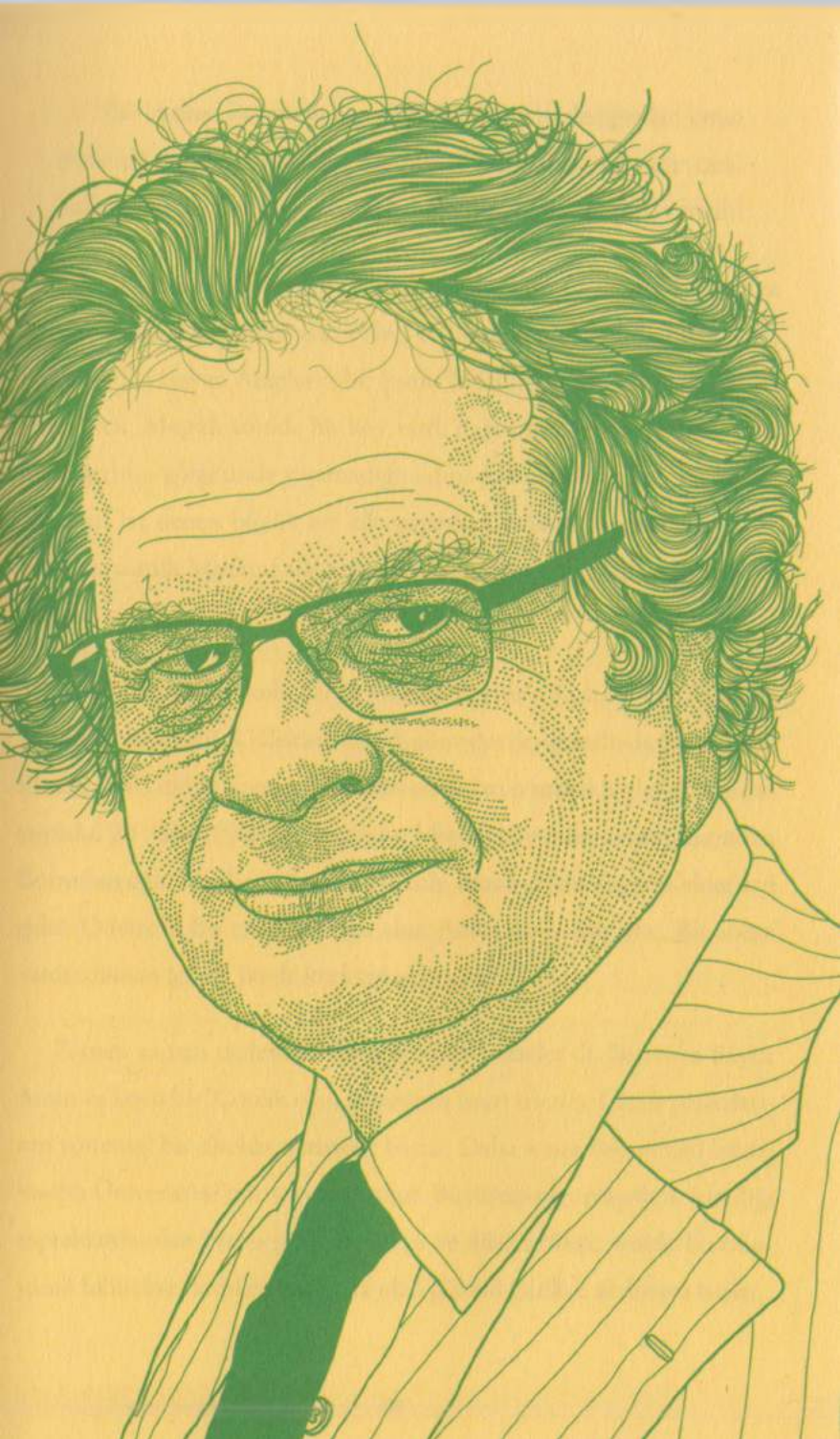
Gün gelir, bütün bu soruları, bilinmezleri okurların ve eleştirmenlerin üzerine yıkıp 12 Ocak 1976 günü bu dünyadan ayrılır Agatha Christie... Sanki okurlarıyla alay edercesine... Ne bir bıçak yarası, ne uzaktan atılmış bir kurşun, ne kafasına indirilen ağır bir darbe, ne de içkisine karıştırılmış bir zehir...

Sadece cansız bir beden, basit, doğal bir ölüm vardır ortada. Çözülecek bir gizem, aranacak bir suçlu yoktur.

Belki de Cinayetler Kraliçesinin kendi soğukkanlı hükmüyle; "Zaman, en iyi katildir."

Amin Maalouf
Doğu'yu Batı'nın Diliyle Anlatan Bilge

"Doğulular, Batı'nın onları geçmiş olduğunu gördüler, ama bunun nedenini bir türlü anlamadılar. Bir gün, yakasına çiçek iliştirmiş bir Batılı gördüler. Demek buymuş, dediler kendi kendilerine, bunların ileri olmasının nedeni! Biz de yakalarımıza çiçekler takarsak, onları yakalarız! ... Ne zaman anlayacaksınız bilmem, bir yanda temel değerler, bir yanda sıradan modalar olduğunu? Batı'yı taklit etmeyi istemek yetmez; hangi konuda izlenmeyi hak ettiğini, hangi konuda etmediğini de bilmek lazım."

"Bir insanın hayatının, kendi doğumuyla başladığından emin misiniz?" der Amin Maalouf. Bu değerli yazarı daha yakından tanımak istiyorsak önce geçmişine bakmamız gerekmez mi o zaman?

On dokuzuncu yüzyılın başlarında, henüz Osmanlı I. Dünya Savaşı'na girmeden önce yani Suriye, Osmanlı'nın eyaleti, Lübnan Dağı eteklerinde yaşayan Arapların bir kısmı Müslüman, bir kısmı da Hıristiyan iken, Meşrah adında bir köy vardı dağın eteklerinde. Hiçbir evin bir diğerinin gölgesinde yaşamadığı, adını Aramiceden almış bu köyde Maalouf'lar denen büyük bir aile yaşardı. Osmanlı parçalanmaya yüz tutunca, asırlık Maalouf ailesi de dünyanın dört bir yanına dağılır birer ikişer.

Maaloufların bir kolu 1935 yılında Beyrut'a yerleşir. O tarihlerde Yahudiler kendilerini Filistinli olarak görmeye devam ediyor, her türden, ırktan, farklı dilleri konuşan kavmin torunları o topraklarda birlikte yaşıyordu. 25 Şubat 1949 günü sabahı, Meşrah köyünün okumuşlarından Botros'un oğlu Rüşdi ve ailesinin bir kolu İstanbul'dan, diğeri Kahire'den gelen Odette'in bir erkek çocuğu olur. Adını Amin koyarlar. Bir ablası vardır, zaman içinde iki de kız kardeşi olacaktır.

Zaman zaman dedesinin köyünü ziyaret etseler de Beyrut'ta büyür Amin ve koyu bir Katolik olan annesinin ısrarı üzerine Cizvit papazlarının yönettiği bir okulda eğitimine başlar. Daha sonra Beyrut'taki Saint-Joseph Üniversitesi'nde sosyoloji okur. Büyüyüp olgunlaştıkça, yaşadığı topraklarda olan biteni gözlemledikçe ve düşündükçe, özetle bu dünyanın bilincine vardıkça insanlara olan güveni gittikçe azalmaya başlar.

"Medya insanların söylediklerini yansıtıyor, insanlar da medyanın söylediklerini. Bu mankafalaştıran ayna oyunundan bıkılmayacak mı?"

Aynı üniversitede psikoloji okuyan Andrée ile evlenip üç çocuk sahibi olan Amin ilk olarak An-Nahar adlı yerel bir gazetede muhabir olarak çalışmaya başlar. Artık dünyanın dört bir yanına gitmekte, dış dünyada olup bitenleri kendi perspektifinden okurlarına aktarmaktadır. Ne yazıktır ki şeytan yeryüzünde var oldukça Ortadoğu'nun belini bir türlü doğrultamayacağını kavraması uzun sürmeyecektir.

"Ölümle ittifak yapan hiçbir dava haklı olamaz."

Osmanlı'nın dağılmasıyla Fransız mandası altına giren Beyrut ve çevresindeki bölgeler 1943 yılında bağımsızlığını ilan eder. Yeni kurulan Lübnan Devleti, Osmanlı'dan öğrendiği üzere, topraklarında dengeleri koruyabilmek için dinlerin eşitliği ilkesini devam ettirmeye karar verir. Ancak beş yıl geçmeden komşu topraklarda İsrail devleti kurulur ve yüzbinlerce Filistinli mülteci Lübnan'a göç etmek zorunda kalır. Bu gelişme bölgede bir iç savaşın başlamasına neden olacaktır. Yirmi yıl sonra *Doğu'nun Limanları* (1996) adlı romana ilham kaynağı olacak bu iç savaş Maalouf ailesi için de bir yıkım demektir aslında. Hıristiyanların, Şiilerin ve Sünnilerin birbirleriyle kıyasıya savaşa tutuşmasına neden olan ilk katliam 1975 yılında Amin Maalouf'un yaşadığı evin hemen önünde vuku bulur.

"Öyle bir an gelir ki tüm kararlar kötüdür; sorun, sonradan en az pişman olacağın kararı bulup seçmektir!"

Beyrut'ta yaşayan akrabalarıyla birlikte dedelerinin göçtüğü topraklara sığınan Amin Maalouf, çatışmaların uzun yıllar bitmeyeceğini anlayınca Paris'e gidip Jeune Afrique dergisinin genel yönetmeni olur, ilk fırsatta da ailesini yanına alır. Bundan böyle bir sürgün hayatı yaşayacaktır Maalouf. Bir keresinde, "Arada sırada benim Beyrut'tan Paris'e gidişimin babamın köyünden Beyrut'a gidişinden daha kolay olduğunu düşünüyorum," diyecektir yakın dostlarına. Doğup büyüdüğü topraklar *yitik bir cennete* dönüştükçe, geride bıraktığı coğrafyada yaşanan şiddet ve barbarlığı uzaktan izlemek zorunda kalmak Maalouf'u derinden yaralamaktadır. Ancak bu duyguları yazdığı romanlarda dile getirmesi için epey beklemesi gerekir.

Bir yandan yayıncılık mesleğini sürdürürken bir yandan da Doğu kültürü ile Batı dünyası arasındaki farkların nedenlerini araştırmakta, bu farklı toplumların ve yaşam biçimlerinin eksi ve artı taraflarını zihninde oluşturmaya çalışmaktadır. Bir tesadüf eseri, o güne kadar yalnızca Batılıların gözünden incelenmiş olan Haçlı Seferleri'ni bu kez de Arapça kaynaklardan araştırmaya karar verir. Bu incelemesinin sonuçlarına yer verdiği, zaman içinde bir klasiğe dönüşen ve pek çok dile çevrilen *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri* kendisini uluslararası bir üne kavuşturur ve o günden sonra da hiç durmadan yazmaya devam eder. Bundan böyle Maalouf'un yaratıcılığı, yazarlığı sürekli gelişecek, vakayinameler, söylenceler, şiirler, mektuplar yazara ilham kaynağı olacak, geçmişin yazılı belgelerinden beslenip geleceğe kaynak üretecektir.

"Asla tereddüt etmeyin, çıkıp gidin tüm denizlerin, tüm sınırların, tüm ülkelerin, tüm inançların ötesine..."

İlk romanı *Afrikalı Leo* 1986 yılında yayınlanır. Böylece; sürgün, kültürel melezlik, kimlik ve aile kökleri gibi konuların irdelendiği, tarihi içerik ile sürükleyici hikâyelerinin el ele koştuğu, savaşlarla aşkların birbirine karıştığı eserler birbiri ardında okurlarıyla buluşmaya başlar. Yazarın bir sonraki eseri *Semerkant* olacaktır.

"Her gün biri çıkar, başlar ben, ben demeğe,
Altınları gümüşleriyle övünmeğe.
Tam işleri dilediği düzene girer:
Ecel çıkıverir pusudan: Benim ben, diye. "

- Ömer Hayyam

Ömer Hayyam'dan Haşhaşilere, Selçuklulardan Osmanlıya, on ikinci asırdan yirminci yüzyıla, Semerkant'tan İstanbul'a, İstanbul'dan Paris'e hatta Amerika'ya, tüm zamanları ve coğrafyayı kapsayan bu roman için Amin Maalouf'un engin kültürünü ve tarih bilgisini de okurlarıyla paylaştığı bir başyapıt diyebiliriz.

"Şayet ikiniz de kitap okuyanlar âlemine aitseniz paylaşılmış bir cennete el ele girmek üzeresiniz demektir."

Beatrice'den Sonra Birinci Yüzyıl (1992) Maalouf'un sınır tanımaz hayal gücünü okurlara yansıtması açısından önemlidir. Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sındaki distopik bilim kurguyu anımsatan bu özgün eser, bir yandan da Nobel Ödüllü yazar Jose Saramago'nun Ölüm Bir *Varmış Bir Yokmuş* adlı eserindeki fantastik çağrışımları anımsatır okurlarına. Bu eserin hemen ardından *Tonious Kayası* yayınlanır. Maalouf'a yıl-

da bir kez verilen Prix Goncourt ödülünü kazandıran bu roman yine bir Doğu öyküsüdür. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a hükümran olduğu yıllar. Yasak bir aşk, mücadele, sadakat, yasak aşkın meyvesi bir oğul, Tonios...

"Bir araştırmacının yeni bir tutkuya kapıldığı an, kutsanmış bir andır."

Amin Maalouf'un, yine böyle bir tutkuya kapılıp kalemi eline almasıyla *Ölümcül Kimlikler* çıkar ortaya. "Bu eser çok yönlü ve saydam bir sorgulamanın eşliğinde, aynadaki görüntünün tutulabileceğine işaret ediyor," şeklinde tanıtılmış kitabın Türkçe tercümesinin arka kapağında. Ve "*Ölümcül Kimlikler*, dünyanın yeni zamanlarında insanlığın küllerinden kuracağı düzenin temeline konan bilge bir taş," sözcükleriyle de bu eser kutsanıyor.

Osmanlı Hanedanı'nda kanlı bir hesaplaşma. Adana'ya sığınan bir Sultan, sürpriz bir evlilik... Sonraki kuşaklarda yaşanan aile dramları... Ruhunu şeytana satan bir erkek kardeş... Tıp okumaya Fransa'ya gidip Nazilere karşı direnişçilere katılan genç adam. Aşık olduğu Yahudi bir kız... II. Dünya Savaşı bittiğinde iki âşıktan biri Lübnan'daki Müslüman ailesinin yanına döner, ötekisi Hayfa'da yaşayan Yahudi dayısının yanına. Gün gelir, asırlardır aynı toprakları paylaşan Araplar ve Yahudiler düşman kesilir birbirlerine. Araya aşılmaz engeller girer ancak umutsuz aşk kalplerde yaşamaya devam eder. İşte böyle bir roman *Doğu'nun Limanları* (1996). Yazarın olgunluk çağında ürettiği bu eser akıcı dili, yüzyıla dağılan tarihi, toplumsal sorunları, insani dramları barındıran zengin içeriği ve çapraşık kurgusuyla dünya edebiyatına bıraktığı belki de en güzel miras.

"Daha ileriye gitmesini beceremeyenler, varacakları yere ulaştıklarını söylerler."

Fransız Akademisi'nin üyelerinden Claude Levi-Straus'un ölümüyle boşalan koltuğa Amin Maalouf seçilir. 14 Haziran 2012 günü yeni görevine başlayan Maalouf'u akademi üyelerine şu sözlerle tanıtır yazarın yakın dostu Jean-Christophe Rufin:

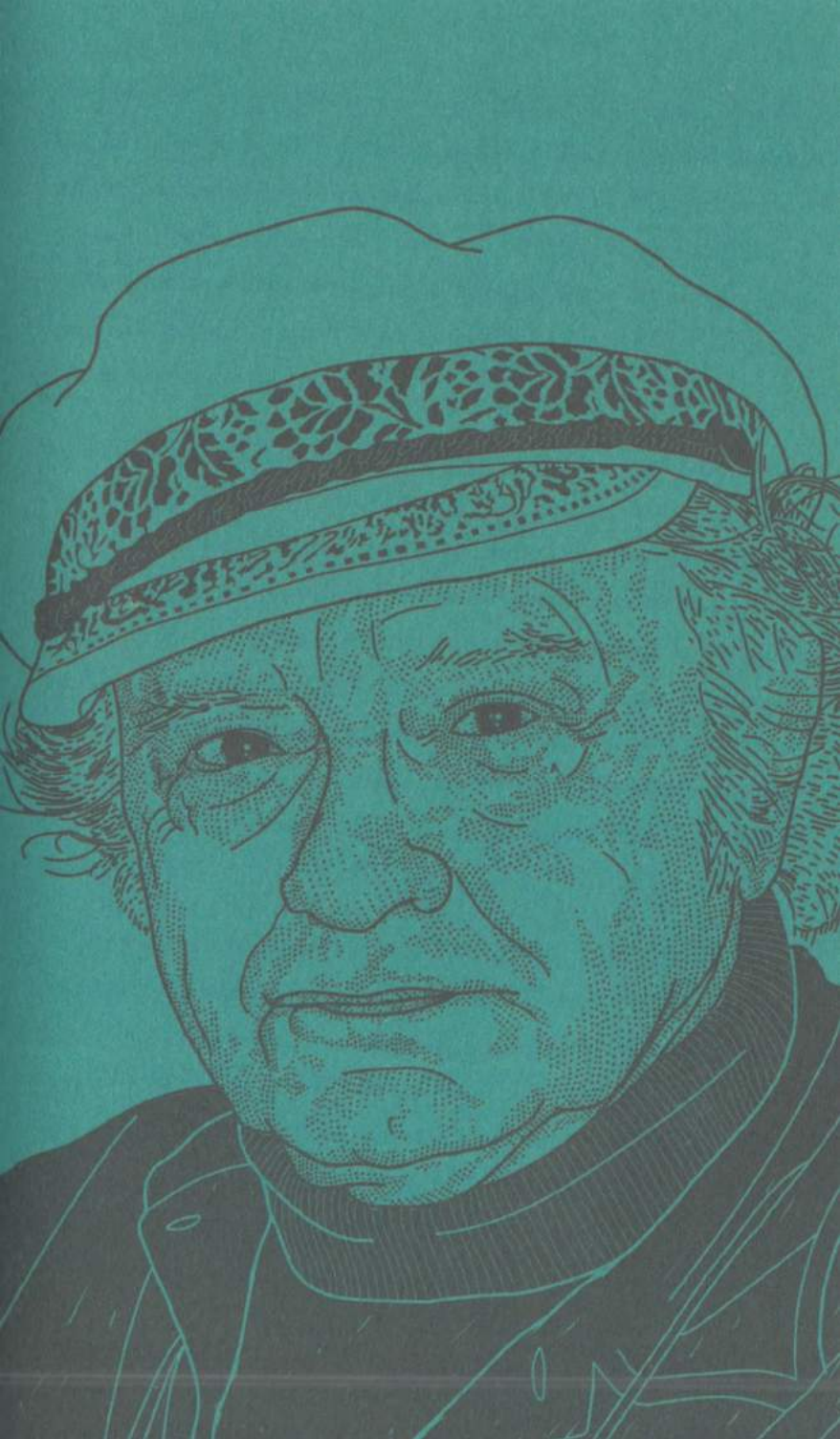
"Daha çok şey öğrenmek isteyenler sizin çok kibar ve soğukkanlı olduğunuzu; dünyayı dolaştıktan sonra, yerleşik bir yaşamı seçtiğinizi, ister bir partiyi destekleme konusunda olsun, ister güncel olayları sıcağı sıcağına yorumlama konusunda, siyasete doğrudan karışmaktan kaçındığınızı ekliyorlar. Son olarak da Atlas Okyanusu'ndaki bir adada dingin bir yaşamı dünyanın ve Paris'in çalkantılarına yeğ tuttuğunuzu söylüyorlar..."

Attila İlhan

Özgün Beyni, Özgür Yüreğiyle Yaşadı, Ödünsüz Kalemiyle Yazdı...

"Lisede Sofokles okuduk, Klasik Türk musikisine sövmeyi, Divan şiirini hor görmeyi (...) Sanki Sinan Leonardo'dan önemsiz, Mevlana Dante'den küçüktü, Itrî ise Bach'ın eline su dökemezdi. Aslında kültür emperyalizminin ilmiğini kendi elimizle boynumuza geçiriyorduk..."

Şiir meraklısı, geniş bir roman ve şiir kitabı koleksiyonu sahibi, Osmanlıca bilen hukukçu Muharrem Bedrettin İlhan, savcı olarak tayin edildiği Menemen ilçesinde tanıştığı Emine Memnune Hanım ile evlenip İzmir'e yerleşir. İlhan çifti, 5 Haziran 1925 günü doğan ilk oğullarına Attila adını koyarlar. Attila'nın iki yaş küçüğü Cengiz ileride babası gibi bir hukukçu, on bir yaş küçük kız kardeşi Çolpan ise ünlü bir sinema ve tiyatro sanatçısı olacaktır.

Baba evinin edebî atmosferinde büyüyen Attila, ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra İzmir Atatürk Lisesi'ne kaydolur. Henüz lise birdeyken, bir kız arkadaşına yazdığı aşk mektubu nedeniyle başı derde girecektir. Bu mektupta Nâzım Hikmet'in bir şiirinden alıntı yaptığı için gizli örgüt kurma suçlamasıyla 16 yaşındayken tutuklanır. Üç ay kadar tutuklu kalan Attila'nın yaşı küçük olduğu için cezası ertelenir, ancak öğrenimine Türkiye'de devam etmesi de yasaklanır. Hukukçu babasının uzun süren mücadelesi sonucunda Danıştay kararıyla Türkiye'de okuma yasağı kaldırılsa da genç öğrencinin içinde kopan fırtına kolay kolay dinmeyecektir.

Öğrenim hakkını yeniden elde eden Attila İlhan, İstanbul Işık Lisesi'nden 21 yaşında mezun olur. İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kaydolan genç şairin ilk şiirleri bu dönemde dergilerde yayınlanmaya başlar. İlk şiir kitabı *Duvar* ise 1948'de yayınlanır. *Duvar*'ın ilk şiiri "Cebbar oğlu Mehemmed", Attila lise son sınıftayken amcası tarafından gizlice gönderilen ve 1946 CHP Şiir Armağanı'nda ikincilik ödülünü kazanan şiirdir. Bu ödül İlhan'da "buruk bir heyecan" yaratmıştır. Zira *Duvar*'ın "meraklısı için notlar" bölümünde yazdığı gibi, ona bu ödülü verenler

aynı zamanda onu lisedeyken "tutuklayan, mahkemeye veren, okuldan kovan" yönetimin partisidir.

Duvar'da daha çok toplumsal duyarlılıkla yazılmış şiirler yer alır. Özgürlük, yurtseverlik, insanlık temalarını ele alan bu şiirler, aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın toplumda yarattığı gerilim ve sıkıntıları da dile getirir.

Attila İlhan, üniversite ikinci sınıftayken öğrenimini yarıda bırakıp Nâzım Hikmet'i Kurtarma Komitesi'ne katılmak üzere 1949 yılında Paris'e gider. O yıllarda yasaklı bir şair olan Nâzım'ın şiirleri el yazmaları şeklinde elden ele dolaşmakta, hayran kitlesi ise gizliden gizliye büyümektedir.

> "Sanat toplumsal bir çabadır; toplumdan gelir, topluma döner. Fakat gelenle giden aynı şey değildir."

İlhan'ın Paris'te kaldığı süre boyunca Fransız toplumu ve orada bulunduğu çevreye ilişkin incelikli gözlemleri, daha sonraki eserlerinde yer alan birçok karakter ve olayın temelini oluşturacaktır. 1952'de yurda dönen genç yazar, bu dönemde senaryolar ve sinema eleştirileri yazmaya da yönelir. Ali Kaptanoğlu takma adıyla yazdığı on beşe yakın senaryo vardır.

"Mavi" ya da "Maviciler" adıyla tanınan gerçekçi şiir akımının öncüsü olan Attila İlhan, şiire kendine has bir duyarlık, coşkulu bir anlatım, farklı bir ses getirir. Şiirleri çoğu kez Anadolu ezgilerinin tınısını, melodisini taşır dizelerinde. Bu özellikler sonraları pek çok sanatçıya ilham kaynağı olacaktır.

söyleşir
evvelce biz bu tenhalarda
ziyade gülüşürdük
pır pır yaldızlanırdı kanatları kahkaha kuşlarının
ne meseller söylerdi mercan köz nargileler
zamanlar değişti
ayrılık girdi araya
hicrana düştük bugün
ah nerde gençliğimiz
sahilde savruluşları başıboş dalgaların
yeri göğü çınlatan tumturaklı gazeller
elde var hüzün

Elde Var Hüzün şiirinden

İlhan'ın birçok şiiri, Hümeyra (*Ben Sana Mecburum*), Alpay (*Üçüncü Şahsın Şiiri*), Timur Selçuk (*Karantinalı Despina*), Ahmet Kaya (*Acı Ninni, An Gelir, Mahur Beste*), Zuhal Olcay (*Ayrılık Sevdaya Dâhil*), Nur Yoldaş (*Sultan-ı Yegâh*) gibi nice ünlü sanatçı tarafından bestelenmiş ya da seslendirilmiştir.

Beni koyup koyup gitme, n'olursun
Durduğun yerde dur
Kendini martılarla bir tutma
Senin kanatların yok
Düşersin, yorulursun
Beni koyup koyup gitme, n'olursun

Ağustos Çıkmazı şiirinden

Attila İlhan'ın *Böyle Bir Sevmek* adlı şiirindeki "*Ne kadınlar sevdim zaten yoktular*", *Mikaha*'daki "*Kolay diyorsun, gel bir de sen yaşa sensizliğimi*", *Şahane Serseri*'sindeki "*Ben çocuklar gibi sevdim! Devler gibi acı çektim*" dizeleri kim bilir kaç âşığın belleğine kazınmış, yüreğini titretmiştir.

Ben sana mecburum bilemezsin
Adını mıh gibi aklımda tutuyorum
Büyüdükçe büyüyor gözlerin
Ben sana mecburum bilemezsin
İçimi seninle ısıtıyorum

Ben Sana Mecburum şiirinden

Şairin *Sisler Bulvarı, Ben Sana Mecburum, Elde Var Hüzün, Böyle Bir Sevmek* gibi eserleri her yaşta şiir severin başucu kitapları arasındadır.

Sen İstinye'de bekle ben burdayım
İçimde köpek gibi havlayan yalnızlığım
Çünkü ben buradayım karanlıktayım
Belki gelmem gelemem beş dakika bekle git
Çünkü elimi kestim beni kan tutuyor
Şarabım bütün ekşi suyum soğuk

Belki Gelmem, Gelemem şiirinden

"Edebiyat tarihinde köşe taşı olan isimlerin hepsine dikkat edin, kuralları kıran adamlardır. Kurallara uyan adamlardan hiç kimse öne çıkmamıştır... Bizim halk şairleri de hiç kural dinlemezler... Dikkat edin bakın işte. 'Nazım' diyoruz, 'Necip Fazıl' diyoruz. Bunlar kim? Ortalığı altüst eden adamlar!"

1968 yılında evlendiği sinema yapımcısı ve yönetmeni Biket İlhan ile beraberliği 15 yıl süren Attila İlhan, bu dönemde yazdığı film senaryolarıyla da tanınır. Bunlardan en çok bilinenleri, sinema dünyamızın ünlü yönetmenlerinden Lütfi Akad (*Yalnızlar Rıhtımı*), Memduh Ün (*Ateşten Damla*), Metin Erksan (*Şoför Nebahat*) için yazdığı senaryolardır. Üretken yazarın ayrıca *Sekiz Sütuna Manşet*, *Kartallar Yüksek Uçar* ve *Yıldızlar Gece Büyür* gibi popüler televizyon dizilerinin senaryolarının altında da imzası vardır.

Attila İlhan güçlü bir şair, senarist, eleştirmen, düşünür, yorumcu ve gazetecidir ama belki de her şeyden önce usta bir romancıdır. Roman yazarken geçmişimizden ve kendimize özgü kültürel değerlerden yararlanmak gerektiğini savunurken körü körüne Batı taklitçiliğini "yapmacıklık" ve "ucuz kahramanlık" olarak niteler.

Attila İlhan roman yazarken gereksiz laf kalabalığından kaçınılması gerektiğine dikkat çeker. Uzun uzadıya sürüp giden tasvirlerin okurların dikkatini dağıttığını söyler, "Bütün mesele tasarrufla anlatmaktır," der:

"Yani az kelimeyle az cümleyle. Örnek mi istiyorsunuz? Mesela adam yalnız... Kendisini çok yalnız hissediyor. Hava kötü, hava bozmuş, ortada kalmış, ne yapacağını bilmiyor. Şimdi orada bu adamın yalnızlığını anlatmak için beş sayfa yazabilirsin. İşte şunu da hatırladı, bu da oldu, bunu da hatırladı falan. Çok muhtemel ki bunu okumazlar, bugünkü şartlar altında... Benim şiirlerimde vardır. Orada ben demişim ki, 'Kesik bir kol gibi yalnızlık'. Şimdi kesik bir kol gibi yalnızlık dediğin zaman, iş biter. İkinci bir şeye lüzum yok ki."

Romancı, öykücü ve senarist Selim İleri, *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu* (2015) adlı eserinde yazarın 1953 yılında yayınlanan ilk romanı *Sokaktaki Adam*'ın toplumsal eleştirileriyle birlikte, aslında "bir aşk ve macera" romanı olduğunu belirtiyor. İleri'nin söz konusu romandan alıntıladığı şu birkaç satır, Attila İlhan'ın yalın üslubu ve incelikli diliyle yarattığı şiirsel atmosferi yansıtmaya yetiyor:

"Sis yayılıyor ve dağılıyor. Ağaçlar, caddeler, meydanlar, parklar sisin örtüsüne sarınıp kayboluyor. Apartmanlar ışıklı gemiler gibi yüzüyor. Şehir susuyor. Ve sessizlik duyuluyor."

Attila İlhan, ikinci romanı *Zenciler Birbirine Benzemez* adlı eserde, içinde yaşadığı toplumu ve değerlerini sorgulayan, Doğu ile Batı arasında sıkışmış bir adamın bocalamalarına odaklanır. İlhan'ın bu ilk iki romanında modernist akımın izleri barizdir.

Üçüncü romanı *Kurtlar Sofrası* ise, tamamlandıktan ancak iki yıl sonra, 1963'de yayınlanır. Selim İleri bu romanı, Rus romanları gibi karmaşık yapısı ve kalabalık kadrosu ile zor okunan bir eser olarak tanımlıyor. İlhan bu romanında, arka planda 27 Mayıs 1960 öncesi iş çevreleri, basın, eğlence sektörü ve gençlik sorunlarının işlendiği bir hikâyede, sosyal ve siyasi olaylara da yer veriyor.

"Çoğu zaman üç beş kişi için yazdığımızı sanırız, onlar bizi okumazlar. Asıl seslendiklerimiz, hiçbir zaman tanımayacağımız, başka üç beş kişidir."

Kurtlar Sofrası'nın devamı niteliğinde olan *Bıçağın Ucu* ise yakın dönem tarihini karşıtlıklar içinde değerlendiren bir eserdir. İki eseri

birbirine bağlayan roman karakteri ise Ümit'tir. Ümit bir yerde zamanın ve koşulların bireyler üzerindeki etkisini simgeler. Bu eserinde köy hikâyelerinden ziyade "egemen çevrelerin" hikâyelerini kaleme almayı tercih etmiştir Attila İlhan. Romanın ana mekânını Yüksekkaldırım, Kuledibi olarak belirleyen İlhan, bir yazısında "Kahramanların çoğu hanidir benimle yaşıyorlardı," der. Selim İleri'nin seçtiği kısa bir alıntıda bile okurlar, İlhan'ın renkli tasvirleriyle adeta bir film izler gibi romanın atmosferine dalıp gider:

"Halim, birden kendisini, yüksek sesle atıp tutarken yakaladı. Korktu. Şaşkın şaşkın çevresine bakındı: Üşümüş, yılgın ve ürkek bir İstanbul iki yanından akıyordu. Islak cıgara kokan aşağılık oteller, şehir tiyatrosunun karşısına dizilmiş, kötü bir elektrik tüküren cumartesi itlerinin arasında, paldır küldür taksiler yığılmıştı..."

1975 Yunus Nadi Roman Ödülü'nü alan *Sırtlan Payı* ise tipik bir Boğaziçi romanıdır. Balkan ve Birinci Dünya savaşlarından İstiklâl Harbi'ne, oradan da 1960'lara doğru uzanır gider. "Kapalı toplumlarda bazı şeyleri yazmak zordur," diyen yazar, bu eserinde bir toplumun ölüm kalım sürecinde içinden geçtiği zorlukları, acıları, değişimleri "zülfü yâre dokunmadan" dile getirmeye çalışır.

Attila İlhan'ın "Aynanın İçindekiler" serisi diye anılan romanları, konuları 1909-1960 arasında geçen eserleridir. *Bıçağın Ucu, Sırtlan Payı, Yaraya Tuz basmak, Fena Halde Leman, Allah'ın Süngüleri: Reis Paşa ve Gâzi Paşa gibi* romanları bu serinin içindedir. İlhan, bu serideki tüm romanlarının girişine şu ironik notu düşer:

"Bu kitapta anlatılanların gerçek kişilerle ve olaylarla hiçbir ilgisi yoktur. Onları ben, büyük bir aynanın içinde gördüm. Üstelik ayna dumanlıydı ve olmayan bir şehrin içinde geziniyordu."

Selim İleri'ye göre *Fena Halde Leman* (1979), edebiyatımızda eşsiz bir "yalnızlık romanı" olarak özel bir yere oturmuştur. Edebiyat eleştirmeni, yazar Füsun Akatlı da on sekiz yaşını doldurmuş tüm okurlara, "tabu sanılan bir korkuluğu yıkmakla" edebiyatımızda yeni tematik kanallar açabilecek olan bu eseri okumalarını tavsiye eder.

"(...) Hayatta kimse kimseyi anlayamaz, kimse kimsenin yerini tutamaz, aşk dediğimiz, ya vahim bir yanlış anlaşılmadır, ya kötü bir hayal kurma tarzı: iki kişinin ikisi de, öbürünün yerine hayal kurmaya kalkıştığından, sukutuhayaller eksik olmaz!"

Gerçek bir Atatürk hayranı olan Attila İlhan, ideolojik, toplumsal ve edebî kavramları daha sağlam, daha tutarlı bir perspektife oturtmak amacıyla, bu konuların ele alındığı *Hangi Sol, Hangi Batı, Hangi Sağ, Hangi Atatürk* gibi bir dizi deneme türü eser de yazmıştır.

Attila İlhan, yıllarca televizyonda yayınlanan haftalık programları ve söyleşileri ile de yoğun bir ilgi ve hayranlıkla izlenen bir entelektüel olarak edebiyat ve düşünce dünyamıza kendine özgü damgasını vurmuştur.

"Geleceğim bekle dedi
Ben beklemedim o da gelmedi
Ölüm gibi bir şeydi
Ama kimse ölmedi"

"Aşk şairi" olarak da tanınan Attila İlhan, bir gün Elmadağ civarında yürürken tutulduğu yağmurdan kaçmak için girdiği Divan Pastanesi'nin müdavimi olmuş, yıllarca her gün Maçka'daki evinden oraya yürümüş, orada çalışmış. Pastanedeki özel masasının yanına adını taşıyan bir plaka asılmış. Randevularının, röportajlarının, hatta mektuplarının adresi olmuş bu pastane. O kadar dakik bir insanmış ki onu sabahları Divan'a giderken görenler, saatlerini 9'a ayarlarmış.

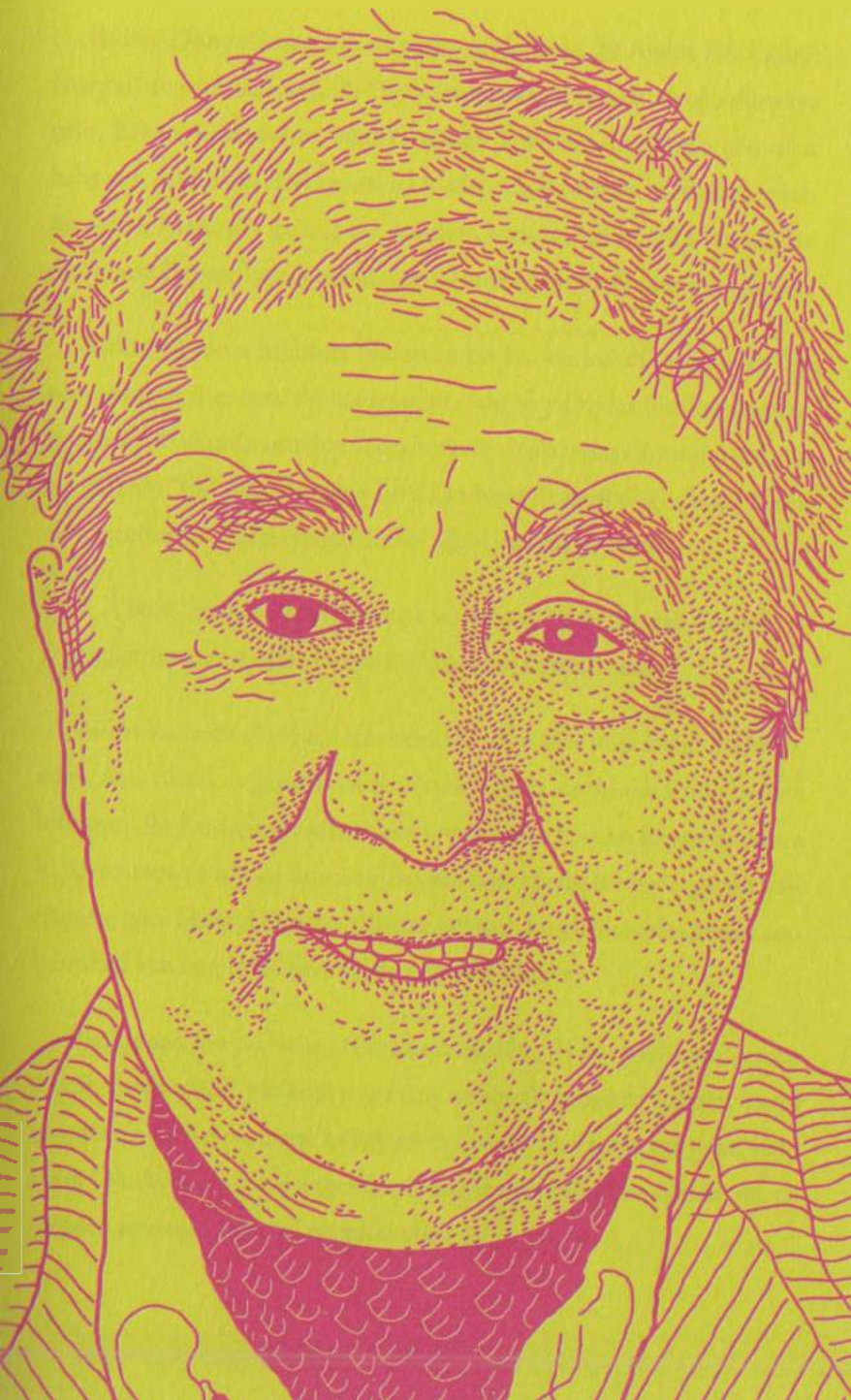
İlhan bu alışkanlığıyla, Eliot'tan Kafka'ya, Fizgerald'dan Hemingway'e, Stendhal'dan Puşkin'e kadar uzanan bir "Kafelerde yazma/yaşama" geleneğini izleyenler arasındadır. En popüler çağdaş yazarlardan J. K. Rowling'in de, Harry Potter romanlarının büyük bir bölümünü Edinburgh'da bir kafede yazdığı biliniyor.

"görünmez bir mezarlıktır zaman
şairler dolaşır saf saf
tenhalarında şiir söyleyerek
kim duysa / korkudan ölür
-tahrip gücü yüksek-
saatli bir bombadır patlar
an gelir
Attila ölür"

Unutulmaz şiirlerinden birinde *"an gelir / Attila ölür"* dizeleriyle bir anlamda sevenlerine veda eden üstat, o an geldiğinde, 11 Ekim 2005 günü geçirdiği kalp krizi sonucunda, hayata gözlerini yumar.

Aziz Nesin
Ağlanacak Hallerimize Güldüren "Küçük Dev Adam"

"Bana göre gülmece bir araç, düşünmek amaçtır. Gülmecelerimle şunu söylemek istiyorum (...) Adaletsizlikten, çirkinlikten kurtulmak için, başta kendimiz olmak üzere, çevremizi, toplumumuzu, dünyamızı değiştirme özlem ve isteği yaratmaktır amacım."

Birinci Dünya Savaşı'nın en zorlu günlerinde, 20 Aralık 1915 günü İstanbul'un yazlıklarıyla ünlü Heybeliada'sında bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Babası, Giresun'un Şebinkarahisar ilçesinden İstanbul'a göç eden bahçıvan Abdülaziz Bey, annesi ise Ordu'nun Perşembe ilçesinden evlatlık olarak İstanbul'a gelmiş bir Anadolu kadını olan Hanife Hanım'dır. Abdülaziz Bey zor koşullarda doğan oğluna Mehmet Nusret adını koyar.

Birkaç yıl sonra Mehmet Nusret'in bir kız kardeşi dünyaya gelir. Saadet adını verirler ona. İki kardeş aynı evde on yıl kadar birlikte yaşarlar. Ancak 1926 yılında annelerini kaybederler. Yıllar sonra annesini anlatan bir şiirinde "On üçünde evlendin / On beşinde beni doğurdun / Yirmi altı yaşındaydın / Yaşamadan öldün" diye yazacaktır Nesin.

> "Beni, annem kadar sevecek ve babam kadar merak edecek hiç kimse yoksa eğer, kimse bana aşktan bahsetmesin."

Yatılı okullarda okuduğu için evinden uzun süre uzak kalan Mehmet, adını Aziz olarak değiştirip yazar olarak hayata atıldıktan sonra, neden bilinmez, iki kardeşin ilişkileri sona erer. Saadet Hanım hayatı boyunca hiç evlenmez ve bütün ömrünü Beyazıt'taki küçük bir evde geçirir. Bir rivayete göre ağabeyi onu hiç ziyarete gelmez, bu yüzden olsa gerek, aralarındaki kan bağını da çevresindekiler pek bilmez.

İlkokuldan sonra Darüşşafaka Lisesi'nde iki yıl okur Mehmet Nusret. Ancak devamsızlık yüzünden oradan ayrılmak zorunda kalınca yirmi yaşında Kuleli Askeri Lisesi'ne kaydolur. Önce askeri liseyi ardından Kara Harp Okulu'nu bitirip üsteğmen rütbesiyle orduya katılır. Soyadı devriminden sonra da "Nesin" soyadını alır.

"1934 yılında soyadı kanunu çıktı. Herkes kendi soyadını kendisi seçtiği için insanların bütün gizli aşağılık duyguları ortaya çıktı. Dünyanın en cimrileri 'Eliaçık', dünyanın en korkakları 'Yürekli', dünyanın en tembelleri 'Çalışkan' gibi soyadları aldılar... Bana ortada böbürlenebileceğim bir soyadı kalmadığından kendime 'Nesin' soyadını aldım. Herkes 'Nesin ' diye çağırdıkça ne olduğumu düşünüp kendime geleyim istedim."

Genç üsteğmen, 1939 yılının son gününde yeni tanıştığı Vedia adında genç ve güzel bir kızla evlenir. Mehmet Nusret'le Vedia, iki yıl arayla dünyaya gelen çocuklarına Oya ve Ateş adlarını verirler.

1942 yılında, üsteğmen olduğu dönemde, dergilere öyküler gönderir Mehmet Nusret. "O zamanlar gazetelerde yazan askerlere üstleri iyi gözle bakmadıklarından" genç yazar yazılarını kendi adıyla değil babasının adıyla Aziz Nesin diye yazar. Ancak bu takma ad zihinlere yerleşecek, kendi adını unutturacaktır.

"İnsan yalnızca söylediklerinden değil, sustuklarından da sorumludur."

Mehmet Nusret, Aziz Nesin adını kullansa da askeri istihbaratın dikkatini çekmiştir bir kere. Bundan böyle derin devletin kurumları Aziz'in peşini bırakmayacak, her fırsatta ondan kuşkulanmaya devam edecektir. Zaten iki yıla kalmadan "görev ve yetkisini kötüye kullandığı" gerekçesiyle askerlikten uzaklaştırılır. Sonraları bu olayla ilgili olarak konuşan oğlu Ateş Nesin'in ifadesine göre, babası Kars'taki bölüğünü tahliye ederken yolda karşılaştığı köylülerin kendisinden erzak dilenmesi üzerine eratın

tayınlarının bir kısmını onlara dağıtmış, bu nedenle hakkında açılan soruşturma bahanesiyle ordudaki görevine son verilmiştir.

"Çoğumuz kendi suçumuzmuş gibi yoksulluğumuzdan utanırız. Ben de yıllarca yoksulluk ayıbımdan utandım, taa yazar olana dek. Çoğunluğun yoksul olduğu bir ülkede, yoksulluğun değil varsıllığın daha utanılası olduğunu yazarlığa başlayınca anladım."

Ordudan atılınca işsiz kalan Aziz, ilk olarak Sedat Simavi'nin çıkarttığı bir dergide redaktörlük ve yazarlık yapmaya başlar. Bunu farklı yayın organlarındaki görevleri izler. 1946 yılında, genel yayın yönetmenliğini Sabahattin Ali'nin yaptığı *Marko Paşa* adında bir mizah dergisi yayın hayatına başlar. Aziz bu dergideki bir yazısı nedeniyle iki ay hapis yatar, genel yayın yönetmeni sıfatıyla Sabahattin Ali de bu cezadan nasibini alır. Aziz iki yıl sonra da "Nereye Gidiyoruz" başlıklı bir yazı yazar aynı dergi için. Ancak daha dergi basılmadan matbaaya baskın yapılır. Bu kez Aziz, o yayınlanmamış yazı bahane edilerek "yayın yoluyla" suç işlediği gerekçesiyle 10 ay hapis yatar! Ardından da, yaptığı bir çeviri nedeniyle tutuklanıp 16 ay süreyle meşhur Paşakapısı Cezaevi'nde "misafir edilir".

Aziz Nesin'in yaşadığı en trajikomik suçlama ise 1955 yılında gelir başına. Önce Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin kundaklandığı haberi çıkar İstanbul'un akşam gazetelerinde. Bu yalan haber kulaktan kulağa yayılır, halk tahrikçiler tarafından kışkırtılır. Bu ibretlik gelişme yetmezmiş gibi günler öncesinden sağdan soldan toparlanan hazır kıtalar kamyonlara bindirilip İstanbul'un İstiklâl Caddesi'ne taşınır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin gayrimüslim vatandaşlarına ait dükkânlar ve binalar iki gün boyunca yakılıp yıkılır, talan edilir. Günümüzde bir derin devlet operasyonu olduğu her kesim tarafından kabul gören bu vahşete

katkısı bulunduğu gibi akla ziyan bir gerekçeyle, Aziz Nesin'e 6 aylık mahkûmiyet cezası verilir.

Bütün bu mahkûmiyetler sadece Nesin'in düzenini alt üst etmekle kalmaz. Kocasından destek alamayan, maddi zorluklar içinde aileyi ayakta tutmaya çalışan Vedia'nın ilgisi de başka insanlara, başka hayatlara kayar ve Nesin'in ilk evliliği böylece sona erer. Bir süre sonra, Yusuf Ziya Ortaç'ın yayınladığı meşhur Akbaba mizah dergisinde yazıları çıkan Nesin, orada çalışan Meral Çelen'e âşık olur ve 1956 yılında yeniden evlenir. Aziz kırk iki, Meral yirmi bir yaşındadır.

Gencecik gelin 14 ve 16 yaşlarında iki üvey evladın sorumluluğunu üstlenmekle kalmaz, iki yıl içinde Ali ve Ahmet adında iki oğlan çocuğu daha doğurur. Artık aile altı kişi olmuş ancak Aziz Nesin'in devletle sorunları bitmemiştir. 1961 yılına gelindiğinde de farklı bir nedenle yine cezaevi yolu görünür çilekeş yazara. Bunalımlı bir dönemlerinde boşanan çift, bir yıl sonra yeniden evlenecektir.

> "Ben her türlü düşüncenin, yazının, her türün özgürce yayılmasından yanayım. Zorlama olmaz (...) İnsanlar özgür olmalı, aşk mı yazacak, yazsın. Postmodern mi yazacak, yazsın. İnsan değişken bir yaratıktır, bugün postmodernist olur, yarın realist olur."

Kadın Olan Erkek adlı ilk romanı 1955 yılında yayınlanan Aziz Nesin, hayatı boyunca aralıksız yazmaya, üretmeye devam edecektir. 1956'da Kemal Tahir ile birlikte Düşün Yayınevi'ni kuran yazar, bir taraftan da çeşitli gazetelerde günlük köşe yazıları yazmayı sürdürür. 1962 yılında, yayın ömrü 42 hafta olacak *Zübük* adlı haftalık gülmece gazetesini çıkarmaya başlar.

Şiir, taşlama, öykü, roman, oyun, çocuk kitapları, anı, köşe yazıları, başyazılar, mektuplarla dolup taşan bir hayattır onunki. *Zübük*, *Şimdiki Çocuklar Harika*, *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz*, *Gol Kralı*, *Erkek Sabahat* adlı romanları unutulmazlar arasında yer alır. Sadece mahkûmiyetten mahkûmiyete değil başarıdan başarıya da koşmaktadır. UNESCO tarafından yayınlanan "Index Translationum" adlı kaynakçaya göre, Orhan Pamuk, Yaşar Kemal ve Nâzım Hikmet'ten sonra, eserleri otuz dört ülkede yayınlanan dördüncü Türk yazarıdır Aziz Nesin. Yazar ve eleştirmen Semih Gümüş, Aziz Nesin'in mizah anlayışından söz ederken "Onun mizah anlayışı gerçekçidir," der. "Kendi yaşadığı toplumun gerçeklerinden doğar." Aziz Nesin'in, içinde yaşadığı topluma ve o toplumun gerçeklerine duyduğu ilgi, onun mizah potasında erittiği çocuksu bilgelikle yazdığı her şeyi özel kılar.

Okurların merak edip yazarlara sık sık sorduğu "Hangi ortamda, nasıl yazarsınız?" sorusuna verdiği yanıt, Nesin'in kendine özgü üslubuyla, güçlükleri, engelleri, dertleri mizahla harmanlayıp keyifli bir anlatıya dönüştürerek okurlara aktarışının da bir örneğidir:

"Ben genellikle yazılarımı tıklım tıklım kitapla dolu odamda yazarım. Yazıya başlarım, kapı zili çalınır. Birisi açacak diye bir zaman beklerim. Kimse açmayınca zil belasından kurtulmak için kalkar kapıyı açarım. Apartman kapıcısı gelir, bakkalın çırağı, manavın çırağı gelir, sucu, sütçü, hizmetçi, dilenci, ayak satıcıları, hayır kurumlarının makbuzla para toplayan gezginci adamları gelir. Onların kapı zilleri ve onlara kapı açmalar arasında zihnimi toparlamaya çalışıp kaldığım yerden yazmaya uğraşırım (...) Gazeteci gelir. Cinayet, rezalet, sefalet haberleriyle dolu gazeteleri okuyunca sinirlerim bozulur. Yine yazmaya çalışırım. Sonra

tanımadığım bir ya da birkaç kişi gelir. Bunlar yardım ya da hiçbir zaman ödenmeyecek bir borç isteyenler olduğu gibi dertlerini dökmeye, hiç aklımın ermediği işleri danışmaya da gelenlerdir... Arada alacaklılar da gelir elbet (...) Akşam olur. Akşam yemeği... Yine patırtı gürültü... Yine gelen giden... Gece yarısından sonrası rahattır (...) Karımın başka hiçbir Türk yazarının sahip olmadığını başıma kaktığı odama çekilirim. Ooh... Tam çalışma zamanı, saat iki, üç... Allah kahretsin, o zaman da uykum gelir."

Aziz Nesin 1973 yılında, kendi adını verdiği bir vakıf kurar. Yoksul çocukların bakım ve eğitimlerini üstlenmeyi amaçlayan bu kuruma kaynak yaratmak için de kitaplarının satışından elde ettiği tüm geliri vakfa bağışlar. Yazarın ölümünden sonra vakfın başına ikinci evliliğinden olan oğlu Matematik Profesörü Ali Nesin geçer. Bu satırların yazıldığı tarih itibariyle vakfın resmi sitesinde şu kararlı açıklama yer almaktadır. "Aziz Nesin'in ölümünden sonra da dimdik ayaktayız, üstelik gelişerek, büyüyerek ve daha çok çocuğu daha iyi eğiterek. Aziz Nesin'in deyimiyle 'varından değil yoğundan veren' halkımızın desteği sayesinde..."

"Nasıl yaşadımsa öyle yazdım, nasıl yazdımsa öyle yaşadım."

Derin devletle arasını bir türlü düzeltemeyen Aziz Nesin, ancak elli yaşına geldiğinde bir pasaport sahibi olabilir. Bu sınırlı mutluluğu da çok sürmeyecek, bu kez de 1983'de ABD'nin Indiana Üniversitesi'nde düzenlediği uluslararası toplantıya çağrılan Nesin, seyahat hazırlıklarını yaparken "sakıncalı bir yazar" olması nedeniyle pasaportu yeniden elinden alınacaktır.

1993 yılında Sivas'ta ölümle burun buruna gelmesi ise yazarın hayatında yaşadığı en acı trajedi olacaktır. Pir Sultan Abdal etkinliklerine

katılmak üzere 1993 yılının Temmuz ayında Sivas'a gider Aziz Nesin. Festivale katılacak diğer sanatçılarla birlikte Madımak Oteli'ne yerleşir. Bu kez Atatürk'ün Selanik'teki evinin kundaklandığı iddiası yoktur ama halkı galeyana getirecek açıklamalar ve Aziz Nesin'in ağzından yapılan yalan yanlış haberler yer almaktadır günlük gazetelerde. Askeri araçlara bindirilmiş eli sopalı adamlar İstiklâl Caddesi'ni yerle bir etmezler, onların yerini çember sakallı yobazlar alır.

Birtakım tahrikçilerin adamakıllı gerdiği bir ortamda taşlarla sopalarla silahlanmış, gözü dönmüş bir güruh üzerlerine yürüdüğünde "Sivas şehrinin misafirleri" mecburen kaldıkları otele sığınır. Sokaktaki tehlikenin ulaştığı boyutları gören Aziz Nesin telefonda Başbakan yardımcısı ile konuşup koalisyon hükümetinden yardım ister ama artık çok geçtir. Sokaklarda yapılanlar yetmezmiş gibi bir de sanatçıların kaldıkları otel ateşe verilmiştir.

Devletin güvenlik kuvvetleri ise o saatlerde çoktan sırra kadem basmıştır ve canını dişine takan az sayıda itfaiye eri sayesinde Aziz Nesin son anda ölümden kurtulsa da, festivale katılmak üzere oraya giden otuz üç sanatçı ve katılımcının yanı sıra iki de otel görevlisi canlı canlı yanarak hayatını kaybeder. Böyle bir acı karşısında, ömrünü toplumun acılarına mizahıyla şifa vermeye adamış bir insanın kalemi bile dilsiz kalacaktır.

"Bir gün bu ülkenin başucuna bir not, yanağına da bir öpücük kondurup gideceğim."

Yıllar geçmeye, Aziz Nesin üretmeye devam eder. Tüm dünyada okurların sevgi ve saygısını kazanmış ünlü yazar, 1995 yılında, söyleşi ve imza günü için gittiği Alaçatı'da, 5 Temmuz'u 6 Temmuz'a bağlayan

gece sabaha karşı geçirdiği kalp krizi sonucunda, bir ömür boyu acılarını kahkahalara çevirmeye çalıştığı dünyaya veda eder.

Nazım Hikmet'in 1963 yılında sürgünde ölmesinin ardından cenazesinin Moskova'dan getirilmesini bile yasaklayan zihniyeti anımsatan bir hoyratlıkla, Aziz Nesin öldükten sonra da devlet peşini bırakmaz. Sıradan bir vatandaş gibi naaşı ailesine teslim edilmez. Cenazesi Çeşme Cumhuriyet Savcısı'nın emriyle otopsi yapılmak üzere 6 Temmuz'da İstanbul Çapa Tıp Fakültesi'ne getirilir. 7 Temmuz 1995 günü, vasiyeti gereği hiçbir tören yapılmaksızın ve yeri belli olmayacak şekilde Çatalca'daki Nesin Vakfı'nın bahçesine gömülür.

"Bırak olmasın mezar taşımız, bir okul bahçesine gömsünler bizi, çocuklar koşsun üzerimizde..."

Kitapları yabancı dillere çevrilip otuz dört ülkede yayınlanan ve İtalya'dan Sovyetler Birliği'ne kadar çeşitli ülkelerden en az altı uluslararası ödül kazanan yazarın ölümünü duyuran dış basın, onun üç kitaptan oluşan otobiyografisine, "Böyle gelmiş, böyle gider", şeklindeki kaderci Türk özdeyişine göndermeyle "Böyle Gelmiş, Böyle Gitmez!" adını verdiğini de hatırlatır.

Hayattayken de sık sık ölümden söz eden Nesin'in bu konuda yazdıklarından birkaç satır, ölümü bile o müthiş yazma tutkusundan ayrı düşünemediğinin kanıtı gibidir:

"Bir yazar bütün yaşadıklarını yazsa bile ölümünü yazamaz. Oysa ölüm yaşamın en önemli olayıdır (...) Sanırım bir yazar –ama has yazarlar- ölümün kendisini esir aldığı zamanı, o zamanki duygularını, du-

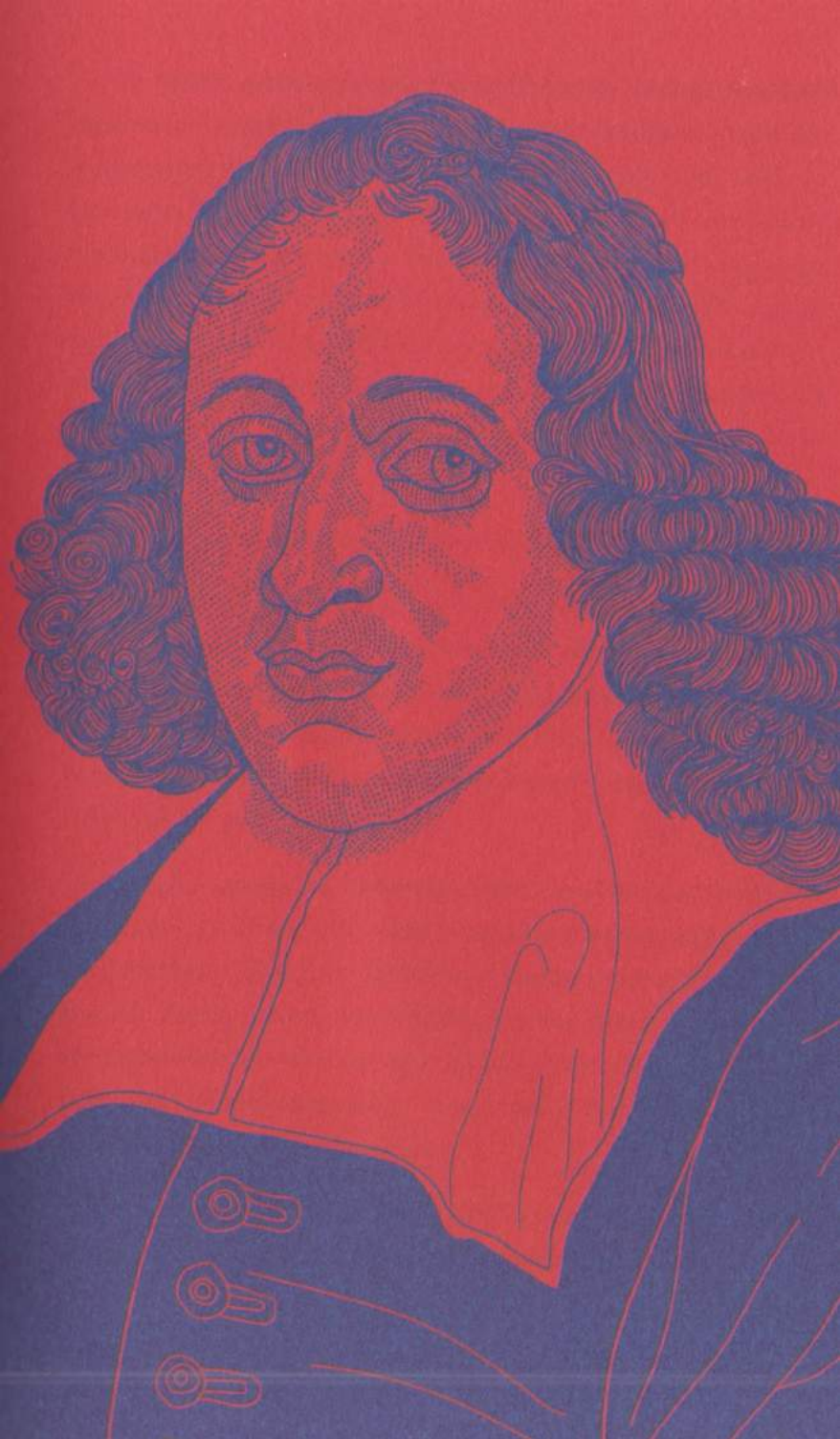
yarlıklarını, düşündüklerini yazmak ister, ama buna olanak yo yazılamayacak olan budur."

Ve işte şair Nesin'in "Son İstek" şiirinden birkaç satır:

"Ölünce yaşamalıyım defne yapraklarında
Sakın ola ki
Silahlarda değil"

Baruch Spinoza
İsyankâr Filozof, Cefakâr Perdah Ustası

"Bir insanın erişebileceği en yüksek düzeyli eylem, anlamak için öğrenmektir çünkü anlamak özgür olmaktır."

On beşinci yüzyıl sonlarında Cizvit Tarikatı'na mensup papazların İspanya ve Portekiz krallarından aldıkları güçle kurdukları engizisyon mahkemeleri, o topraklarda yaşayan Yahudi cemaatine yaşam hakkı tanımıyordu. İspanyolcadan türemiş Sefarad adıyla bilinen bu Yahudilerin büyük çoğunluğu Osmanlı topraklarına, bir kısmı da İtalya'ya sığınmıştı. Küçük bir azınlık da yaşamını, İspanya'ya bağlı olmakla birlikte demografisi farklı olan şimdiki Hollanda topraklarında sürdürmeye karar vermişti. Bu sığınmacılar yeni vatanlarına zamanla uyum sağlayıp ticaret hayatında tartışılmaz bir yer edinmişler ve hatta Amsterdam'da kendi sinagoglarını kurmuşlardı.

"Özgür insan yalnız aklıyla hareket edendir."

Öncü Yahudi göçmenlerden biri de Portekiz asıllı başarılı tüccar Miguel Spinoza'dır. Spinoza ailesi Portekiz'de yaşarken önce Hıristiyan olmaya zorlanmış, kendi dinlerine sadık kaldıkları fark edildiğinde de toplumdan dışlanıp işkence görmüşlerdi. Bir fırsatını bulup kaçtığı Fransa'dan da 1615 yılında sürgün edilen Miguel Spinoza, sonunda ailesiyle birlikte Hollanda'ya sığınır.

Aradıkları huzuru Amsterdam'da bulan Miguel ile ikinci karısı Ana Débora'nın 24 Kasım 1632 günü bir oğulları dünyaya gelir. Yeni doğan çocuklarına İbranicede "kutsanmış" anlamına gelen Baruch adını koyarlar. Küçük yaşlarda keskin zekâsıyla dikkat çeken Baruch, henüz altı yaşındayken annesini kaybeder. Gençlik yıllarında Amsterdam'daki sinagogun hahamlarından aldığı Tevrat ve teoloji derslerini kısa bir süre sonra yetersiz bulmaya başlayacaktır.

On sekiz yaşına geldiğinde dini eğitimine ara verir Baruch. Ağabeyi Isaac'ın ölümünden sonra aile işinde çalışmaya başlar. Babasının ölü-

münden sonra ise aile işini tamamen devralan Baruch, erkek kardeşi Abraham'la birlikte tropikal meyve ticareti yapmaktadır. Amsterdam kanallarından birinin kıyısında bir işyeri açan kardeşler, bu sayede farklı dinlerden insanlarla ilişki kurup yeni dostlar da edinirler.

"Her yoksula yardım eli uzatmak, bireylerin erişim ve gücünün çok ötesindedir. Yoksulların bakımı tümüyle toplumun üzerine düşen bir görevdir."

Doğruyu ve sağduyuyu bilim ve felsefede aramaya karar veren Baruch, entelektüel gelişimini desteklemek amacıyla yirmi yaşında Latince öğrenmeye yönelir. Genç Spinoza'nın Latince hocası Franciscus van den Enden tıp, şiir, sanat, felsefe gibi alanlarda da varlık göstermiş çok yönlü bir bilim adamıdır. Aradan bir süre geçtikten sonra öğrencisine Latince dışında matematik, geometri gibi pozitif bilim alanlarında da yol göstermeye başlar. İspanyolca, İbranice, Portekizce, Felemenkçe ve Fransızcayı rahatça konuşabilen Spinoza, artık Latince diline de hâkim olmaya başlamış, bu dilde yayınlanan eserleri okuyarak yeni ufuklara yelken açmıştır.

Rönesans döneminin tarihçi, siyasetçi, filozof ve yazar kimlikleriyle öne çıkan hümanisti Floransalı Niccolo Machiavelli ile Fransız matematikçi, bilim adamı ve filozof René Descartes'ın düşüncelerinden etkilenen genç adam, zamanla Yahudi dininin geleneksel öğretilerine karşı çıkmaya başlar.

"Huzur bozan biri olmadan nasıl felsefe öğretilir bilmiyorum."

Bir rivayete göre, Van den Enden'in okulunda ders de veren Baruch, hocasının kızı Clara ile evlenmek ister. Ancak gönlünü kaptırdığı güzel

genç kızdan, teklifine olumlu yanıt alamaz ve hayatı boyunca da bir başka kadınla evlenmez.

İleride parlak bir haham olması beklenen genç adamın gittikçe farklı tavırlar sergilemesi, din konusunda aykırı görüşler ileri sürmesi, onu yetiştiren hahamları rahatsız etmektedir. Önceleri sert biçimde uyarılan Spinoza, düşüncelerini savunmaya devam edince Yahudi tarihinin belki de en ağır aforozuna (İbranice "Tanrı'nın gazabına terk edilme" anlamına gelen Herem'e) uğrar. Yirmi dört yaşından itibaren tüm Yahudi dostlarından, hatta aile fertlerinden koparılan ve onlarla görüşme yasağı getirilen Spinoza zorunlu bir inzivaya çekilir. Verilen bu cezayı dahi yeterli görmeyen hahamlar, otoritelerini zedelemesinden çekindikleri genç düşünürü Amsterdam Belediyesi'nin de yardımıyla şehri terk etmeye zorlarlar.

"Doğaya ters düşen her şey akla da ters düşer ve akla ters düşen her şey saçmadır."

Bu ağır aforoz sonrasında gönlü yaralı düşünür, "kutsanmış" anlamına gelen İbranice adı Baruch'u Latincede de aynı anlama gelen Benedictus'a çevirir. Hayatını sürdürebilmek için bir yandan teleskop ve mikroskoplarda kullanılan mercekleri perdahlamakla uğraşırken bir yandan da sığındığı kasabalarda okumaya, düşünmeye ve yazmaya devam eder. 1670 yılında şimdiki Lahey'e taşınan Spinoza, geri kalan ömrünü orada, mütevazı koşullarda ve çoğu zaman odasından günlerce çıkmadan çalışarak tek başına geçirecektir.

Mercek perdahlamada uzmanlaşan Spinoza'nın optik alanında önemli buluşlar yapması beklenirken o, vaktini karmaşık felsefi konularda derinleşmeye hasreder. Değerini bilen ve yardımcı olmak isteyen az sayıda

dostunun maddi desteğini kabul etmez, itibarlı öğretmenlik makamları dâhil tüm unvan ve payeleri geri çevirir, aile mirasını da kız kardeşine devreder. Sağlam ahlaki prensipleri ve felsefe alanındaki başarıları nedeniyle 20. yüzyıl filozoflarından Gilles Deleuze ona "Filozofların Prensi" unvanını uygun görecektir. Eleştirmen Harold Bloom da "gerçekliği öğreten bir hoca olarak öğretilerindeki bilgeliği kendi hayatında da uygulayan, gelmiş geçmiş en örnek alınacak insanlardan biri" olarak tanımlar Spinoza'yı.

"Yeni fikirlere şaşmayın çünkü gayet iyi bilirsiniz ki bir şey sırf birçok kişi tarafından kabul görmediği için doğru olmaktan çıkmaz."

Genç filozof, yazdıklarını çoğunlukla kendine saklamış, yaşadığı dönemde yalnızca *Tractatus Theologico–Politicus (İlahiyat-Siyaset İncelemesi)* ve *Principles of Descartes' Philosophy Geometrically Demonstrated (Descartes Felsefesi İlkelerinin Geometrik Açıklaması)* adlı kısa denemeleri Latince yayınlanır.

Latince yazılan ve 1670 yılında yayınlanan *Tractatus Theologico–Politicus,* öncelikle Spinoza'nın siyaset felsefesi için referans gösterilen bir kaynaktır. Tanrı'ya hakaret ettiği gerekçesiyle kilise tarafından yasaklanmaya çalışılan kitap, Latince kaleme alınmış olması sayesinde yazarı ve yayıncıyı bir süre korusa da sonunda yasaklanmaktan kurtulamaz.

Descartes Felsefesinin İlkelerinin Geometrik Açıklaması adlı denemesinde ise Spinoza, Descartes düşünce ve ilkelerini geometrik yöntemle sunarak daha anlaşılır kılmayı amaçlamıştır.

Spinoza, olan biten her şeyin bir gereklilikten kaynaklandığına inanır. Bu inancıyla Kierkegaard ve Nietzsche gibi filozoflara, hatta Herbert Marcuse, Jean Paul Sartre gibi son dönem varoluşçularına da ilham verdiği söylenebilir. Spinoza'ya göre insanlar neden ve nasıl davrandıklarını anlama özgürlüğüne sahiptir ancak özgürlük her farklı düşünceye "hayır" demek değil, "neden" öyle olduğunu anlamak ve kabullenmektir. Oysa çoğu kez insanlar özgür olduklarına inanır ama gözleri açık uyuduklarının farkına varmazlar.

"Bir şeyi istediğiniz kadar ince dilimleyin daima iki yüzü olacaktır."

Aydınlanma Çağı'nın ilk işaret fişeğini ateşleyen Spinoza'nın başyapıtı, Latince kaleme alınmış ve yazarın ölümünden sonra yayınlanmış olan *Ethica & Geometrik Yöntemlerle Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Ahlak* adlı eserdir. Yazarın, hâlâ çözümlenmemiş belirsizlikler içeren ve "olağanüstü gizemli bir başyapıt" olarak tanımlanan bu eserinde, M.Ö. 3. yüzyılda yaşamış matematikçi Öklid'in geometrik çalışmalarını andıran şemalarla açıklanmış teoremleri anlamakta, bu konuda donanımlı okurlar bile zorluk çekecektir.

Entelektüel ve dinî özgürlüğü, kiliseyle devletin ayrılığını savunan Spinoza, "iyi" ve "kötü" kavramlarının da aslında birbirinin karşıtı değil birbirini tamamlar nitelikte olduğunu öne sürer. Asi filozofun "felsefi bir tez niteliğinde olan" ve "felsefe tarihinin temel tartışmalarına ışık tutan" eseri *Ethica* (Türkçeye *Etika* ve *Törebilim* adlarıyla da çevrilmiştir), pek çok filozof için güçlü bir esin kaynağı olur. Tanımlar, açıklamalar, sonuçlar ve ayrıntılı notlarla örülü içeriğiyle bu çalışma, bir felsefe metninden öte bir anlam taşır. *Ethica*'yı "Tanrı, insan, zihin, beden, akıl, duygular

ve özgürlük gibi derin kavramlara, matematiksel bir düşünce yöntemi ve mantık kuralları çerçevesinde yanıt arayan özgün bir eser" olarak da tanımlamak mümkündür.

"Şimdinin geçmişten farklı olmasını istiyorsanız geçmişi inceleyin."

Varoluşçu psikiyatrinin temsilcisi ve dünyaca ünlü yazar Irvin Yalom, 2007 yılında aldığı bir davetle konferans vermek üzere Hollanda'ya gider. Daha önce Nietzsche ve Schopenhauer gibi iki önemli filozofu odağına alan *Nietzsche Ağladığında* ve *Bugünü Yaşama Arzusu* adında iki felsefi-psikolojik roman yazmış olan Yalom, Spinoza'nın yaşamına ve düşüncelerine de büyük ilgi duymaktadır. Ev sahibi organizasyondan bir istekte bulunmaya karar verir ve Hollanda Spinoza Derneği'nden kendisini Amsterdam yakınlarındaki Rijnsburg'da bulunan Spinoza Müzesi'ni gezdirmelerini rica eder. Yalom'un bu dileği hemen yerine getirilir.

Müzeyi gezerken Yalom, özellikle Spinoza'nın kitaplarıyla ilgilenir. Bunun üzerine mihmandarları kendisine bu kitapların Spinoza'nın orijinal kütüphanesine ait olmadığını, yıllar sonra benzer baskılarının teker teker bulunup müzeye konulduğunu söylerler. Yazar, bu arada hiç bilmediği bir şeyi daha öğrenir. Nazilerin Avrupa'ya hâkim olduğu yıllarda bütün bu kitaplar bir şekilde müzeden alınıp Berlin'e götürülmüş, 1946 yılında ise aynı bilinmezlik içinde iade edilmişlerdir.

Yalom konuyu daha derinlemesine incelemeye karar verir. Araştırmalarının sonucunda, o kitapların gizeminin altında Nazi Lider kadrosundan Alfred Rosenberg'in Spinoza'ya olan tutkusunun yer aldığını ortaya çıkartacak ve bu gerçek üzerine kurguladığı yarı biyografik eser, *Spinoza Problemi* adıyla yayınlanıp olağanüstü bir ilgiyle karşılanacaktır.

"İnsanlar konuşma yeteneği kadar susma yeteneğine de sahip olsalardı, dünya daha mutlu bir yer olurdu."

Batı felsefesinin en özgün ve radikal düşünürlerinden Spinoza, bir ömür boyu sürdürdüğü mercek perdah ustalığının muhtemel yan etkilerinden olan kuvars tozları nedeniyle ölümcül bir akciğer hastalığına yakalanır. 21 Şubat 1677'de henüz 44 yaşındayken, Lahey'deki mütevazı kiralık odasında sessizce hayata veda eder.

Hayatı boyunca dinlerden uzak duran Spinoza, kaderin bir cilvesi olarak bir Hıristiyan mezarlığına defnedilir. Böylece sağlığında hiç evlenmemiş, çocuk sahibi olmamış, çevresine daima hoşgörü ve cömertlik telkin etmiş olan filozof, Hıristiyan halk tarafından bir aziz kabul edilerek kutsal topraklara gömülmüş olur.

Masasının üzerinde bulunan henüz basılmamış çalışmalarının müsveddeleri, yayınlanmak üzere derhal Amsterdam'a gönderilerek kısa süre sonra okurlarla buluşur. Ancak, tahmin edildiği gibi ölümünden bir yıl sonra Hollanda'nın bütününde yasaklanır.

Spinoza'nın farklı yorumlara açık zengin ve karmaşık felsefesi, Heine'den Hegel ve Schopenhauer'e, Bergson'dan Hess ve Einstein'a kadar nice filozof ve düşünüre ilham kaynağı olmuştur. Bergson her filozofun iki felsefesi olduğunu söyler; kendininki ve Spinoza'nınki. Bertrand Russel ise "büyük filozofların en asil ve en cana yakın olanı" diye söz eder ondan.

Yine büyük bir filozof olan Friedrich Hegel ise, onun felsefesini şu çarpıcı yorumla değerlendirir: "Ya Spinozacısınızdır ya da filozof değilsinizdir."

Brontë Kardeşler: Charlotte, Emily ve Anne

"Kendine Ait Bir Oda"sı Olmayan Kadınlar

"İnsanın yüreğinde saklı hazineler var,
Gizlice korunmuş, sessizce mühürlenmiş;
Açığa vurulursa büyüleri bozulacak olan,
Düşünceler, umutlar, hayaller, hazlar..."

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde neredeyse beş kıtaya hükmeden Büyük Britanya İmparatorluğu'nun kalbi İngiltere'de kadınların toplumdaki yeri neydi? Edebiyat dünyasına egemen erkeklerin ya da mağrur akademisyenlerin kadınlar hakkındaki önyargıları nelerdi? Özetle, kadınlar neden yazmıyordu?

Bu soruların yanıtını yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde yazmaya başlayan bir kadın verecekti. Virginia Woolf, *Kendine Ait Bir Oda* (1929) adlı eserinde verdiği tokat gibi yanıtla yalnızca İngiltere'de değil, tüm dünyada dikkatleri üstüne çekecekti.

Woolf, ülkesinde kadının toplumda ve edebiyat dünyasında vermek zorunda olduğu mücadeleye dair görüşlerini hayali bir anlatıcının ağzından, çarpıcı bir üslupla dile getirir kitabında. Anlatıcının paylaştığı anılardan biri, davet edildiği bir toplantıya katılmak üzere gittiği bir üniversitenin kampüsünde yaşadıklarıyla ilgilidir. Toplantı öncesi kampüste dolaşırken kütüphaneye doğru yönelince yolunu nazik bir beyefendi keser ve bir el hareketiyle onu uzaklaştırırken kadınların kütüphaneye ancak bir öğretim üyesi eşliğinde ya da bir tavsiye mektubuyla girebileceklerini söyler.

Kitapta sözü geçen üniversitenin adı olan "Oxbridge", ünlü Oxford ve Cambridge adlarının bileşimidir. Virginia Woolf, bu hayali adı, sadece erkeklerin girebildiği bu ünlü üniversiteleri simgeleyen bir isim olarak kullanır. Nitekim erkek kardeşlerinin gittiği bu okullara, Virginia tüm zekâsı ve bilgisine rağmen girememiştir.

"Her iki cinsiyetin de zayıf olduğuna, hemen hata yapabileceklerine kanisiniz. Fakat bir hata, bir günah gölgesi kadını mah-

vederken, erkeği kuvvetlendiriyor... Oğullarımızın meziyetlerini tecrübelerle ispat etmesini istiyorsunuz. Buna karşılık kızlarımızın başkalarının tecrübelerinden dahi faydalanmasına taraftar değilsiniz."

-Anne Brontë

Kadınların asırlar boyu her alanda ayrımcılığa maruz kaldığı bir dünyada, Virginia Woolf'un edebiyat âlemi bağlamında öne sürdüğü tez özetle şudur: "Bir kadın roman ve hikâye yazacaksa, parası ve kendine ait bir odası olması gerekir."

Şimdi iki asır öncesine gidelim ve İngiltere'nin kuzeyindeki Yorkshire bölgesine, birkaç yüz kişinin yaşadığı kasvetli bir taşra kasabasına uzanalım. 21 Nisan 1816 günü İrlandalı papaz ve yazar Patrick Brontë ve karısı Maria'nın üçüncü kızları dünyaya gelir. Adını Charlotte koyarlar. Hemen ardından erkek kardeşleri Branwell, bir yıl sonra Emily ve son olarak da 1820 yılında beşinci kız kardeş Anne katılır aileye. Ancak kısa bir süre sonra anneleri Maria veremden ölecek ve çocuklar, teyzeleri Elizabeth'in de yardımıyla, kendi kendilerini idare etmek zorunda kalacaklardır.

Babaları Patrick kızlarının eğitimiyle ilgilenemeyeceğini düşünse gerek, kız kardeşlerden dördünü bir yatılı okula gönderir. Ancak yaşam koşullarının çok kötü olması nedeniyle en büyük iki kız kardeş peş peşe vereme yakalanır. Kızlar son aylarında evde bakılmalarına rağmen kurtarılamayınca, babaları Charlotte ve Emily'yi de eve çağırır. Bu karmaşada ailenin tek erkek evladı olan Branwell, kardeşlerin liderliğini üstlenir. Babaları ise vaazlarını hazırlamak ve zengin kütüphanesinde rahatça okumak için gün boyu odasına kapanmakta, evde işler bir şekilde yürümektedir.

"Ben bir kuş değilim; hiçbir ağ beni tuzağa düşüremez; ben bağımsız iradesi olan özgür bir insanım."

-Charlotte Brontë

Charlotte on dört yaşına geldiğinde yeniden bir okula gider ve birkaç yıllık eğitimden sonra eve döndüğünde kardeşlerini eğitmeye girişir. Ama onlar zaten hiç durmadan kendi kendilerini eğitmektedir. Robert Schnakenberg, *Büyük Yazarların Gizli Hayatları* adlı derlemesinde başkalarının "oturma odası" dediği yeri onların bir "çalışma odası" olarak kullandıklarından söz eder. Onlar İngiliz edebiyatının en değerli eserlerini okuyor, birbirleriyle olan ilişkilerine dayalı karakter tahlilleri yapıyor, gizliden gizliye şiirler yazıyor ve bir ziyaretçinin, "yağmurdan kararmış mezar taşlarıyla döşeli, üç tarafı mezarlık olan kasvetli mi kasvetli bir yer" olarak tanımladığı evlerinde kendi kendilerine yetiyorlardı.

Emily on yedi yaşındayken Charlotte'un öğretmenlik yaptığı bir okula gider ancak eve duyduğu özlem dayanılmaz olunca birkaç ay sonra aile ocağına döner. Charlotte sonraları kardeşinin ruh halini şöyle anlatır: "Özgürlük, Emily'nin burnuna çektiği nefesti; onsuz yaşayamazdı. Kendi yuvasından bir okula, o çok sessiz ve münzevi ama kısıtlanmamış doğal yaşamdan, disiplinli bir programla belirlenmiş bir yaşama geçişti onun dayanmakta zorlandığı. Eve dönmezse öleceğini hissettim yüreğimde, bu inançla da dönüş iznini aldım." Eve dönen Emily'nin yerini Anne alır. O günlerde kız kardeşlerin hedefi yeterli eğitimi alarak kendilerine ait küçük bir okul açmaktır. Ancak genç yaşta göze aldıkları bu girişim başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

"Ebedi bir yalnızlık içinde hiç kimse mutlu olamaz."

-Anne Brontë

Ailenin tek erkek evladı olan Branwell de çok yönlü ve yeteneklidir. On üç yaşında şiir yazmaya başlamış, bazı şiirlerini bastırabilmiştir. Bir yandan babasının kilisesinde org çalarken bir yandan da kendi kendini eğitmiş bir ressamdır. Bugün kız kardeşlerinin dış görünüşlerini ve evlerinin konumunu, Branwell"in çizdiği eskizler sayesinde daha iyi biliyoruz. Hatta Brontë kardeşlerin hayatını anlatan ve 2016 yılında BBC kanalında gösterime giren "*To Walk Invisible*" (Görünmeden Yürümek) adlı filmin yapımcısı, dramın başrol oyuncularını bu çizimlere uygun olacak şekilde seçmiştir. Ancak Branwell'in sorunlu bir kişiliği vardır. Hiçbir işte dikiş tutturamayan genç adam, evli bir kadınla bahtsız bir ilişkisi varken alkolizmin de kucağına düşer.

Kız kardeşler ise maddi sorunlarını aşabilmek için evlerde mürebbiyelik, yani çocuklara eğitmenlik, bakıcılık yapar ve arttırdıkları parayla da üzerine romanlarını yazacakları kâğıtları alırlar. Günü geldiğinde kardeşlerini roman yazmaya teşvik eden de yine elebaşları Charlotte olmuştur. Charlotte hayli kısa boyludur, çekici bir görünümü yoktur, ancak zeki, dışa dönük ve konuşkandır. İnce uzun, güzel ve zarif bir genç kız olan Emily ise içe dönük ve çekingen bir yapıdadır. Ortak özellikleri ise engin bir hayal gücü ve yazma yeteneğidir.

"Hayat öyle yapılandırılmıştır ki, gerçekleşen olay beklentiye asla uymaz, uyamaz, uymayacaktır."

-Charlotte Brontë

Emily yirmi yaşlarındayken öğretmenliği bırakıp yuvaya döndüğünde evin yemek pişirme, temizlik ve ütü gibi işlerini üstlenir. Bu arada da kendi kendine Almanca öğrenir. Tam da o aylarda, aile fertlerinin en uzun ve en önemli yolculuk macerası hayatlarına farklı bir boyut katar. 1842 yılında, yani Charlotte yirmi altı, Emily yirmi dört yaşındayken, iki kardeş Brüksel'e gidip Belçikalı Profesör Constantin Heger yönetimindeki akademide eğitim almaya başlarlar. Emily Brüksel'de Charlotte'dan farklı olarak kendini tedirgin hisseder; "Ben, Tanrı'nın beni yarattığı gibi olmak istiyorum," diyerek Belçika'daki âdetleri, modaları benimsemeyi reddeder. Bu da bir bakıma onu toplumdan dışlanmış birine dönüştürür. Aslında iki kardeş de orada o kadar başarılı olur ki Akademi'nin kurucusu onlara hocalık yapmaları için teklifte bulunur. Ancak teyzeleri hayatını kaybetmiştir ve artık evlerine dönmek zorundadırlar.

Brüksel'deyken şiir yazmaya başlamıştır Emily. Gizlice sürdürdüğü bu hobisini Charlotte bir yıl sonra keşfeder ve kız kardeşini bu şiirleri bastırmaya teşvik eder. Emily ise özel hayatına karışıldığı için çok sinirlenir. Onu yatıştırma görevini de, kendisinin de gizliden gizliye şiir yazdığını itiraf eden küçük kız kardeş Anne üstlenir. En sonunda hep birlikte bir şiir kitabı yayınlatmaya karar verirler. Ancak bu kararlarından erkek kardeşlerine ve babalarına bahsetmezler.

"Hayatımda öyle düşler gördüm ki aklımdan hiç çıkmadı, düşüncelerimi değiştirdi. Bu düşler tıpkı şarabın suya karışması gibi, benim içimde dolaştı, dolaştı, zihnimin rengini değiştirdi."

-Emily Brontë

Anne ve Emily yirmi birer adet, Charlotte ise on dokuz şiirle bu projeye katkıda bulunur. Üç kız kardeş birer kadın adıyla eserlerinin basılmayacağını hissettiklerinden olsa gerek, bu projede mahlas olarak erkek isimleri kullanırlar. Charlotte "Currer Bell" olarak belirler adını. Emily, "Ellis Bell", Anne ise "Acton Bell" adında karar kılar. İlk başvurularına yayınevlerinden olumlu yanıt gelmeyince teyzelerinden aldıkları borçla kendi kitaplarını kendileri bastırırlar. Böylece *Currer, Ellis ve Acton Bell'den Şiirler* (1846) adlı ilk kitapları yayınlanmış olur. Ancak proje pek de başarılı olmaz, kitap ilk yılında yalnızca iki adet satar.

Daha şiir kitapları basılmadan önce roman yazmaya başlamıştır Brontë kardeşler. Charlotte *Profesör*'ü yazarken Emily *Uğultulu Tepeler*, Anne ise *Agnes Grey* üzerinde çalışmaktadır. *Profesör* pek çok yayıncı tarafından reddedilince bütün dikkatini *Jayne Eyre*'e verir Charlotte. Ne yazık ki neredeyse her yazarın başına geldiği gibi Brontë kardeşlerin kaleminden çıkan romanlar da sürekli reddedilmektedir. Yine de pes etmez ve her olumsuz yanıttan sonra bir başka kapıyı çalarlar. Kimsenin adını dahi bilmediği küçük bir kasabada hiç yılmadan çalışmaya devam ederler. Ve nihayet bir mucize gerçekleşir, 1947 yılında peş peşe üç eseri yayınlanır kız kardeşlerin. En büyük başarıya da Charlotte'un romanı *Jane Eyre* ve Emily'nin romanı *Uğultulu Tepeler* ulaşır.

Charlotte *Jane Eyre* adlı eserini çocukluk yıllarında Emily ile birlikte gittiği yatılı okuldaki hayatından esinlenerek kaleme almıştır:

"Her kim isterse beni ayıplayabilir," der romanın başkahramanı Jane Eyre. Sonra da "Beni kim ayıplıyor?" diye sorar ve "Kuşkusuz pek çok kişi" diye cevap verir kendi sorusuna, "hoşnutsuz diyeceklerdir benim için. Elimde değildi; huzursuzluk benim yaradılışımda vardı, bazen acı

verecek kadar kışkırtıyordu beni... Milyonlarca insan benimkinden daha durgun bir kadere mahkûm ve milyonlarca insan bahtına karşı sessiz bir isyan içinde..."

Emily'nin bugün dünya klasikleri arasında sayılan eserine gelince, tıpkı Sylvia Plath'ın *Sırça Fanus*'u ya da Salinger'in *Çavdar Tarlasında Çocuklar*'ı gibi, *Uğultulu Tepeler* de Emily Brontë'nin ilk ve son romanı olacaktır. İngiliz edebiyatının en önemli eserlerinden biri kabul edilen bu romanda Emily, zengin bir ailenin kızı ile evlatlığı arasındaki sancılı aşkı konu alacak ve intikam duygusunun ne denli yıkıcı olabileceğini şiirsel ve çarpıcı bir anlatımla ince ince işleyecektir.

"Ruhlarımız neden yapılmış bilmiyorum ama onunkiyle benimki aynı."

-Emily Brontë

Brontë ailesinde işler ilk kez yoluna girmeye başlamıştır. Kız kardeşler artık İngiltere'nin kayda değer yazarları arasına girmek üzeredir. Ama gece gündüz içmeye devam eden erkek kardeşleri Branwell'in giderek zayıflayan bünyesi, çevresinde kol gezen verem mikroplarına adeta davetiye çıkarmıştır. Genç adam tüm tedavileri, hatta yemek yemeyi bile inatla reddeder. Bunalımlı hayatının sonunda o da ailenin veremden ölen bir ferdi olarak kayıtlara geçecektir.

Tüm edebi başarıların bir arada yaşandığı 1947 yılında çok sevdikleri kardeşlerini kaybeden Brontëlerin dramı bu kadarla bitmez. Bu acı kaybı başka acılar, başka kayıplar izleyecektir. İlk olarak, kardeşinin cenazesine kim bilir nasıl bir sâikle çıplak ayakla katılan Emily, Aralık ayının aya-

zında, yağmur altında uzun süre yürüdüğü için önce üşütür, sonra tıpkı Branwell gibi o da verem olur. O da tedaviyi reddeder. Belki de bilerek ve isteyerek ölüme teslim olur.

"Benim için tebessümler ve gözyaşları birbirine o kadar benzer ki, hiçbiri belli bir duyguyla sınırlı değildir: Çoğu kez mutluyken ağlarım ve hüzünlüyken gülümserim."

-Anne Brontë

Bu trajedilerin alacakaranlığında Charlotte ve Anne yine de yazmaya devam eder. Önce Anne'in ikinci romanı *Wildfell Hall'un Kiracısı* (1848) yayınlanır. Victoria döneminin belki de en sarsıcı romanlarından olan eser bir anda muazzam bir başarı kazanır; ilk baskı altı haftada tükenir. Edebiyatta gerçekleri ortaya koyma arayışındaki Anne Brontë'nin alkolizm ve sefahat tasvirleri 19. yüzyıl hassasiyetlerini hayli tedirgin etse de, eserin gördüğü olağanüstü ilgi bu gerçeklerin görmezden gelinemeyeceğine dair bir işaret niteliğindedir.

Öte yandan olumsuzluklar bu büyülü evi bir türlü terk etmez. Bu kez de verem mikrobunu ablasından kapan Anne düşer yatağa. Biyografi yazarı Elizabeth Gaskell'in kaleme aldığı yaşam öyküsünde Anne'in babası, bir defasında dört yaşındaki kızına en çok ne istediğini sorduğunda "yaş ve tecrübe" yanıtını aldığını söyler. İşte o "büyümüş de küçülmüş" Anne, dilediği yaşlanma sürecini yaşayamadan, diğer kardeşleri gibi gencecik bir yaşta hayata veda edecektir. Henüz yirmi dokuz yaşındadır. Böylece Charlotte, Aralık 1848'de kaybettiği kardeşi Emily'den sadece beş ay sonra, Mayıs 1849'da en küçük kız kardeşi Anne'i kaybetmenin acısını yaşar.

"Ne yazık ki elinizden gelenin en iyisini yapmanız her zaman sonuç vermez."

-Charlotte Brontë

Çelik gibi bir iradesi olmasa yazmaya devam edebilir miydi genç kadın? Sanki hiçbir şey olmamış gibi kendi bildiği yolda tek başına yürümeye devam eder Charlotte. Onu edebi ölümsüzlüğe kavuşturan *Jane Eyre*'den iki yıl sonra, henüz Türkçeye çevrilmemiş olan *Shirley* yayınlanır. Dört yıl sonra da otobiyografik özellikleri ağır basan bir başka eser, *Geçmişin Gölgesinde – Villette* (1853) yayınlanır. Charlotte'un bu eseri, sanki o yılların aynadaki görüntüsünü sayfalarında yansıtmak için yazılmıştır. Aynı zamanda da yazarın hayattayken yayınlanan son romanı olacaktır.

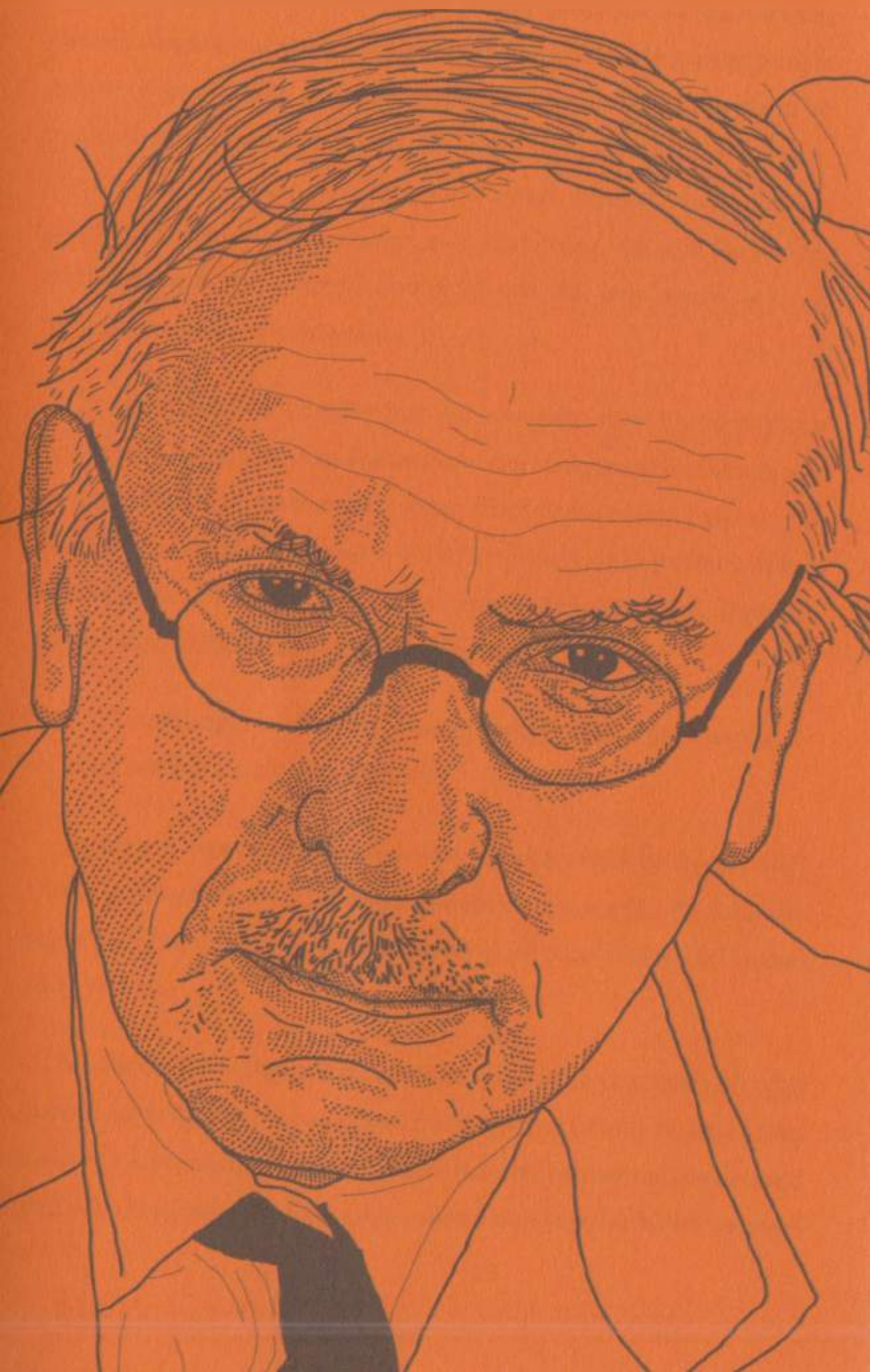
Artık ünü bütün İngiltere'ye yayılan Charlotte Brontë, bu eserin yayınlanmasından bir süre sonra, 1854 yılının Haziran ayında, kilisede babasının yardımcılığını yapan Arthur Bell Nicholls ile evlenir. Belki de hayatında ilk kez farklı bir mutluluğu tadacaktır genç kadın. Balayından kısa bir süre sonra da hamile kalır. Ancak kaderin acı bir cilvesiyle, çocuğunu dahi doğuramadan, 31 Mart 1855 günü hayata veda eder. Yayınevleri tarafından defalarca reddedilen *Profesör* adlı eseri, ölümünden üç yıl sonra yayınlanacaktır.

"Şu gerçeği kabul etmeliyiz ki *Villette, Emma, Uğultulu Tepeler, Middlemarch* gibi tüm o iyi romanlar, saygın bir papazın evine girebilecek ölçüde yaşam deneyiminden fazlasına sahip olmayan kadınlar tarafından yazılmıştı; hem de o saygın evin ortak oturma odasında, üzerine *Uğultulu Tepeler*'ya da *Jane Eyre*'i yazmak için bir defada birkaç tabaka kâğıttan fazlasını alamayacak kadar yoksul kadınlar tarafından yazılmıştı."

-Virginia Woolf

Carl Gustav Jung
Batı'nın Zihniyle Doğu'nun Ruhunu Harmanlayan Bilge

"Kendime hayretle, hayal kırıklığıyla, hoşnutlukla bakıyorum. Kederliyim, bunalımdayım, coşkuluyum. Ben bunların hepsiyim aynı anda, ama toplayıp da sonucunu bulamam. . . Tamamen emin olduğum hiçbir şey yok. Hiçbir şey hakkında hiçbir kesin kanaatim yok. Yalnızca doğduğumu, var olduğumu biliyorum ve bana öyle geliyor ki bir şekilde taşınıp getirilmişim buraya. Bilmediğim bir şeyin temeli üzerinde yaşıyorum."

İlk çağlardan bu yana insanoğlu bilinmeyene daima ilgi duymuş; güneşe, rüzgâra, yağmura, dağlara hatta kendi elleriyle yaptığı putlara tapmış; Yunan mitleri doğaüstü güçleri ve insani zaafları olan tanrı ve tanrıçaların aşklarını konu almış; Mısır'da Firavunlar devrinde rahipler, Orta Asya'da şamanlar, rüyaları yorumlayarak insanları tedavi etmeye çalışmışlar. Zamanla akıl, duygu, ruh, maneviyat, aşk gibi kavramlar, dil dediğimiz iletişim sistemlerine yerleşecek, şiir, şarkı, masal, öykü ve romanların özünü oluşturacaktır.

En gizemli bilinmezlerden biri de, insanların davranış ve düşünce kalıplarının kaynağıdır. On dokuzuncu asrın sonlarına gelindiğinde psikoloji, "bütün bilimlerin anası" sayılan felsefeden ayrılarak bağımsız bir disiplin konumuna yerleşecektir. Freud'un psikoterapi kavramını ortaya atmasıyla bu akım daha da güç kazanacak, psikoloji modern dünyanın saygın bilim dallarından biri haline gelecektir.

"Sezebildiğimiz kadarıyla, insanın varlığının tek amacı varoluşun karanlığında bir ışık yakmaktır."

İsviçre'nin kuzeyinde, Almanya sınırına yakın küçük bir köyde, 1875 yılının 26 Haziran günü bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Protestan bir papaz olan Paul Jung ve eşi Emilie Preiswerk ilk çocuklarına Carl Gustav adını verirler.

Küçük Carl'ın belleğinde yer eden ilk anılardan biri, çevrede bir ceset bulunmasıyla ilgilidir. Babası derhal ölüyü görmek istemiş ve ceset çamaşırhaneye konmuştur. Annesi oğlunun bahçeye çıkmasına izin vermez, ama o herkes gittiğinde dışarı çıkıp çamaşırhaneye gider. Kilitli çamaşır-

hanenin arka tarafında, açık bir borudan kanlı bir suyun aktığını görür. Bunu ilginç bulan Carl henüz dört yaşındadır.

Kaygılı baba, "Bu oğlan hayal edilebilen her şeyle ilgileniyor ama ne istediğini bilmiyor," sözleriyle ifade etmiştir düşüncesini. Jung sonraları, onun haklı olduğunu söyleyecektir.

Henüz yedi yaşındayken babasından Latince dersleri almaya başlayan Carl, okul hayatından pek hoşlanmasa da derslerinde başarılı bir öğrencidir. Sonraları eğitim sisteminin sıradanlığını eleştirecek, genç bir ruhun daha kucaklayıcı, daha şefkatli bir yaklaşımla yoğrulması gerektiğini şu sözlerle açıklayacaktır:

"Bir öğretmende anlayışlı bir kalp her şey demektir ve paha biçilmez bir değerdir. İnsan geriye dönüp baktığında parlak öğretmenlerini takdirle, insanî duygularına dokunanları ise şükranla anar. Müfredat elbette gerekli bir hammaddedir ama gelişen bir bitki ve bir çocuğun ruhu için yaşamsal önem taşıyan şey sıcaklıktır."

Basel Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Zürih'e yerleşen Jung, bir yandan bir akıl hastanesinde görev yaparken bir yandan da Psikiyatri doktorasına devam eder. Genç akademisyen 1903 yılında İsviçre'nin en zengin mirasçılarından Emma Rauschenberg ile evlenir. Henüz 17 yaşında zeki ve çekici bir genç kız olan Emma, âşık olduğu meteliksiz ama parlak doktorun maceralı hayatını paylaşmak ister, ancak Carl'ın karmaşık kişiliğiyle baş edemeyecek, kendilerini bekleyen dramları öngöremeyecek kadar gençtir. Çoğu zaman sıkıntılı ama sonuçta sağlam ve kalıcı bir evlilikleri olacak, birlikte psikanalizin geleceğine katkıda bulunacaklardır.

"İnsanın tüm eserlerinin başlangıcında yaratıcı hayaller vardır
O halde hayal gücünü küçümsemeye ne hakkımız var?"

Jung 1906'da Viyana'ya giderek ilk makalesini göndermiş olduğu Sigmund Freud ile tanışır. İlk buluşmalarında aralıksız on üç saat Freud ile tartışan genç psikiyatr, aradığı bilgeyi bulduğuna inanmaktadır. Bu ilişki altı yıl boyunca inişli çıkışlı bir yol izler. İki baskın kişiliğin farklı fikir ve yaklaşımlarından kaynaklanan çatışmalar, ilk kez birlikte yaptıkları Amerika seyahatinde iyice su yüzüne çıkacaktır.

"Bir şeyi kabul edene kadar onu değiştiremeyiz. Reddetmek özgürleştirmez, baskı yaratır."

Carl Jung, Freud'un ve yine ünlü bir psikolog olan Alfred Adler'in, insanî dürtüleri yalnızca beslenme, seks ve güce tapınma içgüdülerinin bir sonucu olarak açıklamalarına karşı çıkmaktadır. Ona göre bu yaklaşım, insan ruhundaki karmaşanın basite indirgenmesidir. Freud ise adeta kendi tebaası gibi gördüğü bu genç adamın farklı fikirler beyan etmesini, psikoloji biliminde fazla önemsenmeyen "arketip" ya da "ilkörnek" kavramlarına değer vermesini, kendi otoritesine bir başkaldırı olarak algılar. Oysa Jung, arketip terimini kullanmadan önce de "başlangıçtan beri var olan imgeler" ve "kolektif bilincin hâkimleri" ifadelerini kullanıyor ve onları insan kültürünün yapıtaşları olarak görüyordu.

Jung ve Freud'un fikrî birlikteliği 1912 yılında sona erer. Birbirlerinden kopma nedenleri karmaşık olmakla birlikte, Jung'un bağımsız, başına buyruk kişiliğinin bu ayrılıkta etkili olduğu söylenebilir. 2011 tarihli bir David Cronenberg filmi olan *Tehlikeli İlişki* (*A Dangerous Method*), Freud ile Jung'un ilişkisindeki sorunlara ışık tutar. Filmde, Freud'un

telepati ve parapsikolojiye karşı olmasa da bunların yeni gelişen psikolojiyi itibarsızlaştıracağına inandığı öne sürülür. Freud son derece kararlı ve katıdır, ona göre gizemli şeyler gerçek bilimsel araştırmanın gücünü asla aşamayacaktır. Psikolojinin disiplinler arası bir araştırma yöntemi izlemesine gerektiğine inanan Jung ise bu görüşe karşıdır.

"Kendi karanlığınızı anlamak, başkalarının karanlığıyla başa çıkmanın en iyi yöntemidir."

İlişkilerinin er geç kopacağını bilmesine karşın, Jung bu dönemde kişisel görüşlerini yansıtan *Dönüşümün Simgeleri* adlı kitabını yayınlatır. Ayrılıktan sonra ise, o günlerde adeta psikoloji biliminin tanrısı gibi görülen Freud tarafından aforoz edilir. Dostlarının kendisinden yüz çevirdiğini ve akademik çevrelerde tek başına kaldığını fark eden Jung, uzun bir içe kapanış dönemine girer. O yıllarda bilimsel makaleler yazmak ya da konferanslara katılmak yerine sadece özel hastalarını kabul etmekle yetinerek kalan vaktini kendi iç yolculuğuna hasreder. Gördüğü rüyaları anlamlandırmaya, bu rüyalarda karşılaştığı sembolleri resmetmeye, kayda geçirmeye çalışır. Bu analizler, çizimler ve notlar Carl Jung'un ölümünden yirmi yıl sonra *Dört Arketip* adlı bir kitapta toplanacaktır.

Jung'un arketipler üzerinde çalışması, ilkel zihinsel imgelerle ya da ecdadımızdan "miras kalan" ve zaman içinde tekrarlanarak bugünün insanlarının kolektif bilinçaltında varlığını sürdüren kültürel motiflerle ilgilidir. Jung psikolojisinde arketipler, kolektif bilinçaltının parçası olan evrensel kalıp ve imgeleri temsil eder. Jung'un, içgüdüsel davranış kalıpları gibi kalıtım yoluyla devraldığımıza inandığı bu arketipler arasında, Baba-güç, otorite; Anne-besleyen, rahatlatan; Çocuk-masumiyet özlemi,

yeniden doğuş; İhtiyar bilge adam-rehberlik, ilim, irfan gibi tipik ilk örnekler sayılabilir.

> "Uzay yolculukları yalnızca bir kaçıştan, insanın kendisinden kaçmasından ibarettir çünkü Mars'a ya da Ay'a gitmek insanın kendi varlığına nüfuz etmesinden daha kolaydır."

Jung, hayatı boyunca bir otobiyografi yazmamış, gazetecilerle mülakat yapmamıştır. Bu yasağı bir tek kişi, bir başka deneyimli psikolog olan Aniela Jaffé delebilmiş ve üzerinde üç yıl Jung ile birlikte çalıştıktan sonra ortaya çıkan yarı-otobiyografik eser, Jung'un ölümünden hemen sonra *Anılar, Düşler, Düşünceler* adıyla yayınlanmıştır.

Kitapta Jung'un iç dünyasına yaptığı yolculuklar sırasında gördüğü şaşırtıcı, yol gösterici rüyalara sıkça yer verilmektedir:

> Jung evinin ikinci katında bir koltukta oturmaktadır. Etrafındaki dekor, mobilyalar ve tablolar da ona çok doğal görünmektedir. Zaten olması gerektiği gibi, çevresindeki her şey kendi dönemine ve alışkanlıklarına uygundur. Birden evinin birinci katını gözünde canlandıramadığını fark eder. Merakla alt kata iner ve kendini on dördüncü, on beşinci yüzyıl mimarisinin içinde bulur. Zemin pembe taşlarla kaplıdır. Tablolar birkaç yüzyıl öncesine aittir. Koltuklar eski, perdeler farklıdır. İçerdeki bir odada duvara gizlenmiş bir kapıyı açtığında, aşağıya inen bir merdiven görür. Bu sefer varlığından haberdar olmadığı bodrum katına iner. Çevresini Roma devrine ait kalıntılar, freskler, taşlar kuşatmıştır. Heyecanla olan biteni anlamaya çalışırken aniden önüne bir kapak daha çıkar. Onu kaldırdığında ise aşağıya inen eskimiş taş basamaklar bulur.

En alt kata inince artık tarih öncesi sayılabilecek bir yere geldiğini anlar. Ve yerde iki kafatası görür.

Bilimsel yöntem ve bulguların yanı sıra ruhiyatçılığa, doğaüstü güçlere, mitlere ve sembollere de önem vermesiyle ünlenen Jung, bu rüyayı gördükten sonra kolektif bilinçaltı kavramını ortaya atacaktır. Jung'a göre kişiler egoları ve kendi bilinçaltları kadar, insanlık tarihi boyunca bireylerin, toplumların bilinçaltında biriken bilgi, deneyim ve önyargıların da etkisi altındadır.

"Siz bilinçaltınızı bilince dönüştürene kadar, o sizin hayatınızı yönlendirecek ve siz de ona kader diyeceksiniz."

Jung, tıpkı fikirlerine önem verdiği büyük düşünürler Nietzsche, Schopenhauer, Hesse gibi Batı kültürüne ve bilimine değer verdiği kadar, Doğu'nun bilgeliğine, inançlarına ve deneyimlerine de ilgi duyar. "Gelişmiş" denilen toplumlar kadar, "ilkel" kabul edilen toplumlarla da ilgilenir. 1924 yılında New Mexico ve Arizona eyaletlerine giderek, oralarda yaşayan yerli kabileler üzerinde iki yıl boyunca araştırmalar yapar. O kabilelerin bilgeleri Jung'a "Bu beyaz adamlar her zaman bir şeyler istiyorlar, sürekli bir huzursuzluk hali içindeler. Neyi amaçladıklarını, neyin peşinde koştuklarını bilmiyoruz, anlamıyoruz," diyeceklerdir.

Jung daha sonra iki yıl kadar Kenya'da, ardından Mısır ve Hindistan'da araştırmalarına devam edecek, özellikle Budizm, Zen Budizm felsefelerini ve Konfüçyus'un öğretilerini inceleyecektir. Freud ile yollarını ayırdıktan sonra uzun bir süre meslektaşlarından ilgi görmeyen Jung, *Psikolojik Tiplemeler* ve *Psikoloji ve Simya* adlı iki eseriyle yeniden akademik dünyanın gündemine oturacaktır.

"İnsanın bilinçdışı aklı, bilinçli aklın kör ve güçsüz olduğu zaman bile doğruyu görür."

Psikoloji bilimine "kolektif bilinçaltı" kavramını kazandıran Jung, ortaya attığı *Anima* ve *Animus* kavramlarıyla da dikkatleri üzerinde toplayacaktır. Jung'a göre *Anima* erkeklerin bilinçaltında oluşan dişiliği, *Animus* ise dişilerin kolektif bilinçaltında belirginleşen erkeksi varlığı ifade eder. Değerli düşünürün ses getiren en önemli eserlerinden biri de 1952 yılında yayınlanan "Eşzamanlılık" adlı bilimsel çalışmasıdır.

İngiliz Bilim Tarihi ve Felsefesi Profesörü Arthur I. Miller'ın 2010 yılında Amerika'da yayınlanan *137: Jung, Pauli, and the Pursuit of a Scientific Obsession* (137: Jung, Pauli ve Bilimsel Bir Saplantının Peşinde) adlı eseri, iki büyük düşünürün kişiliklerine ve ilişkilerine ışık tutan bir "çifte biyografi" niteliğindedir. Bir yanda Kuantum Fiziği çevrelerinin yakından tanıdığı, parlak zekâsı ve sorgulayıcılığı Einstein ile eş tutulan, Nobel Fizik Ödülü sahibi bir bilim adamı, Wolfgang Pauli; diğer yanda Psikoloji dünyasının gelmiş geçmiş en büyük dehalarından Carl Gustav Jung. Bu iki müthiş beynin yirmi yıla yakın bir süre simya, mistisizm, Kabala gibi kavramların peşinde nasıl birlikte koştuklarını anlatan bu eser, Jung'un bilinmeyen yönlerini de ele aldığı için okurların büyük ilgisiyle karşılanır.

"Dünyayı sadece zihin gücüyle anlama iddiasında bulunamayız; zihnin yargısı gerçeğin yalnızca bir parçasıdır."

Bilinçaltı psikolojisinin temelini atan ve insanların içsel hayatını bir aydınlanma ve şifa kaynağı olarak gören Jung'un, kendi rüyaları ve halüsinojenik çizimleriyle dolu gizli bir eseri daha vardır. Jung'un kli-

nik uygulamaları için bir model olarak kullandığı bu kitabı, 1961'de ölümünden sonra mirasçıları İsviçre'de bir bankanın kasasında yıllarca saklı tutar. İngiliz Tıp Tarihi Profesörü ve yazar Shamdasani, kitabın yayınlanması için ısrarlı bir çaba harcar. Nihayet ailenin onayı alınır ve on üç yıl süren çeviri ve yayına hazırlık çalışmaları da tamamlanınca yani Shamdasani'nin esprili ifadesiyle "Truva Savaşı'ndan uzun süren" bir mücadelenin sonunda *Kırmızı Kitap*, 1000'i aşkın dipnotuyla 2009 yılında yayınlanır.

Neredeyse 100 yıl önce başlayan maceralı bir yolculuktan sonra, Jung'un nesiller boyu gizli kalan eseri *Kırmızı Kitap'ın* orijinali, ilk kez 2010 yılında New York'taki Rubin Museum of Art'ta sergilenir. 2014 yılında ise çok özel bir sunumla, Pacifica Graduate Institute'da açılan bir sergi kapsamında kısa süreliğine tekrar gün ışığına çıkar. Bu gizemli, büyüleyici ama tedirgin edici olağanüstü başyapıt, Jung Vakfı ve Pacifica Graduate Institute'un desteğiyle Santa Barbara'ya getirilerek,dijital güçlendirilme ve büyütülmeyle hayata geçirilip yüksek netlikte bir dizi sınırlı sanatsal baskı halinde gösterime sunulmuştur.

> "Rüya, ruhun en derin, en mahrem ve kutsal yerindeki gizli, küçük kapıdır. O kapı, bilinçli egonun varoluşundan çok önce 'ruh' olan ve bilinçli egonun erişebileceği şeylerin çok ötesinde de hep 'ruh' olarak kalacak o kadim kozmik geceye açılır."

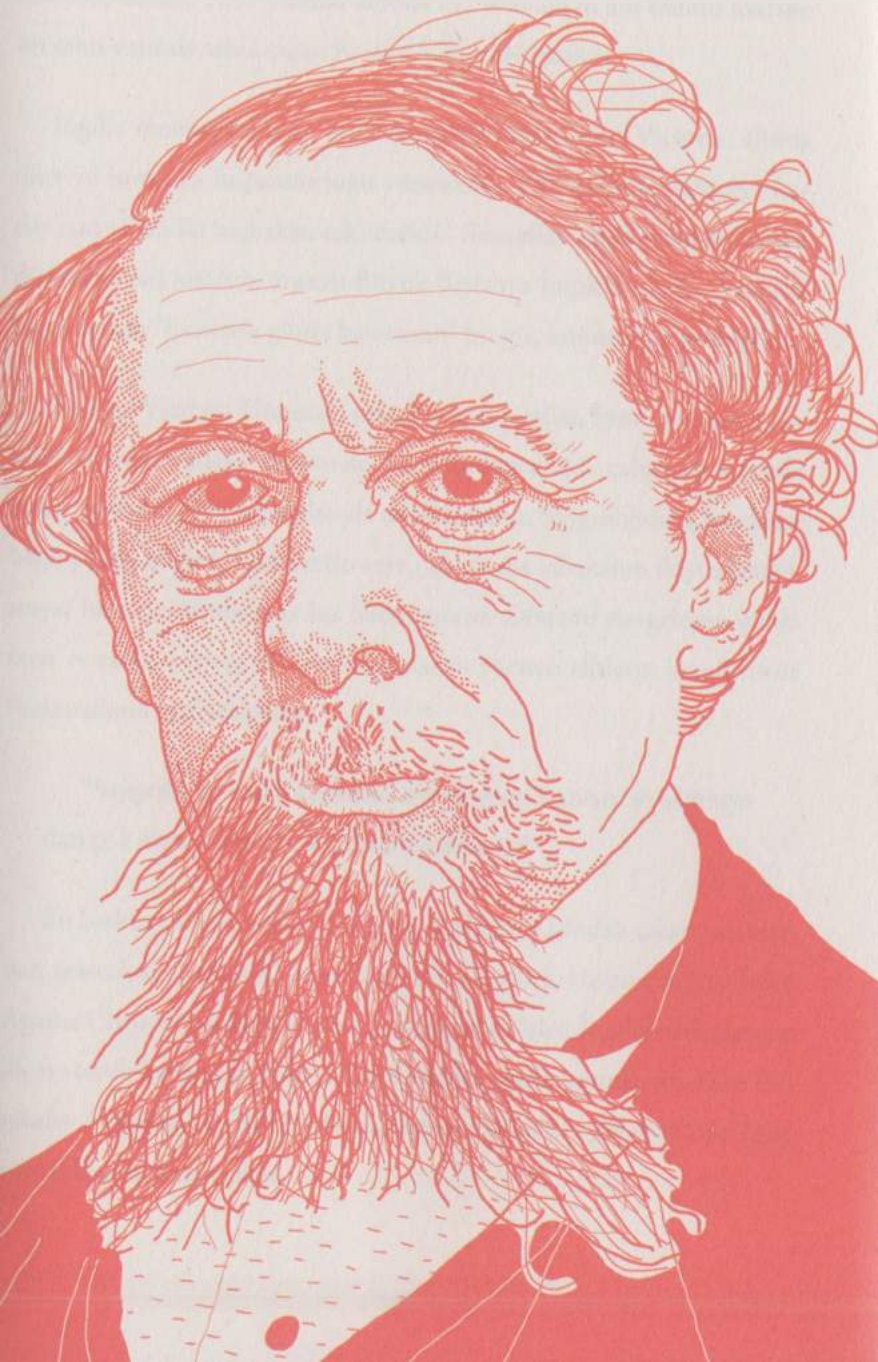
Jung, neredeyse tüm hayatını Küssnach kasabasında, Zürih gölüne bakan dört kuleli taştan bir evde ailesi ile birlikte geçirir. 1955'te eşi Emma öldükten sonra, daha önce inşasına başladığı taş kuleyi tamamlayacak ve vaktinin çoğunu artık o kuleden göle bakarak, pipo içerek ve düşünerek geçirecektir.

Sosyal ilişkilerden, kalabalıklardan pek hoşlanmayan Jung, 6 Haziran 1961 akşamı son bir kez etrafındakilere seslenip "Bu gece şöyle güzel bir kırmızı şarap içelim," dedikten az sonra, hayatı boyunca şifresini çözmeye çalıştığı bir başka gizemi keşfetmek üzere uzun bir yolculuğa çıkar.

Varoluşun, rüyaların, ruhun ve bilinçaltının sırlarını çözmek için bir ömür boyu sayıların şifreli kombinasyonlarıyla haşır neşir olmuş bir bilge, seksen altı yaşında, altıncı ayın altıncı gününde hayata veda etmesini, eğer mümkün olsaydı nasıl yorumlardı acaba?

Charles Dickens
Tefrikalar Kralı Mı, Toplumsal Vicdanın Sesi Mi?

"Nasıl yaratıldıysam öyle kabul edilmem gerek. Başarı benim değil, başarısızlık benim değil ama bu ikisi birlikte beni ben yapar."

Londra'nın merkezinde yükselen görkemli Buckingham Sarayı'nın ilk soylu sakini, 1837 yılında amcası IV. William'ın ani ölümü üzerine on sekiz yaşında tahta çıkan Kraliçe Victoria olacaktır.

İngiliz monarşisinin en ünlü temsilcilerinden olan Victoria, altmış dört yıl boyunca imparatorluğu yönetecek, 1901 yılında ölünceye kadar tam yirmi iki başbakan eskitecektir. Sanayileşmenin gücüyle kolları dünyanın beş kıtasına uzanan Büyük Britanya İmparatorluğu, Victoria hayattayken "üzerinde güneş batmayan" bir güç konumuna gelmiştir.

Tarihe "Victoria Dönemi" olarak geçen o yıllar, aynı zamanda haksızlıklarla dolu adalet sistemiyle, en kötü koşullarda çalışmak zorunda kalan yoksul halkın sıkıntılarıyla da anımsanır. Saygınlığını geleneklere bağlı yaşam tarzıyla kabul ettirmeye çalışan üst tabakanın ikiyüzlülüğü, sosyal hayatta dayanılmaz bir baskı yaratır. Dönemi simgeleyen giyim tarzı ve sanat anlayışıyla kendi tabularını yaratan elitlerin kendileri de bu kuralların esiri olacaktır.

"Saygınlık ve hatta kutsallık, kimi zaman bazılarının sandığından çok daha fazla kılık kıyafet meselesidir."

Bu baskıcı ortama tepki, yine aynı toplumun içinden çıkan yazarlardan gelecektir. Arthur Conan Doyle'un Sherlock Holmes hikâyelerini Agatha Christie'nin Hercule Poirot maceraları izler. İngiliz edebiyatının ilk fantastik kurguları, Lewis Caroll takma adıyla yayınlanan *Alice Harikalar Diyarında* ve Robert Louis Stevenson'un *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde* romanlarıyla ortaya çıkar.

Klasik İngiliz edebiyatında ise Jane Austen'ın ardından, hayata daha gerçekçi bir açıdan bakan, sıradan insanların yaşamına odaklanırken sosyal yorumlarıyla da kolektif bilinç düzeyini yükselten güçlü bir kalem Victoria dönemine damgasını vuracaktır.

7 Şubat 1812 günü İngiltere'nin güney sahilindeki küçük Portsmouth kasabasında, sekiz çocuklarının ikincisi olarak doğan oğullarına Charles adını veren aile, üç yıl sonra Londra'ya taşınır. Babasının memur olduğu çocukluk yıllarını hayatının en güzel dönemlerinden biri olarak hatırlar Charles. On iki yaşına geldiğindeyse, sorumsuzca har vurup harman savuran, sonunda da borçlarını ödeyemez hale gelen babası hapse atılır. O günün kuralları gereği annesi ve ailenin en küçüğü de babasıyla birlikte hapsi boylar. Önce bir ailenin yanına, sonra bir kimsesiz çocuklar yuvasına sığınan küçük Charles, günde on saat haftada yedi gün, sıçanların cirit attığı, güneş yüzü görmeyen bir ayakkabı boya fabrikasında çalışmak zorunda kalır. Çok güç şartlarda tek başına yaşam mücadelesi verirken bir yandan da ileride yazacağı romanların kahramanlarıyla tanışmaktadır.

Üç yıl sonra babaannenin ölümüyle ele geçen miras, biriken borçların ödenmesine yetecek ve aile hapisten kurtulacaktır. Ancak eve dönen anne Elizabeth, Charles'ın o sefil ortamda çalışmayı sürdürmesini ister. Bu kez babası sayesinde öğrenimine devam eden Charles, on yedi yaşına geldiğinde yine ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir avukatlık bürosunda işe girecektir. Aslında istemeden attığı bu ilk adım ona sürprizlerle dolu bir dünyanın kapılarını açar. Bir yandan çalışırken bir yandan da o güne kadar görsel hafızasında biriktirdiği resimleri zihninde bütünleştirmeye, ilginç karakterler yaratıp ilk öykülerini yazmaya başlamıştır.

"En iyi bölümleri açık ara farkla ön ve arka kapakları olan kitaplar vardır."

Charles'ın ilk gençlik aşkı Maria Beadnell bir bankerin kızıdır. Yakınlıkları üç yıl sürer ama tam genç yazarın ilk eserleri gün yüzüne çıkarken, kızına daha iyi bir damat adayı arayan banker, iki gencin ilişkisini sonlandırır.

Yirmi yaşında parlamento muhabirliğine başlayan Charles, özgüveni yüksek bir genç adam olmuştur artık. Yeni görevi sayesinde politikacılarla birlikte İngiltere'yi dolaşmakta, seçim çalışmalarını izlemekte, bir yandan da BOZ takma adıyla çiziktirdiği eskizleri farklı medya organlarında yayınlatmaktadır.

Dickens'ın edebî başarısı *Bay Pickwick'in Serüvenleri* adlı eserinin dizi halinde yayınlanmasıyla başlar (1836). Bu eserin kahramanı, yaşlı bir zengin olan Bay Pickwick'tir. Londra'nın fakir mahallelerine yaptığı gezintileri, görüp duyduklarını mensubu olduğu kulübün üyelerine tefrikalar halinde anlatır. Dönemin okurları ise bu tefrikaları inanılması zor ama büyüleyici birer masal gibi izler. Bay Pickwick'in uğradığı bir handa tanıştıktan sonra yoldaşı ve özel uşağı olan açıkgöz, esprili, hazırcevap Sam Weller, okurların büyük ilgisini kazanır. Dickens'ın okur kitlesi genişlemeye, ünü pekişmeye başlar. Birkaç yıl içinde yazar, mizah ve hiciv gücüyle, kişilere ve topluma dair keskin gözlemleriyle, uluslararası bir edebî şöhret konumuna yerleşir. *Bay Pickwick'in Serüvenleri* dizisinin ilk fasikülü 400 adet basılmış, daha bir yıl dolmadan dizi kırk binden fazla takipçiye ulaşmıştı. Sonraları Bay Pickwick ve Sam Weller'in serüvenleri, Cervantes'in Don Kişot ve Sancho Panza karakterlerinin maceraları ile kıyaslanacaktır.

"Bir başkasının yüklerini hafifleten hiç kimse bu dünyada yararsız değildir."

Charles Dickens'ın neredeyse tüm eserleri başlangıçta haftalık ya da aylık bölümler halinde yayınlanmış, bir yandan karakalem çizimlerle süslenen hikâyeler baskıya girerken bir yandan da yazar okurlardan gelen olumlu tepkileri de göz önüne alarak sonraki bölümleri kurgulamaya devam etmiştir.

Yazarın edebiyat hayatında önü açılmışken babası bir kez daha borçları yüzünden hapse girer. İyi bir gelire kavuşmasıyla birlikte ailesi de sürekli kendisinden para istemeye başlar. Dickens o yıllarda devrin önde gelen gazete editörlerinden birinin kızı olan Catherine Hogarth ile tanışır ve çok geçmeden, 1836 yılında onunla evlenir.

Ancak Catherine'nin Georgina ve Mary adında iki kız kardeşi daha vardır. Henüz evliliğinin ilk yılında on altı yaşındaki Mary'ye fena halde âşık olur genç yazar. Ayrıntıları pek bilinmeyen bu ilişki, yakalandığı hastalıktan kurtulamayan Mary'nin Charles'ın kollarında can vermesiyle bir yıl sonra son bulur. Ancak çok uzun süre bu yürek dağlayan kaybın etkisinden kurtulamayan Charles, tamamen içine kapanacak hatta hayatında belki de ilk kez yazmaya ara verecektir. Eşinden ayrıldıktan sonra da, diğer kız kardeş Georgina yazarın hayatı boyunca onun yanında yaşayıp çocuklarına bakmaya devam edecektir.

"Bağlandığım insanlardan bir şey saklamak benim tabiatıma aykırı. Kalbimi açmış olduğum yerde dudaklarımı asla kapatamam."

Dickens evlendikten sonra en ünlü eserlerinden biri olan *Oliver Twist* ve ardından da *Nicholas Nickleby* adlı romanı, bölümler halinde yayınlanır (1839). Yazarın süksesi *Antikacı Dükkânı* ile devam eder. İş öyle bir hale gelir ki İngiltere'de yaşlı genç herkes, her ay o belli günde son tefrikayı diğerlerinden daha önce elde edebilmek, bir an önce okuyabilmek için kilometrelerce yol kat edip postaneye koşmaya başlar. 1840'lı yıllara gelindiğinde, Dickens'ın romanlarının en son tefrikasında neler yazdığını öğrenmek için artık New Yorklu okurlar bile limana koşup gelecek gemiyi beklemektedir. Her ne kadar bir *Saturday Review* editörü "Yazarın şöhretinin kalıcı olacağını düşünmüyoruz," gibi bir yorumda bulunmuşsa da aradan geçen zaman onu haksız çıkaracaktır.

"Hiçbir cila ahşabın damarlarını gizleyemez; ne kadar çok cilalarsan damarlar kendini o kadar belli edecektir."

Artık mali durumu iyice düzelen yazar, eşiyle birlikte Amerika'ya gider. Esas amacı orada hiçbir telif ücreti ödemeden eserlerini yayınlayanlarla mücadele etmek, bir yandan da kölelik karşıtı görüşlerini dönemin önde gelenleriyle paylaşmaktır. Bu düşüncelerle gittiği Amerika'da, Dickens büyük bir coşkuyla karşılanır.

Hiç durmadan üretmeye devam eden Dickens'ın belleklere kazınacak eserlerinden *Bir Noel Şarkısı* ve *Martin Chuzzlewit* (1844) peş peşe yayınlanır. Ve nihayet sıra en ünlü eserlerinden birine, iğrenç bir hapishaneyi andıran bir fabrikada çalıştığı çocukluk yıllarından esinlenerek yazdığı *David Copperfield*'e gelmiştir (1850).

Dickens aynı zamanda bir pazarlama dehasıydı. O tarihlerde Victor Hugo'dan Dostoyevski'ye birçok büyük yazar da romanlarını onun gibi

bölüm bölüm yazar ve dergilerde tefrikalar halinde yayınlatırdı. Kazanılan para, yayınlanan bölüm sayısıyla orantılı olduğundan Dickens gibi cin fikirli yazarlar okurların dikkat ve merakını mümkün olduğunca üst düzeyde tutarak hikâyeyi uzatmaya çalışırlardı. Bölümler yayınlandıktan bir süre sonra da tümü tek bir kitap halinde piyasaya sürülürdü. Ancak Dickens bu kitap formunu bile çeşitlendirmeyi bilmişti. Örneğin zenginler için özel tasarlanmış kapakları olan kitaplar basılıyor ve çok yüksek fiyatlardan alıcı bulabiliyordu.

Bu arada, Dickens eserlerini bizzat halka okumayı akıl eden ilk yazardır. Bu hayalini hayata geçirdiğinde muazzam bir ilgiyle karşılaşır. İngiltere'deki kitap okuma seansları olağanüstü birer şölene dönüşür. Bu etkinliklerde insanların sandalyelerin arasından sürünerek ona ulaşmaya çalıştığı durumlar bile yaşanır. İkinci kez Amerika'ya gittiğinde ise talep o kadar artar ki bütün salonlar yetersiz kalınca New York'un Brooklyn semtindeki bir kilise, Dickens için bir kitap okuma salonuna dönüştürülür.

"Her yolcunun kendine ait bir evi vardır ve uzaklarda gezdikçe onun değerini daha çok anlar."

Samuel Pickwick, Nicholas Nickleby, Oliver Twist, Martin Chuzzlewit, David Copperfield gibi yüzlerce roman karakteri yaratan Dickens, bu başarısını zengin hayal gücü kadar kapsamlı ve incelikli gözlemlerine de borçludur. Bu satırların yazarı, Dickens'ın eserlerinde yarattığı kahramanların internette yayınlanan listesini incelediğinde, yalnızca C harfiyle başlayan 43, toplamda 417 roman karakteri ile karşılaşmıştır. Listenin bu çarpıcı uzunluğunun yanında dikkatini çeken bir nokta da listede Charles isminin olmaması ve ismi E harfiyle başlayan hiçbir karakterin bulunmamasıdır. Bu arada *David Copperfield* romanının önemli bir ka-

rakteri olan Uriah Heep'in adı da neredeyse yüz on yıl sonra Londra'da bir araya gelen genç müzisyenlerce benimsenmiş ve kurdukları Uriah Heep adlı rock grubu bir dönem fırtına gibi esmiştir.

Stefan Zweig, *Üç Büyük Usta* adlı eserinde Dickens'ı bir Noel tablosu benzetmesiyle, "Ocaktaki cırcır böceğinin ötüşü onun romanlarında müziğe dönüşürdü, yılbaşı çanları insan diliyle konuşurdu," diye tanıtır okurlarına. "İnsanlar neşelenmek istediklerinde ve tutkunun acınası çekişmelerinden yorularak şiirin gizemli tınısını aradıklarında, Dickens unutulduğu yerden mutlaka çıkıp gelecektir," şeklindeki yorumuyla da onun eserlerinin evrenselliğini ve zamandan bağımsızlığını vurgular. Virginia Woolf ise, "Dün Dickens'tan aşağı yukarı yüz sayfa okudum... Ne kadar dolambaçsız, renkli... Çoğu kez tekdüze ama nasıl da zengin ve yaratıcı" diye söz eder yazarın üslubundan.

"Hiç soru sormazsan, hiç yalan duymazsın."

Bunca öykü, dizi ve romanı yayınlanırken Dickens tiyatroyla da aktif olarak ilgilenmekte, oyunlar yazmakta, hatta oyunculuk da yapmaktadır. Bir defasında, Kraliçe Victoria'nın önünde sergilenen bir oyunda bile rol almıştır.

Robert Schnakenberg, *Büyük Yazarların Gizli Hayatları* adlı eserinde Dickens'ın daima düzenli bir ortamda olmaya özen gösterdiğine dikkat çeker. Odasında masalar, sandalyeler, duvardaki tablolar düzenli değilse, yazı yazamadığından, hatta uyuyamadığından bahseder. Hatta kuzeye bakacak şekilde uyumak gibi bir takıntısı olduğunu da söyler. Hakkında yazılan biyografilerde sözü edilmese de Schnakenberg'e göre Dickens

ünlü cinayet mahallerini ziyaret etmekten ve bu tür olayların ayrıntıları üzerinde tahminlerde bulunmaktan da çok hoşlanırdı.

"İnsanın yüreğinde öyle teller vardır ki titreştirilmeseler daha iyi olur."

Ailesiyle uzun seyahatlere çıkan, İtalya'da ya da İsviçre'de yazmayı sürdüren Dickens, onuncu çocuğunu doğuran eşi Elizabeth'den 1858 yılında ayrılıp, bir tiyatro eserinde birlikte rol aldıkları on sekiz yaşındaki aktris Ellen Ternan ile yaşamaya başlar. Yolculuklarında artık Ellen ve annesi eşlik edecektir ona. Bir defasında hep birlikte evlerine dönerken bir tren kazası geçirirler. Dickens, kazayı önemsiz sıyrıklarla atlatmasına rağmen, yardım etmeye çalıştığı yaralılar ve kurtaramadığı kurbanlar nedeniyle bu olaydan çok etkilenir, bir süre sesini kaybeder ve büyük bir ruhsal çöküntüye sürüklenir. Ve uzun süre yazmaya ara verir.

İngiliz edebiyatı klasikleri arasında yer alan *İki Şehrin Hikâyesi* (1859) ve *Büyük Umutlar* (1861) da Dickens'ın bu dönemden sonra kaleme aldığı iki önemli romandır. *İki Şehrin Hikâyesi*, Fransız Devrimi sırasında Londra ve Paris'teki olayların çevresinde dönen tarihi bir romandır. *Büyük Umutlar* ise Pip lakaplı bir yetimin kişisel büyüme ve manevi gelişme sürecine odaklanan bir eser niteliği taşır.

Henüz elli sekiz yaşındayken, ardında olağanüstü bir edebî miras bırakarak, inişli çıkışlı dopdolu hayatına veda eder Dickens. İlk biyografisini yakın dostu John Forster yazar. Neredeyse *Bay Pickwick'in Serüvenleri*'nin yazıldığı ilk yıllardan itibaren Dickens'ın tüm eserlerini yayınlanmadan önce okuyan, üzerinde yorum yapan ve eleştiren Forster, vasiyetini dahi kaleme almasında ona yardımcı olmuştur. Dickens,

Londra'nın merkezinde yedi asırlık geçmişi ve gotik mimarisiyle ünlenmiş Westminster Abbey kilisesinin şairler köşesine defnedilir (1870).

Mezar taşına şöyle yazarlar:

"O, yoksulların, acı çekenlerin, ezilenlerin duygudaşıydı. Ölümüyle İngiltere'nin en büyük yazarlarından biri dünyanın da kaybı oldu."

Isaac Asimov

O Fani Bir Babaydı, Oğlu Asimo İse Ölümsüz Olacak

"Bilim kurgu hikâyeleri bu konunun içeriğinden, felsefesinden bîhaber eleştirmenler için bir anlam ifade etmese de, eğer bir gün insanlığın kurtuluşu gerçekleşecekse bu ancak bilim kurgu edebiyatının bize kazandırdığı geniş ufuk sayesinde olacaktır."

1919 yılının son günlerinde, Kızıl Devrim olanca şiddetiyle dünyayı sarsarken Rusya'nın Petrovichi kentinde Yahudi bir ailenin bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Annesi Anna Rachel ve babası Berman, oğullarına Isaak Ozimov adını koyarlar.

Isaac üç yaşındayken aile Amerika'ya göç eder ve Rus mültecilerin yaşadığı New York şehrinin Brooklyn bölgesine yerleşir. Evde sürekli *Yiddish* (Aşkenazi Yahudileri tarafından konuşulan, Cermen kökenli İbranice dil) ve İngilizce konuşulduğundan Isaak, Rusça öğrenemez. Beş yaşında kendi kendine okumayı keşfedecek ve hayatı boyunca bitmek tükenmek bilmeyen bir hırs ve açlıkla bu alışkanlığını sürdürecektir.

Baba Ozimov'un, Brooklyn'de haftanın yedi günü sabahın altısından gecenin birine kadar açık olan bir şekerci dükkânı vardı. Isaak, çocukluğunda her sabah altıda kalkıp önce gazete dağıtır, öğleden sonra da okuldan eve koşup dükkânda babasına yardım ederdi. Birkaç dakika bile gecikse kendisine "*folyack*" (İbranice *miskin*) diye bağıran babasına, elli yılı aşkın bir süre sonra dahi hâlâ miskin olmadığını göstermek için çalar saatini hiç kurmadığı halde her sabah altıda kalktığını yazacaktır.

Çocukluk ve gençlik yıllarını "metro gürültüsünün sokak kalabalığına karıştığı bir kaldırımda, ufak bir gazete büfesinin içinde hiç durmadan okumak istediği" bir dönem olarak tanımlayan Isaak, on bir yaşındayken güçlü bir yazma dürtüsü duyar içinde. On altısına geldiğindeyse babası şekerci dükkânının cılız denebilecek birikiminden bir kısmını, oğluna elden düşme bir daktilo almak için kullanır. Genç Isaak yola çıkmıştır artık.

"Asıl haz bilmekte değil, bulmaktadır."

Amerika'daki yeni adıyla Isaac Asimov, 1939 yılında Columbia Üniversitesi'nden mezun olur ve bir süre ara verdikten sonra 1948 yılında yine aynı üniversitede biyokimya doktorasını tamamlar. Kaderin bir cilvesiyle, inançlı bir Yahudi olan babası I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunun saflarında yer alırken genç Isaac, II. Dünya Savaşı'nda Amerikan çıkarları için cephede savaşacaktır.

Asimov'un bir bilim kurgu romanı olan ve yıllar sonra Türkçeye *Zamandan Kaçış* adıyla çevrilen ilk kitabı *Pebble in the Sky*, 1950 yılında yayınlanır. 1955 yılında yayınlanan *The End of Eternity (Sonsuzluğun Sonu)* adlı eseri, zamanda yolculuk ve toplum mühendisliği konularında gizem ve gerilim öğelerini barındıran bir bilim kurgu romanı olarak Hugo Ödülü final listesine girmeyi başarır.

İlk evliliğini 1942'de Gertrude Blugerman ile yapan Asimov'un bu evlilikten iki oğlu olur. 1970 yılında yeniden bekârlığa dönen yazar, ikinci ve son kez 1973 yılında bilim kurgu yazarı ve psikiyatr Janet Jeppson ile evlenir.

Her biri aynı zamanda birer bilim adamı olan Asimov, Robert Heinlein ve Arthur C. Clarke, bilim kurgu klasiklerinin üç büyüğü olarak kabul edilir. Daha sonra bu listeye *DUNE* dizisinin yazarı Frank Herbert başta olmak üzere başka yazarlar da katılacaktır.

Asimov ve Heinlein, eserlerinde gelecekte yaşanacak muhtemel değişimlerin felsefi yorumlarını yaparken kurguları adeta çok sesli klasik cazın ruhunu taşır. Caza meraklıysanız, Duke Ellington ya da Count Basie'yi dinler gibi olursunuz okurken. 1968 yılında Sydney Pollack'ın beyazperdeye aktardığı *2001: Bir Uzay Destanı* adlı eserin yazarı Art-

hur C. Clarke ise daha çok gelecekteki teknolojik değişimlere odaklanır. Onun tarzı da cazdan hoşlananlara efsanevi trompetçi Miles Davis'in müziğindeki "yenilikçi şimşek çakmalarını" hissettirebilir.

Öte yandan, George Orwell'in *Hayvan Çiftliği* ve *1984* adlı romanları, Aldous Huxley'nin *Cesur Yeni Dünya*'sı, Kurt Vonnegut Jr'ın *Otomatik Piyano* ve *Titan'ın Sirenleri* adlı eserleri, Haruki Murakami'nin *Zemberekkuşu'nun Güncesi*, hatta William Golding'in *Sineklerin Tanrısı* ve Kafka'nın birçok eseri de aslında klasik bilim kurgu türünün en güzel örnekleri olarak tanımlanabilir. Böyle olmasına rağmen klasik bilim kurgu eserlerinin ülkemizde birtakım fanatiklerin özel ilgi alanı olarak değerlendirilmesi, kuşkusuz çoğu kez desteksiz önyargılardan kaynaklanıyor.

Savaş, şiddet ve askeri güç karşıtı samimi bir pasifist olan Isaac Asimov, 1984 yılında American Humanist Association tarafından Yılın Hümanisti seçilir. O yıldan sonra ölümüne dek bu derneğin onur başkanlığını yürütecek olan Asimov, yerini bir başka çağdaş düşünüre, yakın dostu ve hiciv ustası Amerikalı yazar Kurt Vonnegut Jr'a bırakacaktır.

"Neden nefes alıyorsam, o nedenle yazıyorum ben –yazmasaydım ölürdüm."

Yazarlık hayatına kısa bilim kurgu öyküleri ile başlayan Asimov, kendisine onlarca ödül kazandıracak olan eserleriyle ömür boyu hiç durmaksınız üretmeye devam eder. "Bilimsel derinlikle ilgilenmiyorum. Yaratıcı katkılar yapmıyorum. Ben bir tercümanım. Bir düzine sıkıcı kitap okuyup ilginç bir kitap çıkarıyorum onlardan," diyen yazar, astrofizikten Newton fiziğine, biyokimya dünyasından Einstein'in izafiyet teorisine

ve Heisenberg'in belirsizlik kuramına kadar her konuda yazdığı popüler bilim kitaplarıyla da tanınıyor.

Yaşamının son yıllarında kendisiyle yapılan bir söyleşide, bu üretkenliğini haftada yedi gün, günde on iki saat çalışmasına borçlu olduğunu açıklayacaktır. Yazarlığının ilk on yılında otuz iki, ikinci on yılında ise altmış sekiz esere imza atan Asimov'un dakikada doksan kelime hızla yazdığı ya da yayına hazırladığı toplam eser sayısı beş yüzden fazladır.

Bu olağanüstü üretkenliğin sırrını soranlara yazma sürecinde asla tıkanıklık yaşamadığını söyler: "Yazar Tıkanması denilen şey hiç gelmez başıma çünkü yapılacaklar listemde hep birkaç proje vardır. A Projesi'nde yorulduğum ya da takıldığım zaman B Projesi'ne geçmem yeterli olur."

Asimov'un dolambaçsız, yalın üslubunun da hızlı çalışıp çok üretmesine katkıda bulunan bir başka etken olduğu söylenebilir.

"Yazmak, bana göre parmaklarımla düşünmekten ibarettir."

"Kendimi en çok odama kapanıp klavyenin tuşlarına bastığımda mutlu hissediyorum," diyen Asimov'a büyük popülerlik kazandıran roman dizilerinden biri de robot temalı öykü ve romanları olacaktır. Otuz beş yılı aşkın bir süre içinde, yazarın bu temayı işleyen pek çok eseri yayınlanır. Bunlardan en ünlüleri, yayın tarihleri sırasıyla *Ben, Robot* (1950), *Çelik Mağaralar* (1954), *Çıplak Güneş* (1975) ve *Robotlar ve İmparatorluk* (1985) adlı eserlerdir. Asimov tarafından ortaya konulan ve halen de geçerliliğini koruyan robot kanunları, hiç şüphe yok ki bugün tüm bilim kurgu meraklılarının ezberindedir:

1. Bir robot bir insana fiziksel olarak zarar veremez, zarar gelmesine müsaade etmez.

2. Birinci kuralla çelişmediği sürece robotlar insanların komutlarına uymakla yükümlüdür.

3. Birinci ve ikinci kuralla çelişmediği sürece bir robot kendine zarar veremez.

Japon Honda firmasının laboratuvarlarında üretilen deneme robotuna "manevi babasının" adından esinlenilerek Asimo adı verilmiştir. Şimdiki haliyle merdiven çıkıp inebilen, koşabilen, zıplayabilen, oldukça karmaşık hareketler yapabilen ve çevresiyle ilişki kurabilen "oğul" Asimo'nun gelişme süreci, bilim ve teknoloji dünyasında heyecanla izlenmektedir.

"Sıkıştırılan bir gazda her bir molekülün nasıl davranacağını önceden kestiremem, bilmeme gerek de yok. Ancak hacim azaldıkça, basıncın kaç kat artacağını kusursuzca hesaplayabiliyorum. Aynı şekilde, tek tek bireylerin değil ama toplumların geleceği öngörülebilir."

Hari Seldon
(*Vakıf* roman dizisi başkahramanı)

Asimov'un bilim kurgu edebiyatına kazandırdığı en uzun ömürlü dizi olan *Vakıf*, başlangıçta Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden esinlenerek kaleme alınan öykülerle okurların karşısına çıkar. Usta yazar 1951'de başlayıp 1988'e kadar otuz yedi yıl sürecek olan bu yolculukta milyonlarca okurunu, başkahramanı Hari Seldon'la birlikte maceradan

maceraya sürükler ve peş peşe yayınladığı yedi eserle onları zihinlerinden, yüreklerinden sımsıkı kavrayıp kendisine bağlar.

Bu eserlerin en ünlüleri *Vakıf, Vakıf ve İmparatorluk* ve *İkinci Vakıf* kitaplarından oluşan "Foundation Trilogy" yani Vakıf Üçlemesi'dir. Başkahraman Hari Seldon, psikotarih adı verilen bir teknikle bin yıllık geleceği okuyabilen gizemli bir tarot falcısıdır. Gelecekte topluluklara hükmetme gücünün askeri kudretten dini kontrol etme gücüne, oradan ticaret yollarının keşfine ve nihayet bilime döneceğini öngören bir kâhindir Seldon. Onun şahsında, bu koca galaktik evrende bin yıllık bir süreçte neler olup biteceğini önceden hesaplayabilen, miras bıraktığı mektuplarla gelecek nesilleri yönlendiren efsanevi bir filozof yaratmıştır Asimov.

Neredeyse yaratıcısı kadar ünlü olan, hayranlarını sürekli peşinden koşturabilen bu roman kahramanı şöyle der bir defasında:

> "Şu anda toplumların geleceğini tehdit eden en büyük tehlike pozitif bilimin, kolektif aklın özümseyemeyeceği, adapte olamayacağı kadar büyük bir hızla yeni teknolojiler üretebilmesidir."

Asimov'a ilk kez bilim kurgu dünyasının Oscarlarından Nebula Ödülü'nü, bir yıl sonra da Hugo Ödülü'nü kazandıran bir başka mucizevî eseri ise, 1972 yılında yayınlanan *The Gods Themselves (İşte Tanrılar)* adlı romanıdır.

Genelde uzaylılar hakkında yazmayan Asimov bu ünlü romanına *Against Stupidity (Aptallığa Karşı)* adlı bölümle başlar. Bir yanda enerji kaynakları hızla tükenen bir dünya -- yani bizim dünyamız -- ve bu so-

runa panik halinde çözüm arayan bilim adamları. Öte yanda paralel bir evrende yaşayan bambaşka canlılar. *Parentallar* adı verilen, aile duygusu gelişkin, erkeksi "sağ" yaratıklar. *Rationallar* adı verilen, mantığa, zihinsel faaliyetlere öncelik veren, sorumluluk duygusu son derece gelişkin "sol" yaratıklar. Ve bu iki farklı cinsi bir araya getirme görevini üstlenecek olan çocuksu, heyecanlı, duygusal "orta" yaratıklar, yani *Emotionallar*.

Çok farklı bir gezegende yaşayan ve hemcinslerine nazaran çok daha güçlü, zeki, duyarlı niteliklere sahip üç varlık, yani romanın uzaylı üç kahramanı, bir araya gelip transa girdiğinde evrenin tüm yapısını yeniden şekillendirebilecek bir deha, paralel evrenin umudu, yeni bir lider ortaya çıkar. Paralel evrendeki varlıklarını sürdürebilmek amacıyla dünyamızı bir yem olarak kullanmaya çalışan bu liderle, bir süpernovaya dönüşüp evrende yol olacak medeniyetlerini tüm güçleriyle savunmaya çabalayan yeryüzündeki bilim adamlarının zamana karşı amansız yarışını anlatır Asimov, *İşte Tanrılar* adlı eserinde.

Aradan yarım asır geçer ve bu kez Liu Cixin adlı Çinli bir yazar, *The Three-Body Problem* (Üç Beden Problemi) adlı eserinde benzer bir bilim kurgu öyküsünü kaleme alır. *İşte Tanrılar*'da ağırlık paralel evrendeki öteki gezegene verilmişken, Liu Cixin ise 2015 Hugo Ödülü'nü kazanan bu eserinde daha çok kendi coğrafyasına odaklanır. Romanın arka planında ise yazar, 1966 yılında Çin'de başlayan ve Başkan Mao'nun ölümüne kadar süren Kültür Devrimi'nin ülkesinde yarattığı kargaşayı ve insanlık dramını farklı bir bağlamda okurlarıyla paylaşır.

Ne yazık ki toplumların zamanla hangi yönde nasıl evrileceği sorusuna ışık tutan, bilimsel mantık ve prensipleri temel alarak zekice kurgulanan bu tür eserler çoğu kez raflarda yer bulamıyor. Oysa görsel-işitsel

efektleri, tuhaf yaratıkları ve çarpıcı lazer ışınlarıyla abartılı panayır gösterilerini andıran beyazperde yapımları daha çok rağbet görerek bilim kurgu adıyla sık sık seyirci karşısına çıkabiliyor.

"Şu anda hayatın en hazin tarafı, bilimin bilgi toplama hızının toplumun bilgelik kazanma hızından yüksek olmasıdır."

1977'de ağır bir kalp krizi, 1983'te ise üçlü by-pass ameliyatı geçiren Asimov'un, 1992 yılında New York'ta "böbrek yetmezliği" nedeniyle hayata veda ettiği haberi yayılır. Son günlerinde hayli güç kaybeden yazarın bir gün dostlarına, "Hep daktilomun başında yazı yazarken başım klavyeye düşüp burnum iki tuşun arasında sıkışmışken ölmek istemişimdir ama bu mümkün olacak gibi görünmüyor," diye yakındığı söylenir.

Ölümünden on yıl sonra dul eşi Janet Asimov'un yayına hazırladığı *Dolu Dolu Yaşadım* adlı biyografide ise, yazarın gerçek ölüm nedeni açıklanır. Altı kez Hugo, iki kez Nebula Ödülü kazanan rakipsiz bilim kurgucu, aslında kalp ameliyatı sırasında kullanılan kandan kaptığı HIV virüsü nedeniyle hayata veda etmiştir. Sebep ne olursa olsun, hiç kuşku yok ki asıl acı olan, kendine özgü yeri asla doldurulamayacak olağanüstü bir değerin kaybıdır.

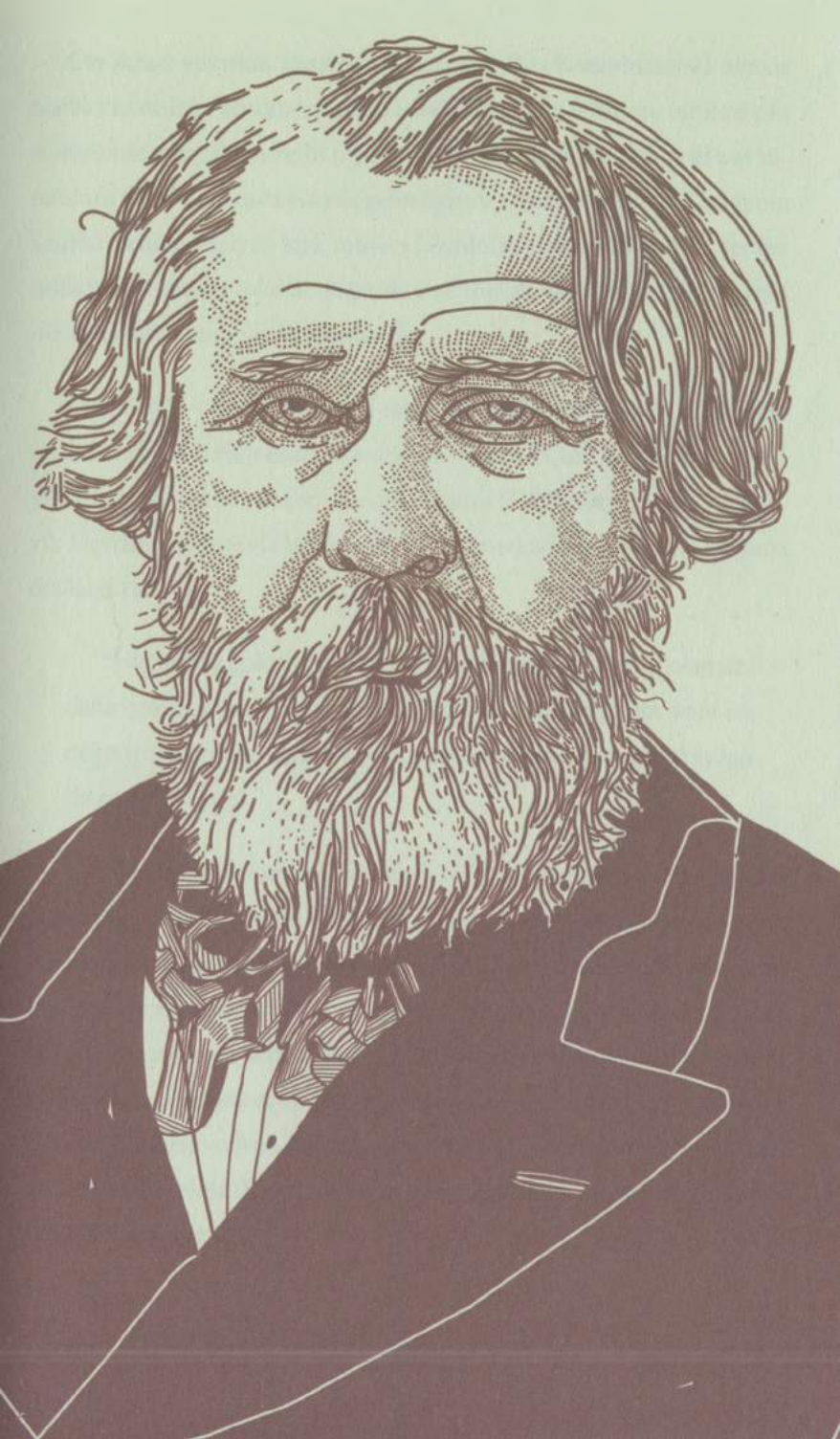
İngilizlerin satirik bilim kurgu yazarı Douglas Adams'ın *Elveda ve Bütün O Balıklar İçin Teşekkürler* ile *Yaşam, Evren ve Her Şey* adlı eserlerine atıfla şöyle tercüman olalım Asimov tutkunlarının duygularına:

Güle güle büyük usta, yaşam, evren ve her şeye dair bütün o kitaplar için sonsuz teşekkürler!

İvan Sergeyeviç Turgenyev
İki Devin Gölgesinde Alçak Gönüllü Bir Deha

"Ah gençlik! Gençlik! Pervasızca, umursamadan gidiyorsun kendi yolunda – dünyanın bütün hazineleri seninmiş gibi; keder bile seni umutlandırıyor, acı bile alnına çok güzel oturuyor. Özgüvenli ve küstahsın ve 'Sadece ben canlıyım, bakın!' diyorsun. Kendi günlerin hızla uçup hiçbir iz bırakmadan yok olur ve içindeki her şey güneşin altında eriyip giderken bile mum gibi... kar gibi... ve belki de senin sihrinin bütün sırrı istediğin her şeyi yapabilme gücünde değil, yapamayacağın hiçbir şey olmadığını düşünme gücünde saklı."

On ikinci yüzyılda *Russkaya Pravda* (ilk Rus Kanunnamesi) ülkede serflik sisteminin kuruluşunu ilan eder. O tarihten itibaren, bir nevi esir statüsünde yaşayan serflerin toprak sahiplerine kulluğu tam yedi asır sürecektir. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde o zamanki Rusya Çarlığının sınırları içinde yaşayan kırk milyon köylünün yarısını oluşturan serfler, mülkün bir parçası olarak doğmakta ve toprak sahipleri arasında ticari bir meta gibi alınıp satılabilmektedir.

On yedinci yüzyıl başlarında tacı eline geçiren Romanov Hanedanı uzun süre bu sistemin koruyucusu olur. Nihayet Çar II. Aleksandr 1861 yılında serflik sistemine son verecek, torunu II. Nikolay ise, 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında bütün ailesi ve hizmetkârlarıyla birlikte kurşuna dizilecektir.

"Hiçbir şey çok geç gelen bir mutluluktan daha kötü olamaz, daha çok acıtamaz. Sana vereceği bir tat kalmadığı gibi, seni en değerli hakkından, kaderine küfretme ve lanet okuma zevkinden de mahrum eder."

1818 yılının sonbaharında, Moskova'nın güneyindeki Orlovskaya bölgesinin Oleg kentinde bir erkek çocuğu doğar. Adını İvan koyarlar. Bir albay olan babası Sergei Nikoleviç Turgenyev, İvan on altı yaşındayken hayatını kaybeder. Annesi Varvara Petrovna Lutovinova ise geniş arazileri ve yüzlerce serfi olan Spasskoye malikânesinin sahibidir. Aynı zamanda da disipline aşırı derecede önem veren, otoriter bir iş kadınıdır. Kardeşi Nikolay ve İvan, bundan böyle zorba bir annenin boyunduruğu altında yetişecektir. Kim bilir, aşırı hassaslığının ve duygusallığının nedeni belki de annesidir.

Varlıklı bir ailenin çocuğu olarak evde eğitilen İvan, çevresindeki yaşıtlarından farklı bir hayat sürdüğünün bilincindedir. Spasskoye malikânesi Genç Turgenyev için hem kırsal Rusya'da bir seçkinler adası hem de köle gibi kullanılan köylülerin durumundaki adaletsizliğin sembolüydü. O hoyrat düzen, eşitsizlik, sahip oldukları topraklarda yaşayan serflerin çektiği sıkıntılar, bu duyarlı gencin ileride kaleme alacağı eserlerin ilham kaynağı olacaktır.

Yükseköğrenimine Moskova'da başlayıp St. Petersburg'da devam eden İvan, Rus Dili ve Edebiyatı eğitimini kendi ülkesinde tamamlar. Sonra Almanya'ya giderek üç yıl boyunca Berlin Üniversitesi'nde felsefe okur. Bu süreçte en çok Hegel'in fikirlerine yakınlık duyan genç adam, daha sonra St. Petersburg'a dönüp iki yıl kadar bir devlet kurumunda çalışır.

"Eğer her şeyin, kesinlikle her şeyin hazır olduğu anı beklersek, hiçbir zaman başlayamayız."

İvan, Fransa'da tanıştığı Gustave Flaubert ile sıkı bir dostluk kuracak, birlikte tartıştıkları konuların, paylaştıkları prensiplerin aydınlattığı yolda ilerleyerek sonraki yıllarda gerçekçilik akımının öncülerinden biri olacaktır. Eserlerinde o dönemin yaşantısına gerçekçi bir perspektiften bakıp ayrıntılı bir üslupla okurlarına aktarması Turgenyev'i Rus edebiyatında özel bir konuma yerleştirir.

İvan gençlik yıllarında özel eğitiminden geri kalan zamanları avcılıkla geçirmiştir. Korunaklı malikânesinden çıkıp köylülerle, serflerle, tüccarlarla tanışıp yaşam tarzlarını yakından gözlemleyerek onlarla duygudaşlık kurabilmiş olması yazarlık hayatında ona özel bir ayrıcalık sağlar. Yazarın kısa öykülerini bir araya topladığı *Bir Avcının Notları* (1852) adlı eseri de

söz konusu deneyimlerini yansıtır. Kitabın yayınlandığı yıl, Rus edebiyatının en önde gelen yazarlarından Gogol hayata veda eder. Bir gazeteye, "Gogol öldü! Hangi Rus'un yüreği buna dayanabilir? O yok artık, gitti! Ve ancak şimdi onun ne kadar büyük bir yazar olduğunu söylemeye hakkımız var," diye yazan Turgenyev, bu yüzden gizli servisin dikkatini üzerine çeker. Kısa bir süre için de olsa hapse atılır ve sonrasında da iki yıl boyunca yakından izlenir.

Turgenyev, *Lüzumsuz Bir Adamın Günlüğü* adlı novellasında ölümünden birkaç gün önce zihninden geçenleri not defterine aktaran bir yazarın hikâyesini anlatır. Orijinal adı *Rudin* (1856) olan bu eser yayınlandığı sıralarda, Rus gençleri Çarlığın Kırım Savaşı'nı Osmanlı'ya kaybetmesinin moral bozukluğunu yaşamaktadır. Bu kitap da ömrünün son günlerini hastane odasında geçirmekte olan Rudin'in acıklı hikâyesidir. Kendisini "lüzumsuz bir adam" olarak tanımlayan roman kahramanı şöyle seslenir okurlara:

> "Benim hakkımda söylenebilecek fazla bir şey yok; ben yalnızca lüzumsuzum. Hem de gereğinden fazla, hepsi bu. Büyük ihtimalle doğa bu dünyaya gelişimi hesaba katmadı ve bundan dolayı da bana davetsiz misafir muamelesi yapıyor..."

Berlin'de geçirdiği yıllarda Batı'da yaşanan Aydınlanma Çağı'nın önemini kavrayan Turgenyev, aynı dönemin iki ünlü ismi olan Tolstoy ve Dostoyevski'den pek çok konuda farklı düşünmektedir. Yazar, dini sembol ve öğretilere önem vermek yerine sosyal sorunlara eğilen, toplumdaki adaletsizliklere karşı çıkan bir duruşu tercih eder özgün hikâyelerinde. Romanlarındaki karakterlere de, daha önce denenmemiş farklı boyutlar katacaktır.

"Netice itibarıyla doğa amansızdır, acımasızdır, aceleye gerek duymaz ve er geç kendine ait olanı alır. Bilinçsizce ve inatla kendi kanunlarına itaat eder, sanatı bilmez, tıpkı özgürlüğü bilmediği, tıpkı iyiliği bilmediği gibi."

Gençliğinde malikâne topraklarında çalışan köylü kızlara duyduğu ilgiyi ve bu ilişkilerden doğan bir gayrimeşru kız çocuğunu saymazsak, Turgenyev hiç evlenmemiş, babalığını tam olarak üstlendiği bir çocuğu olmamıştır. Uzun boyunun, etkileyici cüssesinin ardında sessiz, içine kapanık, çekingen, hassas bir yapısı vardır. Boy farkını bir tarafa bırakırsak Faulkner ile oldukça benzeşirler bu konuda. Özel hayatı, gönül maceraları pek bilinmeyen Turgenyev'in otuzlu yaşlarda tanıştığı Pauline Viardot ise, umutsuz bir aşk olarak hayatına damgasını vurmuştur.

Altı dil konuşabilen, dönemin önde gelen bir mezzo-sopranosu, aynı zamanda piyanist ve pedagog olan Viardot, İspanyol asıllı bir Fransızdır. Rus müziğini Batı Avrupa'ya tanıtan ilk sanatçılardan olup performansını St. Petersburg Operası'nda defalarca sergilemiştir. Genç kadın evli olduğu için Turgenyev ile ilişkisi ancak kısa süreli beraberlikler şeklinde uzun yıllar devam eder. Hatta Turgenyev'in, ölümünden sonra gayrimeşru kızıyla ilgilenmesi için Viardot'ya ciddi bir maddi kaynak aktarımında bulunduğu bilinmektedir.

"İnsan ne yapacağına dair yalnızca hayal kurduğu müddetçe adeta bir kartal gibi yüksekten uçabilir ve dağları yerinden oynatabilir, ama o şeyi yapmaya başlar başlamaz kendini yorgun ve bitkin hisseder."

Romancı, şair ve oyun yazarı olarak gece gündüz yazmaya devam eden Turgenyev, çağdaşı Tolstoy ile ilk kez 1855 yılında St. Petersburg'da tanışır. Batı dünyasını daha iyi tanıyan Turgenyev, Tolstoy ve ortak bir arkadaşlarıyla birlikte tekrar Paris'e gider. Hayata farklı bir açıdan bakan, sert münakaşalardan, kumardan, içkiden, gece hayatından hoşlanan Tolstoy, Turgenyev'in ölçülü ve oldukça münzevi yaşam tarzından pek hazzetmez, hatta onu biraz sıkıcı bulur. İki büyük yazar arasındaki iniş-li çıkışlı ilişki Tolstoy'un Turgenyev'i düelloya davet etmesiyle tehlikeli bir boyut kazanır. Her ne kadar Tolstoy daha sonra geri adım atıp özür dilemiş olsa da, iki büyük yazarın dostluğu 1861 yılında son bulacaktır.

Pulitzer ödüllü yazar Hisham Matar'ın, The Guardian gazetesinde yayınlanan yazısında belirttiği gibi, Turgenyev altı yıldır üzerinde düşündüğü ve üç aydan kısa bir sürede yazdığı *Arife* (1858) adlı romanını kırk birinci doğum gününden üç gün önce bitirir. Ancak bir anda kuşkuları ezici bir biçimde ağır basar. Eserini ithaf etmeye söz verdiği Kontes Lambert'e gönderir ve ondan kitaptan düpedüz nefret ettiği yanıtını alınca da St. Petersburg'daki apartmanının salonunda bir ateş yakar. Elinde Viardot'nun hediyesi olan deftere yazmış olduğu roman taslağı vardır. Eğer tam o anda dostu yazar ve eleştirmen Annenkov gelmese bu değerli eser yok olup gidecektir. Kitabı ve Turgenyev'in özgüvenini kurtaran Annenkov'un adı, son yıllarında yazarın en sevgili dostlarım dediği Viardot ailesi ve Gustave Flaubert ile birlikte anılacaktır.

Arife romanında radikallere sempatiyle yaklaşmak ama onların sınıfları birbirine düşürme eğilimini eleştirmek şeklindeki incelikli duruşu nedeniyle, Tolstoy dâhil bazı kişiler Turgenyev'i belli bir pozisyon alma-

makla suçlarlar. Oysa romana o serinkanlı bağımsızlığını ve zarafetini veren de bu yumuşak ve hoşgörülü yaklaşımdır.

"Zaman bazen kuş gibi uçar, kimi zaman da bir salyangoz gibi sürünür; buna karşın bir insan vaktin nasıl geçtiğini bilmiyorsa eğer, işte o zaman mutluluğu yakalayabilir."

Kendini Batı'yla Doğu arasında sıkışmış hisseden yazarın, Çarlık Dönemi'nde Rus entelektüellerinin durum ve tutumunu irdelediği *Asil-zade Yuvası* adlı romanı 1859 yılında yayınlanır. O sırada annesi de ölmüş, geriye kalan topraklar serfler arasında dağıtılırken Turgenyev'e de tüm hayatını rahatça idame ettirebileceği ölçüde yüklü bir miras kalmıştır. Böylece dünyevi sorunlardan kurtulan yazar, ünlü başyapıtı *Babalar ve Oğullar* üzerinde çalışmaya başlar.

1862 yılında okurlarıyla buluşan bu önemli eser aynı zamanda nihilizmin edebiyata yansıyan ilk örneklerinden biri olacaktır. Romanın esas karakteri Barazov, ne geçmişin değerlerine, ne soylulara, ne köylülere, ne aşka, ne de yaşlılara saygı duyar. Bir gün Petersburg Üniversitesi'nden arkadaşı Arkady'nin babasını ziyaretine giderler ve orada bir süre kalırlar. Rus toplumunun tüm geleneksel değerlerini söküp atmak isteyen ve kendini nihilist olarak tanımlayan genç adamın düşünceleri, önce Arkady'nin babasını, ardından da amcası Pavel'i rahatsız eder. Aslına bakılırsa, her ne kadar yakınındakilere özgün, güçlü bir kişi olduğu izlenimi verse de, inançsızlığın girdabında kıvranan Barazov da kendi hayatında mutluluğu bir türlü bulamaz.

Bu eserinde Turgenyev, esas itibariyle o günlerde nesiller arasında oluşan derin çatlakları ele almıştır: Bir yanda aristokrasiye ve toprak ağa-

lığına karşı çıkan, liberal ekonomiye geçmek isteyen babalar, karşılarında ise onları reddeden nihilist oğulları vardır. Bir yanda da Rusya'da ve Slav ırklar arasında gittikçe güçlenen gelenekçi akımların ağırlığı hissedilmektedir.

Genç okurların bir kısmı Barazov karakterinin kendilerini temsil etmediğini düşünerek esere olumsuz tepki verir. Yaşlı kesim ise Pavel'in davranışlarıyla iyi bir örnek olmadığını iddia ederek eseri beğenmediklerini öne sürer. Özellikle genç kesimden gelen itirazlar Turgenyev'in moralini çok bozmuştur. Uzunca bir süre kendine gelemez.

"İnsan dünya üzerinde var olan her şey hakkında hararetle, coşkuyla konuşabilir, ama sadece kendi hakkında hırsla, açgözlülükle konuşur."

Bozkırda Bir Kral Lear ve *Ham Toprak* gibi eserleri de eleştirmenlerden beklediği olumlu tepkiyi alamayıp, gitgide yoğunlaşan bir eleştiri bombardımanı ile karşı karşıya kalınca, Turgenyev kendini daha da küskün ve mutsuz hisseder. Ülkesini son bir kez terk edip hayatının son dönemini o bir türlü vazgeçemediği kadının, Pauline Viardot'nun yakınlarında, Paris'te geçirecek, 1883 yılında da bu fani dünyayı terk edecektir.

Oysa hem Rus köylü sınıfını gerçekçi, sevecen bir bakışla resmeden, hem de ülkeyi yeni bir döneme taşımaya kararlı Rus aydınlarına dair keskin gözlemleri olan Turgenyev'in yazdığı her satırda, anavatanının geleceğine ilişkin derin bir ilgi ve kaygıyla, onun Rus edebiyatındaki yerini pekiştiren bir sanatsal bütünlük ve sağlamlık iç içedir.

Yaşadığı dönemde umduğu, layık olduğu ilgiyi göremeyip dünyadan küskün ayrılmak, ancak yıllar sonra saygı ve hayranlıkla anılmak, nice güçlü sanatçı gibi İvan Sergeyeviç Turgenyev'in de kaderi olacaktır.

St. Petersburg'daki Volkovo Mezarlığı'nın, yazar Vsevolod Garshin tarafından "Edebî Köprü Nekropolü" diye adlandırılan köşesinde, ünlü Rus yazar, şair, eleştirmen, bilim insanı, tiyatro ve sinema sanatçıları arasında, Turgenyev'in çatık kaşlı, düşünceli bir büstü yükselir. Ve onun *Babalar ve Oğullar* romanının sonunda, ölüm döşeğindeki Bazarov'a söylettiği sözü anımsatır:

"Ölüm... Eski bir şaka, ama tek tek her birimiz için yeni..."

Jack London
Hesapsız Yaşadı, Pervasızca Yazdı...

"Toz olmaktansa kül olmayı yeğlerim!
İsterim ki kıvılcımım parlak bir alevle yanıp tükensin,
bir odun çürüğünde boğulup gitmektense.
Her zerresi ışıldayan görkemli bir göktaşı olmak isterim,
uykulu ve durağan bir gezegen olmaktansa.
Yaşamaktır insanın amacı, yalnızca var olmak değil.
Günleri boşa harcamak yok, onları uzatma çabasıyla.
İyi kullanmalıyım ben zamanımı."

Mark Twain'in "Yaldızlı Çağ" diye adlandırdığı günlerde, bir başka deyişle denetimsiz kapitalizmin yeniyetme varsıllarının sefa sürdüğü, yoksullarının cefa çektiği dönemde, bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Tarih 12 Ocak 1876, yer San Francisco'dur. Babanın kim olduğu pek belli değildir. Çocuğunu doğurmak istemeyen Flora Wellman ise Jack adını verdiği oğlunu eski bir köle olan Virginia Prentiss'in sütanneliğine emanet eder.

Gayrimeşru çocuk muamelesi gören Jack'in annesi bir yandan serbest aşk hayatını sürdürürken bir yandan da ruh çağırma seanslarıyla geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Flora'nın bir iç savaş gazisi olan marangoz John London'la evlenmesinin ardından ortalık biraz yatışır. Tıpkı kendisinden yarım asır kadar önce henüz on iki yaşındayken ayakkabı boyası fabrikasında çalışan Charles Dickens gibi, Jack de onunla aynı yaştayken ilkokulu bitirir bitirmez annesinin zorlamasıyla bir konserve fabrikasında çalışmaya başlar. Kazandığı birkaç kuruşu da annesine kaptıran Jack için, tesadüfen keşfettiği Oakland Halk Kütüphanesi tam bir "Harikalar Diyarı"dır. Yakaladığı her fırsatta kütüphaneye gidip kendisine bambaşka dünyaların kapılarını açan kitapları yutarcasına okumaya başlar.

"Hayat her zaman elinde iyi kâğıtlar olması değil, bazen de kötü bir eli iyi oynama meselesidir."

Daha on beş yaşındayken en düşük ücretlerle çalışmanın kendisini bir yere götürmeyeceğini fark eden Jack, sık sık uğradığı denizci barında kolay para kazanmanın bir yolunu öğrenir. Sütannesinden aldığı üç beş kuruşla elden düşme bir kayık edinip denizde kurulmuş istiridye çiftliklerini gece karanlığında talan etmeye, yani bir tür korsanlığa başlar. Ancak güvenlik önlemlerinin sıkılaşmasıyla tehlikenin artması üzerine

taraf değiştirir. Acar korsan bu kez de korsanları kovalayan sahil koruma teknelerinde çalışmaya başlar.

Artık üvey babasının soyadını alan Jack, iflah olmaz bir maceraperesttir. Gözü denizlerde, açık sulardadır. Derken bir mucize gerçekleşir, işten çıkıp geceleri takıldığı barın sahibi, Jack'e kefil olur. Böylece daha on yedi yaşındayken fok avlamak üzere denize açılıp Japonya'ya kadar gidecek basit bir teknede tayfa olarak göreve başlar. Jack'den en az beş yaş büyük, iri yarı, güçlü kuvvetli bazı denizciler açık denizlerde ona sataştığında kanının son damlasına kadar dövüşmeye hazırdır, her tarafı yara bere içinde kalsa da pes etmez. Neticede bir daha kimse yanına yanaşamaz. Hatırı sayılır bir fırtına koptuğunda yorgunluğa dayanamayan dümencilerin çaylak delikanlıyı öne sürmesiyle, tek başına devasa dalgalara karşı saatlerce verdiği mücadele de özgüvenini iyice pekiştirecektir.

Evine döndüğünde yerel bir gazetenin yirmi iki yaşından küçük gençler için bir yarışma açtığını öğrenir. O sıralarda bir hintkeneviri imalathanesinde günde on saat çalışıp sadece bir dolar kazanmaktadır. Büyük bir hırsla geceleri odasına kapanıp "Japonya Açıklarında Tayfun" adlı yarı otobiyografik öyküyü yazar. O kısacık hayatına sığdırdığı deneyimler, kütüphane raflarından silip süpürdüğü kitaplar, doğuştan gelen yeteneği ve giderek artan özgüveni sayesinde daha on yedi yaşındayken Stanford, Berkeley gibi üniversitelerin son sınıflarında okuyan öğrencileri geride bırakarak yirmi beş dolarlık birincilik ödülünü kazanır. Yazarlığı sefaletten kurtulmak için bir çıkış yolu, düşlerini gerçekleştirecek cazip bir iş olarak gören genç adam için ateşlenen bir işaret fişeğidir bu.

"Dünyanın tüm hazineleri bir insan hayatını satın alamaz ve boşa harcanmış bir hayatı kurtaramaz; cüceleştirilmiş, çarpıtılmış

ya da çirkinleşmiş bir hayatı eksiksiz ve güzel bir bütün haline getiremez."

O güne kadar geçirdiği çılgınca hayat, tanıştığı tuhaf insanlar, yaşamın acımasızlığını gencecik yaşlarda birinci elden öğrenmiş olması Jack'i yaşıtlarından farklı kılar. Fok avcılığı serüveninden kazandığı paraları ailesine teslim edip lise hayatına geri dönse de oradaki öğrencilerin sıradanlığına dayanamaz ve işçi hakları için yola düzülen direnişçiler grubuna katılır. Marks'ı okumuştur ve sosyalizme inanmaktadır. Kısa sürede iyi bir hatip olarak direnişçilerin dikkatini çekip çevresinde saygı görmeye başlasa da neredeyse bir yılı aşan bu serüvenin ardından tekrar beş parasız kalıp bu kez de bir buharlı gemide kömür küremeye mahkûm olur. Jack London'dan tam yirmi yıl sonra, Nobel Ödüllü yazar William Faulkner da, *Döşeğimde Ölürken* adlı eserini yazarken geceleri bir enerji terminalinde kömür küremektedir.

Her fırsatta takıldığı "Heinhold'un İlk ve Son Şans Barı"nın sahibi John Heinhold'un bir yıl boyunca gerekli olan parayı borç vermesiyle bir kez daha odasına kapanan genç yazar adayı, sabahlara kadar çalıştığı gecelerin ardından ünlü Berkeley Üniversitesi'nin giriş sınavını kazanır. Ancak Berkeley'de geçirdiği bir yılın sonunda, maddi imkânsızlıklar nedeniyle eski hayatına geri dönecek, bu kez de enişte ile birlikte bir "altına hücum" dalgasına kapılıp kendisini Alaska'nın en ücra köşelerinde bulacaktır. On binlerce altın arayıcısının dayanılmaz zorluklar içinde yaşadığını görüp altın bulma umudunu tamamen yitirince amansız doğa koşulları altında tek başına evinin yolunu tutacak, haftalarca aç kalması nedeniyle diş etleri şişecek ve ön dişleri dökülecektir.

"İnsan güçsüzleştikçe ıstıraba karşı duyarlığı da azalır. Daha az canı yanar çünkü incinecek daha az canı vardır."

Oakland'a döndüğünde, ailesinin yürek burkan halini görüp iyice dibe vuracaktır Jack. Soyadını kullandığı üvey babası ölmüş, çok sevdiği üvey kız kardeşi Eliza zor koşullara yenik düşüp ilk karşısına çıkan adamla evlenip sonra ayrılmış, vadesi gelen faturalar yüzünden aile iflas etme noktasına gelmiştir. Jack'i en çok zorlayan şey ise Eliza ile yüzleşmektir. Zira Alaska'ya gitmek için ondan borç almış, evine ipotek koydurmuş, bunlar yetmezmiş gibi Eliza bir de üvey babanın cenaze masraflarını üstlenmek zorunda kalmıştır.

Jack yine de gazete ve dergilere makaleler, kısa öyküler, denemeler göndermeye devam eder ancak hiçbir olumlu sonuç alamaz. O yazdıklarına güvense de karşısındakiler aynı fikirde değildir. En sonunda, ünlü yazar Mark Twain'in bile yazılarını yayınlayan bir dergiden olumlu bir cevap gelir. Bir makalesini beş dolara yayınlamaya karar vermişlerdir. Teklifi hemen kabul eder ama çok ihtiyaç duyduğu o beş dolarlık çek bir türlü gelmek bilmez. O halde bile bir arkadaşına "Yayıncılar isteseler de istemeseler de yazılarımı kabul edecektir; bekle de gör," diyecektir.

Çoğu genç yazarın bir şekilde öğrenmek zorunda kalacağı gibi, bir yazar adayının yetenekli olduğunun takdir edilmesiyle, bu yetenek sayesinde düzenli bir gelire kavuşması arasında aşılması hayli zor engeller vardır. Gün gelir, güçlü direnişine rağmen Jack de pes eder ve yirmi yaşındayken postacı olmaya karar verir. İşte tam da bu sırada, geçmişte doğmasını bile istemediği oğlundaki ışığı gören annesi, bir yerlerden bulduğu parayı ona borç verir. Verdikten sonra da oğlunu hiç durmadan yazmaya, her gün bir başka yayınevine bir şeyler göndermeye teşvik edecektir.

Kısa öykülerinin dergilerde peş peşe yayınlanmasıyla genç yazar kendisini geçindirecek kadar para kazanmaya başlamıştır. Böylece, San Francisco'nun bohem ruhlu şairler, yazarlar, sanatçılar ve sosyalistler grubuna katılır ve orada tanıştığı Elizabeth "Bessi" Madden ile 1900 yılında evlenir. Artık yirmi dört yaşındadır ve çok yakında iki kız çocuğuna babalık edecektir. Ancak uslu durmayıp gecelerini evinden uzakta geçirmeye başlayınca, 1904 yılında ilk eşinden boşanır. Aynı yıl Uzak Doğu'da başlayan Rus-Japon harbini izlemek üzere yerel bir gazetede savaş muhabiri olur. Japonya'da ilk dört ayda üç kere tutuklanınca mecburen Rus tarafına geçer ve önce içmeye, sonra da hiç durmadan yazmaya devam eder.

Bu arada ilk romanı *Dazzler'in Çağrısı* ve ona gerçek anlamda ilk kez tanınırlık kazandıran *Vahşetin Çağrısı* (1903) yayınlanmıştır. Yaşadığı maceralardan esinlenerek yazdığı *Denizin Çağrısı* ise üçüncü romanı olur. Alaska dönüşü yaşadığı sıkıntıları konu alarak yazdığı *Ateş Yakmak* adlı kısa öykü, Jack London'ın unutulmazlarından biridir. Bu satırların yazarını en çok etkileyen ikinci kısa öyküsü *Bir Dilim Pirzola* da yoksulların yaşam mücadelesinin yanı sıra yaşlılık ve gençlik arasındaki çatışmaya dair klasik bir hikâyedir.

> "İlham gelmesi için bekleyemezsin, bir sopayla peşinden koşmalısın, onu yakalayamasan bile, kayda değer bir benzerini yakalarsın."

Artık geçim kaygılarını geride bırakan, şöhreti de gittikçe yayılan Jack London, 1905 yılında ikinci eşi Charmian Kittredge ile evlenir. Yazarın biyografisini kaleme alan James L. Haley, Charmian'i kocası Jack'in ruh ikizi, en yakın dostu ve yaşam boyu yanından ayrılmayan en büyük destekçisi olarak tanımlar.

Jack London'ın yeni romanı *Deniz Kurdu* da o yıllarda yayınlanır ve *Vahşetin Çağrısı* sayesinde yazarın tiryakisi olmuş heyecanlı okurların rüzgârıyla, daha basıldığı gün kırk bin adet satar. Bir psikolojik macera romanı olan *Deniz Kurdu* sayesinde ilk kez eline yüklüce bir para geçen Jack London, Napa Valley adıyla tanınan üzüm bağları vadisinin hemen bitişiğinde, Sonoma Dağı'nın yamacında bir çiftlik satın alır. Adını "Beauty Ranch" koyduğu çiftlikte hayatının altı yılını (1910-1916) geçiren yazar, orayı "karımdan sonra bana en iyi gelen yer" diye tarif eder. Ancak tüm gayretine ve servetinin önemli bir kısmını heba etmesine rağmen o çiftlikte işler bir türlü yoluna girmeyecek ve öldüğü güne kadar başına dert olmaya devam edecektir.

Çok sevdiği ikinci karısı Charmian'ı ara sıra aldatsa da en güzel zamanlarını ona borçlu olduğunu söyler Jack London. Charmian ile birlikte okyanusta uzun yolculuklara çıkarlar. Tekneleri kimi zaman kaza yapacak, hatta onları yarı yolda bırakacaktır ama macera peşinde koşmaktan özel bir zevk alan karı koca inatla en olmadık yerlere gitmeye devam edecektir. Aslında korkusuzca atıldığı tüm maceralar, aynı zamanda değerli birer ilham kaynağıdır Jack London için. Bu arada ne yaparsa yapsın, ne kadar içerse içsin, başını ne kadar belaya sokarsa soksun, her gün üç bin kelime yazmaya devam eder. Bu onun olmazsa olmazıdır. Ve bu sayededir ki kırk yaşında ölüme yenik düştüğünde yetmiş yıl yaşamış birçok yazardan daha fazla eser vermiştir.

"Köpeğe verilen bir kemik hayırseverlik değildir; hayırseverlik, köpek kadar aç olduğun zaman onunla paylaşılan kemiktir."

London, 1906 yılında yayınlanan *Beyaz Diş* adlı romanında, insanların yanında yaşamaya başlayan vahşi bir köpeğin önce kendi doğasını

keşfetmesi, sonra da en son sahibinin sevgi ve merhameti sayesinde evcilleşmesinin hikâyesidir.

Beyaz Diş romanını izleyen *Âdem'den Önce* (1907) ise, insana benzeyen ilkel bir yaratığın hayatını yaşadığını düşleyen bir adamın romanıdır. London, bu romanın hemen ardından gelen *Demir Ökçe* (1908) *ve Martin Eden* (1909) adlı eserleriyle de ününü sürdürür.

Demir Ökçe, içerik ve kurgu açısından diğerlerinden ayrışır. MS 2600 yıllarında geçen bu distopik hikâyede, asırlar öncesinden kalan bir roman bulunur. 20. yüzyıl Amerika'sındaki çarpık kapitalist düzenin sorgulandığı bir romandır bu. London'ın sosyalist görüşlerini en açık şekilde dile getirdiği *Demir Ökçe*'nin, George Orwell'in *1984* adlı romanına ilham verdiğini iddia eder bazı eleştirmenler. Nitekim Orwell'in kendisi de, London'ın *Demir Ökçe*'yle "faşizmin yükselişine dair kayda değer bir kehanet ortaya attığını" söylemiştir.

"Böylece, yazarların hep bildiği (ve bize defalarca söylediği) şeyi yeniden keşfettim: Kitaplar daima başka kitaplardan söz eder ve her hikâye daha önce anlatılmış bir hikâyeyi anlatır," der İtalyan filozof ve yazar Umberto Eco. Nitekim *Demir Ökçe* ile *1984* arasında bir bağ kurmuştur eleştirmenler. Oysa Orwell'in 1984 adlı eseri aynı zamanda kendisi gibi bir İngiliz olan Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* (1932) adlı bilim kurgu eserine de bir göndermedir. *Cesur Yeni Dünya*'ya yolu açan eser ise Rus yazar Yevgeni Zamyatin'in *MIY* (Biz - 1924) adlı bir başka bilim kurgu romanıdır. Eco'nun da dediği gibi, her hikâye daha önce anlatılmış bir hikâyenin yeniden kurgulanmış bir şekli ya da devamıdır aslında.

Yanan Günışığı ve *Ay Vadisi* (1913) romanlarıyla okurlarına farklı lezzetler tattırmaya devam etse de doludizgin yaşam tarzı bedeninde izler bırakıyor, London eski gücünü, enerjisini yavaş yavaş kaybediyordu. Birkaç eser daha kaleme aldıktan sonra 1915 yılında karısıyla birlikte son kez bir Hawaii gezisine çıkar. Sekiz ay sonra çiftliğe döndüklerinde aşırı alkol tüketimi yüzünden böbrekleri teklemeye başlamıştır. Kısa bir süre sonra dizanteriye yakalanır, bu defa da morfin kullanarak acılarını dindirmeye çalışır. 22 Kasım 1916 gecesi, ömrü boyunca kafa tuttuğu hayata çiftlik evinin verandasında veda eder.

İntihar mı ettiği, doğal nedenlerle mi yoksa yüksek dozda morfin kullandığı için mi öldüğü hâlâ tartışılan yazarın bedeni yakılır ve içinde küllerinin bulunduğu kap Beauty Ranch'e getirilir. Vasiyeti gereği ormanın açıklarında hazırlanan mahzen mezara konulur. Geride bıraktığı eşi Charmian ise çok daha uzun yaşar. Öldüğünde onun külleri de kocası ve ruh ikizi Jack London'ın küllerinin yanına yerleştirilir.

"Ve nasıl mı yaşadım? İncelikle olmasa da içtenlikle ve dürüstçe. Hayattan korkmadım. Ondan çekinmedim. Onu kendi kendisine biçtiği değerle kabul ettim. Ondan utanmadım da. Öylece, olduğu gibi, bana aitti o."

James Joyce

Düş İçinde Düşler... Dil İçinde Diller... Bilinçaltında Gelgitler...

"Ben her zaman Dublin hakkında yazarım, çünkü Dublin'in kalbine inebilirsem, dünyanın bütün şehirlerinin kalbine inebilirim. Evrensel, özelin içindedir."

Kraliçe Victoria kırk beş yıldır iktidardadır. Onun zamanında İngiltere Krallığı üzerinde güneş batmayan bir imparatorluğa dönüşürken Londra ve çevresinde yaşayan soylu ve seçkin kesimlerle yoksulların yaşam koşulları arasındaki uçurum daha da derinleşmiştir.

İddia edilir ki, krallığın en yoksul kesimlerinin yaşadığı İrlanda'da hayata tutunmaya çalışan halk, bir yandan kendine has geleneklerini sıkı sıkıya korurken bir yandan da içkiye düşkünlüğü ve küfür üretme yetenekleriyle başı çekmektedir.

İşte o incelikten ve kültürden yoksun "barbar" ülkenin başkenti Dublin'in birkaç kilometre güneyindeki Rathgar köyünde yaşayan orta halli bir aile, 2 Şubat 1882 günü ilk oğullarına kavuşur. Bir yıl önce doğan kızları yaşama tutunamamışsa da ileride dört erkek, altı kız çocuklarıyla kocaman bir aile olacaklardır. İrlanda'nın ünlü Galway ailesinden gelmesiyle övünen ve kabartma armasını gururla taşıyan babası John Stanislaus Joyce, ilk doğan oğluna James adını koyar.

Kırk yıl sonra *Ulysses* adlı eseriyle edebiyat dünyasının dengesini bozacak olan James, bu ünlü başyapıtında "Başlar yukarı! Bayrağı gönderde tut! Gümüş zeminde dalgalanan kızıl kartal" sözleriyle babasına alkış tutar. Öte yandan, "Tanrı bile ağlıyor, şu içine düştüğüm aileye bak!" sözcükleriyle de annesi Mary Jane'in geldiği Murray soyundan hiç hoşlanmadığını ilan eder dünyaya.

Biraz tembel yaradılışta olan babası yüzünden ailenin başı dertten hiçbir zaman kurtulamayacak, ipotek üstüne ipotek yiyen evleri satılacak, James'in İrlanda'da yaşadığı yirmi küsur yıl boyunca aile bir kira evinden bir diğerine taşınacaktır.

James'in yeteneklerini küçük yaşta fark eden baba, onu kardeşleri gibi manastır okullarına göndermeyip kendi haline bırakır. James ise ailesinin yoksul ve derbeder halini olduğu gibi kabul ederek adeta bir derviş sabrıyla kendi yolunu çizmeye çalışır. Derslerinde çok başarılıdır, ancak ailesinin maddi sıkıntıları nedeniyle dokuz yaşında eğitimine ara vermek zorunda kalır.

Joycelar 1893 yılında Dublin'e taşınır. Bu kez talih James'in yüzüne gülecek ve bir kilise görevlisinin desteğiyle Belvedere Koleji'nde öğrenim hayatına dönecektir. Bu arada kompozisyon yazmaktaki ustalığı sayesinde okulun en ünlü öğrencisi olur.

James on altı yaşına geldiğinde Dublin University College'a kaydolur ve İngilizce, Fransızca, İtalyanca dallarında öğrenim görmeye başlar. O günlerde ülke çapında üniversitelerin hazırlık sınıflarında okuyan öğrenciler arasında yapılan bir yarışmaya katılan James, birincilik ödülü olarak kazandığı bursla, maddi sorunları bitmeyen ailesine de bir ölçüde destek olur.

"Sanatçının amacı güzeli yaratmaktır. Güzelin ne olduğu ise başka bir meseledir."

Henüz on sekiz yaşındayken Norveçli oyun yazarı ve şair Henrik İbsen'in bir makalesi hakkında yazdığı eleştiri *Fortnightly Review* adlı edebiyat dergisinde yayınlandığında, sınıf arkadaşları bunun gerçek olduğuna inanamazlar. Oysa bu James'in epeydir beklediği bir gelişmedir ve devamı elbette gelecektir. "Realizmin babası" olarak bilinen Henrik İbsen kendisi hakkında yazılan eleştiriyi beğenecek ve James ünlü yazara

o kadar bağlanacaktır ki, onun yazılarını kendi dilinden okuyabilmek için Danca (İskandinavca) öğrenmeye bile çalışacaktır.

James yirmi yaşındayken o güne kadarki hayatının en büyük sarsıntısını yaşayacaktır. Çok sevdiği erkek kardeşi George'un tifoya yakalanıp ölmesi onu derinden yaralayacak, acısını günlüğüne yazdığı sade sözcüklerin ardına gizleyecektir:

"Hepsi uyuyor. Şimdi yukarı çıkacağım... Yatağımda, dün gece benim uzandığım yerde yatıyor: Üstüne bir çarşaf örttüler, gözlerini parayla kapattılar... Zavallı çocukcağız! Birlikte ne gülerdik — nasıl da tazecikti bedeni..."

Artık edebiyatla ilgili düşünceleri netleşmeye başlamıştır. İrlandalı şairler William Yeats ve Thomas Moore'a saygı duysa da hiç kimseyi rol modeli olarak görmeye niyeti yoktur. Zira diğer yazar ve şairlerden farklı olduğunu düşünmektedir. Yine de, bir gün kendisinden daha tecrübeli bir kişiye akıl danışmak ihtiyacını duyar. Tüm cesaretini toplayıp gecenin bir saatinde, hem de randevu bile almadan, kendisinden on dört yaş büyük İrlandalı yazar ve eleştirmen George Russell'ın kapısını çalar. Bir saatlik görüşme bile yeterli olmuş, Russell bir arkadaşına "Küçük dâhimi pazartesi günü yeniden görmeyi umuyorum," diyecek kadar etkilenmiştir.

James, üniversiteye kaydolma zamanı geldiğinde Paris'te tıp öğrenimi görmeye karar verir. Ancak babasının başı yeniden derde girince tıp fakültesinde bir yıl okuduktan sonra ara verecek, bir daha da üniversiteye geri dönemeyecektir. Sonraları, Paris'te geçirdiği ilk günleri şöyle anlatır *Ulysses*'te:

"Paris sabah mahmurluğunda, limonsarısı sokaklarda hoyrat güneş ışığı. Dumanı üstünde ayçörekleri, kurbağayeşili pelinler, Paris'in sabah buhurı havayla cilveleşmekte..."

Paris'te kendine bir düzen kurmaya çalışırken annesinin kansere yakalandığını öğrenip Dublin'e dönmek zorunda kalır. Aslında durum sandığından da vahimdir. Erkek kardeşinden bir yıl sonra annesini de aniden kaybetmek James'i çok sarsar. Artık her gün içmekte, berduş gibi yaşamaktadır. Aylar sonra toparlanıp yeniden şiirler, kısa öyküler yazmaya ve sonraları *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* adını alacak ilk romanı üzerinde çalışmaya başlar.

James Joyce her ne kadar "Erkekleri aklın çizgileri yönetir, kadınları ise duygunun kıvrımları," demişse de, kendi hayatının en önemli kararlarından birini tamamen duygularıyla vermiştir. 1904 yılının 10 Haziran günü sokakta tek başına yürürken kumral, uzun boylu, hoş bir genç kızla karşılaşır. Gözünü bir türlü ayıramadığı kızın adı Nora'dır, ilkokul mezunudur ve bir otelde oda temizliği yapmaktadır. Önce sokak ortasında konuşmaya başlarlar, ardından dört gün sonra buluşmak üzere sözleşirler. Ancak Nora Barnacle sözünü tutmaz ve randevuya gelmez. James şöyle bir not gönderir genç kıza:

15 Haziran 1904

"Bir ihtimal kör olabilirim. Uzun süre kızıl-kahve bir saça baktım ve sen olmadığına karar verdim. Eve hayli mahzun gittim. Bir randevu

isteyebilirdim ama senin için uygun olmayabilirdi. Umarım sen bana bir randevu vermek nezaketinde bulunursun, eğer beni unutmadıysan!"

Ve bir gün sonra, Nora'dan gelen not üzerine buluşurlar. James'in hayali Nora'nın yalnızca karısı olması değildir. O genç kız, genç adamın kendi sözcükleriyle, "James'in Kraliçesi" hatta "Tanrıçası" olmalıdır. Nitekim ünlü eseri *Ulysses*'i, Nora'yla ilk buluştuğu gün başlayarak kaleme alacaktır.

James sevgilisiyle evlenmek ister ancak kendisinin de Nora'nın da doğum kayıtları bulunamaz. Evlenmeden İrlanda'da birlikte yaşamak mümkün olmayınca ülkeyi terk etmeye karar verirler. İlk durakları Zürih olacaktır. Orada İngilizce öğretmenliği yapan James beklenmedik sorunlarla karşılaşınca bu kez de şimdiki İtalya'nın kuzeydoğusundaki küçük liman kenti Trieste'ye taşınırlar. James önce bir bankada, sonra bir şirkette çalışır, bir yandan da özel dersler vererek ayakta kalma mücadelesi verir. 1906 yılında ilk erkek evlatları doğar ve babası ona ölen kardeşinin adı George'un İtalyancası olan Giorgio adını koyar. Bir yıl sonra da Giorgio'nun kız kardeşi Lucia doğar.

"Bir sanat eseri hakkındaki en önemli soru, onun ne derinlikte bir hayatın içinden fışkırdığıdır."

Aynı yıl, uzun uğraşlar ve inatlaşmalardan sonra James'in *Oda Müziği* adlı şiir kitabı İrlanda'da yayınlanır. Ancak yoksulluk Joyce ailesinin yakasını bırakmaz, kitabın basımından gelen para yeterli olmayınca James her bulduğu işte çalışmaya devam eder. Babası gibi o da neredeyse yılda iki kez ev ve adres değiştirmek zorunda kalacak, yaşamının büyük bölümünü çok zor şartlar altında geçirecektir. Gün olur önüne gelen herkes-

ten borç, hatta yardım dilenir, vadesi geçen borçlarını da ara ödemelerle uzattıkça uzatır. Eserleri yayınlanmaya başladıktan sonra bile yeterli para kazanamaz ama hayranları çoğaldıkça hiç tanımadığı insanlardan gelen bağışlarla hayatını sürdürme imkânı bulur.

Nihayet uzun zamandır yazdığı kısa öyküleri bir kitapta toplamaya karar verir Joyce. Bir iddiaya göre, adını *Dublinliler* koyduğu bu kitap aslında İrlanda'yı "parasızlıktan kendi yavrularını yemiş yaşlı bir domuz" olarak tasvir etmektedir. Hatta yazar kendisini de sofraya süs niyetine yerleştirilmiş, bir lokmada öğütülecek çocuklardan biri olarak görmektedir. İşte ülkesini amansızca hicvettiği bu eser yirmi iki yayıncı tarafından reddedilir, hatta biri tarafından yakılır.

Zorlu aşamalardan sonra nihayet 1914 yılında basılan Dublinliler, James'e para yerine, uzak durulması gereken garip bir yazar unvanını kazandırır. İleride tıpkı ünlü yazar Jack London'ın da başına geleceği gibi, sık sık aç kalacak, yetersiz beslenme yüzünden dişleri çürüyerek dökülecek, bu da gözlerinde iris iltihabına yol açacaktır.

Sıkıntılar bitmek bilmez. I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine aile, Joyce'un "ikinci vatanım" dediği Trieste'den ayrılmak zorunda kalır. Önce Zürih sonra da yazarın gurbete ilk çıktığı Paris'te huzur arayacaklardır. 1915'te Zürih'e taşındıklarında beş paraları yoktur. Uzun süre borcu borçla kapatarak yaşasalar da, Joyce'un giderek yayılan ünü er geç imdada yetişecektir. Bu olumlu gelişmeyi en çok da Amerikalı şair ve eleştirmen Ezra Pound'a borçludur Joyce. Modernist akımın öncülerinden olan Pound, yazma tarzını çok beğendiği Joyce için elinden gelen her şeyi yapacak, bir bakıma onun hâmisi olacak, ona yeni destekçiler bulacak,

Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi'nin (1916) basılması için de elinden geleni yapacaktır.

"Hayat kötü bir kitap okumak için çok kısadır."

Sıra yazarın başyapıtına gelmiştir. Joyce aslında yirmi beş yaşından itibaren *Ulysses*'i yazmak için planlar yapmaya başlamıştır. Bu eser *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nin bir üst versiyonu, bir başka deyişle daha radikal biçimde kaleme alınmış hali olacaktır. Aynı zamanda da, *Ulysses* ile zirveye çıkan ve Joyce'u bilinç akışı tekniğinin yaratıcısı ve öncüsü konumuna yerleştiren iç monologlar, esere farklı bir boyut kazandıracaktır. *Ulysses*'de anlatılan sahneler gerçeğe o kadar yakındır ki okurlar neyin gerçekten yaşanmış, neyin yalnızca hayal edilmiş olduğunu anlamakta zorluk çekerler.

Ulysses'in yayınlanma süreci de başlı başına bir roman olabilecek niteliktedir. Eserin müstehcenliği, küstahlığı, teşhirciliği insanları rahatsız etmektedir. Bazı bölümler daha eser yayınlanmadan mahkemelerde yargılanmaya başlar. Bu gelişmelerden ürken yayıncılar ya kapılarını sımsıkı kapatır ya da eserin içeriğinde çok önemli değişiklikler talep eder. Kitabın ruhunu kimseye teslim etmeye niyetli olmayan Joyce ise bu isteklere şiddetle karşı çıkar ve her seferinde başladığı yere geri döner.

En sonunda bu işe gerçekten niyetlenen bir yayıneviyle de anlaşamayınca, 1920'de bir partide tanışıp dost olduğu Sylvia Beach'le dertleşmek üzere Shakespeare and Company yayınevine gider ve "Bu gidişle kitabım hiçbir zaman yayınlanmayacak," der. Sylvia Beach ise "*Ulysses*'inizi yayınlama onurunu Shakespeare and Company'ye verir misiniz?" diye sorar. Ve o gün, tam da orada, edebiyat tarihi yeniden yazılmaya başlar.

Edebiyat denince "galiba James Joyce adında biri vardı" cümlesi gelecek kayıtlarından silinip yerini "bilinç akışının babası dâhi Joyce" ifadesine bırakır.

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen ilk baskının yapılması hayli zaman alır. 1922 yılında ilk basımı tamamlanan kitaplardan ikisini Dublin'de yaşayan babasına ve Nora'nın annesine gönderir Joyce. Kayınvalidesi Mrs. Barnacle elinde tuttuğu kitaptan utanarak kimse görmesin diye onu bir dolaba saklar. Babası ise kitaba bir göz attıktan sonra James'in kız kardeşlerinden birine "Ağabeyin çok âlem bir çocuk, daha doğrusu rezilin teki," diyecektir. Bazı eleştirmenler kitabı pencereden dışarı fırlatmayı düşünür, onun delirmiş bir dâhi olduğunu iddia eder, bazıları da eseri "bastırılmış duyguların dışavurumu" gibi havalı ifadelerle yermeyi tercih eder.

On sekiz bölümden oluşan kitabın her bir bölümü sabahın sekizinden gecenin ikisine kadar süren bir günün bir saatini kapsar. Birbirinden farklı bir edebî üslupla yazılmış olan her bir bölüm, Homeros'un *Odysseus*'unun belli bir bölümüne gönderme yapar. Eserin, üslubu ve yapısıyla modern edebiyatın gelişmesine yaptığı katkı bugün artık tartışılmayan bir gerçektir.

Ulysses'in yayınlanmasından sonra uzun bir rehabilitasyon sürecine ihtiyaç duyan Joyce, yazmaya bir yıl kadar ara verecektir. Aslında zihninde bir şeyler belirmeye çoktan başlamıştır ama yazacak gücü henüz bulamaz kendisinde. Bir dostu "Peki ya sonra?" diye sorduğunda "Ne olduğunu söylemek zor," diyecektir. "Sanki bir dağ gibi, her bir yamacından içeri doğru tüneller açabileceğim bir dağ. Ama içinde neler bulacağımı

henüz bilmiyorum." Oysa Nora yeni kitabın adını biliyordu. *Finnegan'ın Uyanışı* olacaktır Joyce'un son romanının adı.

Yıllardır gözlerinden rahatsızdır Joyce. Durum dayanılmaz hale gelince ameliyatlar başlar ama bir türlü olumlu sonuç alınamaz. Dokuzuncu ameliyattan sonra Joyce pes eder, acı çekmektedir ve sol gözü neredeyse tamamen kör olmuştur. Yazılarını mecburen büyük harflerle yazmaya başlar. Giderek sağırlaşan büyük besteci Beethoven gibi, o da giderek körleşen bir yazardır artık.

1931 yılında babasını kaybetmiş, kızı Lucia ise şizofreni alametleri göstermeye başlamıştır. Hatta bir rivayete göre Lucia o sırada ünlü psikiyatr Carl Jung'un tedavisi altındadır ve *Ulysses*'i okuyan Jung aslında kızın babasının şizofren olduğunu, her ikisinin de bir nehrin dibine doğru gittiğini ancak Joyce'un daldığını, Lucia'nın ise battığını söylemiştir.

Yaşamındaki tüm bu olumsuzluklara rağmen *Finnegan'ın Uyanışı* üzerinde çalışmaya devam eder inatçı yazar. Yıllar geçer, bölümler birbirini kovalar. Yazmaya çalıştığı harfleri bile göremez hale geldiğinde, bir başka İrlandalı yazar olan Samuel Beckett yardımcı olur ona. Ancak Beckett'in de işitme sorunları vardır. Bu nedenle romanda kimi zaman ilginç yazım hataları oluşur.

Nihayet elli yedi yaşına bastığı gün, kitabı bitirdiğini ilan eder yakın dostlarına. *Finnegan'ın Uyanışı* (1939) aynı yıl basılır ve her zaman olduğu gibi klasik ekole bağlı edebiyatçıların hışmına uğrar. Yazım tarzı yerin dibine batırılır, hatta lanetlenir, ancak 628 sayfalık eser raflarda yerini çoktan almıştır ve Joyce'u el üstünde tutanların sayısı da artmaya devam etmektedir.

"Öyle çok gizem ve bilmece kattım ki her şeye, ne demek istediğime dair tartışmalar profesörleri yüzyıllarca meşgul edecek; insanın ölümsüzlüğünü garantiye almasının tek yolu da bu."

Joyce, 1941 yılı başlarında onikiparmak bağırsağındaki kanamalı ülser nedeniyle Zürih'te geçirdiği ameliyatın ertesi günü komaya girer. 13 Ocak günü sabaha karşı uyanıp hemşireden karısını ve oğlunu çağırmasını ister. Ancak on beş dakika sonra, onlar henüz yoldayken tekrar bilincini yitirip elli dokuzuncu yaş gününe bir aydan az zaman kalmışken hayata gözlerini yumar.

James Joyce halen Zürih'teki Fluntern Mezarlığı'nda, üzerinde ünlü heykeltıraş Milton Hebald'ın onu elinde bir kitapla oturmuş mezar taşına bakarken gösteren heykeliyle, ebedî uykusundadır. Belki sağlığında hayal etmiş olduğu ölüm, tam da böyle bir ölümdür:

"Büyük bir tutkunun ışığıyla cesurca öbür dünyaya göçmek, ilerleyen yaşın kederiyle solup giderek unutulmaktan daha iyidir."

Jane Austen
Aşkın Kanununu Yeniden Yazan "Bir Leydi"

"Her ne kadar çoğu kez eş anlamlı gibi kullanılsalar da kibir ve gurur farklı şeylerdir. Kişi kibirli olmadan gururlu olabilir. Gurur daha çok bizim kendi hakkımızdaki fikrimizle, kibir ise başkalarının bizim hakkımızda düşünmesini istediğimiz şeyle ilişkilidir."

On sekizinci yüzyılda III. George döneminde İngiltere ve İrlanda'dan oluşan Birleşik Krallık, güçlü ordu ve donanmasıyla egemenliğini hem Kuzey Amerika'da hem de Avustralya'da sürdürmeye çalışıyordu. Ancak, aristokratlarla burjuvazi, burjuvalarla köylüler, köylülerle işçiler arasında aşılmaz duvarlar ören kast sisteminin yarattığı uçurum gitgide derinleşiyordu.

Toplumdaki yerleri kast sistemine göre farklılaşan kadınların sorunları ise çok daha çarpıcı boyutlardaydı. Hele de yazmak gibi bir hayalleri varsa. "Eğer bir kadın yazıyorsa, ortak oturma noktasında yazmak zorundaydı," der Virginia Woolf, *Kendine Ait Bir Oda* adlı eserinde. "Örneğin, Jane Austen hayatının sonuna kadar öyle yazmıştı." Austen'ın yeğeni James Edward da, anılarında halasının ayrı bir çalışma odasının olmadığını söyler: "İşin çoğu ortak oturma odasında, her türlü gündelik aksamaya maruz kalarak yapılmalıydı. Hizmetkârlarda, ziyaretçilerde ya da kendi ailesi dışında herhangi birilerinde, uğraşının ne olduğuna dair şüphe uyandırmamaya dikkat ederdi."

"Bizi tanımlayan, söylediğimiz ya da düşündüğümüz değil, yaptığımız şeylerdir."

Kadınların yazmak gibi bir hayali kurmasının kolay olmadığı o dönemde, İngiltere'nin güneyindeki Steventon adlı küçük kasabada, 1775 yılının 16 Aralık günü bir kız çocuğu dünyaya gelir. Bölge papazı olan babası George Austen ve yine bir papazın kızı olan annesi Cassandra Leigh, kızlarına Jane adını koyarlar. Sekiz çocuklu bir ailenin yedinci evladı olan Jane, adı annesi gibi Cassandra olan, kendisinden iki yaş büyük ablası ve altı erkek kardeşiyle uzun yıllar aynı evi paylaşacaktır.

Jane sekiz yaşına geldiğinde ablasıyla birlikte Oxford'a gider. İki kardeş orada dikiş dikmenin yanı sıra Fransızca, müzik ve dans eğitimleri alırlar. Ancak ikisi de tifüs hastalığına yakalanınca bu macera sona erer ve kızlar yanda kalan eğitimlerine kendi evlerinde devam ederler. Jane on iki yaşına geldiğinde, yine Cassandra ile birlikte bu kez bir kız okuluna gönderilir. Ancak çok geçmeden kız kardeşler bu defa da maddi zorluklar nedeniyle eve dönerler. Jane o günden sonra aile ortamından bir daha hiç ayrılmayacaktır.

Babası ve iki ağabeyinden eğitim almaya devam eden Jane, bir yandan da babasının izniyle kütüphanede ne bulursa okumaya ve şiirler yazıp kendi kendine bir şeyler karalamaya başlar. Yeniliğe ve eğitime çok önem veren baba George Austen'ın önderliğinde, yaz aylarında evlerinin ahırında küçük bir sahne kurup kendi kendilerine eğlenmek için tiyatro oyunları oynarlar. Gerek bu yaratıcı ortam gerekse gençlik dönemine dair gözlemleri, ileriki yıllarda Jane için değerli bir ilham kaynağı olacaktır. Zaten Jane Austen'in ilk denemeleri de ailesini eğlendirmek amacıyla satırlara döktüğü kısa öyküler, şiirler ve oyunlardır. O dönemde yazılanlar daha sonraları *Juvenilia* (sanatçının gençlik dönemi eserleri) adıyla üç kitapta toplanacaktır.

"İyi bir romandan zevk almayan kişi, ister bir beyefendi olsun ister hanımefendi, mutlaka çekilmez derecede ahmak olmalı."

Jane erişkinlik döneminin ilk yıllarını, çoğunlukla evi çevirmeye yardım ederek, piyano çalarak, kiliseye giderek ve komşularla sohbet ederek geçirir. Geceleri ve hafta sonları çoğu kez *cotilllion* (kotiyon) denilen saray danslarıyla geçtiğinden, zamanla usta bir dansçı da olur. Diğer akşamlar da raftan seçtiği, bazen de kendi yazdığı bir romanı yüksek sesle

aile fertlerine okur. Yazmaya devam etmekte, üslubunu *Lady Susan* gibi daha iddialı eserlerle geliştirmektedir. Mektuplardan oluşan bu hikâyenin kahramanı, cinselliğini, zekâsını ve cazibesini kullanarak başkalarını dilediğince yönlendiren bir kadındır. Bu eseri ancak yazarın ölümünden sonra yayınlanacaktır.

O yıllarda küçük bir kasaba evinde roman yazmanın zorluklarını ise şöyle anlatır Virginia Woolf: "Jane müsveddelerini saklar ya da üzerlerini bir kurutma kâğıdıyla örterdi... Bir menteşenin gıcırdamasına sevinirdi çünkü böylece içeriye biri girmeden önce müsveddesini saklayabilirdi."

"Bilirsiniz ki bencillik daima affedilmelidir, çünkü bir tedavi umudu yoktur."

Jane yirmi yaşındayken gittiği bir baloda, komşularının yeğeni olan ve kısa süre için Steventon'u ziyarete gelen İrlandalı bir gençle tanışır. Ve amcası gibi yargıç olmaya çalışan yakışıklı Thomas Lefroy'a âşık olur. Thomas da Jane'den hoşlanmıştır ancak amcası bu beraberliğe engel olur ve maddi açıdan kendisine muhtaç olan yeğenini eğitimini sürdürmesi için zorla Londra'ya getirtir. İlk ve son aşkının kendisini bu şekilde terk etmesini kaldıramayan genç kız, evlenmeye bir daha asla niyetlenmez, mutlu sonları ise yazacağı romanlar için saklar hayalinde. Kaderin bir cilvesiyle Austen ve Lefroy aileleri daha sonra iki kez evlilikle bir araya gelir. Thomas'ın en küçük kuzeni Benjamin, Jane'in yeğeni Elizabeth ile; daha sonra da onların torunu Florence, Augustus Austen Leigh ile hayatlarını birleştirecektir.

Jane, *Lady Susan* adlı eserini tamamladıktan sonra, *Elinor and Marianne* adlı ilk uzun romanını yazmaya başlar. Kız kardeşi bu romanın aile

ortamında okunduğunu ve yine bir dizi mektup halinde kaleme alınmış olduğunu söylemiştir. 1811'de *Akıl ve Tutku* (ya da *Aşk ve Yaşam*) adıyla anonim olarak yayınlanan romanda orijinal taslağın ne kadarının yer aldığını bilmek imkânsız, zira geriye o müsveddelerden hiçbiri kalmamış.

Jane Austen, adını önce *First Impressions* (İlk İzlenimler) koyduğu bir sonraki romanını yazmaya başladığında henüz yirmi bir yaşındadır. Bu eser de *Gurur ve Önyargı* (ya da *Aşk ve Gurur*) adıyla 1813 yılında yayınlanacaktır. Austen bu eserini de bölümler halinde ailesine okur ve onlardan tam not alır. İşte bu aşamada Peder George, kızının eserlerini bastırmak için girişimlerde bulunur, ancak başarılı olamaz.

"Olumlu kanaat bir kez sarsıldı mı, sonsuza dek yitip gitmiş demektir."

Genç yazar otuz yaşına geldiğinde babasını kaybeder. O yıllarda, ölen kişinin varisleri sadece ailenin erkek fertlerinden ibaretti, merhum eğer evli ise karısına ve hayatta olan kızlarına miras namına hiçbir şey kalmazdı. Bu nedenle Peder George'un sahip olduğu toprak ve gayrimenkuller erkek kardeşlere gider. Jane ise evsiz kalan annesi ve ablasıyla birlikte uzunca bir süre sıkıntı çeker. Hatta piyano dâhil pek çok kişisel varlıklarını satmak zorunda kalırlar.

Aradan dört yıl geçtikten sonra annesinin ve kız kardeşlerinin yardımına erkek kardeşleri Edward koşacak ve onları Hampshire'daki Chawton köyündeki evine yerleştirecektir. Jane Austen'ın, hayatının son sekiz yılını geçireceği bu ev, bugün müze olarak ziyaretçilere açıktır. Her yıl on binlerce kişinin ziyaret ettiği müzede Jane'in yazdığı mektuplar, eserlerinin ilk baskıları, kullandığı mücevherler ve üzerinde romanlarını

kaleme aldığı masa gibi şeyleri de kapsayan önemli bir koleksiyon sergilenmektedir.

Austenlar Chawton'ın eşrafiyla dostluk kurmaz ve sadece aileden birileri ziyarete geldiğinde onları ağırlarlar. Jane'in yeğeni Anna'ya göre, aile bu köyde "çok sakin bir hayat" sürmektedir. "Ama birer okur olarak harikaydı hepsi," der Anna, "halalarım da ev işleri dışında yoksullarla ilgilenir, kız ve oğlan çocuklarına okuma yazma öğretirlerdi."

> "Hiçbir şey görünüşteki alçak gönüllülük kadar aldatıcı olamaz. Çoğu kez sadece başkalarının görüşünü umursamayış, bazen de dolaylı bir böbürlenişitir."

O yıllarda İngiliz kadınları kendi adlarına bir sözleşme yapma yetkisine de sahip değillerdi. Örneğin bir eser yayınlatmak isterlerse onları bir erkek temsil ederdi yayınevlerinde. İşte bu yüzden Jane Austen'a önce babası sonra erkek kardeşleri yardımcı olmak zorunda kaldı. Dahası, yazar olmanın kadınlara yakışmadığı şeklinde yaygın bir önyargı da vardı toplumda. O yüzden yayınlanan eserlerin yazarları olan kadınlar birer mahlas kullanmak zorunda kalırdı. Hatta Jane'den yarım asır sonra dünyaya gelen Brontë kardeşler bile mahlas olarak birer erkek adı seçmişlerdir kendilerine. Jane bu ikiyüzlü ya da yanıltıcı çözüme kendince karşı çıkar ve yayınlanan ilk eserlerinde, adını gizlese de hiç değilse cinsiyetini açığa vurarak, mahlas niyetine "bir hanımefendi" demek olan *A Lady*, ya da "bir hanımefendi tarafından" anlamındaki *By A Lady* ibaresini kullanır.

John Steinbeck kendisine ödüller getiren en ünlü iki romanını nasıl iki yıl boyunca hiç durmadan çalıştığı bir köy evinde ortaya çıkartmışsa, Austen da kendisine en büyük başarıyı kazandıran iki eserini, yani *Akıl ve*

Tutku ile *Gurur ve Önyargı*'yı, yirmi dört-yirmi beş yaşlarındayken baba evinin oturma odasında kaleme almıştır.

"Özellikle de fikirlerini asla değiştirmeyen insanlara düşen yükümlülük, en başta doğru hüküm verdiğinden emin olmaktır."

Akıl ve Tutku, Dashwood ailesinden üç kız kardeşin, dul kalan anneleriyle birlikte, içinde büyüdükleri malikâneden başka bir yere taşınmalarını ele alır. Bu romanın ilk denemeleri Jane'in babasının ölümünden önce kaleme alındığına göre otobiyografik özelliklerinin sınırlı olduğu söylenebilir. Romandaki dört kadın, uzak bir akrabanın arazisi üzerindeki basit bir kulübeye taşınmak zorundadır. Orada aşkı, romantizmi ve kalp kırıklığını yaşarlar. Yedi yüz elli adetlik ilk baskısı iki yılda tükenen bu eser, yazarı için bir başarı işaretidir. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllardan sonra yirmi birinci yüzyılın başlarında da yayınlanmaya devam eden roman, birçok kez resimlendirilmiş, kısaltılmış ve hem sahneye hem de beyazperdeye uyarlanmıştır.

Jane'in yayınlanan ikinci eseri ise, ilk kez 1813 yılında okurlarıyla buluşan romantik bir roman olacaktır. Hikâye, başkahraman Elizabeth Bennet'in acele yargılara varma hatasını anlaması ve yüzeysel ile öz arasındaki farkı takdir etmesi şeklinde gerçekleşen duygusal gelişimi çevresinde döner. Romandaki güldürü unsuru da İngiliz Krallık dönemindeki görgü, eğitim, evlilik ve para gibi kavramların mizahi tasvirinden kaynaklanır.

"Öyle insanlar vardır ki, onlar için ne kadar çok şey yaparsanız, onlar kendileri için o kadar az şey yapacaktır."

İskoçyalı romancı, şair, oyun yazarı ve tarihçi Sir Walter Scott, Austen'ın kaleminin gücünü hem yazısındaki düzen ve zarafete, hem de kahramanların yaşadığı gelişimi dramatik bir etkiyle ortaya koyan sakin ama gülünç diyaloglara bağlar.

Günümüzde de *New York Times* yazarları Kathleen A. Flynn ve Josh Katz, Austen'ın romanlarının, çağdaşlarınca tamamen farkına varamadığı şekilde yenilikçi, hatta devrimci olduğunu öne sürüyor. Ayrıca keskin duygusal zekâsıyla ve eğitirken bile eğlendiren hikâyeler yazmasına imkân veren olağanüstü yeteneğiyle de edebî ölümsüzlüğe aday olduğunun altını çiziyorlar.

Ancak okurların tümünün Jane Austen'a olumlu tepki vermediği de bir gerçek. Belki de Austen'a yönelik en ünlü reddediş metni Charlotte Brontë tarafından kaleme alınandır. İşte bu amansız eleştiriden kısa bir bölüm:

"Keskin gözle göreni, yerinde söz söyleyeni, esnekçe devineni irdelemek hoşuna gider onun; ama gizliden gizliye zonklayan şeyler, içinden kanın hızla geçip gittiği şeyler, hayatın o görünmeyen merkezi ve ölümün o duygusal hedefi... İşte budur Miss Austen'ın görmezden geldiği..."

İlk romanında "*A Lady*" mahlasını kullanan Jane, daha sonra yayınlanan eserlerinde kendisini "*Akıl ve Tutku*'nun Yazarı" olarak tanıtacaktır. İlk romanından eline geçen parayla maddi bakımdan nispeten özgürlüğe kavuşan ve kendine olan güveni perçinlenen yazar, hayattayken iki eserinin daha yayınlandığını görebilecektir. Üçüncü romanı *Mansfield Parkı* 1814'de, *Emma* ise bir yıl sonra okurlarıyla buluşur. *İkna*, *Leydi Susan* ve *Northanger Manastırı* ise ancak ölümünden sonra yayınlanır.

"İnsanların çok da uyumlu olmasını istemem, onları çok sevme zahmetinden kurtarır bu beni."

1816 yılı, Jane Austen'ın güçten düşmeye ve kas ağrılarından yakınmaya başladığı yıldır. Kendisi rahatsızlığının romatizma olduğunu iddia etse de, durumu gittikçe daha kritik hale gelmektedir. Eserlerinin yayın sözleşmelerini yapan erkek kardeşi Henry ile ablası Cassandra onu bir tedavi merkezine götürseler de olumlu bir gelişme kaydedilmez. Jane Austen 18 Temmuz 1817 günü, henüz 41 yaşındayken hayata veda eder ve Hampshire'daki Winchester Katedrali'nin bahçesine defnedilir.

Yirminci yüzyılın ortalarında bazı doktorlar, yazarın böbreküstü bezi yetmezliği ya da Hodgkin lenfomasından öldüğünü iddia eder. Ölümünün gerçek nedeni tam olarak bilinmese de eserlerinin yazarı olarak Jane Austen'ın gerçek kimliği, ölümünden sonra kardeşi Henry'nin kamuoyuna yaptığı açıklamayla aleniyet kazanır.

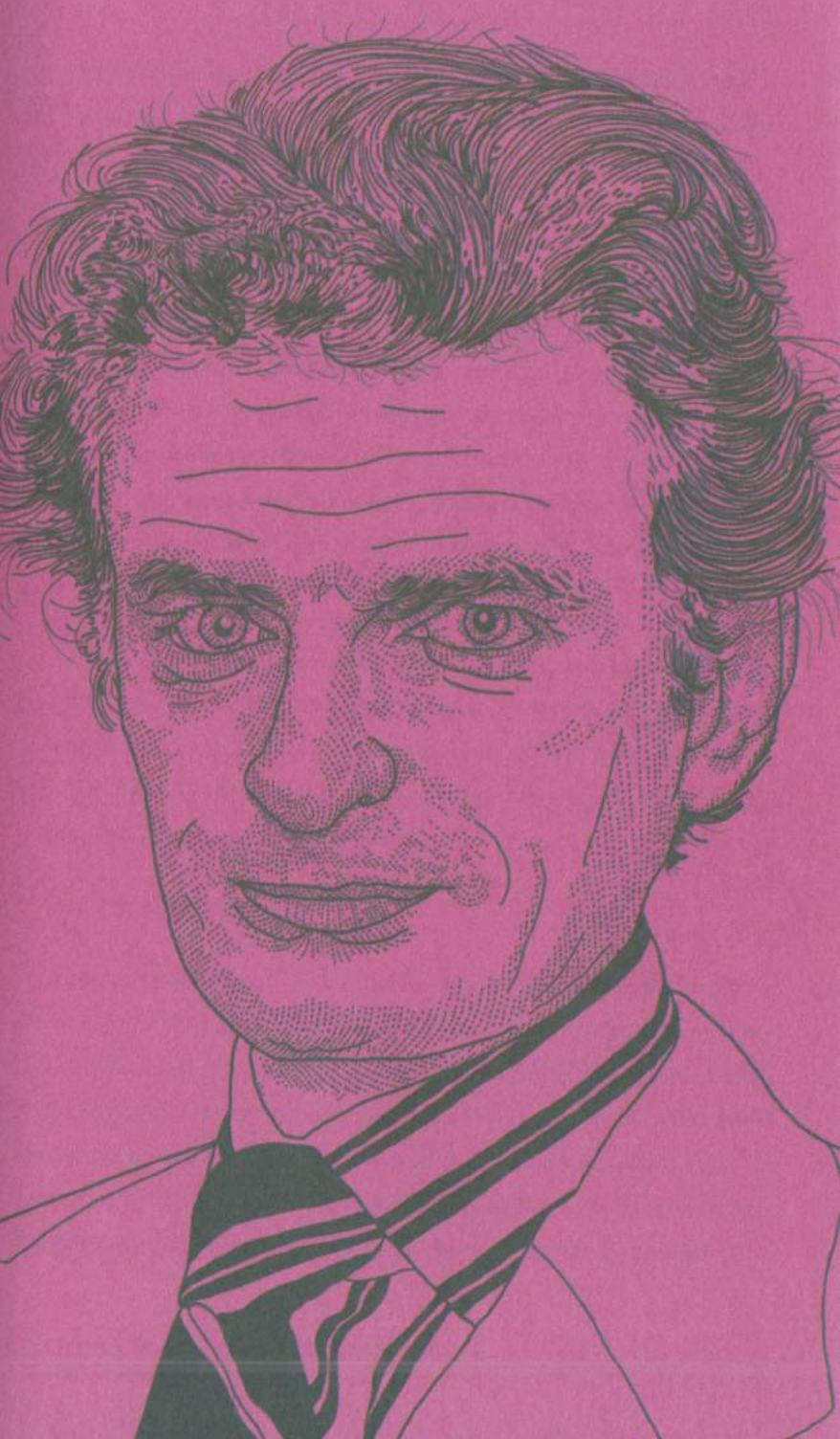
"O katıksız ataerkil toplumun ortasında, bütün o eleştirilerin karşısında, ürküp çekinmeden her şeye kendi gördükleri şekliyle sımsıkı tutunabilmek nasıl bir deha, nasıl bir dürüstlük gerektiriyor olmalıydı! Bunu sadece Jane Austen ve Emily Brontë yaptı. Bu onların göğsünde bir madalya, belki de en değerlisi. Erkeklerin yazdığı gibi değil, kadınların yazdığı gibi yazdı onlar."

-Virginia Woolf

Jerzy Kosinski
Usta Bir Romancı Mı, Şöhret Avcısı Bir Boyalı Kuş Mu?

"İnsanoğlunun maruz kaldığı sıradan şiddetle vahşet arasındaki farkın ölçülebilir olduğuna inanmıyorum. Bu, kişilerin olan biteni nasıl algıladığıyla ilgilidir. Doğu Avrupalıların zihinlerinde II. Dünya Savaşı ve sonrasında oluşan travmaları düşündükçe, kendimi bir kurban değil, yaşananların bir parçası olarak görüyorum. Ben milyonlarca insandan biriydim yalnızca, ne eksik, ne fazla..."

1933 yılının 14 Haziran günü, Polonya'nın Lodz kentinde yaşayan bir Yahudi ailesinin bir oğlu olur. Adını Josef Nikodem koyarlar. Babası Mieczyslaw Lewinkopf akademisyen, annesi Elzbieta ise Moskova'da eğitim görmüş bir piyanisttir.

Josef henüz küçük bir çocukken Nazilerin önlenemez yükselişinden tedirgin olan babası, ailenin soyadını Kosinski'ye çevirir ve Alman sınırından uzaklaşmak için daha doğuya taşınırlar. Hatta ailenin gerçek kimliğini daha da iyi gizleyebilmek için sarışın bir kız çocuğunu evlat edinirler. Artık aile yeni bir yaşam tarzını benimsemiş, aynı zamanda da Hıristiyan olmuştur. Josef Nikodem Lewinkopf ise kilisede Jerzy Kosinski adıyla vaftiz edilir ve Alman işgali süresince aile, Katolik kimliğiyle Polonya'nın doğusunda saklanır.

Öte yandan sonraları Kosinski, çocukluk yıllarının çok zorlu koşullarda geçtiğini, ailesi tarafından terk edildiğini, tek başına hayatta kalmaya çalıştığını, bu süreçte cinsel tacize uğradığını, hatta bir defasında işkence bile gördüğünü iddia eder. Bu hikâyelerden hangisinin doğru olduğu günümüzde hâlâ tartışma konusudur.

"Hayat bir ruh halidir."

Savaşın sonra ermesi ve koşulların yüz seksen derece değişmesiyle birlikte, Jerzy'nin babası bir an bile düşünmeden komünist saflarına katılacaktır. Bu arada genç Kosinski de Lodz Üniversitesi'nde eğitime başlar. Ailesi soykırımdan kurtulmuş, ancak bu kez de Stalin yönetimindeki Rusya'nın komünist rejiminin boyunduruğu altına girmiştir. Jerzy de babasının öğütlerine uyar ve öğrencilik yılları boyunca gizli servis tehdidinden kurtulabilmek için rejim karşıtı görüşlerini kendine saklar.

Yasaklı eserleri okumak yerine fotoğrafçılığa yönelen genç Kosinski, dış dünyadan geçici bir kaçış yolu olarak sarılır bu uğraşa. Yıllar sonra, 1972'de Paris Review'da yayınlanan bir söyleşisinde, fotoğrafları tab ettiği karanlık odanın yegâne sığınma alanı olduğunu, kendisini bir tek orada huzurlu hissettiğini söyleyecektir. İşin en hoş ve heyecanlı tarafı, fotoğraf merakının ünlü yönetmen Roman Polanski ile tanışmasına vesile olmasıdır. Bu ilişki hayatının sonuna kadar atacağı adımları etkileyecektir.

"Yazar okuru için hayaller yaratmaz, sadece onun hayal gücünü uyandırır."

Kosinski Lodz Üniversitesi'nde tarih ve sosyoloji dallarında yüksek lisans derecesi alır ve bir süre Polonya Bilimler Akademisi'nde asistan olarak görev yapar. Babasının aksine komünizmden nefret eden genç Kosinski, hazırladığı sahte belgelerle kendisini bir "inner émigré" (sürgünde olmayan ama kendi yurdunda sistemden hoşnutsuz yaşayan kişi) gibi hissettiği Polonya'dan kaçıp kazandığı bir bursla 1957 yılında ABD'ye iltica eder. Artık yaşamını büyük umutlarla geldiği Yeni Dünya'da sürdürecektir.

New York'a yirmi dört yaşında ayak basan Kosinski, Yahudi kimliğini uzunca bir süre orada da gizler. Bulabildiği her işte çalışan gözü kara, maceraperest genç adam, bir yandan kendi kendine İngilizcesini ilerletirken bir yandan da Columbia Üniversitesi'nde öğrenimine devam eder. Hatta kısa bir süre ünlü bir caz sanatçısının özel şoförü olarak çalıştığı bile iddia edilir. Mezun olduktan sonra kendini tümüyle yazmaya adayan Kosinski, artık Yale ve Princeton gibi seçkin üniversitelerde yaratıcı yazarlık dersleri vermektedir.

Yazarın o yıllarda Joseph Novak takma adıyla *The Future Is Ours, Comrade* (Gelecek Bizim, Yoldaş) ve *No Third Party* (Üçüncü Taraf Yok) adlı komünizm karşıtı kitapları yayınlanır. Yirmi dokuz yaşında geldiğinde ise yaşam çizgisi bir kez daha değişir. 1960 yazında New York City'de tanıştığı Mary Hayward Weir ile 1962 yılında evlenir. Başından iki evlilik geçen Mary, bir çelik kralının zengin dul eşi olan sosyetik bir kadındır ve Kosinski'den on sekiz yaş büyüktür.

Kosinski ise artık özel uçağı olan bir yazardır. New York'taki evlerinde devrin zenginlerine, entelektüellerine verdikleri partilerde misafirlerine hayalinde kurguladığı çocukluk anılarını anlatır. Onu tanıyanlar Kosinski'nin savaş sırasında çok eziyet çektiğine, tek başına hayatta kalmak için ölümüne mücadele ettiğine ve on sekizine gelmeden Avrupa'dan kaçıp Amerika'ya sığındığına inanırlar. Bu iddia, hakkında yazılmış bazı biyografilerde hâlâ dile getirilmektedir. İşin gerçeği, sık sık kılık ya da kimlik değiştirmeyi göze alan Kosinski'nin, sıradan bir kişiliğe katlanamamasıdır. Belki de bu nedenle, geçmişi ile ilgili pek çok renkli, çarpıcı hikâye anlatmakta beis görmez, çevresindekileri etkilediği sürece bu tuhaf oyunu oynamaya devam eder.

Çeşitli alanlarda gönüllü çalışmalarıyla ve dünyanın birçok ülkesini kapsayan seyahatleriyle tanınan Mary, on yılı aşkın bir süredir ciddi depresyon nöbetlerinden ve bunların yol açtığı bilinç kaybı rahatsızlığından mustariptir. Ayrıca yıllar boyunca alkolizm sorunuyla boğuştuğu da biliniyor. Çift 1966'da boşanacak, beyin tümörü nedeniyle 1968'de hayata veda eden Mary Hayward Weir, vasiyetinde sabık eşine tek bir sent bile bırakmayacaktır.

"Yazdığım şeyler, yazar ve okur arasında yeni bir ilişkiyi kabul etmeye hazır olanlar içindir."

Kosinski'nin en ünlü eserlerinden biri olan *Boyalı Kuş* adlı romanı 1967 yılında yayınlanır. Romanın kahramanı, tıpkı New York'taki evlerinde düzenlediği partilere gelen konuklara anlattığı hikâyelerde olduğu gibi, altı yaşında bir Yahudi çocuğudur. Ailesi onu Polonya'yı işgal eden Nazilerden kurtarabilmek için uzak bir köye yollar. Çocuk, evine sığındığı yaşlı kadın öldükten sonra artık kendi başının çaresine bakmak zorunda kalacak, bu arada çevresi tarafından sürekli reddedilip dışlanacaktır. *Boyalı Kuş* romanında savaşın vahşeti bu küçük çocuğun gözünden anlatılmaktadır. Uzun yıllar bu romanın otobiyografik özellikler taşıdığı iddia edilmiş, hatta kabul görmüştür. Nitekim İngiliz profesör, yazar ve eleştirmen Jerome Klinkowitz'in 1973 yılında Kosinski ile yaptığı söyleşide aralarında şu konuşma geçer:

Klinkowitz: İki yıl önce bir söyleşide, bu eserin kahramanı çocuğun başına gelenleri sizin de bizzat yaşamış olduğunuzu belirtmişsiniz. O yılları ailenizden ayrı geçirdiğiniz doğru mu acaba?

Kosinski: Evet.

Klinkowitz: Yani altı yılı tek başınıza geçirdiniz öyle mi?

Kosinski: Evet. 1939 yılından 1945'de savaş sona erinceye kadar. O süreçte konuşma yetisini kaybedip dilsiz kaldığım da doğrudur.

"Dil bir labirent ve bir peçedir."

Oysa Amerikalı yazar ve eleştirmen James Park Sloan'ın 1982 yılında kaleme aldığı Jerzy Kosinski biyografisinde, yazarın II. Dünya Savaşı boyunca ailesiyle birlikte yaşamış olduğu; bu dönemi Yahudi kimliğini

gizleyerek sürekli korku içinde ama korunaklı bir ortamda geçirmiş olduğu gerçeği, belgeleriyle açıklanıyor.

Biyografide ayrıca, yazarın *Boyalı Kuş*'taki ilginç kurguyu düşlerken eski bir Polonya halk hikâyesinden esinlendiği de dile getiriliyor. Bu masalsı öyküde göz kamaştırıcı renklere boyanan bir karga yavrusunun, birlikte yaşadığı sürüye yeniden katıldığında "farklı" olduğu için diğer kargalar tarafından gagalanarak öldürülmesi çarpıcı bir dille anlatılıyor.

Boyalı kuşun trajik sonu, hemcinslerini sırf kendisinden farklı oldukları için yok eden insanoğlunun kendi vahşetine yapılan bir gönderme niteliğinde. Kuşların öteden beri özgürlük sembolü olarak görülüyor olması ise olaya daha da ironik ve dramatik bir boyut katıyor.

"Diğer insanların evlerindeki kitaplara şöyle bir göz atın."

Kosinski eşinden ayrıldıktan sonra da yine şöhret peşinde koşmaya devam eder ve bu kez de Almanya'nın Bavyera eyaleti aristokrasisinden gelen "Kiki" lakaplı Katherine von Fraunhofer ile ikinci evliliğini yapar. Aynı yıl hayli ses getiren *Adımlar* adlı eseri de yayınlanır.

"İşte burası kim olduğumu ve ne olacağımı keşfedebileceğim bir yerdi. Burası halk kütüphanesiydi."

Kosinski'nin 1971 yılında yayınlanan *Bir Yerde* adlı eseri ise Amerikan medya kültürünün yüzeyselliğiyle dalga geçen satirik ve alegorik bir roman. Tüm hayatını kapalı bir ortamda geçiren eğitimsiz bir bahçıvan, hizmetinde çalıştığı varlıklı münzevi ev sahibi ölünce ilk kez dış dünyayla yüz yüze gelir. Hayata dair deneyimleri bir bahçıvan olarak kendi işi ve televizyonda gördükleriyle sınırlı olan Chance (Şans), çocuksu saflığın-

dan kaynaklanan farklı algı, söz ve davranışlarıyla bir hafta gibi kısa bir sürede itibarlı bir bilge konumuna yerleşecek, önünde bütün kapılar ardına kadar açılacaktır.

Bu roman daha sonra yazarın yakın arkadaşlarından Peter Sellers ile Shirley MacLaine'nin başrollerini oynadığı bir film olarak beyaz perdeye uyarlanacak, ülkemizde *Merhaba Dünya* adıyla gösterilen filmin senaryosunu da bizzat Kosinski yazacaktır. Eleştirmen Michael Blowen, filmin Boston Globe gazetesinde yayınlanan eleştirisinde şu çarpıcı yorumu yapıyor: "Amerika'ya ve Amerikalılara acımasız bir bakış... Televizyonda kendilerinin imajı olarak izledikleri ayna görüntüsünü usulca kaldırıp siyasi kurumların mermer zeminlerinde paramparça ederek keskin kenarlarıyla bir kırık cam yığınını boğazlarına tıkıyor. Ve sonra da onları güldürüyor."

Edebiyat eleştirmeni ve profesör Pawel Dudziak'ın Varşova Üniversitesi'nce yayınlanan ve 2010 yılında İngilizceye çevrilen araştırması ise yazarın yaşam öyküsüne hayli ilginç bir yorum getiriyor. Bu araştırmada öncelikle 1932 yılında Polonya'da yayınlanan *Kariera Nikodema Dzymy (Nikodem'in Kariyeri)* adlı eserden bahsediliyor. Araştırmanın ikinci bölümünde ise Kosinski'nin gençlik yıllarında Polonya'da okuduğu bu yarı fantastik romandan çok etkilendiği ve Amerika'da önüne çıkan fırsatları değerlendirirken bir bakıma roman kahramanı Nikodem Dzymy'nin izinden gitmiş olabileceği vurgusu yapılıyor. Hatta iddialarını daha da ileriye taşıyan Dudziak, yazarın ünlü *Bir Yerde* romanının ana temasını oluştururken söz konusu eserden esinlendiğini öne sürüyor.

"Bir şemsiyenin altında dolaşmak insanın gökyüzüne bakmasını engeller."

Kosinski'nin en popüler eserlerinden biri de *Boşluk* adıyla 1975 yılında yayınlanan romanıdır. Yazar bir kez daha, kendi başından geçen bir macerayı roman kahramanının öyküsü haline getirecektir. Kosinski 1969 yılında gerçekten de, yakın arkadaşı Roman Polanski'nin karısı olan film yıldızı Sharon Tate'in bir partisine davet edilmiştir. Hatta yanında ikinci karısı Kiki de vardır. Eğer havaalanında kaybolan bir valiz yüzünden davete geç kalmasalardı, Charles Manson'ın elebaşı olduğu "*Helter Skelter*" çetesinin korkunç baskınında orada olacaklar ve Sharon Tate ile misafirleri gibi hunharca öldürülmüş olacaklardı. Bir ihtimal, eğer Kosinski orada olsaydı savaşçı kişiliğiyle saldırganlara karşı direnecek ve olaylar farklı gelişecekti. Ama kaderin önüne kim geçebilir!

Kim ne derse desin, Kosinski inişli çıkışlı, tutkulu, macera dolu hayatını görünüşte umursamaz ve cüretkâr bir tavırla yaşamıştır. Buna karşın, geçirdiği travmaların ruhunda açtığı derin izler kaçınılmaz olarak bütün o sarsıcı romanlarının içerik ve üslubuna yansır. O zaten hayata sıradan insanlar gibi bakmaz, bakamaz. Keskin tercihleri, farklı değer yargıları vardır. Bu yoğun enerji de satırların arasından taşıp okurun ruhuna dokunur eserlerinde.

Beatles'ın ünlü gitaristi George Harrison için yazıldığı öne sürülen *Çelik Bilye, Şeytan Ağacı, İhtiras Oyunu* adlı romanların da yazarıdır Kosinski. Kitapları *The New York Times*'ın çok satanlar listesinde sürekli yer almış ve otuzdan fazla dile çevrilmiştir.

"Uykuya dalarken babamın söylediği bir şeyi hatırlarım hep – insan hiçbir zaman uyanacağından emin olamaz."

Yıllar geçtikçe yazdığı romanlar hakkında su yüzüne çıkan söylentiler, kalp yetmezliği çeken ve ruhsal sorunlar yaşayan Kosinski'yi iyice hırpalamaya başlar. Artık yazdığı romanların otobiyografik özellikte olup olmadığı ciddi şekilde sorgulanır hale gelmiştir. Büyük mücadeleler vererek inşa ettiği kariyeri zedelenmekte, kendisi hakkında kulaktan kulağa yayılan efsaneler etkisini yitirmekte, bir bakıma yorgun karganın renkli boyaları teker teker dökülmektedir.

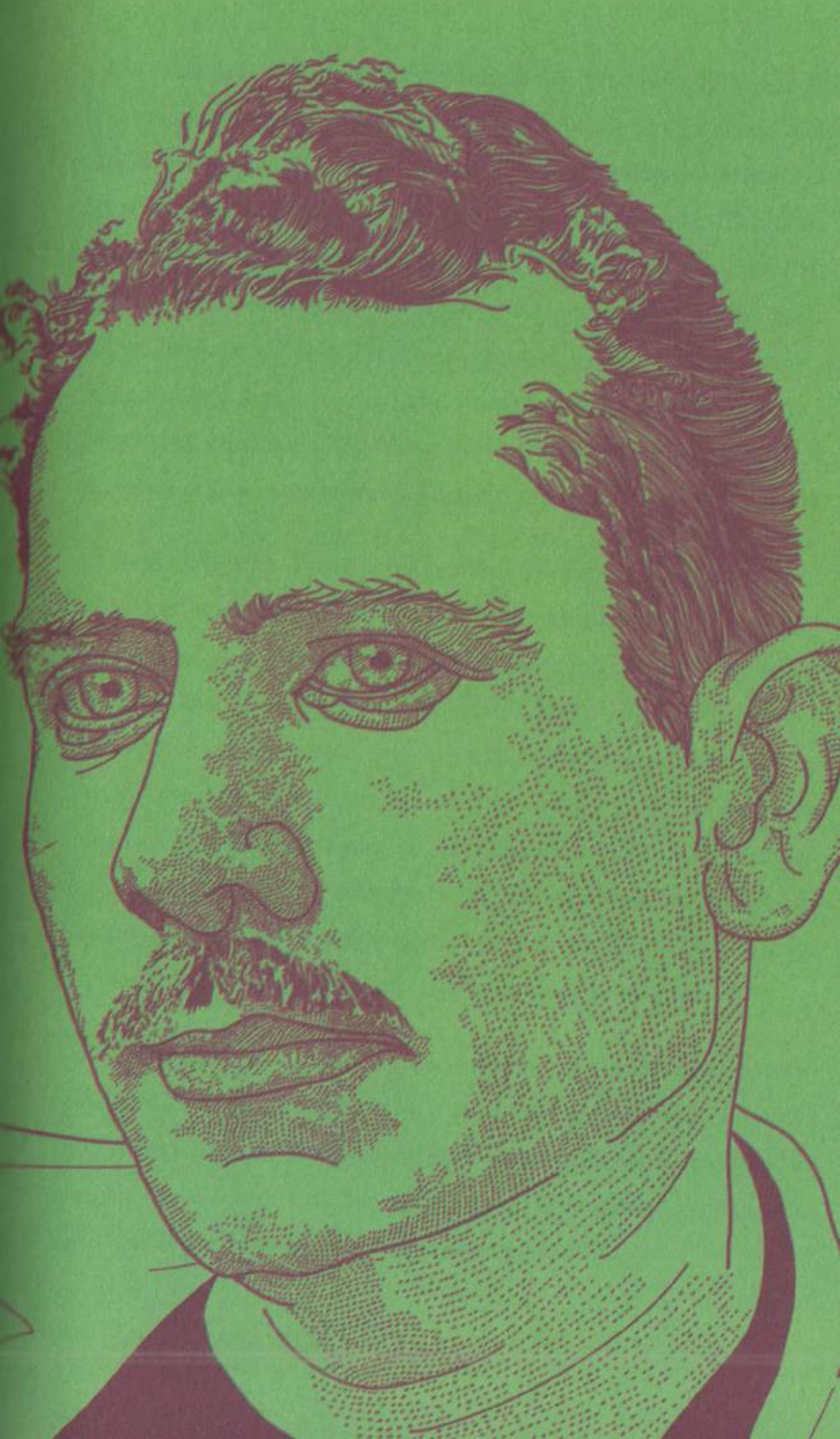
3 Mayıs, 1991 günü hava karardığında hayatta kalan nadir dostlarından Urszula Dudziak'ı telefonla arar yaralı kuş. Uzun bir sohbetin ardından "Uyanır uyanmaz seni arayacağım," diyerek telefonu kapatır ve peş peşe yuttuğu uyku haplarını içkiyle karıştırıp su dolu banyo küvetinde uzanır. Emin olmak için de başına bir naylon torba geçirir ve yarı baygın bir halde son nefesini verir.

Ardında ise, romanı yazılacak mucizevi bir yaşam öyküsü ve "Her zamankinden daha uzun bir süre uyuyacağım. Buna sonsuzluk deyin," diyen bir not bırakır.

John Steinbeck
Edebiyat Dünyasının İnsan Hakları Sözcüsü

"Yalnızlık çeken yazar, sinyaller gönderen uzak bir yıldız gibi iletişim kurmak ister. Bir şey anlatmıyor, öğretmiyor ya da buyurmuyordur. Daha ziyade bir anlam, duygu, gözlem ilişkisi kurma peşindedir. Bizler yapayalnız hayvanlarız. Bütün bir hayatı daha az yalnız olmaya çabalayarak geçiririz."

On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru, Kaliforniya'nın kuzeyindeki bir yarımadanın tepelik ucuna kurulmuş bir şehirdir San Francisco. Kuruluşundan yüzyılı aşkın bir süre sonra, 27 Şubat 1902 günü, şehrin güneyindeki Salinas kasabasında bir erkek çocuğu dünyaya gelir. İki küçük dükkân işleten ve aynı zamanda ilçenin haznedarlığını yapan John Erst Steinbeck ile ilkokul öğretmeni Olive, yeni doğan oğullarına John adını verirler. John üç ablasıyla birlikte mütevazı bir evde büyür. Zekâsıyla dikkat çeken çekingen bir çocuktur. Yaşadığı kasabayı ve çevrelerini kuşatan büyük çiftlikleri gözlemleme alışkanlığındadır. On dört yaşında yazar olmaya karar verir ve şiirler, hikâyeler yazmak için odasına kapanır.

Liseyi Salinas'ta bitiren John, dört yıl devam ettiği Stanford Üniversitesi'nden mezun olmadan ayrılır. Kasabadaki diğer gençler gibi çeşitli işlerde çalışır. Satıcılık yapar, çiftliklerde ayak işlerine koşar, fabrikalarda işçi olarak ter döker. Özellikle çiftlik hayatında tanıdığı insanlar ve edindiği deneyimler, ileride yazacağı romanlar için zengin bir malzeme kaynağı olacaktır. Yirmi dört yaşında New York'a gider. İki yıl kadar inşaat işçiliği ve gazete muhabirliği yaptıktan sonra Kaliforniya'ya döner ve Tahoe gölü kıyısındaki evlerden birinde iki yıl süreyle bekçilik yapar. Bu sürenin büyük bölümünü evde tek başına geçiren John, 1929 yılında yayınlanacak olan *Altın Kupa* adlı eserini de orada kaleme alır.

1929 yılının Amerikan tarihinde önemli bir yeri vardır. Ekim ayında New York borsasında başlayan çöküş zamanla ülkenin dört bir köşesine dalga dalga yayılacak, uzun yıllar sürecek olan kriz döneminde işsiz kalan insanlar sefalet içinde yaşarken bu süreç onu en yakından gözlemleyen John için de acı fakat değerli bir esin kaynağı olacaktır.

"Yazar, yaptığı işin Dünya'daki en önemli iş olduğuna inanmak zorundadır. Ve doğru olmadığını bildiği zaman bile bu yanılsamayı sürdürmelidir."

Genç yazar ilk evliliğini Tahoe gölünde tanışıp bağlandığı Carol Henning ile yapar (1930). İlk bakışta birbirlerine âşık olduklarında Carol orada tatildedir, John ise gölün kıyısındaki bir balık çiftliğinin bekçisidir. Güzel, güçlü, serbest tavırlı bir genç kadın olan Carol, John'un yaratıcı desteğidir. Birlikte oldukları sürenin ilk beş yılında John hiç durmadan yazarken ailenin geçimini Carol sağlar. Genç kadının siyasi eğilimi John'dan daha da sol çizgidedir; kocasının, ortakçı çiftçileri topraklarından sürüp zalimce düşük ücretlerle çalıştıran büyük çiftçilere ve bankalara kalemiyle saldırısını ateşleyen bir güçtür o.

1935 yılında yayınlanan *Kenar Mahalle* adlı romanla, John Steinbeck adı ilk kez edebiyat çevrelerinde duyulur. Kısıtlı imkânlarla yaşarlarken karısıyla birlikte Monte Sereno'ya taşınırlar. O sırada Büyük Buhran'ın etkileri süratle yayılmakta, insanlar çalışacak iş bulmakta zorlanmaktadır. Bu karamsar ortamın yazarın ruhunda yarattığı fırtınalar çok geçmeden romanlarına yansımaya başlar.

"Hiç kimse diğer insanları gerçekten tanımaz. Elinden gelenin en iyisi onların kendisi gibi olduğunu varsaymaktır."

Yazarların, enerji ve yaratıcılıklarının en üst düzeye çıktığı dönemler vardır. Steinbeckler Monte Sereno'daki evlerinde yalnızca iki yıl kalırlar ve John bu süreye çok değerli iki eserini sığdırır. Bunlardan ilki, dünyaca ünlü bir klasik olarak edebiyat tarihine geçen *Fareler ve İnsanlar* (1937) adlı novelladır. Eserin kahramanları George ve Lennie adlarındaki iki

yoksul göçmen işçidir. Kısmen zihinsel engelli olan çocuksu, yufka yürekli Lennie, arkadaşı George'a gönülden bağlıdır. İki kafadar, Lennie yüzünden başlarına gelen felâketlerden sonra yazarın doğup büyüdüğü kasaba olan Salinas'a gelip büyük bir çiftlikte iş bulurlar. Ancak Lennie başlarını yine derde sokacak ve George artık ona yardım edemeyecektir.

Tıpkı George ve Lennie, gibi Steinbeck de bir ara rençper olarak çalışmıştır. *New York Times* gazetesiyle yaptığı bir söyleşide[1], bunun ona edebiyatta ya da üst düzey kültürde pek görünmeyen bu meslek hakkında yazma ilhamı verdiğini dile getirir. Aynı söyleşide Steinbeck, Lennie karakterinin bir çiftlikte çalışırken tanıdığı gerçek bir kişiye dayanarak yaratılmış olduğunu söyler.

"Bireyin özgürce araştıran zihni dünyadaki en değerli şeydir."

Steinbeck'in Monte Sereno'daki evlerinde kaleme aldığı ikinci büyük eser ise *Gazap Üzümleri* adıyla 1939 yılında yayınlanır. Roman yoksul bir ortakçı çiftçi ailesinin Oklahoma'nın kuraklık ve erozyon yüzünden yaşanmaz hale gelmiş topraklarından, yeryüzünde bir cennet sandıkları ama onlara hiç de kucak açmayan Kaliforniya'ya göçünün hikâyesidir. Çiftçilerin gerek geçim kaynaklarını mahveden çevre felaketiyle gerekse kendilerini sömüren güçlerle mücadelesini anlatan ve çaresizlik içinde yaşadıkları düşmanca ortamı resmeden kitap, aslında Amerikan tarihinin "Büyük Buhran" dönemine güçlü bir ışık tutmaktadır.

Haftada 10.000'i bulan kitap satışıyla kısa sürede zirveye oturan *Gazap Üzümleri*, öte yandan bazı idari bölgelerde yasaklanır, hatta yakılır.

1 John Steinbeck, *Conversation with John Steinbeck* (John Steinbeck'le Konuşmalar), University Press of Missisippi, 1988. Sf. 8.

Aralarında kitabın kahramanlarının göç ettiği yer olan Kern County'nin de bulunduğu bazı bölgelerde yöneticiler, kendilerine haksızlık edildiğini, göçmenlere yardım çabalarının görmezden gelindiğini iddia etmiş, "yalan ve iftira" olarak niteledikleri eseri kütüphane ve okullarında yasaklama kararı almıştır. *Ancak,* ABD Başkanı Franklin Roosevelt'in ateşli bir insan hakları savunucusu olan eşi Eleanor Roosevelt, kendisinin ilk elden gözlemlerine dayanarak yazarı savunacak ve o dönemin koşullarının kitapta hiç de abartılmadığı yönündeki iddiasıyla, göçmen kamplarının koşulları ve yeni iş yasaları konusunda kongreyi harekete geçirecektir.

"Edebiyat, konuşmak kadar eskidir. İnsanın ona olan ihtiyacından doğmuştur ve o günden bugüne yaşanan tek değişim, ihtiyacın daha da artmış olmasıdır."

(Nobel Ödül Töreni konuşmasından)

Gazap Üzümleri, 1940 yılında Pulitzer Ödülü'ne layık görülür. Yine aynı yıl, başrolde dönemin ünlü aktörü Henry Fonda ile beyazperdeye uyarlanır. Yıllar sonra da yazar, "sıcakkanlı duygudaş mizah anlayışıyla keskin bir toplumsal kavrayışı birleştiren gerçekçi ve yaratıcı yazıları için" 1962 Nobel Edebiyat Ödülü'nü alacaktır. "Amerikan edebiyatının bir devi" olarak anılan Steinbeck'in birçok eseri bugün Batı edebiyatının klasikleri arasındadır.

İlk eşinden 1942 yılında boşanan Steinbeck, bir yıl sonra da Los Angeles'da yaşayan şarkıcı Gwyndolyn Conger ile evlenir. Çiftin beş yıl süren beraberliğinde Thomas ve John adında iki oğulları dünyaya gelir. II. Dünya Savaşı'nın en çetrefilli yıllarında New York Herald Tribune gazetesi için Avrupa muhabirliği yapan Steinbeck, bir şarapnel parçasıyla

yaralanınca evine döner ve kaldığı yerden yazmaya devam eder. Bu dönemde yayınlanan ünlü eserlerinden biri de *Sardalye Sokağı*'dır (1945). Aslında bu eser, *Kenar Mahalle* ile başlayan üçlemenin ikinci romanıdır. Üçlemenin son romanı ise *Tatlı Perşembe*'dir. Steinbeck bu romanlarında, bir zamanlar fakir bir kıyı kasabası olan Monterey'de yaşayan sıradan insanların hayat mücadelesini, sorunlarını, hatalarını ve hayallerini duyarlı bir anlatımla ele alır.

Hem *Sardalye Sokağı*'nın hem de *Tatlı Perşembe*'nin başkahramanı, Doc adında bir deniz biyoloğudur. Steinbeck bu karakteri yaratırken yakın dostu Ed Ricketts'ten esinlenmiş, onun kendine özgü şahsiyeti yazarın edebi serüvenini büyük ölçüde etkilemiştir. Ricketts'in eski bir evden bozma laboratuvarı, kavanozlarda deniz canlılarından örnekler, kafeslerde fareler, hatta çıngıraklı yılanlarla doludur. Ama bu laboratuvar aynı zamanda sanatçıların, entelektüellerin, yazarların buluşma yeri ve Steinbeck'in edebi ve felsefi görüşlerinin filizlenip olgunlaştığı yerdir.

Ed Ricketts 1948 yılında bir trafik kazası geçirir. Seyahatini yarıda kesen Steinbeck geri dönse de sevgili dostunun son saatlerine yetişemez. Daha sonra kaleme aldığı yarı-biyografik, dokunaklı yazıda Ed Ricketts'ten şöyle söz eder: "Ed hiç kimseye benzemezdi, ama yine de herkes onda kendini bulurdu, belki ölümünün bu denli sarsıcı bir etki yaratmasının nedeni de buydu. Ölen Ed değil, insanın kendisinin büyük ve önemli bir parçasıydı."

Aradan yarım yüzyılı aşkın bir süre geçer. 2014 yılının 26 Şubat günü, Monterey'in kalbindeki Steinbeck Plaza'da bir anıtın açılışı yapılır. En tepede *Sardalye Sokağı*'nın yazarı John Steinbeck olmak üzere, Ed Ricketts gibi o sokağın tarihinde önemli roller oynamış renkli karakterlerin

bronz heykellerinden oluşan anıt, sadece dünyanın en büyük akvaryumlarından Monterey Bay Aquarium'u görmeye gelen turistler için değil, edebiyat tutkunları için de cazip bir buluşma noktası haline gelir.

"Yolculuk aslında bir insandır; birbirine bu kadar benzeyen başka iki şey yoktur. Ve tüm planlar, önlemler, denetimler, zorlamalar nafiledir. Yıllar süren mücadelelerden sonra anlarız ki biz yolculuğa çıkmayız, yolculuk bizi alıp götürür."

Steinbeck'in en yakın dostunu trajik bir ölümle kaybettiği gün, eşiyle de aralarında büyük bir tartışma çıkar. Zaten araları pek de iyi olmayan çift, bu tartışmanın ardından hemen boşanır. İki travmatik olayın üst üste gelmesi Steinbeck'i derinden yaralar ve neredeyse bir yıl boyunca kendine gelemez. Onu bu bunalımdan, Carmel'de bir restoranda tanıştığı ve 1950 yılında evlendiği üçüncü eşi Elaine Anderson Scott kurtaracaktır. Bir aktris ve ülkenin ilk tiyatro yönetmenlerinden olan Elaine ile evliliği yazarın ölümüne dek sürecektir.

Steinbeck'in üçüncü evliliği döneminde okurlarına armağanı da 1952 yılında yayınlanan *Cennetin Doğusu* olacaktır. Yazar yine doğup büyüdüğü toprakların bir hikâyesini anlatır bu Salinas Valley efsanesinde. Kimliğin gizemi, sevginin açıklanamaz niteliği ve onun yokluğunun ölümcül sonuçları gibi temaları ele alır. Hamilton ve Trask ailesinin nesilleri, Âdem'le Havva'nın düşüşünü ve Habil'le Kabil'in zehirli rekabetini çaresizce tekrarlayacaktır. Bu roman da 1955 yılında ünlü yönetmen Elia Kazan tarafından beyazperdeye uyarlanacak ve filmin başrolünü o yılların en popüler genç aktörü olan James Dean oynayacaktır.

"Bir yazar gerçekliği, makul ölçüde gerçek görünecek şekilde yeniden düzenlemek zorundadır."

Yıllar önce bir arkadaşına, "Galiba bütün bu vadinin, daha da yabani tepelerdeki bütün küçük kasabaların, irili ufaklı çiftliklerin hikâyesini yazmak istiyorum," demişti Steinbeck. Böylece nicedir içinde yaşattığı arzuyu hayata geçirmiş olur. Aslında bu kasabaları, çiftlikleri anlatırken hikâyelerinin merkezinde hep insanlar vardır. Çizdiği karakterler genellikle toplumdan dışlanmış, yoksul, eğitimsiz, çoğu kez de asi ruhlu insanlardır. Steinbeck bu köksüz insanların hayat mücadelelerini, hayallerini, kaybolan umutlarını ve ait olma ihtiyaçlarını anlatırken bir yandan da deniz biyolojisinden politikaya, cazdan felsefe ve tarihe kadar yayılan kendi ilgi yelpazesini de yansıtır satırlarına;

"Fikirler tavşan gibidir. Elinize birkaç tanesi geçer, eğer onlardan nasıl yararlanabileceğinizi öğrenirseniz, çok geçmeden düzinelerce yeni fikir oluşur zihninizde," der Steinbeck. Yazar olmak isteyen okurlarına, "Olabildiğince özgür bırakın düşüncelerinizi ve hiç durmadan, tam hız yazmaya devam edin," diye devam eder. "Sakın ola ki her şeyi bitirmeden bazı bölümleri yeniden yazmaya yeltenmeyin. Bu aslında yazmaya devam edemeyenler için bir mazeret kapısıdır. Bu ayrıca, yazdıklarınızla ancak bir tür bilinçaltı ilişkiden kaynaklanabilecek akışı ve ritmi de bozar."

Birçok romanı beyazperdeye aktarılan John Steinbeck'in *Kaygılarımızın Kışı* adlı son romanı 1962 yılında yayınlanır. Adını Shakespeare'in *III. Richard* adlı oyununun ilk dizelerinden alan roman, bir zamanlar varlıklı olan bir ailenin geçmişte sahibi olduğu bir dükkânda şimdi tezgâhtar olarak çalışan bir aile ferdinin eski şaşaalı günleri yeniden yaşama çabaları üzerine kurgulanmış bir eserdir.

"Tavsiye nasıl bir şeydir bilirsiniz. Onu ancak sizin zaten yapmak istediğiniz şeyle bağdaşırsa istersiniz."

F. Scott Fitzgerald, William Faulkner ve Ernest Hemingway ile birlikte yirminci yüzyılın en önde gelen Amerikalı yazarlarından biri kabul edilen John Steinbeck, ciddi bir sigara tiryakisidir. Birkaç kez kalbinden sorun yaşamış olsa da, doktorların tavsiyelerini umursamaz. Gençlik yıllarından kalma alışkanlığıyla sağlığını savurganca harcamaya devam eder. Uzunca bir süredir yaşadığı New York'ta, 20 Aralık 1968 günü, damar tıkanıklığı ve kalp yetmezliği nedeniyle dünyaya ve dünyevi kaygılarına veda eder. Vasiyeti üzerine yakılır, külleri doğup büyüdüğü Salinas'daki *Garden of Memories* (Anılar Bahçesi) mezarlığına yerleştirilir.

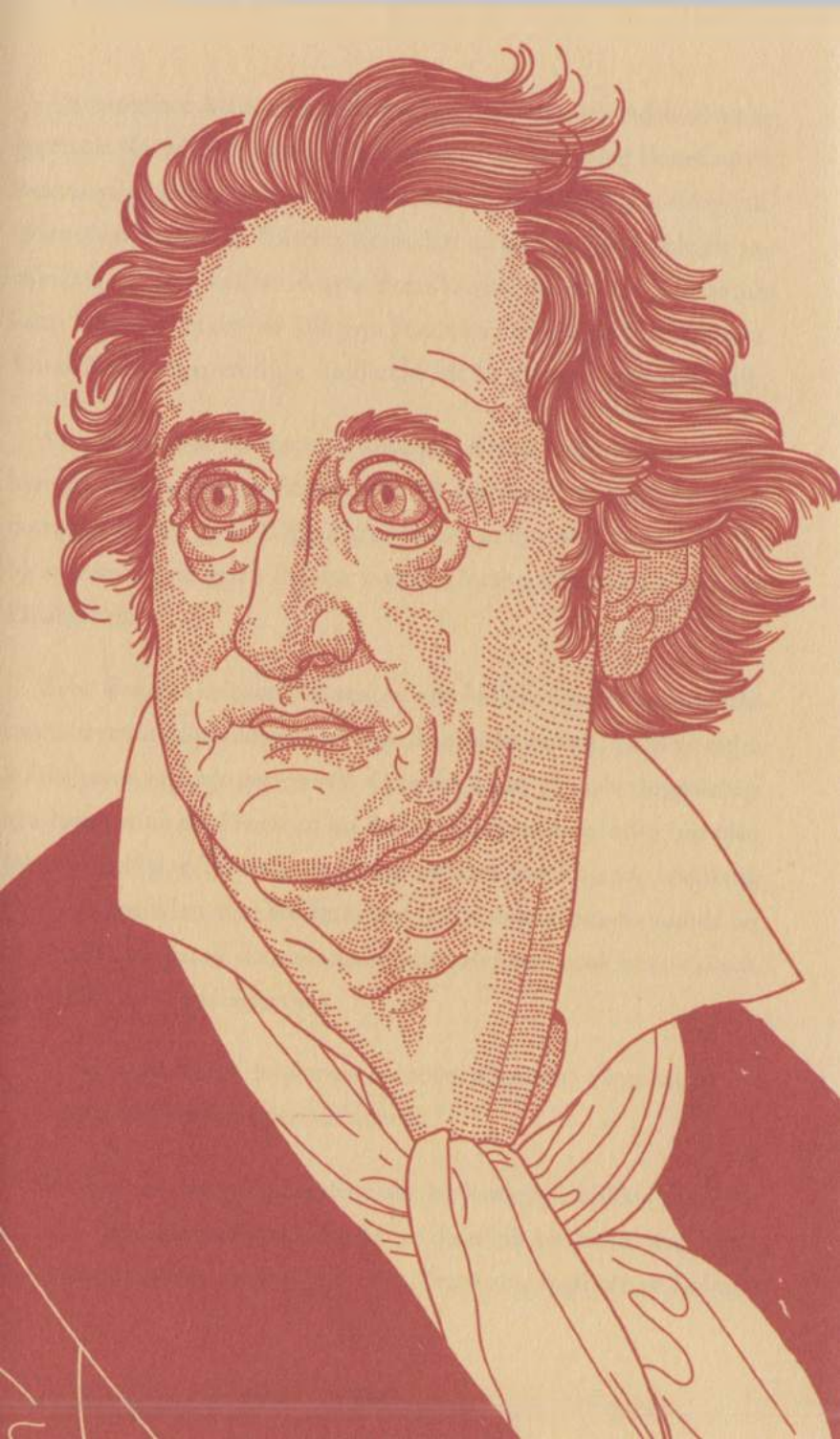
"Bana öyle geliyor ki, siz ya da ben, düşünce ya da eylem bakımından iki yoldan birini seçmek zorunda kalırsak, öleceğimizi hatırlayıp öyle bir şekilde yaşamaya çalışmalıyız ki ölümümüz dünyayı sevindirmesin."

Johann Wolfgang von Goethe

"Her Yüzeyi Farklı Bir Işık Yansıtan Elmas"

"İnsan her gün en azından bir küçük şarkı dinlemeli, iyi bir şiir okumalı, hoş bir resme bakmalı ve mümkünse akla yakın birkaç söz söylemeli."

Osmanlıların Avrupa topraklarına yerleşmesinin üzerinden dört asır geçmiştir. Rusya'yı yüzyıllardır Çarlar yönetirken Habsburg Hanedanı da Avusturya topraklarının mutlak hâkimidir. İngiltere Krallığı gittikçe güç kazanırken İspanya ve Portekiz Krallıkları da açık sularda birbiriyle yarışmakta, dünyayı keşfetmektedir. Buna karşın, günümüzde Avrupa'nın lideri konumunda oturan Almanya henüz bir devlet değildir. Frankfurt, Kutsal Roma İmparatorluğu sınırları içinde bir tür özerk şehir devletidir.

O zamanlar bile ticari açıdan çok güçlü olan ve bölgenin finans merkezi olarak kabul edilen Frankfurt'ta, 28 Ağustos 1749 günü bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Wolfgang'ın babası şehrin varlıklı ailelerinden birinin soyundan gelen Johann Caspar Goethe, annesi ise Catharina Elisabeth'tir.

Baba Goethe, Leipzig Üniversitesi'nde Hukuk öğrenimi gördükten sonra hayatını babasından kalan mirasla seyahat ederek, kitap ve resim koleksiyonu yaparak geçirmiştir. Gelişmiş hayal gücüyle duygusallığı ağır basan anne ise, Frankfurt'un önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Johann Wolfgang Textor'un kızı olup eşinden yirmi bir yaş küçüktür. Çiftin ilk çocukları olan Wolfgang'dan iki yıl sonra Cornelia adında bir kız çocukları doğacak, daha sonra dünyaya gelen beş çocuk ise çok küçük yaşlarda hayatını kaybedecektir.

"Çocuklarımıza bırakmayı umabileceğimiz iki miras vardır sadece. Biri kökler, diğeri kanatlardır."

Wolfgang on altı yaşında gelene dek kız kardeşiyle birlikte evde eğitim alır. Hem kültürlü hem de titiz ve disiplinli bir insan olan baba, çocuklarına Latince, Grekçe, İbranice, Fransızca, İngilizce ve İtalyan-

ca öğretir. Wolfgang on yedi yaşına bastığında tıpkı babası gibi Leipzig Üniversitesi'nde öğrenimine devam etmek üzere evinden ayrılır.

Hayli romantik bir genç olan Wolfgang derslerinde başarılı olsa bile, kaldığı hanın sahibinin kızına âşık olunca işler ters gitmeye başlar. Güzel kız farklı bir seçim yapmış ve ileride önemli görevler üstleneceğini düşündüğü bir delikanlıyla nişanlanmıştır. Sağlığını kaybeden Wolfgang tüberküloza yakalanınca evine geri döner. Ancak bu ilk aşkını hiçbir zaman unutmaz ve otuzlu yaşlara geldiğinde, yanlış bir adamla evlenip bir yıl sonra pişman olan bir kadının başından geçenleri anlatan komedi türünde bir tiyatro oyunu yazar.

Wolfgang, Leipzig yıllarında ilgisini çeken simya ilmiyle ilişkisini sürdürmeye devam edecek ve başyapıtı *Faust*'un ilk tohumları o yıllarda düşecektir zihnine. Bir süre evde dinlenip sağlığına tekrar kavuşunca eğitimini sürdürmek için Strasbourg'a gider ve edebiyatla ilk kez yoğun bir şekilde ilgilenmeye başlar. Orada ikinci aşkı Friederike ile tanışır. Bu güzel köylü kızıyla olan ilişkisi de on ay sürer ve evlilik çanları çalmaya başladığında kafası karışan genç âşık ortalıktan kaybolmayı tercih etse de daha sonraki yıllarda Friederike adına şiirler yazacaktır.

"Duygulara çok fazla kapılmayın. Aşırı hassas bir yürek, bu sarsıntılı dünyada uygunsuz bir mülktür."

Strasbourg'da aldığı hukuk eğitimini pratiğe dökmek için bu kez Wetzlar'a gider. Bu kez karşısına önce bir rahibin kızı çıkar, ardından da bir arkadaşının nişanlısı Charlotte. Yeni aşklar, yeni ayrılıklar... Bu kez yaşadığı ikinci aşkın etkileri çok daha derinlere iner, bu duygularla masa başına geçen Wolfgang iki ay kadar kısa bir sürede, adını bütün dünyaya

duyuracak olan *Genç Werther'in Acıları* (1774) adlı romanını yazacaktır. Bir oturuşta yazılan bu eser gerek anlatımı, gerek duygularının coşkunluğu ve çağdaş gençliğin duygu ve düşüncelerini yansıtmaktaki başarısıyla kısa zamanda evrensel bir üne kavuşacak, yayınlanmasından iki yıl sonra İngilizce ve Fransızcaya, ardından da "edebiyat" kelimesinin bir anlam ifade ettiği tüm ülkelerin diline çevrilecektir.

Genelde bir aşk hikâyesi gibi algılanır bu roman. Bir bakıma da öyledir ancak arka planına bakıldığında okurlara çok daha fazlasının sunulduğu görülür. Napoleon Bonaparte bile Mısır seferine çıkarken bu eseri daha detaylı incelemek için yanında götürmüştür. Lotte de Werther'i sevmiştir elbette. Buna karşın, yıllar sonra yayınlanacak olan Flaubert'in *Madam Bovary*'sinin ya da Tolstoy'un *Anna Karenina*'sının aksine, bir karar vermesi gerektiğinde aşkının değil ona konforlu bir hayat sunan saygın kocasının peşinden gidecektir Lotte.

Artık ünlü bir yazardır Wolfgang von Goethe. Weimar'a yerleştiğinde, davet edildiği bir toplantıda bir başka Charlotte (Lotte) ile tanışır. Kendisinden daha yaşlı olan Charlotte von Stein aynı zamanda da evlidir. Böylece evlilik stresine de girmeyen Goethe bu ilişkiyi on yıl sürdürecek, ancak aklına estiğinde sevgilisine haber bile vermeden Weimar'dan da ayrılacaktır. Bu olayın üzerinden seksen yıl geçecek, bu kez de Goethe'ye büyük hayranlık duyan Alman romancı Thomas Mann, *Lotte Weimar'da* adlı novellasıyla ustasına bir gönderme yapacaktır.

"Biz hiç aldatılmayız, ancak kendi kendimizi aldatırız."

Goethe Weimar'a ikinci gelişinde, geleceğin önemli Alman şairi, filozofu, tarihçisi ve tıp adamı Friedrich Schiller ile tanışır. Schiller kısa

sürede Goethe'nin etkisinde kalır, ne var ki sağlık sorunları ve maddi sıkıntıları nedeniyle ünlü yazarın yanında kendisini pek rahat hissedemez. Ama zamanla aralarındaki bağ güçlenecek, dostlukları gitgide derinleşecektir. Goethe ile Schiller'in 1794-1805 yılları arasında süregiden yazışmaları Alman edebiyatının bu en verimli dönemine ışık tutar ve o devrin düşünce yapısını içinde barındırması bakımından incelenmeye değer bulunur. Macar filozof ve edebiyat tarihçisi George Lukacs 1947'de yayınlanan *Goethe ve Çağı* adlı eserinde, "Tüm Alman kültürü yüzyılı aşkın bir süre boyunca Goethe ve Schiller'in gölgesinde gelişti," der. Lukacs'a göre, "Goethe'nin gençliği dünya ölçeğinde ilerici bir hareketin organik ve önemli bir bileşenidir."

Weimar'dan bir kez daha ayrılan Goethe iki yıl kadar İtalya'da dolaşır, böylece daha önce tanışmadığı dillerle ve kültürlerle yakınlaşma fırsatı bulur. Bir gün Roma'daki parklardan birinde yürürken karşısına güler yüzlü, sıcak bakışlı bir genç kız olan Christiane Vulpius çıkar. İlerde İrlandalı ünlü yazar James Joyce'un da başına geleceği gibi, Goethe eğitim ve sosyal statüden yoksun, kendisinden de on altı yaş küçük olan bu kıza ilk bakışta âşık olur ve onunla birlikte yaşamaya başlar. Günün birinde Julius August adını koydukları bir oğulları olur ama yine de uzun süre evlenmezler. Goethe eski alışkanlıklarından bir türlü vazgeçmeyecek ve uzun yıllar süren bu aşkını da yirmi dört şiirden oluşan bir kitapta okurlarıyla paylaşacaktır.

"Bir kişinin karakteri hakkında, kendisi için hiçbir şey yapamayacak insanlara nasıl davrandığına bakarak kolayca hüküm verebilirsiniz."

Goethe'nin on dokuzuncu yüzyıl üzerindeki etkisi büyüktür. Birçok konuda nice fikrin babalığını yapar, ciltlerce şiir, deneme, eleştiri yazar, eğitim, doğa bilimleri ve felsefeyle yakından ilgilenir. Mineralbilime olan derin ilgisi nedeniyle demir oksit mineraline onun adı (Goethite) verilir. Kurmaca olmayan türden, çoğu felsefi yazılardan ve özlü sözlerden oluşan yazıları, Hegel, Schopenhauer, Kierkegaard ve Nietzsche dâhil birçok düşünürün gelişmesinde rol oynar. Goethe'nin dünya edebiyatından beklentisi de öncelikle sanat düzeyinin yükseltilmesidir. Bütün hayatını bu hedefe adamış, karşılaştırmalı edebiyatın ilk tohumlarını da yine o atmıştır.

1805 yılında Schiller'in ölümüyle sarsılır Goethe. O sıralarda Fransızlarla Almanlar amansız bir savaşa tutuşmuştur. Pasifist görüşleriyle tanınan düşünürün bu savaşı tarafsız gözlerle izlemesi, dostlarından ve okurlarından tepki alır. Oysa Goethe, sanatın politik bağlantılara alet edilmemesi gerektiğine inanır. Onun gözünde "Sanatın en yüksek amacı güzelliktir," ve ayrıca "Dünyadan kaçmanın en emin yolu sanattan geçer, dünyaya en sıkı bağlanmak da yine sanatla olur."

"Eğer Allah'a teslim olmaksa İslam,
Hepimiz İslam'da yaşayıp ölmekteyiz."

Genç yaşta İslamiyet'le tanışır Goethe. Henüz yirmi üç yaşındayken Hz. Muhammed hakkında yazdığı eser, onun peygambere olan saygısının ilk belgesidir. Sonraları Ömer Hayyam'ın rubaileri, Sadi Şirazi'nin *Gülistan*'ı ve benzerlerinden aldığı ilhamla Doğu kültürü ve İslam dini hakkında yaptığı araştırmaları bir araya getirir (1814-1819) ve şiirlerden oluşan *West-Östlicher Divan* (Türkçe baskısı: *Doğu-Batı Divanı*) adlı eserini yayınlar.

"Ne yapıyorsun dünyada? O çoktan yapılıp bitti.
Hilkatin sahibi Allah her şeyi eksiksiz takdir etti.
Talihin yolunu takip et artık, kısmetin belirlendi,
Bir kere yol başladı, tamamla seyahati."

(*Doğu-Batı Divanı*'nın Hikmetler Kitabı bölümünden)

Goethe, kapsamı ve uluslararası itibarı açısından Almanya'nın en önemli filozoflarının (ki çoğu kez Goethe'nin eserlerinden ve fikirlerinden yararlanmışlardır) ve bestecilerinin (ki çoğu kez Goethe'nin eserlerini bestelemişlerdir) düzeyine eşit olan tek Alman edebiyatçısıdır. Almanca konuşan ülkelerin edebî kültüründe o denli hâkim bir konumu vardır ki, eserleri on sekizinci yüzyıl sonlarından bu yana birer "klasik" olarak kabul edilmektedir.

Goethe'nin tartışmasız başyapıtı *Faust*, ilk bölümü 1808, ikinci bölümü 1832 yılında yayınlanan iki bölümlük bir manzum oyundur. 12.111 dizeden oluşan bu dramatik şiir, birçokları tarafından yalnızca Alman edebiyatının en önemli eseri değil, aynı zamanda Almanya'nın dünya edebiyatına en büyük katkısı olarak da kabul edilir. Klasik bir Alman efsanesine dayanan bu trajik oyunda, tatminsiz bir bilim adamı olan Doktor Faust, ruhuna karşılık dünyevi bilgi, zevk ve güce ulaşmak için şeytanla bir sözleşme imzalar. Yirmi dört yıllık bir dönemin sonunda ise, Tanrı'ya hürmet ve ilahi bilgi yerine dünyevi başarıyı seçtiği için sonsuza dek lanetlenecektir.

"Yapabildiğiniz ya da yapabileceğinizi hayal ettiğiniz her işe girişin. Cesaretin içinde deha, güç ve büyü vardır."

Ünlü Rus şair Puşkin, *Faust*'u modern yaşamın *İlyada*'sı olarak adlandırır. Goethe ise tüm hayatını hasrederek yarattığı ve yazımı neredeyse altmış yıl süren bu eser için "eşi bulunmaz" sıfatını uygun görmüştür.

Goethe Der Ki... adlı eseri Türkçeye kazandıran Prof. Gürsel Aytaç, *Faust*'un bazı dizelerini şöyle çevirmiştir dilimize:

> "Ey yüce ruh, verdin bana ne diledimse, çevirdin yüzünü boşuna bana
> alevlerin içinde, bana yöneldiğinde.
> Sen verdin devlet olarak görkemli doğayı,
> bana, onu duyma, tadına varma gücünü.
> Yalnızca soğuk bir duyarlılıkla bakmayı değil
> yüreğinin derinlerine inmeyi sağlayan, sensin,
> bir dostun gönlüne girer gibi ona baktıran."

Bu dizeler *Faust*'u benzersiz şiirlerle donatılmış bir esere dönüştürür. Merkezde bir anlatıcı ve onun iç sesi, kaderi... İnsanların bile hayalete benzetildiği ve Alman folklorunda şeytan demek olan *Mephistopheles* (Mefisto) meydan okur büyülü güçlere sahip olmak ve bilinmeyenleri öğrenmek için ruhunu kendisine satan Doktor Faust'a. O artık dileğine kavuşmuştur, pençesine düşürdüğü insanla pazarlığa yer kalmamıştır.

> "Her edebiyat öğretici olmalı, ama fark ettirmeden. O, insana ne konuda bilgi edinmenin değeceğini göstermeli; insan da dersi hayattan aldığı gibi bundan da kendisi çıkarmalı."

Goethe'nin önsezileri ve doğayla olan ilişkisi o kadar güçlüdür ki bir defasında "Tabiat, birinin davet edilmeden, oyun kartlarına öyle derin-

den bakmasından hiç hoşlanmaz. Bu nedenle zaman zaman biri gelip de sırlarından birini ya da ötekini kapacak olsa, onları yeniden örtmekle görevli on kişi çıkıverir ortaya," demiştir. Alman filozof bu düşüncesini on dokuzuncu yüzyılın başında dile getirmiştir.

Ancak bu sözlerin bilimsel olarak ispatlanması için yaklaşık yüz yıl geçmesi gerekecektir. Bu kez de bir Alman kuantum fizikçisi olan Heisenberg, doğanın en küçük birimlerinin yerini tespit edebildiğimizde hızlarını ölçemediğimizi, hızlarını ölçmeye çalışırken de nerede olduklarını kestiremediğimizi iddia edecektir. Sonraları başka bilim adamlarının deneyleriyle kanıtlanacak olan bu teori "Heisenberg Belirsizlik İlkesi" adını alacak ve sahibine (Goethe'nin ölümünden tam yüz yıl sonra) 1932 yılı Nobel Fizik Ödülü'nü kazandıracaktır.

Ünlü Çek yazar Franz Kafka şöyle demiştir Alman filozof için: "Goethe'nin eserleri o kadar ileri ki, Alman dili hâlâ ona yetişmeye çalışıyor." Yetmiş dört yaşında kalp zarı hastalığı geçiren Goethe uzunca bir süre istirahat ettikten sonra eski sağlığına kavuşur. Rivayete göre hayatının bu son döneminde çevresinde sükûneti tercih etmiş, manevi anlamda bir değişim yaşamıştır. Artık yazmayı da bırakır ve bu görevi yardımcılarına emanet eder. Tıpkı Mevlana Celaleddin-i Rumi *Mesnevi*'yi seslendirirken yazımını Hüsamettin Çelebi'nin üstlenmiş olduğu gibi, *Faust*'un ikinci bölümünün yazılmasında da Goethe'ye büyük bir sadakatle bağlanan genç şair Johann Peter Eckermann yardımcı olmuştur.

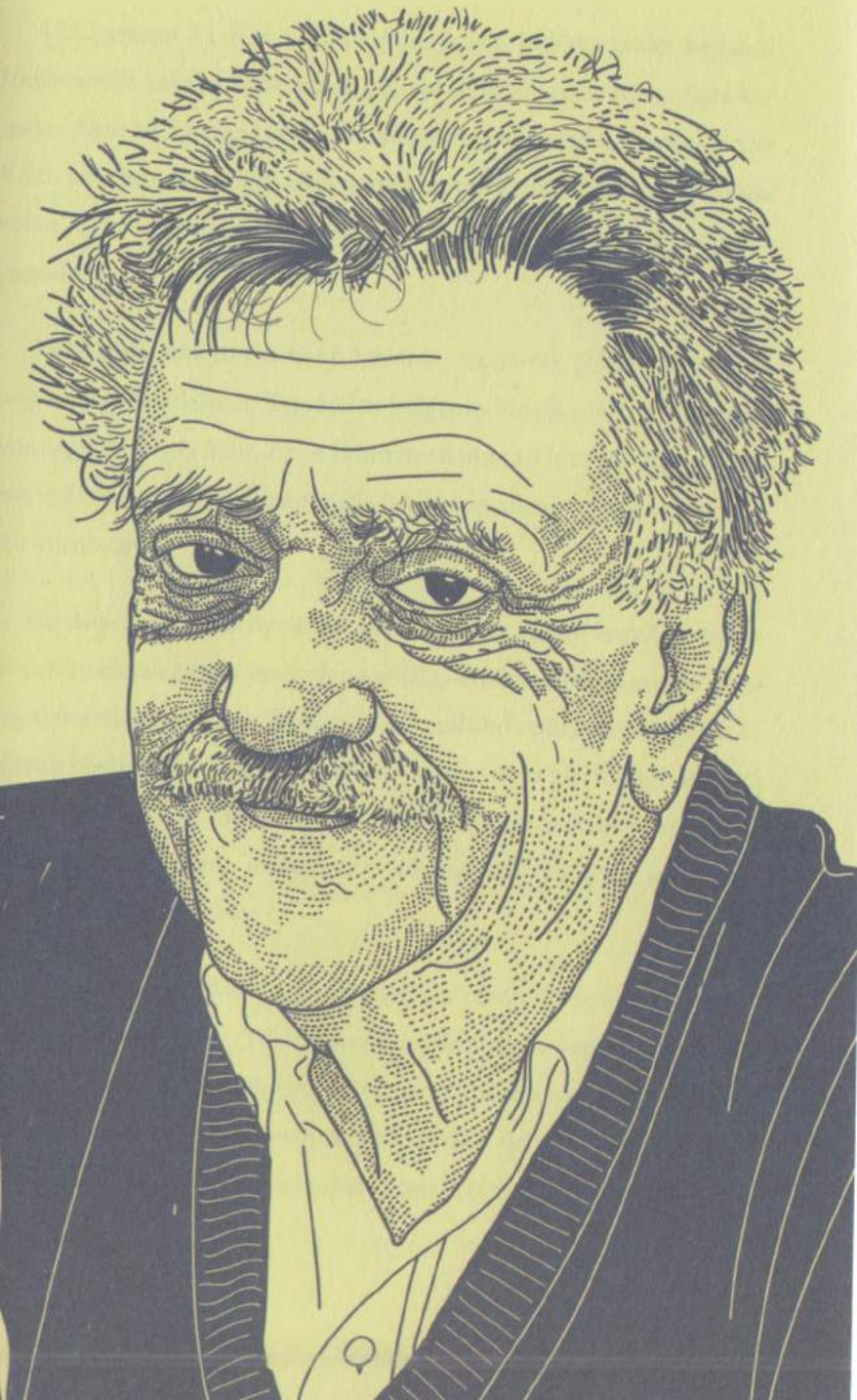
Kendisinden dört yıl önce ölen oğlunun acısını içine gömen Goethe, 22 Mart 1832 günü, uzun yıllarını geçirdiği kentte, seksen üç yaşında hayata veda eder. Kadim dostu Schiller 1805 yılında öldüğü zaman kendisini de yarı yarıya ölmüş gibi hissetmiştir büyük yazar. Yirmi yedi yıl

sonra ise her ikisinin tek bir kaide üstünde yükselen bronz heykellerine ve birbirine bitişik binalardaki müzelerine ev sahipliği yapan Weimar mezarlığına defnedilir.

"Yolculuğu sen yaparsın, nereye olduğunu kader belirler."

Kurt Vonnegut Jr.
Trajikomik Hayal Gücüyle Dünyayı Büyüleyen Adam

"Bazen sanatın ne işe yaradığını düşünürüm kendi kendime. Kömür madeni dehlizlerindeki kafeslerinde havayı solumaya çalışan serçelerin haline benzetirim sanatçıları. Sanatçılar hassas oldukları için toplumlara gereklidir. Hatta aşırı hassas. Madenlerde çalışan kaslı, yapılı, koskocaman adamların farkına varamadığı öldürücü gazların varlığına dikkati çekmek için oradadırlar çoğu kez..."

1922 yılının 11 Kasım günü Amerika'da, Indiana eyalet başkenti Indianapolis kırsalında bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Adını Kurt koyarlar. Aynı adı taşıyan babası Alman kökenli başarılı bir mimar, annesi Edith ise şehrin en varlıklı ailelerinden birinin kızıdır. Kurt doğduğunda ablası Alice beş, sonradan bir bilim adamı olacak ağabeyi Bernard sekiz yaşındadır.

1930'larda Amerika'yı kasıp kavuran ekonomik çöküntüden Vonnegut ailesi de etkilenir. Yaşadıkları bölgenin biricik mimarı olan baba Vonnegut bile işsiz kalır. Anne Edith'in ailesine ait bira fabrikası da içki üretimi ve satışının yasaklanmasıyla kapanmış, ailenin tüm gelir kaynakları kurumuştur.

Bir devlet okulunda öğrenime başlayan Kurt, yaşam koşulları zorlaştıkça hırçınlaşan annesi yüzünden zor bir çocukluk dönemi geçirir. Vonnegut sonraları, hayatının ilk on yılında kendisini yetiştiren ve değerlerini öğretip benimseten Afrikalı-Amerikalı aşçı ve kâhya Ida Young'dan övgü ve minnetle söz eder. Bu "insancıl ve bilge" kadının kendisine sağlam bir ahlak eğitimi verdiğini, inançlarının "merhametli ve bağışlayıcı" yönlerini ondan aldığını söyler.

Kurt, liseyi bitirdikten sonra Cornell Üniversitesi'nde biyokimya öğrenimi görmeye başlar. Yıllar sonra bir üniversitede yaptığı mezuniyet konuşmasında, "O bir kâbustu," diyecektir. "Kimya okumak zorundaydım, yoksa babam okul harcını ödemeyecekti. Benimse hiç yeteneğim yoktu buna. Her derste en kalın kafalı çocuk olmak ne demek bilirim."

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Japonların Pearl Harbor baskını sonucunda ABD'nin de bu ölümcül savaşa ortak olmasıyla eğitimini yarıda kesen genç adam, 1943 yılında gönüllü olarak orduya katılır.

"Çıldırmış bir topluma aklı başında bir insan, çıldırmış gibi görünüyor olmalı."

Uzun süren bir eğitim sürecinden sonra Nazi işgalindeki müttefik ülkelerin topraklarında savaşa gönderilecek olan Vonnegut, 14 Mayıs 1994 günü son bir kez evinin yolunu tutar. Anneler Günü'nü ailesiyle birlikte kutlamak istemiştir yalnızca. O yoldayken, epeydir depresyonda olan annesinin bir kutu dolusu ilaç yutup intihar edeceğini nereden bilebilirdi?

Vonnegut, cepheye gönderildikten kısa bir süre sonra birliğini kaybeden bir grup Amerikalı askerle beraber Nazilere teslim olmak zorunda kalır. Savaş esiri olarak rütbesiz asker sıfatıyla çalıştırılmak üzere daha doğuya, Dresden'e gönderilir. Askeri fabrikaların olmadığı, sokakları heykelciklerin süslediği bu asude Alman şehri savaşın bitmesine günler kala Amerikan ağır bombardıman uçakları tarafından yerle bir edilirken oradadır genç asker. Sırf öç almak için, birkaç saat içinde yüz otuz beş bin sivil öldürülmüştür. Hava saldırısından sonra Vonnegut, Alman askerleri ve sivillerle birlikte şehrin her tarafında çürüyen cesetleri götürüp yakmakla görevlendirilir.

Yirmi üç yaşında ülkesine dönen savaş gazisi Vonnegut, ilk iş olarak çocukluk aşkı Jane Marie Cox ile evlenip karısıyla birlikte Chicago'ya yerleşir. Chicago Üniversitesi'nde bu kez antropoloji öğrenimine başlayan genç yazar adayı, bir yandan da yerel bir gazetede muhabirlik yapmaktadır. Dresden'de tanık olduğu o vahşi katliam, o gazetede çalışan

hiç kimseyi ilgilendirmez. Bu vurdumduymazlık Vonnegut'ı derinden etkileyecek, belki de ileride yazacağı satirik romanların işaret fişeğini ateşleyecektir.

Artık çeşitli dergilerde kısa öyküleri yayınlanmaya başlayan genç adam, ailesiyle birlikte Massachusetts eyaletinin doğusunda bir yarımada olan Cape Cod'a yerleşir. 1947 yılında oğulları Mark dünyaya gelir. Daha sonra Edith ve Nanette'in de doğumuyla beş kişilik büyük bir aile olurlar.

"Sırf bazılarımızın okuyup yazabilmesi, biraz da matematik bilmesi, kâinatı fethetmeye hak kazandığımız anlamına gelmez."

Birkaç kısa öyküden sonra 1952 yılında, Kurt Vonnegut'ın ilk eseri *Otomatik Piyano* yayınlanır. Aldous Huxley'nin *Cesur Yeni Dünya* romanını anımsatan tarzda yazılmış bu eser, iş gücünün yerini giderek robotların aldığı bir dünyayı anlatırken Yevgeniy Zamyatin'in *MIY (Biz)* adlı distopyan eserine de göndermeler yapar. Vonnegut'un ikinci romanı *Titan'ın Sirenleri,* dünyayı işgal eden Marslıları anlatırken aslında özgür iradeyi, her şeyi tepeden görüp kavrayabilmeyi ve insanoğlunun varoluş amacını sorgular. *Gece Ana* ise cüretkâr bir meydan okumadır genel-geçer ahlak anlayışımıza. Romanda II. Dünya Savaşı'nda bir casus olan Amerikalı Howard W. Campbell, İsrail'de bir Nazi savaş suçlusu olarak yargılanmaktadır. Ama gerçekten suçlu mudur? Bir kara mizah şaheseri olan bu kitapta Vonnegut, hepimizin peşine düşüp rüyalarımıza girecek bir hükümle, siyah-beyazı üşütücü bir griye dönüştürür.

1962 yılında gelindiğinde üç romanı yayınlanmış olan Kurt Vonnegut, aslında on yıldır roman yazmaktadır. Romanlarından üçü yayınlanmışsa da yazarın adını henüz duymuş olan yoktur. *Otomatik Piyano* bir

ilk roman olduğu için rastgele birkaç eleştiri almış, eleştirmenler onun bilim kurguya çok benzediğini — yani çerçöp olduğunu! — fark edince de ciddiye almaktan vazgeçmişlerdir. *Titan'ın Sirenleri* tek bir eleştiri almazken, *Gece Ana* da aynı akıbete uğrayacaktır.

Bu arada yazarın ablası Alice önce kocasını bir tren kazasında kaybeder, ardından kendisi de kanserden ölür. Bu acı kayıplardan sonra Vonnegut ve karısı Jane, geride kalan üç yetimi evlat edinirler ve ailenin nüfusu bir anda sekize ulaşır. Artık doyurulması gereken boğaz sayısı artmış, masraflar neredeyse iki katına çıkmıştır.

"Ben de bir dizi rastlantının kurbanıydım, hepimizin olduğu gibi."

İşte tam bu sırada ailenin imdadına *Kedi Beşiği* (1963) yetişir. İlhamını Atom bombasının yaratılışından ve Hiroşima'dan alan bu fantastik romanda Vonnegut, gerçek hayattan dört duvarla yalıtılmış bir laboratuvarda, olası sonuçlardan habersiz çılgınca buluşlar yapan bilim adamlarının bilinçsiz saflığını hicveder. Bilim, teknoloji ve dinlerin insan hayatı üzerindeki etkilerini incelerken silahlanmanın anlamsızlığıyla da acı acı dalga geçer. Bu eser Vietnam Savaşı'nın ve korkunç etkilerinin tartışıldığı bir ortamda üniversite gençliğinin dikkatini çeker. Vonnegut'ın hayatında ilk kez, eserlerini tartışan genç bir okur kitlesi oluşmaya başlamıştır.

Hayatın muzip bir cilvesi olarak, Antropoloji bölümünde öğrenciyken yazdığı iki tezi de reddeden Chicago Üniversitesi, bu eseri bir yüksek lisans tezi olarak kabul ederek 1971 yılında Vonnegut'a M.A. derecesini verecektir.

"Gerçek dehşet, bir sabah uyanıp lise sınıfınızın ülkeyi yönettiğini fark etmektir."

1965 yılında yayınlanan *Allah Senden Razı olsun Bay Rosewater* adlı romanından sonra, sıra en önemli eserlerinden biri olan *Mezbaha 5*'e gelmiştir. *Kedi Beşiği* ile yolu açılan yazar, kazandığı bir bursla tekrar Almanya'ya gider ve gencecik yaşında kâbuslar yaşadığı kenti, Dresden'i bir kez daha ziyaret eder. Aradan yıllar geçmiş ancak o anlamsız ve amansız bombardımanın izleri hâlâ silinememiştir. 1969 yılında yayınlanan *Mezbaha 5*'in kahramanı, yazarla aynı yılda doğmuş ve bu katliamdan sağ kurtulmuş olan "zaman gezgini" Billy Pilgrim'dir.

Yazar, senarist ve yönetmen Michael Crichton, *The New Republic* dergisinde yayınlanan bir yazısında Vonnegut için şöyle diyor: "Dayanılmaz derecede acı veren şeyler hakkında yazıyor. Romanları otomasyona ve bombalara dair en derin korkularımıza, en derin siyasi suçlarımıza, en şiddetli nefret ve aşklarımıza acımasızca saldırıyor. Ondan başka hiç kimse bu konular üzerinde yazmıyor, bunlar normal romancıların erişemediği şeyler."

Vonnegut'ın ilk göz ağrısıyla yaptığı evlilik artık yürümez olunca ayrılık çanları çalmaya başlar. Yirmi dört yıllık birlikteliklerini bitirme kararı veren Kurt ve Jane, daha sonra dostluklarını devam ettirseler de 1971 yılında resmen boşanırlar. Vonnegut 1979 yılında kendisinden on sekiz yaş küçük olan profesyonel fotoğrafçı ve yazar Jill Krementz ile evlenir. Vefat ettiği güne kadar devam eden bu evlilik sırasında Lily adında bir kız çocuğunu evlat edinirler.

New York'un Manhattan adasına taşınan yazarın hayatında önemli değişiklikler olmaktadır. O sıralarda kendisini şöhretinin zirvesine taşıyacak olan *Şampiyonların Kahvaltısı* adlı romanının üzerinde çalışan Vonnegut, Harvard Üniversitesi'nde "yaratıcı yazarlık" dersleri vermeye de davet edilmiştir.

1973 yılında yayınlanan *Şampiyonların Kahvaltısı*, Amerika'nın orta batısında bir grup "nevi şahına münhasır" ve "hafif nevrotik" karakterin yaşadığı hayali bir kasabayı anlatır. Bir oto bayiinin zengin sahibi olan Dwayne Hoover, intiharın kıyısındadır ve gerçeklerle bağı kopmaktadır. Bu ilginç kitapta Vonnegut, romanlarına sık sık konuk olan bilim kurgu yazarı Kilgore Trout ile Dwayne Hoover'ı bir araya getirir.

"Bir çocuğun sesiyle yazıyorum. Bu da beni lisede okunabilir kılıyor."

Daha sonra beyazperdeye aktarılacak olan *Şampiyonların Kahvaltısı*'ndan sonra "Belki bir daha hiç roman yazmayabilirim," diyen Vonnegut, içinden taşan yaratıcılığa gem vuramayınca *Paldır Küldür*, *Kodes Kuşu* ve *Kör Nişancı* ile yeniden okurların karşısına çıkar. 1985 yılında da *Galapagos* adlı romanı yayınlanır.

Hikâyenin geçtiği yer, Charles Darwin'in evrim teorisinin özeti niteliğindeki *Türlerin Kökeni* adlı eserinin özünü oluşturan doğal yaşama dair incelemelerini yaptığı Galapagos Adaları'dır. Bu kez de Vonnegut romanlarının kıdemli kahramanı Kilgore Trout'ın oğlu Leon anlatır hikâyeyi. Leon Trout'ın 1986'dan M.S. 1 milyon yılına kadar yaşayan hayaleti, Pasifik Okyanusu'ndaki bu volkanik takımadada, gezegenimizin yok oluşuna giden süreçte insanların yaptığı birçok hatadan söz eder.

"Bu zavallı gezegenimizi mahvetme hakkını bize kimin verdiğini sahiden merak ediyorum."

Bu satırların yazarı da Leon Trout'ın hikâyesini okuduktan bir süre sonra Galapagos Adaları'nı ziyaret etmiş ve nesli tehlike altındaki birçok şaşırtıcı canlı türünün son sığınağı olan bu büyüleyici adaları gezerken, eserlerinde insanın açgözlülüğünün yol açtığı sorunlara odaklanan Vonnegut'ı saygıyla anmıştır.

İki romanının sinema uyarlamasında da bizzat rol alan ve son olarak *Mavi Sakal, Hokus Pokus ve Sarsılan Zaman* adlı eserleriyle gündeme gelen Kurt Vonnegut Jr., çeşitli ortamlarda yayınlanan pek çok öykü ve oyunu ile de dünya edebiyatındaki yerini almıştır. Bazı kitaplarının sayfalarında rastlanan güçlü karakalem çalışmaları da bu çok yönlü yazarın grafik sanatçısı kimliğini yansıtır.

Bilim kurguyu, kameraları yükseklere, uzaya çıkarıp dünyada neler olup bittiğini gözlemlemek için kullandığını söyler usta yazar. Hayalinde canlandırdığı kaotik evren, tuhaf tesadüfler, rastgele tercihler ve uyumsuzluklar üzerine kuruludur. Vonnegut, hayatını ve eserlerini, dar kafalı yöneticilerin kifayetsizliğini ve silahlanmanın anlamsızlığını teşhir etmeye adamış ödünsüz bir hümanisttir.

"Tek bir okuru hoşnut etmek için yazın. Bir pencere açıp, deyim yerindeyse tüm dünyayla flört etmeye kalkarsanız, hikâyeniz zatürreeye yakalanır."

Dünya yeni bir yüzyıla girerken Vonnegut da hayatının dokuzuncu on yılına girmektedir. Yazdıklarında artık daha politik bir vurgu vardır.

Ülkesi Olmayan Adam adlı eserinde kendi tipik insancıl perspektifinden hayat, aşk ve siyasetin keşfine çıkar ve bu kitabın yayınlanan son eseri olacağını ileri sürer.

Kurt Vonnegut bu kez haklı çıkacaktır öngörüsünde. Evinde düşüp geri dönüşü olmayan bir beyin hasarına uğrayışından haftalar sonra, 11 Nisan 2007'de, amansızca eleştirdiği dünyaya ve 1999'dan beri kendi adını taşıyan küçük gezegene veda eder.

Ölümünden yıllar önce Time dergisinde yayınlanan bir eleştiride "edebi zaman makinesinin kumandasında delidolu ama dürüst ve çılgın bir bilgin" olarak tanımlanmıştı Vonnegut. "O, George Orwell, Dr. Caligari ve Flash Gordon'ın tek yazarda vücut bulmuş hali"ydi...

Vonnegut'sız bir hayatı tasavvur etmek zor olur okurları için. Ne var ki hayat bir şekilde devam etmektedir. Tıpkı o muzip hiciv ustasının, kitaplarında basit ama nice buruk anlam yüklü birkaç sözcükle sık sık vurguladığı gibi...

"Ve işte öylece sürüp gider..."

Milan Kundera
Dünyada Özgürce, Ülkesinde Gizlice Okunan Yazar

"İnsanlar sürekli daha iyi bir gelecek yaratmak istediklerini haykırıp durur. Doğru değildir bu. Gelecek, kimsenin ilgisini çekmeyen soğuk bir boşluktan ibarettir. Geçmiş ise hayat doludur; bizi sinirlendirmeye, kışkırtıp hakaret etmeye, onu yerle bir etmemiz ya da yeni baştan resmetmemiz için aklımızı çelmeye can atar. İnsanların geleceğin efendileri olmak istemelerinin tek nedeni geçmişi değiştirmektir."

1 Nisan 1929 günü, şimdiki Çek Cumhuriyeti'nin güneyinde, Avusturya sınırına yakın bir şehir olan Brno'da bir erkek çocuğu dünyaya gelir. İleride doğum gününe nazire yaparcasına *Şaka* adlı bir kitap yazacak olan çocuğun adını Milan koyarlar. Babası Ludvik Kundera ünlü Çek kompozitörü Leoš Janáček'in öğrencisi, deneyimli bir piyanisttir. Sonraları Janáček Müzik Akademisi'nin başına geçen babasından aldığı müzik sevgisi ve donanımı, Milan'ın yazarlık hayatında önemli rol oynayacaktır.

Liseyi doğduğu kentte okuyan genç Milan, ilk şiirlerini bu dönemde yazar. O yıllarda Naziler çoktan ülkelerini ele geçirmiş, barış içinde yaşayan insanları baskıcı yönetimleriyle sindirmiştir. Zaten Yahudi olsa, Milan belki de sonrasını göremeden bu vahşi dünyaya çoktan veda etmiş olacaktır. Onun şansı bir Hıristiyan olması ve askere alınmamasıdır.

İkinci Dünya Savaşı nihayet biter. O sıralarda bir caz grubunda tromper çalan Milan, üniversite eğitimi için gittiği Prag'da Charles Üniversitesi'nde iki yıl edebiyat öğrenimi gördükten sonra ilgisi başka alanlara kayar. Müzik, film yönetmenliği ve senaryo dallarında eğitim alır.

İlk gençlik yıllarında o da çevresindeki gençler gibi, 1948 yılında kurulan Komünist Parti'ye üye olmuştur. Bu karar biraz zorunluluktan, biraz da kendilerini Nazilerin baskısından kurtaranlara duyulan sempatiden kaynaklanmış olabilir. Ancak daha iki yıl geçmeden, ayrıksı görüşleri nedeniyle bir yazar arkadaşıyla birlikte partiden ihraç edilir.

Kundera denemelerine Cervantes'in *Don Kişot* adlı romanı üzerine bir yorum yazarak başlar. Ona göre medeniyetlerin hamurunda romanlar vardır. Romanlar bir ülkenin ya da bir dilin ürünü gibi algılansalar

da, yazılanlar sınırların ötesine geçer, etkileşimlere yol açar. Neticede edebiyat evrenseldir. Kundera, bu denemesinde Marquez'in Kafka'dan, Joyce'un Flaubert'den nasıl etkilendiğini örnekleriyle anlatır. Kundera da, gençlik yıllarında en çok Avusturyalı yazarlar Robert Musil ve Hermann Broch'dan etkilendiğini söyler. O dönemde bir yandan Prag Film Akademisi'nde öğretim üyesi olarak çalışırken bir yandan da şiirleri, oyunları, denemeleri yayınlanmaktadır.

"Hayal gücünün başlı başına bir değer olduğunu anlamazsanız, sanattan, özellikle modern sanattan hiçbir şey anlayamazsınız."

İlk önemli eseri *Perde*, 1960 yılında yayınlanır. Kundera, "yazarların birinci önceliğinin geçmişte yaratılmış edebi eserlerden daha iyisini üretmek değil, o yazarların görmediğini görüp, söylemediğini söylemek" olduğuna inanır. Daha sonraki eserlerinde de sıkça karşılaşıldığı gibi Kundera için "yedi" sayısının özel bir yeri vardır. Pek çok eseri yedi bölümden oluşmakta, kurgu çoğunlukla yedi karakter üzerine inşa edilmektedir. *Perde* adlı eseri de yedi makalesinin yer aldığı bir deneme niteliğini taşır.

Kundera'ya göre Polonya'da, Çekoslovakya'da, Macaristan'da, Sırbistan'da ve diğerlerinde II. Dünya Savaşı sonrasında olan biten budur. Stalin dönemi insanlarda kolektif bir hezeyan hali yaratmıştır. Hiç durmadan komünist devriminin kaçınılmazlığı, ne denli anlamlı, özgürlükçü, paylaşımcı bir gelecek vaat ettiği kazınır zihinlere. Bunu kabul etmeyenler için artık hayat şansı yoktur o toplumlarda. Ya sürüye katılacak, ya da yok olup gidecektiniz.

"Mükemmel yoktur, sadece hayat vardır."

Ülkesinin içine düştüğü çıkmazın farkında olan Kundera, düşüncelerini bir kitabın sayfalarına dökmek ister ve ilk romanı *Şaka,* 1967 yılında Prag'da yayınlanır. Çekoslovak tarzı Stalinizm'i hicveden roman, günlük hayatta yapılan şakaların bile kişilerin hayatını ciddi biçimde etkileyişi üzerine kurgulanmıştır. Örneğin, genç bir mühendis hayatı çok ciddiye alan kız arkadaşına "İyimserlik halkın afyonudur," yazılı bir kartpostal atar ve Komünist Parti organları ile başı derde girer.

Bir yıl geçmeden, Kundera ve yoldaşları daha geniş özgürlüklerin peşinde koştukları bir sırada, 1968 yılının Ağustos ayında Prag'a giren Rus tankları ile birlikte tüm bu hayaller yıkılacaktır. Komünist devrimin yerini merkezi bürokrasiye bıraktığı o dönemde, başa geçen Alexander Dubček ekonomide liberal sisteme geçmeye niyetlenince, ülke Sovyet askerleri tarafından yeniden işgal edilir. Neticede pek çok sivil ölmüş, yaklaşık üç yüz bin Çek vatandaşı Batı ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır.

Kurulu düzene karşı çıkmaya başlayan Kundera için artık zor günler başlamıştır. Bir ara yeniden üye olduğu Komünist Parti'den kesin olarak ihraç edilir. Ülkemizde farklı biçimlerde Sabahattin Ali'nin ya da Nazım Hikmet'in, hatta Ahmet Hamdi Tanpınar'ın başına geldiği gibi önce işini kaybeder, ardından eserleri ülkenin tüm halk kütüphanelerinden çıkarılır.

Kundera en azından hapse atılmamıştır ama artık kendi çevresine sesini duyurabilmesinin hiçbir olanağı kalmamıştır. Buna karşın sonraları, üzerinden büyük bir yükün kalktığını, eserlerinin kendi ülkesinde yayınlanmayacağını bilerek, sansüre takılma derdiyle uğraşmak yerine bu dönemde dilediğince yazmaya başladığını anlatacaktır.

"Bir milleti yok etmeye yönelik ilk adım onun hafızasını silmektir. Kitaplarını, kültürünü, tarihini yok etmek... Çok geçmeden o millet kim olduğunu ve geçmişte ne yaptığını unutmaya başlayacaktır. İnsanın iktidara karşı mücadelesi, hafızanın unutmaya karşı mücadelesidir."

Komünistlerin ele geçirdiği ülkede hayatın her alanı Sovyet etkisi altındadır. Bu baskıcı ortamda birçok tanınmış siyasetçi, yazar ve sanatçı, hapisten ya da ölümden kurtulmak için ülkeden kaçmak zorunda kalır. 1967 yılında Vera Hrabankova ile evlenen Milan Kundera da, eşiyle birlikte 1975 yılında Fransa'ya iltica eder. Fransızca kaleme aldığı eserlerinde Batı dünyasına ülkesindeki siyasi durumu duyurmaya çalışırken, sürgün kavramı da ön plana çıkan bir tema olacaktır.

Önce Rennes Üniversitesi'nde misafir öğretim görevlisi olarak işe başlar, iki yıl sonra da Paris'e taşınıp şehrin doğusuna, bir zamanlar sokakları, barları ve restoranları empresyonistlerin eserlerine esin kaynağı olmuş Montparnasse'a yerleşir. Kim bilir, belki de bu kararında, edebiyat dünyasından tanıdığı Jean-Paul Sartre'ın da o bölgeyi mesken tutmuş olmasının bir rolü vardır.

"Yaşadığı yeri terk etme arzusundaki insan mutsuz bir insandır."

Artık Milan Kundera'nın önünde yepyeni bir hayat vardır. Manen bağlı olduğu ülkesinden uzak kalmasının, yazdıklarının kendi halkı tarafından okunamamasının getirdiği olumsuzluğa karşın, dilediğince yaşayıp sürekli yazabildiği, düşüncelerini tüm dünyayla paylaşabildiği bir özgürlük ortamının tadını çıkarmaktadır. Öte yandan şimdi iki arada,

yani bir tür "araf"ta yaşamaya mahkûmdur, ne bir Çek vatandaşıdır, ne de kendisini bir Fransız gibi hissetmektedir.

Yine yedi bölümden oluşan *Gülünesi Aşklar* ve *Var Olmanın Dayanılmaz Hafifliği* (1984) yazarın Fransa'da yayınlanan ilk eserleridir. Olgunluk dönemindeki romanlarında ilişkileri, olayları, düşünceleri felsefi açıdan sürekli sorgulasa da, Kundera aslında kelime anlamıyla bir filozof değildir. Zaten üzerinde tartışılan düşünce kalıplarından hiçbirine yakınlık duymamış, daima eleştirel bir yaklaşımı benimsemiştir. Roman karakterlerinden birine şu sözleri söyletir bir defasında: "Endişelenmeyiniz bayım. Gereksiz gerçeklerin peşinde değilim ben. Zaten işlevi olmayan bir doğru aslında çok aptalca bir şey değil midir? Örneğin bir gün öleceğimiz. Ya da soluk aldığımız dünyanın çok boktan bir yer olduğu. Sanki bunları hiç bilmiyormuşuz gibi..."

> "İşte insanın tüm derdi buradadır: Beşerî zaman bir daire içinde dönmez, düz bir çizgide yol alır. Bu nedenle de insan mutlu olamaz çünkü mutluluk tekrara duyulan özlemdir."

Kundera'nın en popüler eseri, 1988 yılında beyazperdeye de aktarılan, *Var Olmanın Dayanılmaz Hafifliği* olmuştur. Yazar yaşamın tekliği üzerinde yoğunlaşır bu eserinde. "*Einmal ist keinmal*" yani "Sadece bir kez olan şey hiç olmamış sayılır," anlamına gelen bir Alman özdeyişi yer alır romanın temelinde. Bir başka deyişle, tek bir olay önemsizdir ya da insanın ilk hatası bağışlanabilir. Zira insanın bilinci ve muhakemesi güçlü olsa da hayat sürekli tekrar edilebilen bir döngü değildir. Özetle, yapılan hataları geçmişe dönüp düzeltme imkânından yoksunuz. O halde, yaşamın üzerindeki baskıyı neden öylesine ciddiye alıyoruz?

1990 yılına gelindiğinde, Kundera'nın yine önemli eserlerinden biri olan *Ölümsüzlük* yayınlanır Fransa'da. Bir kez daha yedi bölüm üzerine inşa edilen bu eserinde, yazar yine yaşamı ve edebiyatı sorgular. Kundera'ya göre bir yazarın görevi doğruları bulmak, anlatmak, öğretmek değildir romanlarda. Romanlar gerçeği araştırmak için birer araç olmalıdır. Bir yazar, eserindeki olayların, tezatların, önyargıların okurun zihninde sorgulanabildiği ölçüde amacına ulaşmış sayılır.

"İnsanın aptallığı, her şey için bir cevabı olmasındandır. Romanın bilgeliği ise, her şey için bir sorusu olmasındandır."

Kundera daha sonraki yıllarda, *Yavaşlık* (1995), *Kimlik* (1998) ve *Bilmemek* adlı kısa romanlarıyla edebiyat dünyasındaki varlığını sürdürse de, yazarlıktan kazandığı bunca ün ve paraya rağmen Paris'in Montparnasse mahallesindeki mütevazı yaşamını değiştirmeyi hiçbir zaman düşünmez. Nadiren kabul ettiği röportajların yayınlanmasından önce söyleşinin metnini okumakta ısrarlı olmasının bir nedeni de geçmişte ortaya çıkan yanlış anlamalardan doğan rahatsızlığıdır.

Kundera'ya göre bir sanatçının kimliği, kişisel yaşamı ve hatta politik düşüncelerinin ne olduğu değil, eserleridir önemli olan. Hatta sanatçıların eserleri ve kazandıkları itibarla kendi kişilikleri çoğu kez uyumlu olmayabilir. Bu söylemi bir adım öteye taşıyarak, yazarları yaşam tarzlarına ya da benimsedikleri ideolojilere göre sınıflandırmadan, eserlerini sırf bu nedenlerle değil gerçek değerlerini görecek tarafsız bir gözle okumanın, ufuk açıcı ve olgunlaştırıcı olduğunu söyleyebiliriz. Zira bir toplumun entelektüel birikimi ancak karşıt fikirlerin özgürce çarpışabildiği ortamlarda zenginleşebilir.

Kundera'nın edebiyat okurlarına ve yazar adaylarına armağan ettiği bir başka değerli eseri de, 1986 yılında yayınlanan *Roman Sanatı* olmuştur. Usta romancı bir bakıma yıllar önce kaleme aldığı *Perde* adlı denemesinin devamı niteliği taşıyan bu kitabında, Cervantes, Broch, Musil ve Kafka gibi yazarların eserlerini derinlemesine inceler. Roman kavramına dair temel görüşünü de şöyle özetler eserinde: "Roman gerçekliği değil varoluşu inceler. Varoluş ise olmuş bitmiş bir şey değildir; varoluş, insani olabilirlikler alanıdır, insanın var olabileceği her şey, yapabileceği her şeydir... Romancı ise ne tarihçidir, ne de peygamber –o varoluşun kâşifidir."

"Bir roman başarılı olacaksa yazarından daha akıllı olmak zorundadır. İşte bu nedenle Fransız entelektüellerinin romanları vasattır. Onlar her zaman romanlarından daha akıllı olmuşlardır."

Uzun bir sessizlikten sonra 2014 yılında, beklenmedik bir anda son eseri *Kayıtsızlık Şenliği* ile kitap raflarında yerini alır seksen beş yaşındaki yazar. Çok geçmeden Türkçeye de çevrilen bu roman, Paris'te yaşayan ve kadınlarla ilişkilerden tutun dünyada bireylerin yüz yüze kaldığı varoluş sorununa kadar çeşitli konulardan söz eden dört erkek arkadaşın düşünceleri arasında dolanır. Ancak bu son roman genellikle olumsuz eleştiriler alır.

Sonra yine uzun bir süre sesi duyulmaz olur Nobel Ödülü'ne defalarca aday gösterilmiş ünlü yazarın. Sanki edebiyat dünyasından elini eteğini çekmiş gibidir. Derken bir gün internette yayılan bir haber, tüm dünyada sevenleri arasında şaşkınlıkla karışık bir hüzün dalgası yaratır:

"Sevgili yazarımız Milan Kundera, 11 Haziran 2018 Pazartesi günü, Doğu Amerika saatiyle sabah on bir sularında hayata göz-

lerini yumdu. Milan Kundera 1 Nisan 1929 günü Brno'da doğmuştu. Onu özleyeceğiz ama unutmayacağız. Sevgi ve taziyelerinizi ifade etmek için bu sayfayı beğenmeniz ve yorumlarınızı paylaşmanız rica olunur."

Hayranları, ünlü yazarın kaybından duydukları üzüntüyü paylaşmak için derhal Facebook sayfasında taziye mesajlarını yazmaya başlarlar. Her zaman olduğu gibi, sosyal medya bu soğuk ölüm şakasıyla adeta çıldırmıştır.

Fazla şüpheci olmayan bazı hayranlar mesaja inanırken diğerleri ânında şüpheye düşer, belki de yakın geçmişte ünlülere dair ortaya çıkan bir sürü sahte ölüm haberinden almışlardır derslerini. Kimileri de haberin belli başlı hiçbir Fransız iletişim ağında yer almadığına dikkat çekerek haberin uydurma olduğunu öne sürer. Zira Milan Kundera çapında bir yazarın ölümü kuşkusuz tüm medyada önemli bir haber olurdu!

Yakın geçmişte Celebrity Post (ünlüler postası) tarafından düzenlenen bir anketin sonuçları, katılımcıların %78'i gibi büyük bir bölümünün Milan Kundera hakkındaki ölüm söylentilerini artık hiç de eğlenceli bulmadığını gösteriyor.

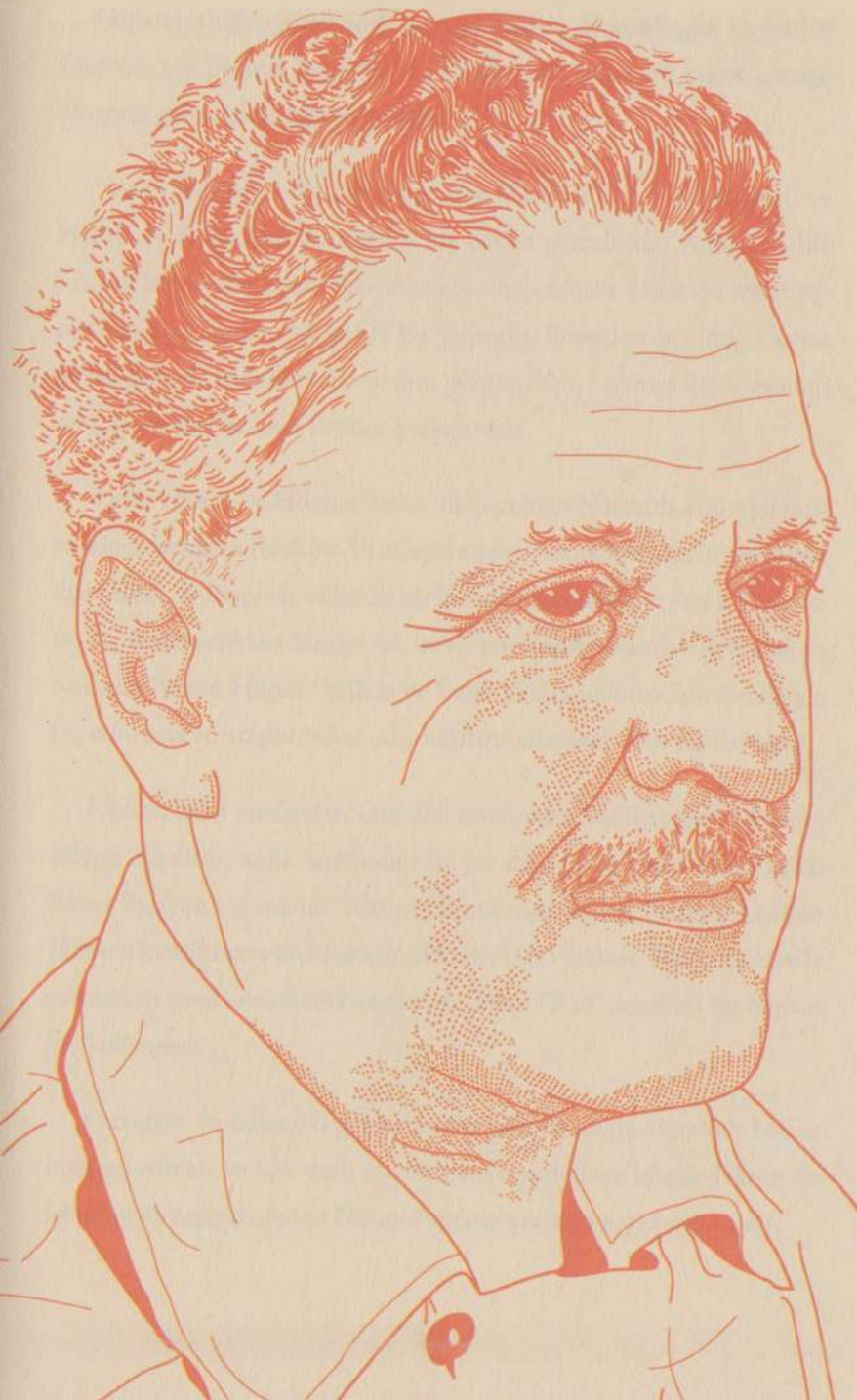
Yazarın kişisel hayatın mahremiyetine verdiği önem ise, naif bir hüznü yansıtan şu sözlerinde hissediliyor:

> "Kısa pantolonlu bir çocukken mucizevi bir merhemin beni görünmez kılmasını hayal ederdim. Sonra bir yetişkin oldum, yazmaya başladım ve başarılı olmak istedim. Şimdi artık başarılıyım. Ve beni görünmez kılacak o merhemi arıyorum..."

1960'larda Gabriel Garcia Marquez'in Latin Amerika için, 1970'lerde Sołzhenitsyn'in Rusya için yaptıklarını, 1980'lerde anavatanı Çekoslovakya için yapan Milan Kundera, o merhemi bulamasa da er geç bir gün görünmez olacak, ama eserleri mutlaka her yerde görünmeye ve okunmaya devam edecek.

Nâzım Hikmet
Hayalleri Ömrüne Sığmayan "Mavi Gözlü Dev"

"Memleketim, memleketim, memleketim,
ne kasketim kaldı senin ora işi,
ne yollarını taşımış ayakkabım,
son mintanım da sırtımda paralandı çoktan
Şile bezindendi.
Sen şimdi yalnız saçımın akında,
enfarktında yüreğimin,
alnımın çizgilerindesin memleketim,
memleketim,
memleketim..."

İmparatorluğun gücü eridikçe topraklarını da günbegün kaybeden Osmanlı'nın Selanik kentinde 15 Ocak 1902 günü bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Adını Nâzım koyarlar.

Nâzım bebeğin babası Hikmet Bey Matbuat Genel Müdürlüğü ve Hamburg Konsolosluğu yapmış bir devlet görevlisidir. Annesi Celile Hanım ise piyano çalan, ressam sıfatını hak edecek kadar iyi resim yapan, Fransızca bilen çok yönlü bir kadındır. Resimleriyle olduğu kadar güzelliğiyle de İstanbul sosyetesinin gözdesiyken, Hikmet Bey'le evlenip onunla birlikte Selanik kentine yerleşmiştir.

Celile Hanım ve Hikmet Beyin, ilk çocukları Nâzım'dan dört yıl sonra ikinci çocukları İbrahim Âli dünyaya gelir. Ancak İbrahim'in ömrü çok kısa olacak, o dönemde ölümcül bir hastalık olan difteriye yenik düşecektir. Üçüncü çocukları Samiye ise, ömür boyu ağabeyine destek olacak ve sonra da Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı'nın kurucusu kimliğiyle hayatını ona yurttaşlık iadesi çalışmalarına adayacak olan kız kardeştir.

Nâzım, baba tarafından Osmanlı'nın meşhur valilerinden Mehmet Nâzım Paşa'nın, anne tarafından ise bir dilci ve eğitimci olan Hasan Enver Paşa'nın torunudur. Nâzım Hikmet adı, dedesi Nâzım ve babası Hikmet'in adlarının birleşimidir. Nâzım, 1935 yılında Piraye Hanım'la evlenirken yasal zorunluluk nedeniyle aldığı "Ran" soyadını ise hemen hiç kullanmaz.

Huzursuz ve çalkantılı geçen on altı yılın sonunda annesiyle babası boşanıp Alman ve Leh asıllı annesi Paris'e yerleşince küçük Nâzım da İstanbul'da yaşayan dedesi Nâzım Paşa'nın yanında yaşamaya başlar.

İlk gençliği İstanbul'un Anadolu yakasında geçen Nâzım, edebiyatsever bir çevrede büyür. Mevlevi tarikatı mensubu, özgürlükçü bir aydın ve şair olan Mehmet Nâzım Paşa; Arapça, Farsça dilleri ve Tasavvuf Edebiyatı öğrenimi görmüştür. Nâzım, dedesinin köşkünde izlediği Mevlevi etkisiyle ilk şiirlerini aruz vezninde yazmaya başlar. İlk şiiri "Hâlâ servilerde ağlıyorlar mı?" 3 Ekim 1918'de Yeni Mecmua'da yayınlanır.

Bir inilti duydum serviliklerde
Dedim: burada da ağlayan var mı?
Yoksa tek başına bu kuytu yerde
Eski bir sevgiyi anan rüzgâr mı?

Gözlere inerken siyah örtüler,
Umardım ki artık ölenler güler,
Yoksa hayatında sevmiş ölüler,
Hâlâ servilerde ağlıyorlar mı?

Nâzım orta öğrenimini Bahriye Mektebi'nde yaparken edebiyat öğretmeni Yahya Kemal Beyatlı'nın etkisinde kalacak, bu ilhamla yazdığı şiirlerle gitgide tanınmaya, ödüller kazanmaya başlayacaktır. Heybeliada'daki Bahriye Mektebi (şimdiki Deniz Lisesi) eğitimini tamamlayan ve Hamidiye Kruvazörü'nde görev yapan genç şair, sağlık sorunları yaşayınca askerlikten ayrılmak zorunda kalır. Daha sonra Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Ankara'ya gider ancak yine sağlık nedeniyle orduya kabul edilmeyince, bir yıl boyunca Bolu'da öğretmenlik yapar.

...

Sarışın bir kurda benziyordu.
Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.
Yürüdü uçurumun başına kadar,
eğildi, durdu.
Bıraksalar
ince, uzun bacakları üstünde yaylanarak
ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak
Kocatepe'den Afyon ovasına atlayacaktı.

Kuvâyi Milliye'den

Ardından da bir süredir ilgisini çeken komünist düzeni yakından tanımak için 1921'de Moskova'ya gider ve bir üniversitede siyasal bilgiler ve iktisat öğrenimi görmeye başlar. 1924 yılında Türkiye'ye dönen Nâzım, *Aydınlık* dergisinde siyasi şiirler yazmaya başlayınca dönemin sakıncalıları arasına girer. Yazdıkları nedeniyle sekiz farklı mahkemede yargılanır. Birçok kez hapis cezasına çarptırılır.

"Ben içeri düştüğümden beri güneşin etrafında on kere döndü dünya
Ona sorarsanız: 'Lafı bile edilmez, mikroskobik bir zaman.'
Bana sorarsanız: 'On senesi ömrümün.'
Bir kurşun kalemim vardı, ben içeri düştüğüm sene
Bir haftada yaza yaza tükeniverdi
Ona sorarsanız: 'Bütün bir hayat.'
Bana sorarsanız: 'Adam sen de, bir iki hafta.'"

Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamaları kapsamında çıkan aftan yararlanıp hapisten kurtulsa da, hemen ardından Ankara'da Harp Okulu

Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde yargılanır ve yeniden on beş sene hapse mahkûm edilir. Bunu İstanbul'da "donanmayı ayaklanmaya teşvik" suçundan yirmi yıla mahkûm olması izler (1938).

"Gökyüzünü başımın üstünde görmek bana yasak."

1950 yılında Demokrat Parti iktidara geldikten sonra çıkan af sayesinde yeniden serbest kalan Nâzım Hikmet, bu sefer de askerliğini yapmadığı gerekçesiyle aranmaya başlar. Bazı şeyler değişse de peşini bir türlü bırakmayan bürokrasi çarkları bildiğini okumaya devam etmektedir. Başına bir şeyler geleceğinden korkan Nâzım yeniden Rusya'ya kaçar ve asker kaçağı olduğu gerekçesiyle de vatandaşlıktan çıkartılır. Sakıncalı şair vatansız kalınca Polonya vatandaşlığına geçer ve büyük dedesinin Borzecki soyadını alır.

Artık sürgün yılları başlamıştır:

"Çok yorgunum, beni bekleme kaptan.
Seyir defterini başkası yazsın.
Çınarlı, kubbeli, mavi bir liman.
Beni o limana çıkaramazsın..."

Hayatı boyunca şiiri farklı aşamalardan geçen ama içinde kor gibi yanan tutkuyu hep koruyan Nâzım Hikmet, Moskova'daki yıllarında dönemin güçlü şairlerinden Mayakovski'nin etkisiyle hece veznini bırakıp serbest şiire yönelir. Şiir kitapları pek çok dile çevrilen ve dünya çapında okunan şair, eserlerinin kendi memleketinde okunamıyor olmasını bir türlü kabullenemez.

"Yazılarım otuz kırk dilde basılır, Türkiyem'de Türkçemle yasak!"

Vatan hasretini şiirlerinde sık sık dile getiren Nâzım Hikmet, doğru bildiği yolda sabırla yürümeye devam ederken bu kez de Stalin'in gizli servisinin radarına girmiştir. Nereye gitse artık onlar vardır, görüştüğü insanların hangisi ajan, hangisi kaçan belli değildir... Hayatının son yıllarında, Türkiye'de olduğu gibi Sovyetler Birliği'nde de oyunları yasaklanır. Artık yurt dışı gezilerinde bile çok sıkı kontrol altındadır.

Nâzım'ın ilk şiir kitabı *Güneşi İçenlerin Türküsü* 1928'de Bakû'da yayınlanır.

"Sıçradık;
şimşekli rüzgâra bindik!
Kayalardan
kayalarla koşan kartallar
çırpıyor ışıkta yaldızlanan kanatlarını.
Alev bilekli süvariler kamçılıyor
Şaha kalkan atlarını!
Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!"

Macera peşinde koşmasıyla, kadınları cezbeden yakışıklılığıyla, tutkulu aşklarıyla bir bakıma Hemingway'i andıran Nâzım, yaşamı boyunca altı kez evlenir. İlk tanıştıklarında on beş yaşında olan Nüzhet, Nâzım'ın mahalle arkadaşıdır. O İstanbul'dan ayrılınca, Nüzhet de sevgilisinin peşinden Moskova'ya gider. İki genç 1921 yılında evlenir, ancak iki yıllık birlikteliğin sonunda Nüzhet hastalanıp İstanbul'a döner ve ailesinin de etkisiyle Nâzım'ı terk eder. Bu terk ediliş Nâzım'a çok dokunur, Nüzhet'i

uzun süre aklından çıkaramaz. Daha sonra bir süre Rus tiyatro sanatçısı Lena ile evli kalan şair ülkesine dönünce, "en büyük aşkım" dediği Piraye ile tanışır. Piraye, Nâzım'ın kız kardeşi Samiye'nin yakın arkadaşıdır. Kızıl saçlı güzel kadının, ayrıldığı eşinden biri erkek biri kız iki çocuğu vardır. Hapisler, sürgünler derken, Nâzım ile Piraye nihayet 1935 yılında evlenebilirler. On iki yılını hapiste geçiren Nâzım'ın o dönemde Piraye'ye yazdığı aşk mektupları daha sonra *Piraye'ye Mektuplar* adıyla yayınlanacaktır.

"Kanım benim!
İyi yürekli,
altın renkli
gözleri baldan tatlı anım benim;
ne diye yazdım sana
istendiğini idamımın,
daha dâva ilk adımında
ve bir şalgam gibi koparmıyorlar
kellesini adamın."

11 Kasım 1933
Bursa Hapishanesi

Buna karşın, işin içine aşk girdiğinde vefasızdır Nâzım. Gün gelir, bu tutkulu sevda da heyecanını yitirir ve Nâzım aradığı heyecanı başka ilişkilerde bulmaya çalışır. Roman yazarı Cahit Uçuk ve opera sanatçısı Semiha Berksoy bu süreçte çapkın şairin hayatına giren kadınlardandır. Ne yazık ki kocasını derin bir aşkla seven Piraye, onu her seferinde affetmek zorunda kalacaktır. Umutsuzluğa kapıldığı uzun hapis yıllarında Piraye'ye kendisinden boşanmasını önerir Nazım. Piraye'nin cevabı ise

"Yüz bir yıla mahkûm olsan bile ben senin arkandayım, bunu böyle bil..." olacaktır.

"En güzel deniz :
henüz gidilmemiş olanıdır.
En güzel çocuk :
henüz büyümedi.
En güzel günlerimiz :
henüz yaşamadıklarımız.
Ve sana söylemek istediğim en güzel söz :
Henüz söylememiş olduğum sözdür."

24 Eylül 1945

Beri yandan, Nâzım'ın dayısının Fransız asıllı eşinden olan kızı Münevver, hapisteki çocukluk arkadaşına mektuplar yazmaya başlar. Ardından da, çekim alanına girdiği erkeği, tutukluluk süresi sona ermekteyken sık sık ziyaret eder. Tahmin edilebileceği gibi, Nâzım da dayısının kızı Münevver Berk'e sonunda âşık olur. Hürriyetine kavuşur kavuşmaz da, on yedi yıl evli kaldığı Piraye'den boşanır ve 23 Mart 1951 günü son sevgilisiyle evlenir. Ancak bu beraberlik de uzun sürmeyecektir.

Serbest kalmasından kısa bir süre sonra, Askeri Mahkeme bir kez daha sakıncalı şairin peşine düşünce, Nâzım Hikmet yeni karısını ve üç aylık oğlu Mehmet'i ardında bırakıp Rusya'ya iltica eder. Şairin dördüncü evliliği de son bulup Münevver Hanım oğluyla birlikte Polonya'ya yerleşince, birbirlerinden büsbütün ayrı düşerler. Ne zaman ne yapacağı kolay kolay tahmin edilemeyen romantik serüvenci, hayatta kaldığı sürece oğlu Mehmet'i görmeye gitmeyecektir.

"Evet... Belki umudum kalmadı geleceğimden; ama asla pişman değilim geçmişimden."

Rusya'daki sürgün yıllarında önce tıp doktoru Galina ile evlenir Nâzım. Galina, Nâzım'ın bir yandan doktoru, hayat arkadaşı ve sağlık danışmanı, diğer yandan da yurt dışı yolculuklarında refakatçisi ve Rusya adına onu denetleyen devlet görevlisidir.

1955 yılı sonlarında Vera'yla tanışır Nâzım. Henüz Vera'nın evli ve bir kız çocuğu annesi olduğunu bilmemektedir. Bu yıldırım aşkı Nâzım'a bir kez daha can suyu ve esin kaynağı olur. Kadınların gönlünü yakışıklılığı ve şöhreti kadar, onlar için söylediği güzel sözlerle de kazanmayı alışkanlık haline getirmiş olan şair, Vera'yı en sonunda kocasından boşanmaya ikna eder. 1959 yılında son kez evlenir Nâzım. Ancak bu evlilik yalnızca dört yıl sürecektir.

Nâzım yalnızca şiir yazmaz. 1949 yılında cezaevindeyken Ahmet Oğuz Saruhan mahlasıyla yayınlanan *La Fontaine'den Masallar* isimli eseri daha sonra toplatılır. Ölümünden bir süre sonra, *Kan Konuşmaz*, *Yeşil Elmalar* adlı eserleri ile otobiyografik unsurlar da içeren *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* adlı romanı yayınlanır. Edebiyatın yanı sıra tiyatro ve sinema ile de ilgilenen Nâzım, pek çok senaryo yazmış, film çekimlerine katkıda bulunmuştur. Gazete yazıları, romanları, öyküleri de olan şairin eserleri 1938'den 1965 yılına kadar Türkiye'de yasaklanmıştır.

"Yoldaşlar, nasip olmazsa görmek o günü,
ölürsem kurtuluştan önce yani,
alıp götürün
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni.

...

Yoldaşlar ölürsem o günden önce yani,
--öyle gibi de görünüyor--
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni
ve de uyarına gelirse
tepemde bir de çınar ağacı olursa
taş maş da istemez hani..."

Vasiyet, 27 Nisan 1953
Barhiva Sanatoryumu

Çağdaş Türk şiirinin büyük ustası Nâzım, 3 Haziran 1963 sabahı gazetesini almak üzere, Moskova'da yaşadığı evin ikinci katındaki dairesinden aşağı iner. Tam gazetesine uzanırken geçirdiği kalp krizi sonucunda hayata veda eder.

Ancak dirisi değil ölüsü bile ülkesinde yasaklı olduğu için mütevazı vasiyeti yerine getirilemez. Moskova'daki Sovyet Yazarlar Birliği salonunda yerli yabancı yüzlerce sanatçının iştirak ettiği bir törenle ünlü Novodeviçiy mezarlığına defnedilir.

Eserleri pek çok dile çevrilen, şiirleri, oyunları, mektupları, anıları kitaplara sığmayan, hakkında tiyatro oyunları sahnelenen, filmler çevrilen, Nâzım Hikmet, nihayet 2009 yılında alınan bir Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını yeniden kazanır.

Ne yazık ki bu iade-i itibar için çok geç kalınmıştır. Hatta edebiyat örgütleri, itibarın Nâzım'a değil Türkiye devletine iade edildiği görüşünde birleşirler. "O'nun itibarı şiirleri ve sevenleridir," diye düşünür

şiirlerinin tutkulu okurları. Ama bu kararla, geç de olsa Türkiye büyük bir ayıbından kurtulmuştur.

"Yaşamak ne güzel şey

TARANTA – BABU

Yaşamak ne güzel şey...

Anlayarak bir usta kitap gibi

bir sevda şarkısı gibi duyup

bir çocuk gibi şaşarak

YAŞAMAK...

Yaşamak:

birer birer

ve hep beraber

ipekli bir kumaş dokur gibi...

Hep bir ağızdan

Sevinçli bir destan

okur gibi

YAŞAMAK..."

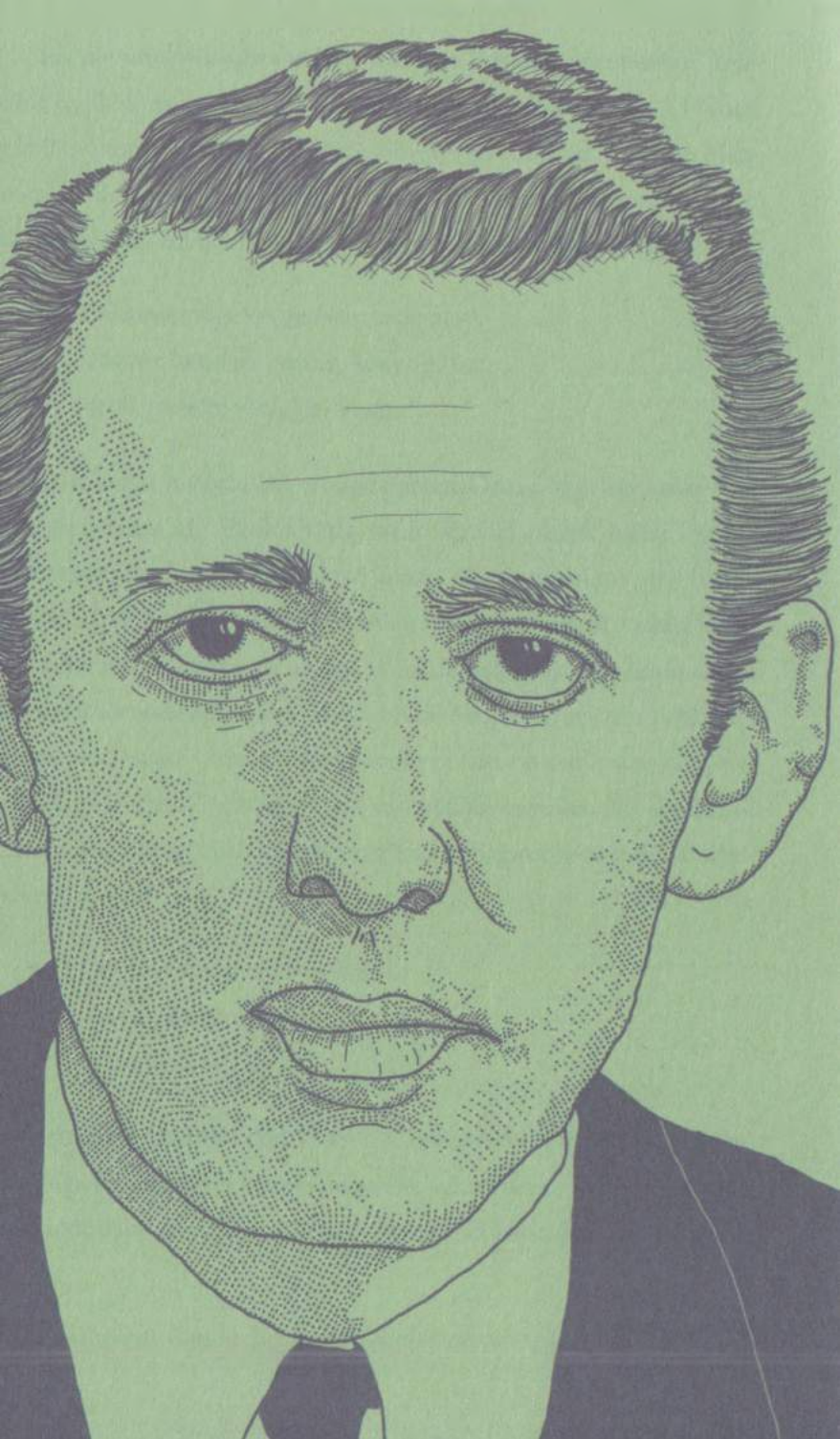
Taranta – Babu'ya Beşinci Mektup

Orhan Veli Kanık

Bir "Garip Şair"den, "Bir Roman Kahramanı"na

"1914'de doğdum. Bir yaşında kurbağadan korktum. İki yaşında gurbete çıktım. Yedisinde mektebe başladım. Dokuz yaşında okumaya, on yaşında yazmaya merak sardım. Üçte Oktay Rifat'ı, on altıda Melih Cevdet'i tanıdım. On yedi yaşında askere gittim, On sekizde rakıya başladım. On dokuzdan sonra avarelik devrim başlar. Yirmi yaşından sonra da para kazanmayı öğrendim. Yirmi beşte başımdan bir otomobil kazası geçti. Çok âşık oldum. Hiç evlenmedim. . ."

Bir şiir antolojisi için yazdığı mektupta "kısa hal tercümesine" kendine özgü bir üslupla böyle başlayan Orhan Veli, 1914 yılının 13 Nisan günü İstanbul'un Beykoz semtinde dünyaya gelir. Babası müzisyen Mehmet Veli Bey, annesi Fatma Nigâr Hanım'dır. Aileye daha sonra Orhan'ın iki yaş küçüğü Adnan ve on yaş küçüğü Füruzan da katılacaktır.

"Bakakalırım giden geminin ardından;
Atamam kendimi denize, dünya güzel;
Serde erkeklik var, ağlayamam."

Çocukluğu huzurlu bir ortamda geçen Orhan Veli, eğitimine Galatasaray Lisesi'nin ilkokulunda yatılı öğrenci olarak başlar. Ancak Galatasaray'da dört yıl okuduktan sonra, klarnet sanatçısı olan babası Mehmet Veli Bey'in Cumhurbaşkanlığı Bando Şefi olarak Ankara'ya tayin edilmesiyle, Orhan da annesi ve kardeşleriyle birlikte İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalacaktır. Ancak bir süre daha yaz aylarını Beykoz'da geçirecekler, hatta Orhan Veli'nin henüz on altı-on yedi yaşlarındayken yazdığı "Dr. İhsan" adlı oyun, her şeyi yoktan var eden beş altı azimli gencin inanılmaz çabalarıyla Beykoz'daki konağın bahçesinde sahnelenecektir.

"Her şeyi söylemek mümkün
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;
Anlatamıyorum..."

Eğitimine Atatürk Erkek Lisesi'nde devam eden Orhan Veli'nin şiire duyduğu ilgi, edebiyat öğretmeni şair ve yazar Ahmet Hamdi Tanpınar sayesinde daha da güçlenir. Orhan Veli'nin hocasıyla dostluğu bir ömür

boyu sürecek, komadaki şairi ömrünün son saatlerinde ziyaret eden az sayıda kişiden biri de Tanpınar olacaktır.

Doğduğu kente üniversite yıllarında tekrar giden genç şair, bir süre İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümüne devam etse de 1936 yılında üniversiteden kaydının silinmesiyle eğitimini tamamlayamadan Ankara'ya geri döner. Özetle, hayal ve şiirin büyülü dünyasında yaşamayı, disiplinli bir eğitim hayatına tercih etmiştir Orhan Veli.

"İşim gücüm budur benim,
Gökyüzünü boyarım her sabah,
Hepiniz uykudayken.
Uyanır bakarsınız ki mavi.
Deniz yırtılır kimi zaman
Bilmezsiniz kim diker
Ben dikerim."

Askerlik yıllarından sonra uzun süre çeşitli devlet kurumlarında görev yapan Orhan Veli, memurluğa da uyum sağlayamaz. Zaten *Güzel Havalar* şiirinde "Böyle havada istifa ettim/ Evkaftaki memuriyetimden" deyişinde de özgürlüğün hafifliğini yansıtan kalender bir ruh hali sezilir. Bu arada okul arkadaşları Oktay Rıfat ve Melih Cevdet'le yeniden bir araya gelir genç şair. Yakın dostlarıyla birlikte geliştirdikleri yeni bir tarz ile yazıp yayınladığı şiirleri, bir yandan eleştiri oklarına hedef olurken bir yandan da bir ömür boyu o dizeleri dilinden düşürmeyecek olan sadık bir hayran kitlesi yaratır.

"Şu kavga bir bitse dersin,
Acıkmasam dersin,
Yorulmasam dersin;
Çişim gelmese dersin,
Uykum gelmese dersin;
Ölsem desene!"

Şiirlerinde ne hece ne aruz vezni kullanır, ne de kafiyeye yer verir Orhan Veli. Yalın bir halk diliyle yazar, kısa ama özlü anlatımlarda derin anlamlar saklar. Basit görünen dizeleri çarpıcı bir etki yaratır okuyanlar üzerinde. Yenilikçiliğini, bizzat öncülüğünü yaptığı akımla bile sınırlamayan, sürekli düşünüp araştıran, farklı üsluplar deneyen Orhan Veli'nin edebî hayatı farklı aşamalardan geçer. Şair ve yazar Oktay Rifat, bu süreci "Orhan, Fransız şairlerinin birkaç nesillik şiir macerasını kısacık ömründe yaşadı. Türk şiiri onun kalemi sayesinde Avrupa şiiriyle arbaşı geldi," diye açıklar ve "Birkaç neslin belki arka arkaya başarabileceği bir değişmeyi o birkaç yılın içinde tamamladı," değerlendirmesini yapar.

Gerçekten de, kimi zaman Fransız gerçeküstücülerin şiirlerini ya da zaman zaman Türkçeye çevirdiği "haiku" denen üç dizelik Japon şiirlerini anımsatan hafif, şakacı, şaşırtıcı dokunuşlarla hafızalara nakşolacak dizeler çıkıyordu genç şairinin kaleminden.

"İmkânsız şey
Şiir yazmak
Âşıksan eğer;
Ve yazmamak,
Aylardan Nisansa"

Orhan Veli'nin ezber bozan şiirleri bazen şaşkınlıkla, bazen de eğlenme ve aşağılamayla karşılansa da her zaman ilgi odağı olmuştur. Türk edebiyatının önemli kalemlerinden, kısa öykü üstadı ve şair Sait Faik Abasıyanık da Orhan Veli'nin bu yönüne dikkat çekerek onu "üzerinde en çok durulmuş, zaman zaman alaya alınmış, zaman zaman kendini kabul ettirmiş, tekrar inkâr, tekrar kabul edilmiş; zamanında hem iyi hem kötü şöhrete ermiş bir şair" olarak tanımlar.

Orhan Veli ve Oktay Rifat'ın Melih Cevdet'e ithaf ettikleri ve sonradan "Garip" adını alacak olan yeni şiirleri 1937 yılında *Varlık* dergisinde yayınlanır. 1941 yılında da bu üç genç şairin şiirleri, *Garip* adlı şiir kitabıyla okurlara ulaşır, böylece Garip Akımı bir tür resmiyet kazanmış olur. Bu akım özellikle 1940-1950 yılları arasında edebiyata ve şiire yakınlık duyan çevrelerin üzerinde büyük etki bırakır. Sonuç olarak Garip şiiri, yaratıcı özellikleriyle Türk şiirinde bir mihenk taşı olarak kabul edilmiştir.

"İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı...
Yazık oldu Süleyman Efendi'ye...
Köşeyi dönünce denizi göreceksin, sakın şaşırma...
Rakı şişesinde balık olsam...
Bir elinde cımbız, bir elinde ayna, umurunda mı dünya..."

Ve yıllardır dillerde dolaşan daha nice dizeler...

Otuzlu yaşlara geldiğinde Orhan Veli artık Garip Akımının tartışmasız temsilcisi ve en güçlü kalemidir.

Yıl 1946. Yer, deneme ve eleştiri yazarı, sanat tarihçisi, çevirmen Sabahattin Eyüboğlu'nun Ankara'daki evi. Ev halkı ve misafirler bir araya

gelmişler salonda otururken küçük odada genç bir kız sedire uzanmış isteksizce ders çalışmaktadır. Çevirmen ve gazeteci Erol Güney'in baldızı Bella Eskenazi'dir o genç kız. Orhan Veli onu bir süre seyrettikten sonra salonun köşesindeki küçük masaya oturup elindeki kâğıda bir şeyler karalar ve yeniden odaya yönelir. Kâğıdı genç kıza uzatır ve "Bu şiiri sana yazdım," der.

"Uzanıp yatıvermiş, sere serpe;
Entarisi sıyrılmış, hafiften;
Kolunu kaldırmış, koltuğu görünüyor;
Bir eliyle de göğsünü tutmuş.
İçinde kötülüğü yok, biliyorum;
Yok, benim de yok ama...
Olmaz ki!
Böyle de yatılmaz ki! "

O sıralarda İstanbul Kız Lisesi'nde öğrencidir Bella. Orhan Veli ona hiçbir zaman açılamamıştır ama birçok şiirinin esin kaynağı ve öznesi olmuştur genç kız. Sonraları kütüphaneci olarak göreve başladığı Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde yaklaşık üç yıl İngilizce, Fransızca, Almanca dil eğitmenliği yapan Bella, yeni bir müdürün gelmesiyle Yahudi kökenli olması nedeniyle meclis gündemine taşınmış ve eğitmenliği sona ermiştir.

Geçimini sağlamak için Gogol'den Turgenyev'e, Molière'den Sartre'a, La Fontaine'den Shakespeare'e, pek çok edebî eseri Türkçeye çeviren şair, bir yandan da hikâyeler, denemeler ve makaleler yazarak aralıksız çalışmaya devam eder. Yıllar içinde çevresi genişlemiş, dönemin tanınmış sanatçı ve yazarlarından Bedri Rahmi Eyüboğlu, Abidin Dino, Necati Cumalı, Sabahattin Eyüboğlu ile yakın dostluklar kurmuştur.

"Eski bir sevdadan kurtulmuşum, artık bütün kadınlar güzel..."

İstanbul hasreti şiirlerinden hiç eksik olmaz genç şairin:

"İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda,
Sucukların hiç durmayan çıngırakları
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı."

Aynı zamanda cesurdur da Orhan Veli:

"Bir de sevgilim vardır, pek muteber,
İsmini söyleyemem,
Edebiyat tarihçisi bulsun"

dizeleriyle gizli sevdasını dile getirmekten de çekinmez. Bu dizelerdeki muteber sevgilinin, ezeli ve ebedi aşkı Nahit Gelenbevi olduğu iddia edilir. Aradan neredeyse yarım asır geçer. Dönemin ünlü şairi Cemal Süreya'nın "Rönesans gibi kadın" diye nitelediği, başından iki evlilik geçmiş Nahit Hanım'a Orhan Veli'nin 1947-50 yılları arasında yazdığı aşk ve hüzün yüklü mektuplar, şairin yüzüncü doğum yılında *Yalnız Seni Arıyorum* adıyla Yapı Kredi Yayınları'nca gün yüzüne çıkarılır (2014).

"... senden bir şey feda etmem demek kendimden feda etmem demektir. Çünkü ben senden ibaretim" der bir mektubunda.

Ya da, "Belki bir gün geleceksin ama o kadar geç kalmış olacaksın ki, seni gördüm mü görmedim mi doğru dürüst anlayamadan kalkıp geri gideceksin," diye sitem eder kırgın âşık. Ve "Seni kendime karşı biraz daha alakalı görmek herhalde hoşuma gidecekti. Ama ne yapalım, hisler zorlanmaya gelmez," diye teslim olacaktır en sonunda.

"Anlatamıyorum", "Bedava Yaşıyoruz", "Dedikodu", "İstanbul'u Dinliyorum" adlı şiirlerinin de aralarında olduğu birçok Orhan Veli şiiri bestelenir ve Hümeyra, Cem Karaca, Timur Selçuk gibi değerli sanatçılar tarafından seslendirilir.

Şair ve yazar Murathan Mungan'ın Orhan Veli'nin şiirlerinden kurgulayarak oyunlaştırdığı *Bir Garip Orhan Veli* adlı eser ise 1981'den bu yana yıllardır sahnelenmekte olup 1993'te de kitap olarak basılmıştır.

Akademisyen araştırmacı yazar Haluk Oral'ın on beş yıllık bir belge toplama ve ilgili kişilerle görüşme sürecinin ürünü olup 2015'te Yapı Kredi Yayınları'nca basılan *Bir Roman Kahramanı Orhan Veli* (2015) adlı eserinde, şairin roman yazma girişiminden de söz ediliyor. Türk kültürünün en önemli isimlerinden Sabahattin Eyüboğlu, Orhan Veli'nin üniversitede hocası, iş bulmasında yardımcı bir büyüğü, askerdeyken mektuplaştığı bir dostudur. O mektuplardan öğrenildiğine göre, şair askerdeyken bir roman yazmaya başlıyor, adı Dünyalarının Dışındakiler. Orhan Veli'nin, yaşadıkları dünyanın dışında kalanları anlatmak istediği bu roman, Oral'a göre Türk edebiyatının ilk *Tutunamayanlar*'ı. Mektuplarında çoğunu yazdığını söylese de ancak yarım sayfalık bir taslak geçiyor Oral'ın eline. Nasıl bir roman yazacağının tüm ayrıntılarıyla anlatıyor mektuplarında, yani uzunca bir bölümünü kafasında bitirmiş olmalı. Ve

Haluk Oral bu mektuplara bakarak, Oğuz Atay'ın öncüsü olarak görüyor Orhan Veli'yi.

"Ölürüz diye mi üzülüyoruz?
Ne ettik, ne gördük şu fani dünyada
Kötülükten gayri?
Ölünce kirlerimizden temizlenir,
Ölünce biz de iyi adam oluruz;
Şöhretmiş, kadınmış, para hırsıymış,
Hepsini unuturuz."

Yaygın olarak bilinen, Orhan Veli'nin bir gece Ankara sokaklarında yürürken Belediye'nin açıp bıraktığı bir çukura düşmesinin ardından birkaç gün içinde aniden fenalaşıp hayata veda etmiş olduğudur. Düşme olayı gerçektir ama o olaydan hayli sonra gelen ölümün gerçek nedeni değildir. Haluk Oral'ın yukarıda adı geçen eserinde bu ölümün gerçek hikâyesi de yer alır.

Geceyi bir dostunun evinde geçiren Orhan Veli, sabah uyanamıyor, dostları telaşlanıp hastaneye götürüyor ama nafile. Ne yazık ki genç şair komadan çıkamıyor. "Fazla alkolden mütevellit beyin kanaması," diye yazıyorlar ölüm nedenini.

Şimdi dünya çapında bir usta olarak tanınan Kafka, kırk bir yaşında bir sanatoryumda ölümü beklerken yalnızca tek bir eseri yayınlanmış, kimsenin tanımadığı bir yazar; bugün tabloları dünyanın en ünlü müzelerinde sergilenen, müzayedelerde inanılmaz fiyatlara alıcı bulan Van Gogh otuz yedi yaşında intihar ettiğinde, eserleri kimsenin umurunda olmayan mutsuz bir ressamdı.

"Handan, hamamdan geçtik,
Gün ışığındaki hissemize razıydık;
Saadetinden geçtik,
Ümidine razıydık;
Hiçbirini bulamadık;
Kendimize hüzünler icadettik,
Avunamadık;
Yoksa biz...
Biz bu dünyadan değil miydik?"

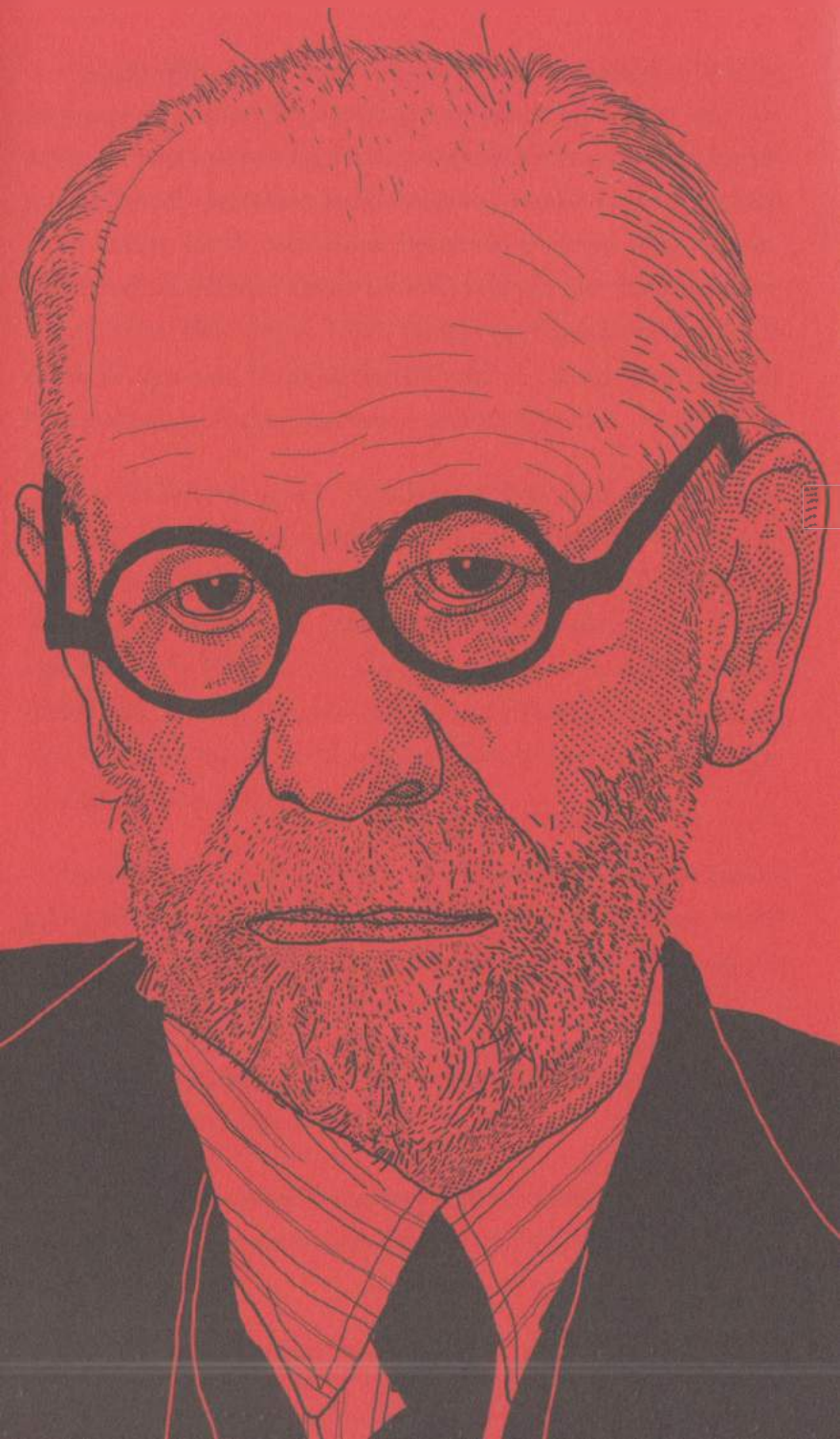
Orhan Veli de 14 Kasım 1950 günü hayata veda ettiğinde yalnızca otuz altı yaşındaydı. O da Kafka ve Van Gogh gibi kısacık ömrüne pek çok eser sığdırmıştı. Şimdi ise Âşiyan'daki kabrinde yatarken şiir tutkunlarının gönüllerinde yaşamaya devam ediyor.

Askerdeyken, çıkaracağı ilk şiir kitabının adını *Bir Roman Kahramanı* koymayı düşünmüştü Orhan Veli. O roman kahramanı şimdi şairin aynı adlı şiirinde yaşıyor:

"Çadırımın üstüne yağmur yağıyor,
Saros Körfezi'nden rüzgâr esiyordu,
Ve ben, bir roman kahramanı,
Ot yatağın içinde,
İkinci dünya harbinde,
Başucumda zeytinyağı yakarak
Mevzuumu yaşamaya çalışıyordum;
Bir şehirde başlayıp
Kimbilir nerde,
Kimbilir ne gün bitecek mevzuumu."

Sigmund Freud
Bilinçaltının Gizlerine Adanmış Bir Hayat

"Bizler üç farklı yönden acı çekme tehdidi altındayız; çürümeye ve yok olmaya mahkûm bedenimizden; acımasız ve yıkıcı güçleriyle dış dünyadan; son olarak da diğer insanlarla olan ilişkilerimizden. Bu sonuncu kaynaktan gelen acı, muhtemelen diğerlerinden çok daha ıstıraplıdır."

6 Mayıs 1856 günü, şimdiki Çek Cumhuriyeti'nin, o yıllarda ise Avusturya–Macaristan İmparatorluğu'nun sınırları içinde yer alan Freiberg adlı küçük kentte bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Kırk bir yaşındaki Yahudi yün tüccarı Jacob Freud ve yirmi bir yaşındaki üçüncü karısı Amalia, bu ilk çocuklarına Sigismund Schlomo adını koyarlar. Sigismund'un ardından doğup on sekiz aylıkken ölen Julius'tan sonra ailenin Anna, Rosa, Mitzi, Dolfi, Pauline ve Alexander adlarında altı çocukları daha olur. Freud kardeşlerin çoğu II. Dünya Savaşı sırasında Nazi soykırımının bahtsız kurbanları arasında olacaktır.

İşlerinde sorunlar yaşayan Baba Freud ailesini yanına alıp Viyana'ya taşındığında, oğulları henüz dört yaşındadır. Annesinin "benim altın Sigim" diye çağırdığı en gözde oğlu olan Sigismund, okuldaki derslerinde çok başarılı bir öğrencidir. Liseyi birincilikle bitirdikten sonra Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğrenim görmeye başlar ve 1881 yılında mezun olur. Sonraları "anneleri tarafından tercih edilen ve daha çok sevilen insanların" hayatta daha özgüven sahibi, iyimser ve başarılı olduklarına dair gözlemlerinden söz edecektir.

Genç Freud'un anadili aslında Almancadır ama Yahudi bir aileden geldiği için İbranice, okulda öğrendiği için Latince, Shakespeare okumayı sevdiği için İngilizce, lisan öğrenmeye meraklı ve yatkın olduğu için de Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca bilir.

"İyiler, kötülerin gerçekte yaptıklarını sadece rüyalarında görmekle yetinen kişilerdir."

Dinlere özel bir yakınlık duymayan genç Yahudi, yirmi iki yaşında geldiğinde adını Sigmund olarak değiştirecek, Nöroloji ve Psikoloji dal-

larında ihtisasına başlayacaktır. 1885 yılında Paris'e gider ve orada ruh hastası olarak tanımlanan kişileri hipnozla tedavi etmenin inceliklerini öğrenir. Bir yıl sonra geri geldiğinde ise hastanedeki görevinden ayrılıp hastalarıyla özel olarak ilgilenmeye başlar.

Aynı dönemde, yirmi altı yaşındayken tanışıp sırılsıklam âşık olduğu, ancak bilimsel araştırma kariyerini bırakıp Viyana Hastanesi'nde çalıştığı üç yıl boyunca çok seyrek görebildiği Martha Bernays ile evlenir. Çiftin bu evlilikten altı çocuğu olacaktır.

1894 yılında Freud, insan üzerindeki etkilerini araştırması için bir ilaç firmasının gönderdiği yabancı bir maddeyi, yani kokaini, bizzat kendisi denemeye, ardından sürekli kullanmaya, hatta hastalarına da kullandırmaya başlar. Ağrı kesici, rahatlatıcı bir ilaç olarak bilinen kokainin antidepresan etkisini de keşfeder ve onu akademik bir makaleyle destekleyip savunmakla kalmayıp uzun süre kendisi de kullanır. Ancak kokainin yan etkileri ortaya çıkınca Freud'un tıbbi alandaki saygınlığı da biraz zedelenir. O dönemde bir yandan da adını ünlü İngiliz devlet adamı Sir Winston Churchill'den alan kalın ve uzun purolar içmeye başlamıştır. Ağzından düşürmediği bu purolarla bir bakıma kendi akıbetini de kendisi tayin etmiş olacaktır.

O yıllarda yazdığı ilginç makalelerle bilimsel çevrelerin dikkatini çekmeyi başaran genç psikoloğun ilk önemli eseri olan *Düşlerin Yorumu,* 1899 yılında yayınlanır. Bu kitapta Freud, rüya yorumları bağlamında bilinçaltı teorisini ortaya koymakta ve ileride Oedipus Kompleksi kuramının özünü oluşturacak kavramları ele almaktadır. İlk beş yılında yalnızca üç yüz adet satabilen bu çalışma daha sonraları alanında bir klasik olarak kabul görecektir.

"Gözlemlerime göre her rüya doğrudan sahibiyle ilgilidir, yani bencilcedir. Ne zaman rüyamda başka bir insanı görsem, kendi egomun özdeşim yoluyla bu diğer kişinin arkasına gizlendiğini rahatlıkla varsayabilirim."

Freud'a göre rüyalar kabul etmek istemediğimiz isteklerimizin bilinçaltı yansımalarıdır. Bir başka deyişle rüyalar korkularımızın, yüzeye çıkmamış duygularımızın, sansürsüz arzularımızın uyku sırasında kendilerini dışa vurmasıdır.

Freud, araştırmalarına ve düşüncelerine saygı duyanları yavaş yavaş etrafında toplamaya başlar. Bu harekete Viyana'da yaşayan meslektaşları kadar Zürih'ten gelen Carl Gustav Jung da ilgi duyacaktır. Freud ve Jung'un 1907 yılında Viyana'da gerçekleşen karşılaşması, psikanaliz tarihinde çok önemli bir olaydır. Birkaç yıl önce Freud'un *Düşlerin Yorumu* adlı kitabını okumuş olan Jung, özellikle kendisinin de çağrışımlara ilişkin deneyimlerine benzeyen "serbest çağrışım" yönteminin vurgulanmasından etkilenmiştir.

Jung'un Viyana'ya gelmesi, psikanalizin bir sağaltım yöntemi ve kuramı olarak tanıtılmasına yönelik son derece heyecanlı ve verimli bir işbirliğinin başlangıcıdır. Ancak, ilk yıllarda çok güçlü bir beraberlik yaşansa da, zamanla önce psikoloji biliminin önde gelen isimlerinden Jung ve daha sonra da ünlü tıp doktoru ve psikoterapist Alfred Adler, Freud'un öğretilerinden uzaklaşıp kendi yollarını çizerler.

Freud ile Jung arasındaki psişik alan her zaman aşırı heyecan ve gerilim yüklü olmuştur. Hatta aralarında hararetli bir tartışma sürüp giderken Freud birkaç kez başı önüne düşüp kendinden geçmiştir. Jung'un

sözlerini kendisine yönelik bir "öldürme arzusu" beslediği şeklinde yorumlayan Freud, bayılmanın bilinçaltı kaygılara karşı bir savunma mekanizması olduğunu öne sürer.

Yirminci yüzyıla girilirken Freud, *Cinsiyet Üzerine* ve *Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkiler* adlı eserleri ile alanındaki öncü konumunu güçlendirmeye devam eder. Freud'a göre ilkel insan aslında bizim çağdaşımız sayılır. Hâlâ kendi putlarımızı, totemlerimizi yarattığımıza inanan Freud'un, farklı biçimlere bürünse de içimizde yaşatmaya devam ettiğimiz tabu kavramını da irdelediği *Totem ve Tabu* adlı ünlü eseri 1913 yılında yayınlanır.

"Bir insan bir yere bakıyorsa orada ilgilendiği bir şey vardır. Bir insan bir yere hiç bakmıyorsa orada ilgilendiği bir şey kesinlikle vardır."

Freud'un bilinçaltı çatışmaların psikodinamik yapısını ve doğasını incelediği makaleler, *Psikanaliz Üzerine* adlı eserinde okurların karşısına çıkar. Ardından, teorilerini en güçlü şekilde ortaya koyduğu *Haz İlkesinin Ötesinde–Ben ve İd* adlı eseriyle, psikoloji biliminin temel taşlarından birkaçını daha yerine oturtur.

Freud, alanında çığır açan bir yaklaşımla, kişiliğin yapısının İd, Ego ve Süperego olarak tanımlanabilecek üç bileşenden oluştuğunu öne sürmüştür. Bu kavramsal bileşenler duygu, düşünce ve davranışları etkileyen zihin katmanları olarak da tanımlanabilir. Freud'a göre İd, temel içgüdüleri düzenleyen ilkel benliktir. Amacı acıdan korunmak, kişiyi tutkuları doğrultusunda, haz duyacak şekilde yönlendirmektir. İd, değer yargılarını umursamaz; ne iyiyi, ne kötüyü, ne de ahlakı dikkate alır. Ego

ise İd'in isteklerini yerine getirirken fizikî koşulları, hayatın gerçeklerini ve kişinin uzun vadeli çıkarlarını gözetmeye çalışır. Düşünen ve iradesini kullanan benliktir o. Freud'a göre Ego, İd ile gerçek hayat arasındaki arabulucudur. Süperego ise mükemmeliyetçi üst benliktir. Kişiyi "uygunsuz" davranışları nedeniyle cezalandıran bir vicdandır o. Ego sürekli olarak Süperego ile İd arasında bir denge bulmak için savaşır.

"Şairler ve filozoflar bilinçaltını benden çok önce keşfetmişlerdi. Ben yalnızca bilinçaltının analizini mümkün kılan bilimsel metodu keşfettim."

1925 yılında, Freud şöhretinin zirvesindeyken, Hollywood film yapımcısı Samuel Goldwyn ondan "tüm zamanların en büyük aşk hikâyeleri" üzerine bir senaryo yazmasını ister. Ancak teklif reddedilir zira Freud kısa bir süre önce ünlü katiller Leopold ve Loeb'u analiz etmek için Chicago Tribune gazetesi ile yirmi beş bin dolar karşılığında anlaşmıştır.

Yirminci yüzyılın başlarında kokain bağımlılığını sonlandırarak nefsine hâkimiyetini kanıtlayan Freud, aynı yıllarda hipnozla tedavi yöntemlerini de terk edip çalışmalarını tümüyle psikanaliz üzerinde yoğunlaştırır. I. Dünya Savaşı'nın toplumlar üzerindeki etkisini ilk elden yaşayan ünlü psikolog, okumalarını ve düşüncelerini derinleştirdikçe olaylara gitgide daha felsefi bir açıdan bakmaya başlar. Ülkeler arasındaki gerginlikler yeniden tırmanmaya başladığında, toplumsal olayların, uygarlığın gelişiminin ve sorunlarının açıklanmasında psikanalizin önemine vurgu yapan Freud, *Uygarlığın Huzursuzluğu* (1930) adlı eseriyle felsefi kimliğini de pekiştirir. Uygarlık söz konusu olduğunda, "taş atmak yerine küfretmeyi seçen ilk insanın uygarlığın kurucusu" olduğunu söylerdi.

Psikolog olduğu kadar filozof, filozof olduğu kadar da edebî bir şahsiyet olan Freud'un kütüphanesi Shakespeare, Goethe, John Milton, Emile Zola, Mark Twain gibi ünlü yazarların, şairlerin, düşünürlerin eserleriyle doludur. Edebiyata ilgisi ve bu alandaki yeteneği kendisine 1930 yılında Goethe Edebiyat Ödülü'nü kazandırır.

"Bir gün dönüp geriye baktığınızda, mücadelelerle geçen yılların en güzel dönemler olduğunu fark edersiniz."

I. Dünya Savaşı'nın bitiminde Sovyetler Birliği Stalin'in, İtalya ise Mussolini'nin demir yumruk yönetimi altındadır. İlginç bir şekilde ikisi de 1922 yılında başa geçmiştir. Ancak Stalin İkinci Dünya Savaşı'ndan muzaffer çıkarken, Mussolini çoktan kurşuna dizilmiş olacaktır. Nazi Almanya'sının hikâyesi ise bambaşkadır. 1933 yılında Hitler'in Almanya'nın başına geçmesiyle totaliter rejimlerin vahşi çığlıkları Avrupa'yı sarsmaya başlar.

Naziler yönetimi ele geçirdikten sonra Freud'un psikanaliz üzerinde çalışmaları Almanya'da sona erer ve kitapları da Yahudi yazarların açıktan açığa yakılan eserleri arasındadır. Ünlü psikolog acı bir istihzayla, "Nasıl bir gelişme ama! Orta Çağ'da olsak beni yakarlardı, şimdi ise kitaplarımı yakmakla yetiniyorlar," derken, faşizmin amansız yüzünü yine de hafife almış gibidir. Tehlikeyi sezen Salvador Dali, Stefan Zweig, Virginia Woolf gibi sanatçı ve yazarlar, önce Almanya'da, ardından Avusturya'da soydaşlarının başına gelenleri görmesine rağmen hayli ağır hareket eden Freud'a davetiye çıkarırlar.

Naziler Avusturya'yı işgal ettikten bir yıl sonra Alman yetkililer Freud ve ailesinin evini ziyaret eder. Kızı Anna kısa süreliğine Gestapo tarafın-

dan tutuklanır. Nihayet aile yüklü bir kefaret karşılığında Avusturya'dan ayrılma izni alır ve 4 Haziran 1938'de Paris üzerinden Londra'ya ulaşır.

Geride bıraktığı kız kardeşlerinden üçü, Nazi soykırımının kurbanı olacak ve Polonya'daki Treblinka Toplama Kampı'nın gaz odalarında can verecektir. Dördüncü kız kardeş bir iç kanama nedeniyle hayatını kaybederken, erkek kardeş Alexander ise, Almanya'nın Avusturya'yı ilhakından kısa bir süre önce ailesiyle İsviçre'ye kaçacak ve daha sonra Kanada'ya iltica ederek yetmiş yedi yaşında ölene kadar orada yaşayacaktır.

"Tarih eski hataları tekrarlayan yeni insanlardan ibarettir."

Günümüzde televizyon seyredenler, sokaklarda gezinenler, alışveriş merkezlerinde vitrinlere bakanlar; ayakkabılardan giysilere, kozmetik ürünlerden içki reklamlarına kadar her ortamda erotizmin, tutkunun, şehvetin ıslak, yarı çıplak, sarmaş dolaş görüntüleriyle karşılaşıyorlar. Özetle, aradan yüz yıl geçmiş olsa da, Freud'un öngörüleri, tezleri, teorileri, gerek bilinçaltındaki gizlerin modern iletişim dünyasının yaratıcı yöntemleriyle öne çıkması, gerekse insanların İdleri, Egoları ve Süperegoları arasındaki çatışmaların giderek daha da vurgulanmasıyla, hâlâ yaygın bir ilginin odağı olmaya devam ediyor.

Freud birtakım tabulara karşı çıkmaya kararlıydı. O nedenle korkusuzca derinlere inerdi. Çalışmalarının durağan evrelere girmesine izin vermez, onları hep dinamik bir eksende yürütürdü. Her şeyin ötesinde, hayal gücüne ve yaratıcılığa inanırdı. Onu bir dâhi olarak tanımlayanların yanı sıra, bir tür şarlatan olarak görenler de vardı. Ama gerçek şu ki on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Viyana'da başlayan bu hareket, günümüzde hâlâ canlılığını koruyor ve her yöne doğru gelişmesini sürdürüyor.

"Acı çeken hasta için ölüm aslında bir kurtuluş sayılır."

Freud'un son eseri *Hz. Musa ve Tektanrıcılık,* 1939 yılında yayınlanır. O sırada sürekli puro içmenin sebep olduğu ağız kanseri de etkisini giderek arttırmaktadır. 1923'ten itibaren geçirdiği bir dizi operasyon sonucunda neredeyse dilsizleşen Freud, artık topluluk önünde konuşamaz hale gelmiştir. Kanserin yol açtığı şiddetli ağrılara daha fazla dayanamayan Freud, kendisi gibi psikolog olan büyük kızı Anna'nın karşı çıkmasına rağmen, doktoru Max Schur'un da onayı ve desteğiyle aldığı morfinle, İkinci Dünya Savaşı'nın patlamasından üç hafta sonra, 23 Eylül 1939 günü hayatına son verir.

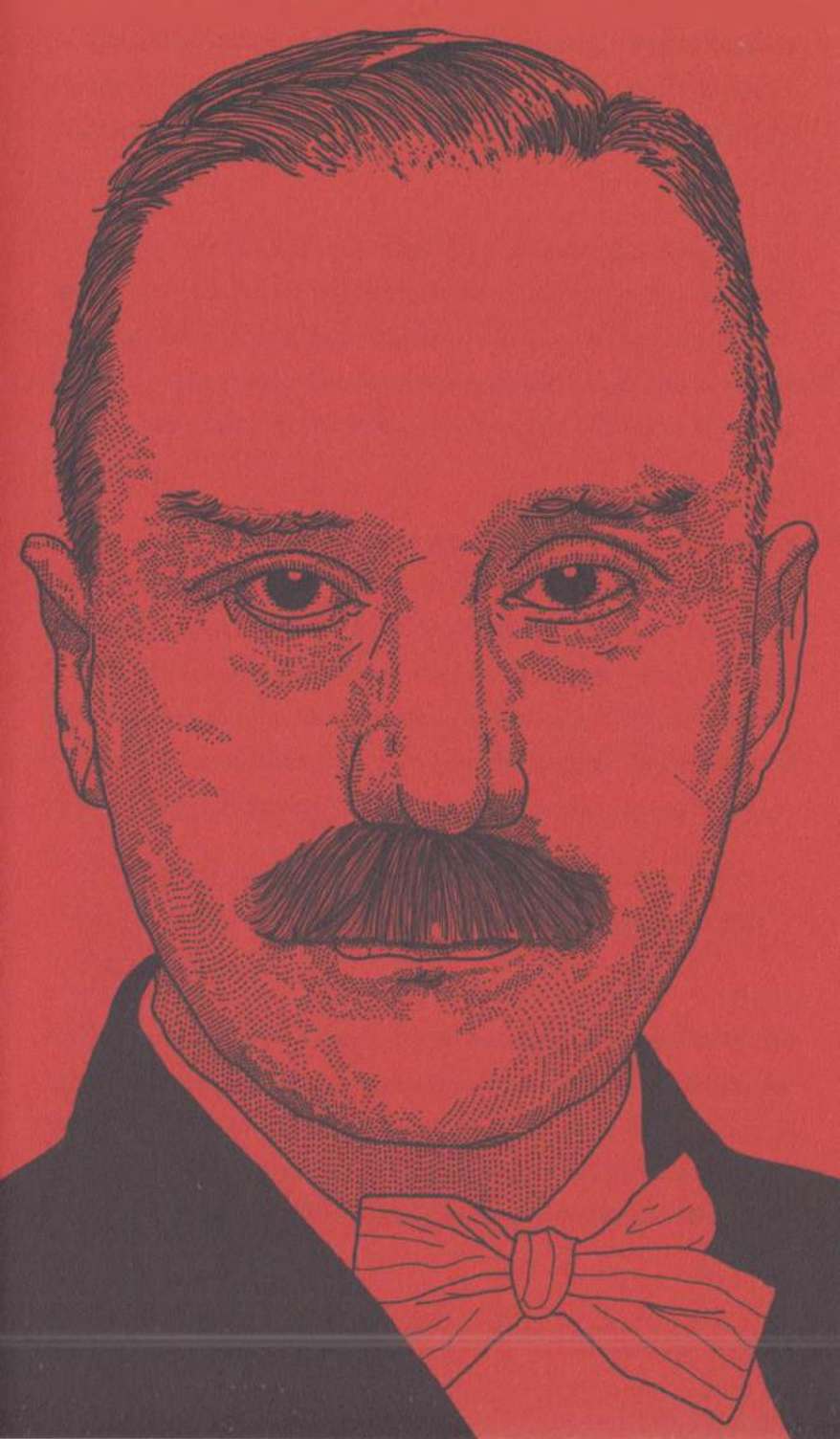
Psikanalizin babası ünlü nörolog Sigmund Freud'un bedeni, ölümünden üç gün sonra İngiltere'deki Golders Green Krematoryumu'nda, aralarında ünlü yazar Stefan Zweig'ın da bulunduğu Avusturyalı mültecilerin huzurunda yakılır. Külleri, Viyana'dan Londra'ya gelirken yanında getirmiş olduğu antik bir Etrüsk vazosunda ebedî istirahate terk edilir. Vazo, oğlu Ernst tarafından tasarlanıp babasının anısına dikilen üçgen prizma şeklinde ince uzun bir sütunun tepesine oturtulur. Sütunun üstünde ise sadece bir isim ve iki tarih vardır:

Sigmund Freud, 1856-1939

Thomas Mann
Hayatın Değil Sanatın Mükemmelliğini Seçen Yazar

"Yalnızlık, içimizde özgün olanı, cesur ve şaşırtıcı güzelliği, şiiri ortaya çıkarır. Ama aynı zamanda bunun aksini de ortaya çıkarır: sapkın, gayrimeşru ve saçma olanı."

Takvimler 6 Haziran 1875 gününü gösterirken, Almanya'nın kuzeyinde, Hamburg'a yüz kilometre mesafede gotik mimarisiyle göz kamaştıran küçük bir liman kenti olan Lübeck'te bir erkek çocuğu dünyaya gelir.

Senatör, belediye başkanı ve varlıklı bir tüccar olan baba Thomas Johann Heinrich Mann, oğluna da kendi isimlerinden biri olan Thomas adını verir. Annesi Julia Bruhn da Silva ise Güney Amerika'dan Almanya'ya göç etmiş olan Katolik bir ailenin kızıdır. Ancak küçük Thomas, babası gibi bir Lüteriyen, yani Protestan Hıristiyan kilisesinde vaftiz edilir.

Lise yıllarına kadar Lübeck'te yaşayan Thomas, on beş yaşındayken babasını kaybedince ailesi ile birlikte Münih'e gider ve üniversiteyi orada okur. Aslında edebiyata ve gazeteciliğe ilgi duyarken, ilginç bir şekilde ilk iş olarak bir sigorta şirketinde çalışmaya başlar. Bir yandan da tanınmış bir satirik derginin kadrosuna katılır. Üniversitede ekonomi, tarih, edebiyat gibi konularda eğitim alan Thomas, özellikle Alman filozof ve yazarlar Goethe, Nietzsche ve Schopenhauer'in etkisinde kalır.

"Kitaplarda hiçbir zaman kendimizden başka bir şey bulmayız. Ne tuhaftır ki bu bize büyük bir haz verir ve yazarın bir dâhi olduğunu söyleriz."

Thomas ilk romanı üzerinde çalışmaya başladığı sıralarda henüz yirmi üç yaşındadır. Yazımı üç yıl sürecek olan *Buddenbrooks* adlı eser 1909 yılında yayınlanır. Birkaç kuşağı kapsayan, "aile destanı" diye de tanımlanabilecek roman türünün en etkileyici örnekleri arasında olan bu eser, genç Thomas'ı Nobel Ödülü'ne götüren yolun ilk taşlarını dö-

şemiştir diyebiliriz. Romanda olaylar, Napolyon Savaşları'nın ardından 1814 yılında kurulan Alman Konfederasyonu'nun en gözde kentlerinden Hamburg'da geçer. Bu varlıklı şehrin yönetiminde söz sahibi olan zengin bir ailenin üç nesil boyunca nasıl zirveden sıradanlığa düştüğünü anlatan yazar aslında otobiyografik özellikler taşıyan bir hikâye anlatır okurlarına. Orhan Pamuk'un *Cevdet Bey ve Oğulları* adlı ilk eseri ve Necip Mahfuz'un *Kahire Üçlemesi* gibi yine "aile destanı" türünün ünlü örnekleri arasında yer alan romanların, içerik ya da tarz bakımından Mann'ın *Buddenbrooks* adlı eserini çağrıştırdığı görülür.

"Bir yazar için yazmak eylemi, başka insanlar için olduğundan daha zordur."

Tristan ve *Tonio Krüger* adlı iki novella ile yazma serüvenine devam eden Thomas Mann, otuz yaşına geldiğinde zengin bir sanayicinin yirmi bir yaşındaki kızı Katia Pringsheim ile evlenir. Aslen Yahudi olan Katia daha sonra Lüteriyen mezhebine geçecek ve çiftin on dört yıl içinde üçü kız, üçü erkek altı çocukları olacaktır.

Venedik'te Ölüm (1912) yazarın en çok tartışılan eserlerinden biri olmuştur. Eserin kahramanı Gustav von Aschenbach ellili yaşlarda bir yazardır. Münih'teki hayatının durağanlığından sıkılıp uzun bir yolculuğa çıkar ve kader onu Venedik'e sürükler. Kendisiyle aynı otelde kalan Polonyalı bir ailenin on iki yaşındaki oğlan çocuğuna âşık olan Aschenbach, karmaşık duygular içinde kıvranarak ölümcül bir çaresizliğe kapılır. Yaklaşık kırk yıl sonra Vladimir Nabokov da, İngilizce öğretmeni Hubert'in on iki yaşında bir kıza beslediği saplantılı aşkın hikâyesini kaleme alır. Kendisinin çocuk yaşlarda yazlıkta tanışıp âşık olduğu bir kızdan esinlenerek yazdığı *Lolita* adlı eser başlangıçta şiddetli tepkiler almış ve hatta

yasaklanmış olsa da sonraları bir edebiyat şaheseri olarak nitelenmiş ve edebî çevrelerce kabul görmüştür. Ancak Thomas Mann için durum biraz farklıdır. Zira yazarın gençlik yıllarında tuttuğu güncesinde diğer erkeklere ilgi duyduğunu belirtmiş olması, *Venedik'te Ölüm* ile aslında bir iç hesaplaşma süreci yaşadığı izlenimini uyandırır.

Venedik'te Ölüm'ün Türkçe baskısının önsözünde yazarın şu sözlerine yer verilir:

> "Almanya'nın savaştan yenik çıkacağı ulus olarak bilincimize öyle kazınmış, hafızalarımıza öylesine yerleşmişti ki bunun doğuracağı sonuçlardan korktuğumuz kadar başka hiçbir şeyden korkmuyorduk.
>
> Bu yazdıklarımın talihsiz bir rastlantı sonucu oğullarımın eline geçmesi halinde onların bir tür milliyetçilik gururuyla, herhangi bir ayrım yapmadan beni doğrudan gizli polise ihbar etmek zorunda kalacağını düşünmem, sanırım içine düştüğümüz felaketin ve yaşadığımız ikilemin ulaştığı derin boyutu anlatmaya yeterli."

Mann, aynı yıl ailesiyle birlikte İsviçre'nin Davos kentine taşınır ve bir süre de orada yaşarlar. 1924 yılında yayınlanan *Büyülü Dağ*, İsviçre Alplerindeki bir tüberküloz sanatoryumunda tedavi gören hastalardan birinin romancıya aktardığı ayrıntıların harmanlanmasıyla, o ortamda yaşanan zihinsel ve ruhsal deneyimleri sunar okurlara.

> "Savaş, barışın sorunlarından korkakça bir kaçıştır sadece."

Joseph Heller, Heinrich Böll, Orhan Pamuk ve daha nice ünlü yazara ilham kaynağı olan Thomas Mann, 1929 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nün sahibi olur.

Yazarın oldukça dengeli ve huzurlu geçen hayatı, Adolf Hitler'in Almanya'da yönetime gelmesiyle tam bir karabasana dönüşecektir. Hitler'in 1933 yılında parlamento *(Reichstag)* binasını yaktırıp suçu komünistlerin üzerine atmasıyla tüm gücü eline geçiren Naziler, artık tümüyle çığırından çıkmıştır. Naziler hakkında yazdığı eleştirilerle dikkatleri üzerine çeken Thomas Mann, *Reichstag* yerle bir olduğunda eşiyle birlikte Fransa'dadır. Oğullarının tavsiyesiyle önce İsviçre'ye geçen Mann ailesi 1939 yılında Amerika'ya iltica eder.

Artık Thomas Mann da "exilliteratur" yani "sürgün edebiyatı" yazarları arasındadır. Marksist yorumlarıyla bilinen oyun yazarı ve şair Bertolt Brecht, Alman yazar, şair ve ressam Hermann Hesse, Bulgar asıllı araştırmacı yazar Elias Canetti, Avusturyalı roman ve biyografi yazarı Stefan Zweig, psikanalizin babası Avusturyalı doktor ve psikolog Sigmund Freud ve Kafka'nın *Dönüşüm* haricindeki tüm eserlerini, yazarın ölümünden sonra gün ışığına çıkarıp yayına hazırlayan Çek yazar ve gazeteci Max Brod... Bu ünlü isimler, Nazi rejiminin işgaline uğrayan topraklardan kaçıp Amerika başta olmak üzere başka ülkelere sığınan düzinelerce sürgün yazarın yalnızca birkaçıdır.

"Hoşgörü, kötülüğe uygulandığında suç olur."

Amerika'da ilk iş olarak Princeton Üniversitesi'nde dersler vermeye başlayan Thomas Mann orada memleketdisi Albert Einstein ile tanışır. Bu iki ünlü Alman'ın hayatında ilginç benzerlikler de vardır. Biri Ede-

biyat diğeri Fizik dalında olmak üzere ikisi de Nobel Ödülü sahibi olan Mann ve Einstein aynı on yıl içinde doğmuş ve aynı yılda ölmüştür. Her ikisi de 1890'larda bir yıl İtalya'da yaşamış, ikisi de Amerika'ya taşınıp Kaliforniya'da yerleşmiş, ikisi de Amerikan vatandaşlığına geçmiştir. Ancak Einstein'dan farklı olarak Mann, Avrupa'ya dönmüş ve hayatının sonuna kadar İsviçre'de yaşamıştır.

Karısı ile birlikte Los Angeles'e yerleşen Mann'ın Avrupa'ya dönüş kararının ardında acı bir düş kırıklığı yatar. Yazar, ABD'de yaşarken BBC'nin Almanya'da takip edilen radyo kanalında Nazizm karşıtı söyleşiler yapmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle biraz huzura erecekken bu kez de Amerika'da baş gösteren ve adını faşist ruhlu senatör McCarthy'den alan Komünizm karşıtı cadı avının kurbanı olur. Haksız yere suçlanan ve mahkemelerde kendini savunmak zorunda kalan Thomas Mann, nihayet 1952 yılında ailesiyle birlikte İsviçre'ye döner.

Bu inişli çıkışlı süreçte yazmaya aralıksız devam eden Mann, *Mario ile Sihirbaz* ve *Lotte Weinbar'da* adlı novellalarından sonra bir başka başyapıtı olan *Doktor Faustus* (1947) ile yeniden okurların karşısına çıkar. Ulusların faşizmin ilkelliğiyle zehirlenmesini konu alan bu güçlü eser, romanın kahramanı mağrur sanatçı Adrian Leverkühn'ün, yaratma gücünü zirveye taşıma uğruna şeytana teslim olmasını hikâye eder.

"Çeşit çeşit aptallık vardır, en kötülerinden biri de parlak zekâdır."

Thomas Mann'ın 1954 yılında yayınlanan *Aldanan Kadın* adlı novellası bir bakıma *Venedik'te Ölüm*'ün dişil karşılığı olarak algılanabilir. Novellanın kahramanı Rosalie, otuzlarında bir kızı ve üniversite çağında

bir oğlu olan dul bir kadındır. Olayların akışı içinde, oğluna İngilizce dersleri veren genç bir Amerikalıya âşık olur. Yaşlanmanın eşiğindeyken yüzüne renk gelmeye başlayan, adeta tekrar gençleşen Rosalie, kadınlığını yeniden hissetmenin mutluluğunu yaşamaktadır. Ancak bu kısa maceranın ikinci ve son baharı olacağından habersizdir. Kim bilir, belki de Thomas Mann, ölmeden önce tamamladığı bu son eserle *Venedik'te Ölüm*'e bir tür nazire yapmak istemiştir.

Venedik'te Ölüm ve *Aldanan Kadın* novellaları, Mann gibi Nazi zulmünden kaçmaya çalışan ve sonunda Brezilya'da intihar eden ünlü yazar Stefan Zweig'ın *Bir Kadının Hayatından 24 Saat* adlı novellasını da anımsatabilir okurlara. Ancak Zweig hikâyenin kendisine odaklanıp çok sade ve akıcı bir üslupla yazarken Thomas Mann hikâyelerine şiirsel tasvirler ve felsefi dokunuşlarla uzun yorumlar eklemeyi tercih eder.

"Kendini tanıdığında hiç kimse tam eski kendisi olarak kalamaz."

Mektuplar Hermann Hesse – Thomas Mann adlı kitabın önsözünde İsviçreli edebiyat eleştirmeni Otto Basler'in her iki yazarın da yakın arkadaşı olduğundan bahsedilir. Bir gün dostlarını evine davet eden Basler, evin ön kapısına gelen Thomas Mann'ı, Alman şair, tarihçi ve filozof Schiller'in şu sözleriyle karşılar: "Ne değerli ve sadık bir misafir! Ondan daha iyisi henüz bu eşikten adımını atmadı." Thomas Mann bir anlığına duraksar, adımını basamaktan geri çeker ve muzipçe karşılık verir arkadaşına. "Yani, sevgili dostum Hermann Hesse'nin içeride olmadığını mı söylüyorsunuz?" "Hayır, içeride," der ev sahibi, "Ama o diğer kapıdan girdi."

Aradan yıllar geçer ve Thomas Mann, Hermann Hesse'ye yetmiş beşinci yaş günü vesilesiyle yazdığı mektubunu şöyle bitirir: "Hoşça kal! Bize hayallerin, oyunun ve teselliisinin bahşedildiği gözyaşı vadisi yolculuğunun sevgili, sadık yol arkadaşı, hoşça kal!"

"Sanat bir bakıma, içinden ruhun hayata akıtıldığı hunidir."

Ünlü yazar her ne kadar edebiyat dünyasındaki dostlarına karşı alçak gönüllü ve olumlu bir tavır takınsa da çevresiyle ilişkilerinin pek de iyi olduğu söylenemez. Fotoğraflarına da yansıyan mağrur yüz ifadesi, çevresindeki sıradan insanlarla, hatta kendi ailesinin fertleriyle bile duygudaşlık kurmakta zorlanan biri olduğunu hissettirir.

Psikiyatrist Cecil C. H. Cullander'e göre, Thomas ile kendisinden dört yaş büyük ağabeyi Heinrich'nin 1900-1949 yılları arasında birbirlerine yazdıkları üç yüze yakın mektubu okuyanlar, iki kardeşin arasındaki derin edebî yakınlığı da, ciddi siyasi farklılığı da görebilir. Heinrich Fransızlara ve demokrasiye meylederken Thomas ise katı bir muhafazakâr milliyetçiliği benimser. Zaten Heinrich şakacı, hovarda ve bohem; Thomas ise ahlakçı bir burjuvadır. İkilinin zaman zaman kin, nefret ve kıskançlık duygularıyla zedelenmiş ve bir dönem altı yıllık bir kopuşa yol açmış bir ilişkisi olduğu da öne sürülür.

Biyografi yazarı Andrea Weiss de Thomas Mann'ın, karısı Katia ile "kültürel geçmişi ve ailesinin Münih sosyetesindeki popülerliği" nedeniyle, daha doğrusu babasının ölümünden sonra kaybettiği ayrıcalıklara yeniden kavuşmak için evlendiğini yazar. Yazarın çocuklarıyla olan ilişkileri de hemen her zaman sorunlu olmuştur. İlk kızı Erika, Mann'ın gözdesidir. Bir aktris olduktan sonra ölümüne kadar babasının asistan-

lığını yapacaktır. Oğullarından Klaus ise amcası Heinrich gibi roman yazmaya kalkışır. Aynı zamanda madde bağımlısı ve eşcinsel olan Klaus, babasıyla rekabetin ağırlığını kaldıramayıp hayatına son verir. Mann'ın oğullarından Michael de bilinmeyen nedenlerle intihar eder. Hayatta kalmayı başaran tek oğlu Golo ise babası hakkında iyi duygular beslemediğini gizlemeye ihtiyaç duymaz. Thomas Mann'ın iki kız kardeşi ile ağabeyi Heinrich'in ikinci karısının da intihar ettiğini düşünecek olursak tüyler ürpertici bir aile dramının yıllar boyu sürüp gittiğini görmezden gelemeyiz.

"Ben iki dünya arasında duruyorum. Hiçbirinde güvende değilim ve sonuçlarına katlanıyorum. Siz sanatçılar beni bir burjuva olarak görüyorsunuz, burjuvalar ise beni tutuklamaya çalışıyor... Hangisi kendimi daha kötü hissetmeme neden oluyor, bilmiyorum."

1949 yılında hem Doğu Almanya'dan hem de Batı Almanya'dan Goethe Ödülü alan Thomas Mann, Amerika'da da huzur bulamayınca nihayet Avrupa'ya geri döner ve Zürih yakınlarına yerleşir.

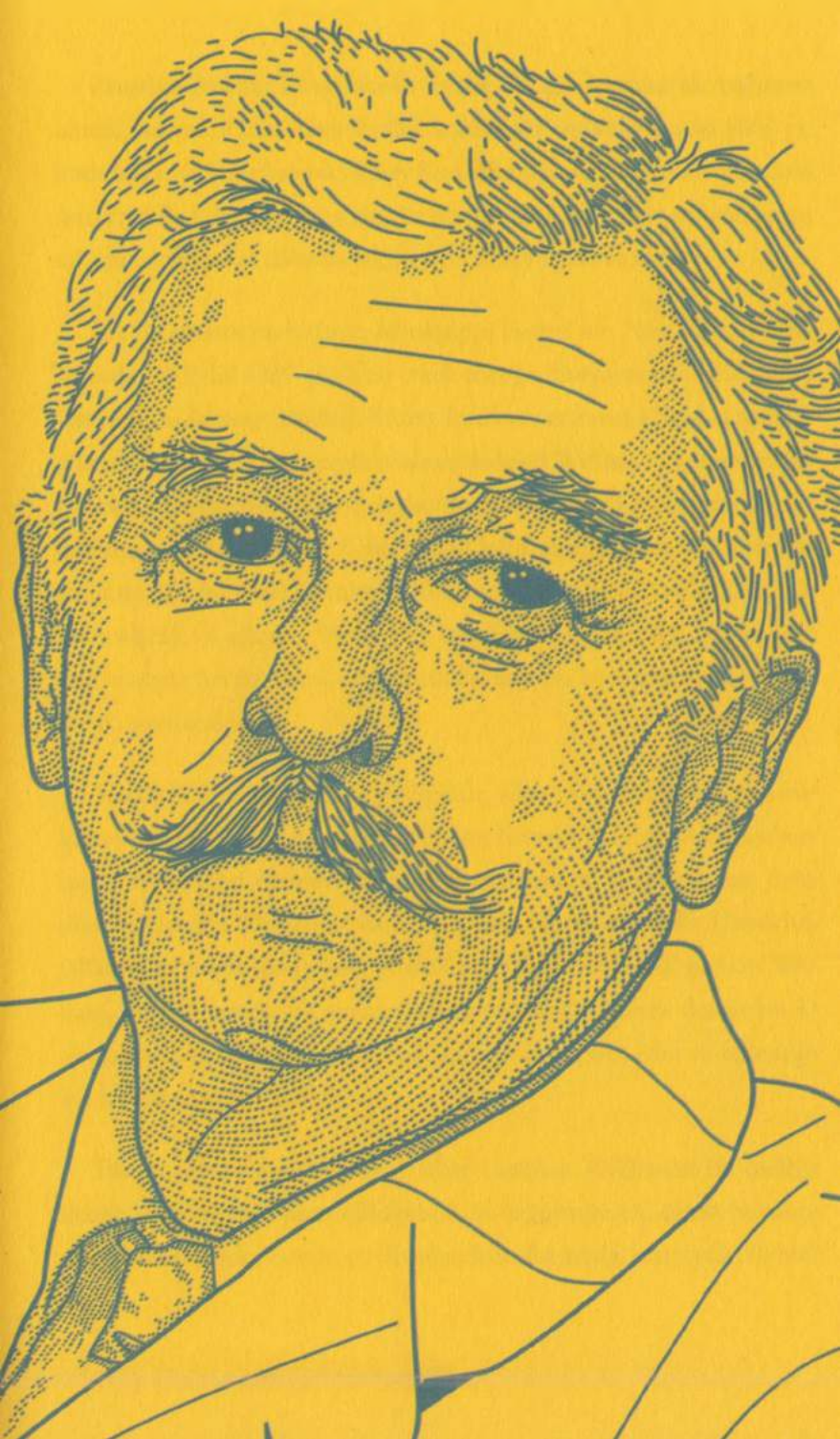
"Bir birey olarak insan yalnızca kendi kişisel hayatını değil, bilinçli ya da bilinçsiz olarak çağının ve çağdaşlarının hayatını da yaşar," diyen Mann'ın kişisel, edebî ve siyasi mücadelelerle geçen fırtınalı hayatı, damar sertliği ve tromboz nedeniyle 12 Ağustos 1955 yılında son bulur.

William Faulkner

Kendisi Suskun, Tek Başına; Romanları Kalabalık, Çığlık Çığlığa...

"Haksızlık ve yalancılık ve açgözlülüğe karşı, dürüstlük ve hakikat ve merhamet için sesini yükseltmekten asla korkma. Eğer dünyanın her yerinde insanlar böyle yapsaydı, yeryüzünün çehresi değişirdi."

Amerika Birleşik Devletleri ile Eyalet birliğinden çıkarak, bağımsız olmak isteyen on bir Güney Eyaleti arasındaki yaşanan çatışma 1861 yılında başlar ve beş yıl sonra Güney Konfederasyonu'nun teslim olmasıyla sona erer. Bu kanlı iç savaşta altı yüz binden fazla asker ölür, milyonlarcası sakatlanır ve geride daha da fakirleşen Güney Eyaletleri kalır.

İşte bu eyaletlerin birinde, Mississippi Eyaleti'nin New Albany kasabasında, 25 Eylül 1897 günü bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Mississippi Üniversitesi İşletme Müdürü Murry Faulkner ve karısı Maud, doğan ilk erkek evlatlarına iç savaşta görev almış dedeleri William'ın adını verirler. Sonraki yıllarda aileye üç erkek çocuk daha katılır. İkinci oğul Jack bir hukukçu ve FBI özel ajanı; üçüncü oğul John, ağabeyi kadar ünlü olmasa da onun gibi bir yazar olacaktır. Dördüncü ve en küçük kardeş Dean ise pilot olacak ve ağabeyi William'ın kendisine hediye ettiği uçağın yere çakılmasıyla henüz yirmi sekiz yaşında hayatını kaybederek ona yıkıcı bir acı yaşatacaktır.

Küçük William beş yaşına geldiğinde, ailesi mütevazı bir hayatın hüküm sürdüğü Oxford kasabasına yerleşir. Ressam ve fotoğrafçı olmalarının yanı sıra birer edebiyat tutkunu da olan annesi ve anneannesi, daha okula gitmeden William'a okuma yazmayı öğretmiştir bile. Çocukluk yıllarını babasıyla kamp kurup balık tutarak ve avlanarak geçiren William, on üç yaşında şiir yazmaya başlar. Ancak İngilizce dersinden D alması nedeniyle lise diplomasını alamadan okulu terk eder ve dedesinin bankasında çalışmaya başlar.

İlk gençlik yıllarında giderek içine kapanan William'ın bu özelliği ileride çok ünlü bir yazar olduğunda da değişmeyecek, ömrü boyunca münzevi bir yaşam tarzını tercih edecektir. Bu arada, satışı yüz elli bini

aşan bir roman yazmış olan dedesine beslediği hayranlık, aile içinde dinlediği hikâyeler ve şiire olan merakı, William'ı edebiyat dünyasına gitgide daha çok yaklaştırmaktadır.

"Bugün dünyanın herhangi bir yerinde yaşayıp da ırk veya renk nedeniyle eşitliğe karşı olmak, Alaska'da yaşayıp kara karşı olmak gibidir."

Boyu yeterince uzun olmadığı için Amerikan ordusuna kabul edilmeyen William, Kanada'daki İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde pilot olmak üzere yetiştirilir ancak hiçbir savaşta fiilen görev almaz. Kanada'dan dönünce Mississippi Üniversitesi'ne özel öğrenci olarak kaydolsa da kısa bir süre sonra fikir değiştirip New York'a gider. Büyük bir kitabevinde tezgâhtar olarak çalışmaya başlar fakat mesai saatlerinde okuduğu için işine son verilir. Oxford kasabasına dönüp üniversitenin posta idaresinin müdürü olarak çalışma imkânı bulan William, bu kez de dikkatsizlik ve disiplinsizlik nedeniyle kınama cezası alınca posta idaresinden istifa edip bir atölyede marangoz olarak çalışmaya başlar.

"Yazar, heceleri kâğıda geçirmeye başlamadan çok önce, gözlem yapmaya başladığında yazar olur."

Bir ara da New Orleans'a giden William, para kazanmak için içki kaçakçılarına yardımcı olmaya, mallarını bir yerden ötekine taşımaya başlar. İçki kaçırırken tanıştığı bir kadının aracılığıyla, orada yaşayan yazar Sherwood Anderson'la tanışması hayatında bir dönüm noktası olur. O yıllarda Amerikan edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olan Anderson'ın teşvikiyle yazdığı bir deneme, yine onun desteğiyle basılır.

Genç yazar yola çıkmıştır artık. *Soldier's Pay* (Askerin Ödülü) adlı romanıyla Amerikalı yazarlar listesine adını yazdırır (1926). Güney eyaletlerinde geçen roman, I. Dünya Savaşı'ndan dönen askerlerin artık ait olmadıkları sivil dünyada yaşadıkları yabancılaşma duygusunu etkileyici bir üslupla ele almaktadır. Ne yazık ki vatandaşı oldukları ülkenin her fırsatta, yeryüzünün her köşesinde savaşmaktan bir türlü vazgeçmeyişi nedeniyle bu tema daha yüzlerce Amerikalı yazar tarafından işlenecektir.

Sivrisinekler adlı ikinci roman (1927), New Orleans'ın edebiyat çevresine yönelik bir taşlama niteliğindedir ve yazarın sanatsal bağımsızlığının ilanı olarak da okunabilecek bir eserdir.

Faulkner'ın üç yılda beş defa yeniden yazdığı *Ses ve Öfke* adlı ünlü romanı ise 1929 yılında yayınlanır. Romanda, karmaşık bir olay örgüsü içinde bilinç akışı da dâhil çeşitli edebî teknikler kullanılarak bir ailenin trajedisi anlatılır. Bir ailenin dağılışı üzerinden toplumsal düzenin çürüyüp yozlaşmasına odaklanan bu eser, gerek Modern Amerikan edebiyatının gerekse 20. yüzyılın en önemli romanlarından biri kabul edilir.

> "Şunu anladım ki yaşamanın her türlüsüyle yazmanın her türlüsü arasında aşılmaz bir uçurum uzanır... Yaşayabilenler yaşar, yaşayamamanın acısını çekenler de bu acıyı yazarlar."

William'ın gençlik aşkı Estelle Oldham ilk kocasından boşanır boşanmaz, iki eski sevgili 1929 yılının Haziran ayında evlenirler. Eşinin ilk evliliğinden olan oğlu Malcolm da onlarla birlikte yaşamaya başlar. Dört yıl sonra da Jill adını koydukları bir kızları olur. İlk evlendiğinde ailesini geçindirmek için itfaiyecilik yapan Faulkner, bir sonraki işinde, yani Mississippi Üniversitesi'nin enerji santralinde kömür kürerken, ak-

şam saatlerinde de bir köşeye çekilip yazmaya devam eder. "Bir defterim bir de kurşunkalemim vardı. Kömür brülöründe rahat bir yere kıvrılır, sabaha karşı dörde kadar her gece bir bölüm yazardım," demişti sonraları. "Eğer bir gün zengin olursam, uğultu olsun diye odama ufak bir dinamo kurduracağım."

Faulkner, altı haftada yazıp bitirdiği *Döşeğimde Ölürken* adlı eserinde trajikomik bir hikâyeyi ele alır. Bu romanda, aile reisi sayılan bir annenin ölümüyle geride kalan yoksul ailenin beş çocuğu, analarının vasiyetini yerine getirmek için tabutunu çok uzaklara taşımak zorundadır. Çocukların her birinin farklı sorunları vardır ve zorlu, maceralı, sürprizli bir yolculuk uzanır önlerinde.

Faulkner'ın bir sonraki romanı *Kutsal Tapınak* ise Mississippi'li üniversite öğrencisi bir kızın tecavüze uğrayıp kaçırılmasını konu alan ve "gerçek kötülüğün doğasını inceleyen" güçlü bir eserdir.

> "Yok olmaya mahkûm bir dünyanın üzerindeki son sesler, ev yapımı bir uzay gemisini fırlatmaya çalışırken daha şimdiden nereye gidecekleri konusunda kavga eden iki insanın sesi olacaktır."

Faulkner yine paraya muhtaç olduğunda, çocuğunun babasını bulmak için Alabama'dan Mississippi'ye yürüyen bir hamile kadının hikâyesini anlattığı *Ağustos Işığı* adlı romanını beş bin dolar karşılığında bir yayınevine satmak ister, ancak alıcı çıkmaz. Çaresiz kalan yazar, çözümü çok uzaklarda, Hollywood'da bulur. Neredeyse yirmi yıl sürecek olan bu serüvende, her paraya sıkıştığında Hollywood'a gidecek ve ünlü oyuncuların rol aldığı filmlerin senaryolarını yazacaktır.

Faulkner Los Angeles'e gittiğinde, sinema dünyasının parlak ışıklarından uzakta, Culver City kasabasında, aylık kirası otuz dolar olan küçük bir evde yaşamayı tercih eder. Sosyal ilişkilerini en aza indirdiği o günlerde çalışırken içki içmeyi de bırakır ve gece yarılarına kadar yazmayı sürdürür. O yıllarda birlikte olduğu bir dostuna, "yazarlığın bir formülü olmadığını" söyleyecektir. "Yerel bir olaya, tanınmış bir yüze ya da yapılmış bir şakaya verilen ani tepkiyle yazmaya başlarım ve sonra da hikâyenin kendi kendine ilerlemesine izin veririm. Ben de peşinden gider ve olanları yazarım."

"Ne yazacağınız hakkında önceden düşünerek fazla vakit kaybetmeyin. Hemen yazmaya koyulun, yoksa hiçbir zaman başlayamayabilirsiniz."

Faulkner, doğduğu toprakları andıran, hayatı boyunca terk etmediği Oxford'a benzeyen, "Jefferson" ve "Yoknapatawpha" adını verdiği iki sanal kasaba inşa etmiştir eserlerinde. Sonraları, Faulkner'dan etkilenen Marquez de *Yüzyıllık Yalnızlık* adlı romanını kaleme alırken doğup büyüdüğü Aracataca'nın yerine o toplumun tüm öğelerini barındıran bir mikro-kozmosu, yani Maconda'yı yaratmıştır hayalinde.

Dünya edebiyatında Flaubert, Joyce, Balzac, Dickens, Dostoyevski ve Tolstoy'un eserlerini okumayı seven yazar, Amerikan edebiyatında ise en çok Thomas Wolfe, Hemingway ve John Steinbeck'i beğendiğini söyler. Kendi eserlerindeki karakterlere nasıl bu denli alışılmadık ama uygun adlar koyabildiği sorulunca da onlara kendisinin isim vermediğini iddia ederek, "İsimlerini bana kendileri söylüyor," der.

Faulkner'ın okunması en zor eserlerinden biri de üç yılda yazdığı *Absalom, Absalom!* adlı romanıdır. 1936 yılında yayınlanan bu eser, İç Savaş öncesinde, sırasında ve sonrasında Amerikan Güneylisi üç ailenin yaşadıklarını konu alır. Diğer Faulkner romanları gibi *Absalom, Absalom!* da Güney'in tarihini alegorik bir üslupla ele alır; babasının kurduğu imparatorlukla savaşan asi bir evlattan söz ederken İncil'deki Kral Davut ve üçüncü Absalom'un hikâyesine de gönderme yapar.

"Yazarın tek sorumluluğu sanatına karşıdır. İyi bir yazarsa amansız olacaktır. Bir hayali vardır onun. Öylesine acı çekiyordur ki, kurtulmalıdır ondan. Kurtulana kadar huzur bulamaz. Her şeyden vazgeçer: Onur, gurur, edep, güvenlik, mutluluk... O kitabı yazmak için hepsinden vazgeçer..."

Faulkner'ın bir diğer ünlü eseri de *Snopes* ailesi üzerine yazacağı üçlemenin ilk cildi olan *Köy* (*The Hamlet*) romanıdır (1940). *Köy*'ü yıllar sonra, henüz Türkçeye çevrilmemiş olan *Kasaba* ve *Malikâne* izleyecektir.

İkinci Dünya Savaşı'nın etkisinden olsa gerek, 1945 yılına gelindiğinde Faulkner'ın pek çoğu tükenmiş olan kitaplarının yeni baskıları yapılmamaktadır. Yaşamını sürdürmek için pek de hoşlanmadığı Hollywood'un kapısını bir kez daha çalar münzevi yazar. Ancak roman yazma tutkusunu yine de yitirmemiştir: Bu kez gururlu bir zenciyi linç edilmekten kurtaran bir beyaz çocuğun hikâyesini kaleme alır. 1948 yılında yayınlanan *Intruder in the Dust* (Toza Bulanmış Adam) onu özleyen okurlarını hayli etkilemiş olacak ki *Kutsal Sığınak*'tan sonra en çok satan eseri olur kısa sürede.

Yıl 1949. Mississippi'de sıcak, güneşli bir günün erken saatleri. Yer Faulkner'ın evi. Telefon çalar. Kendisi hiç telefona çıkmadığı için karısı Estelle konuşur arayan kişiyle. Sonra her zamanki gibi kızını okula götürür Faulkner. Kasabadaki dostlarıyla ayaküstü muhabbet eder, öğle saatlerinde evine dönüp biraz çalışır. Ardından arka bahçedeki odunları kırar ve sıradan bir günün akşamında hep yaptığı gibi içkisini yudumlamaya başlar. Oysa sabah eve telefon eden adam, karısına Faulkner'ın Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldığını duyurmuştur.

"Modern Amerikan romanına yaptığı özgün ve güçlü sanatsal katkı" nedeniyle verilen ödülünü almak için kızıyla birlikte Stockholm'e giden Faulkner, 10 Aralık 1950 günü kürsüden şöyle seslenir tüm dünyaya:

> "İnsanın yalnızca varlığını sürdüreceğine değil, egemen olacağına da inanıyorum. O tüm yaratıklar arasında sınırsız ifade yetisine sahip tek varlık olduğu için değil; bir ruhu - merhamet, fedakârlık ve tahammül yeteneğine sahip bir ruhu - olduğu için ölümsüzdür. Şairin, yazarın görevi bu şeyler hakkında yazmaktır."

Faulkner o sıralarda Oxford'un bir ucunda karısı ve kızıyla büyük beyaz bir evde yaşamaktadır. Atları, domuzları, inekleri, köpekleri, kedileri vardır etraflarında. Nobel Ödülü sayesinde eline geçen paranın bir kısmıyla daha geniş topraklar satın alıp çiftliğini büyütür. Ancak hayatının en büyük bölümünü, "ufak bir posta pulu kadar vatan toprağı" diye tanımladığı kasabada geçirecektir.

Dünya çapında kazandığı ün, sosyal hayattan hiç hoşlanmayan Faulkner için sıkıntılı günlerin de habercisidir. Bundan böyle evde oturup yanından hiç ayırmadığı piposunu doldurmak yerine, ilgi duymadığı

toplantılara katılması ya da Dışişleri Bakanlığı'nın kültür elçisi olarak birçok ülkeyi ziyaret etmesi gerekecektir. Japonya'ya yaptığı bir gezi sırasında edebiyata meraklı gençler ve eleştirmenlerle buluştuğunda, çağdaş Amerikan Edebiyatı hakkında ne düşündüğü sorulur ünlü yazara. O da bu konuda bilgisi olmadığını söyler ve şöyle devam eder: "Zira ben tam anlamıyla bir edebiyat adamı değilim. Yazın dünyasındaki adamları tanımıyorum. Ben bir çiftçiyim, bir taşralıyım ve yazmaktan zevk alıyorum."

Sıradan sohbetlerden çok sıkılır Faulkner. Tanıştırıldığı biriyle bir saat boyunca hiç konuşmadan yan yana oturabilir. Ya da yakından tanımadığı kişilerin sorularına birkaç kelime ile cevap verip yeniden susabilir. Zaten kendisi hakkında kimin ne söylediğine ya da düşündüğüne aldırdığını gören de olmamıştır. Hele eleştirmenlerin yazılarını asla okumaz. Hatta bir defasında, Faulkner uzmanı kabul edilen bir edebiyatçı kendisiyle görüşmek için çok uzaklardan Oxford'a gelip randevu bile alamadan kasabadan ayrılmak zorunda kalmıştır.

"Bir roman yazarken en ateşli olduğunuz anda ara vermelisiniz. Hikâyeyi yakaladığınızı bildiğiniz ve istediğiniz gibi geliştiğini gördüğünüz an durmak için en uygun zamandır. Bu haliyle bırakın ve ertesi gün tekrar bakın."

Faulkner 1958 yılında Virginia Üniversitesi'nde konuk öğretim üyesi olur. Orada da, etrafta görünmektense odasına çekilip romanları üzerinde çalışmaya devam eder. Türkçeye henüz çevrilmemiş olan son eserleri *The Town* (Kasaba) ile The *Mansion* (Malikâne) gibi eserlerinde biraz daha yumuşak bir üslup benimsemiştir. Sanki çevresindeki insanlara hoşgörüsü artmış gibidir.

Ölümünden kısa bir süre sonra Pulitzer Ödülü'nü de kazanacak olan ve henüz Türkçeye çevrilmeyen *The Reivers* (Yağmacılar) ile okurlarına veda eder Faulkner. Uzun yıllar çevirmenliğini yapan yakın dostu eleştirmen Maurice Coindreau şöyle diyecektir ölümünden sonra:

"Otuz beş yıl boyunca ıstırap içindeki karakterlerinin bütün dertlerini çeken romancının kalbi birden duruverdi. O, Hemingway ya da Marilyn Monroe gibi ölemezdi – Faulkner'ın ölümünde soru işaretleri yoktu. Güzel, basit, temiz bir ölümdü – tam lâyık olduğu gibi."

Yaşar Kemal
Gölgesinde Dünyayı Ağırlayan Çınar

"Dünya on binlerce çiçekli bir kültür bahçesidir, her çiçeğin ayrı bir rengi ve kokusu vardır. Bir çiçeğin koparılması bir rengin bir kokunun yok olmasıdır. Tek dile, tek renge kalmış bir dünya hapı yutmuştur."

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Anadolu'nun Doğu illerini Ruslar işgal etmiştir. İşte o yıllarda, asırlardır Van Gölü yakınlarındaki Muradiye ilçesinde yaşayan Luvan aşireti güneye doğru göç etmek zorunda kalır. Gencecik bir kız olan Nigâr ve kocası çiftçi Sadık Efendi, uzun bir göç süreci içinde önce Diyarbakır'a sonra da Adana yakınlarındaki Osmaniye'ye ulaşıp Hemite köyüne yerleşirler. Tarihi tam olarak bilinmese de tahminen 1923 yılının Ekim ayında ailenin bir erkek çocuğu olur. Adını Kemal Sadık koyarlar. O tarihte Kemal'in annesi Nigâr on yedi, babası Sadık elli yaşlarındadır.

"Bir dil bulacağız her şeye varan. Bir şeyleri anlatabilen... Böyle dilsiz, böyle düşmanca bölük pörçük dolaşmayacağız bu dünyada."

Evde hep Kürtçe konuşulur. Ancak Hemite köyünde Türkmenler yaşamaktadır. Böylece evde Kürtçe, sokakta Türkçe konuşmayı öğrenir Kemal. Bir gün kurban kesilirken kazayla kayan bıçağa hedef olan sağ gözü görmez olur. Bu acı olaydan bir yıl sonra da babası katledilir oğlunun gözü önünde. Sadık Efendi bir kan davası yüzünden, hem de besleyip büyüttüğü bir genç tarafından öldürülmüştür cuma namazını kılarken.

O tek gözünün önünde katledilen babasının ardından ağıtlar yakar Kemal. On yıla yakın bir süre dili tutulur, sonra da kekemeliği sürüp gider. Yaşadığı köyde okul yoktur, bu yüzden okumayı da öğrenemez. Bir gün köye gelen bir satıcının elindeki bir kâğıda bir şeyler karaladığına takılır o sol gözü. Bu nedir diye sorar, bu yazıdır der büyükleri. O an kafaya koymuştur Kemal, okumayı da öğrenecektir yazmayı da. Ne yapar eder, okumayı öğrenir. Yazmayı da... Hem öyle bir öğrenir ki bütün dünya onun yazdıklarını okur yıllar sonra.

"Bizi düşünmeye alıştırmamışlar. Üstelik de düşünmeyelim diye ellerinden geleni yapmışlar. Düşünmeye çalışanları da hep öldürmüşler."

Kemal on altı yaşına geldiğinde evini, köyünü, oğluna çok düşkün annesini terk eder ve tek başına yollara düşer. Bir köyden ötekine durmadan yürür, büyük şehre gidebilmek için. Nihayet bir gece Adana'nın tren istasyonuna ulaşır ve hayatında ilk kez elektrikle ışık saçan bir lamba görür. Artık hayat mücadelesi resmen başlamıştır. Önüne çıkan her işte çalışacaktır bundan böyle. Bir çiftlikte kâtiplik, bir köy okulunda öğretmen vekilliği, pamuk tarlalarında ırgatlık, çeltik tarlalarında kontrolörlük, biçerdöver işletmenliği, traktör sürücülüğü yapar. Ne var ki dik başlıdır Kemal, gittiği her yerde hak arar, adalet arar, girdiği işlerden kısa sürede atılır bu yüzden. En sonunda bir matbaada, dizgide kullanılan kurşun harfleri temizlemeyi öğrenir ve böylece basın yayın dünyasına mütevazı bir giriş yapmış olur. Hem de bu sayede önce ünlü ressam Abidin Dino'nun kardeşiyle, ardından da kendisiyle tanışır.

Kemal bir yandan çalışırken, bir yandan da ilk kitabını hazırlamaktadır. *Ağıtlar* (1943) onun ilk basılı eseridir. Çukurova ve Toroslardan derlediği ağıtlar ona ün kazandırmasa da, devletin sakıncalılar listesinde bir yer kazandıracaktır. Tıpkı Sabahattin Ali ya da Nâzım Hikmet gibi, o da istihbaratçıların kayıtlarına geçmiştir artık. Bundan böyle her yazdığı mektup sansürden geçecek, adına yollanan mektuplar ya meçhul bir nedenle yollarda kaybolacak, ya da önce okunup sonra teslim edilecektir. Askerliği de zor geçer Kemal'in. Terhis olduktan sonra da iş bulmakta zorlanır. En sonunda, kaderin hoş bir cilvesiyle, bir kütüphanede çalışma fırsatı çıkar karşısına. Adeta soluk soluğa okur genç adam. Dostoyevski-

ler, Tolstoylar, Balzaclar, Stendhaller... Ve elbette Sabahattin Aliler, Sait Faikler ve daha niceleri...

"Bir toplum hoşgörüsü kadar güçlü, sağlam, haklıdır. Zulmü kadar zalim zayıftır. Irkçılık ise en korkunç hastalıktır."

1950 yılında komünizm propagandası yapmaktan bir yıl hapis yatan Kemal Sadık, en sonunda İstanbul'a gelir ve Cumhuriyet Gazetesi'nde çalışmaya başlar. İlk iş olarak da, Abidin Dino'nun da önerisiyle adını Yaşar Kemal olarak değiştirir. On iki yıl boyunca makaleleri ve röportajları yayınlanır gazetede. Sonra, Çukurova öykülerinden oluşan *Sarı Sıcak* (1952) kitabının yayınlanmasıyla hayatı bambaşka bir yöne evrilir.

Yeni adıyla Yaşar Kemal o yıl, Abdülhamid'in baştabibi Jak Mandil Paşa'nın torunu ve devrin en büyük finans kuruluşlarından Osmanlı Bankası'nın genel müdürünün kızı Thilda (Tilda) Serrero ile tanışır. Tilda İngilizceyi, İspanyolcayı ve Fransızcayı çok iyi bilen bir İspanyol Yahudisidir. Aynı yıl evlenirler ve büyük bir aşkla sevdiği karısını 2001 yılında kaybedene kadar, tam yarım asır aynı hayatı, aynı değerleri, aynı duyarlıkları paylaşırlar. Tilda kocasının tam on yedi romanını yabancı dillere çevirip onun bir dünya yazarı olmasına destek olur ve adını Raşit Gökçeli koydukları manevi evlatları ile birlikte dillere destan bir ömür geçirirler birlikte.

Sıra artık yıllardır üzerinde çalıştığı ünlü esere gelmiştir. "*İnce Memed*'siz bir Yaşar Kemal, Türk edebiyatı düşünülemediği gibi; onun edebî yolculuğunda da parıltılı bir başlangıçtır bu romanı" der Feridun Andaç, *Yaşar Kemal – Bir Ömür Edebiyat* adlı kitabında. Ve "Orada, onun geçip gittiği yerin, kültürler kavşağının ilk izlerini bulursunuz. Sözün kurucu gücünü, dilinin saydamlığını..." diye devam eder yorumuna.

"İnce Memed'i lise ikideyken okudum," der Selim İleri, *Edebiyatımızda Sevdiğim Eserler Kılavuzu* adlı eserinde. "Bu romanın konusunu mu sevdim, olay örgüsünü, gerilimini mi; yoksa dili, anlatımı, söyleyişi ve yalçın hüznünü, yalnızlığını mı? Sanki hepsi birbirinin içine geçmiş gibiydi," diye devam eder.

"1923-1953 yılları arasında Toros dağlarında yüz elliden fazla eşkıya dolaşırdı. Hikâyesini ettiğimiz İnce Memed bunlardan biridir" diye başlar bu dev eser.

Ve hep Çukurova'yı anlatır Yaşar Kemal. Öyle bir anlatır ki, okurken orayı görmüş gibi değil, top top bulutlarıyla, killi toprağıyla, keskin tuzuyla, sık çalılarıyla orada bizzat yaşamış gibi olur insan:

"Toros dağlarının etekleri ta Akdeniz'den başlar. Kıyıları döven ak köpüklerden sonra doruklara doğru yavaş yavaş yükselir. Akdeniz'in üstünde daima, top top bulutlar salınır. Kıyılar dümdüz, cilalanmış gibi düz killi topraklardır. Killi toprak et gibidir. Bu kıyılar saatlerce içe kadar deniz kokar, tuz kokar. Tuz keskindir. Düz, killi, sürülmüş topraklardan sonra Çukurova'nın bükleri başlar. Örülmüşçesine sık çalılar, kamışlar, böğürtlenler, yaban asmaları, sazlarla kaplı, koyu yeşil, ucu bucağı belirsiz alanlardır bunlar."

Bu başyapıt daha sonra bir diziye dönüşecek, ardından üç adet *İnce Memed* romanı daha gelecektir. Uluslararası bir üne kavuşan bu eseri beyaz perdeye aktarmak ister ünlü İngiliz yönetmenlerden Sir Peter Ustinov. Ne var ki kendi gölgesinden bile ürken devlet kurumları bu girişimi de engeller. "1977 ve 1978 yıllarında İsveç'teydim. Ecevit de iktidardaydı. Onun gücü bile yetmedi *İnce Memed*'in senaryosunu onaylatmaya"

diye yakınır Yaşar Kemal. "Ondan sonra filmi Yugoslavya'da çektiler kendi bildikleri gibi..."

"Dünyanın bütün kötülüklerine başkaldır, bazen senin iyiliğin başkasının kötülüğüne de olabilir. Kendi iyiliğine de başkaldır."

On iki yıllık bir serüvenden sonra, kendi ifadesiyle "*Cumhuriyet* gazetesinden atılan" Yaşar Kemal, bu sayede romanlarına çok daha fazla vakit ayırabildiğini, neredeyse on yılda on roman yazdığını söyler bir söyleşide. Bu eserlerin en önemlilerinden biri de *Demirciler Çarşısı Cinayeti* (1974) adlı eseridir. Bu romanda Derviş Bey'le tanışır okurları. Eskiyle yeniyi, değişimle statükoyu adeta benliğinde taşır Derviş Bey. Ceplerinin kenarları sırma işlemeli, mavi çuha bir şalvar giyer hep. Ama üstüne de en pahalı kumaşlardan, özel dikim son moda bir ceket geçiriverir.

"Yurtlarını bırakmış, evlerini bırakmış, ulu Toros'un yamaçlarından, çam, kiraz, itburnu çiçeklerinin arasından inerek geliyorlardı. Kırgına uğramışlardı. Yüzyıllardır zulme uğramışlardı. Ve ormanı kesiyorlardı. Üç yılda, beş yılda bir dönümlük, iki dönümlük toprak çıkarıyorlardı ormandan, kan, emek, her karışında bir avuç alın teri... Ve göç başladı Toros'tan ovaya azar azar, sonra yığınlarca. Sıtmadan, sinekten öldüler, ölmeyenler yarıcı, yanaşma oldular."

İnce Memed, Ağrı Dağı Efsanesi, Yılanı Öldürseler, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yer Demir Gök Bakır... Bu romanların hepsi Çukurova'yı anlatır. Tıpkı Joyce'un hiç durmadan Dublin'i, Marquez'in doğup büyüdüğü Aracatana'yı ya da Faulkner'ın Mississippi'de yaşadığı yoksul Oxford kasabasını anlattığı gibi. İbn-i Haldun'un ifadesiyle, "Coğrafya kaderdir," ne de olsa...

"Ama onun anlattığı Çukurova bizim bildiğimiz Çukurova mıdır?" diye sorar, eleştirmen, yazar, yayıncı Semih Gümüş. "Yaşar Kemal bizim bildiğimiz Çukurova'yı değil, yalnızca kendi yaratıcılığının ürünü olan Çukurova'yı anlatır, gerçeği de kendisinde yaşayan gerçektir."

Deniz Küstü adlı romanıyla birlikte Çukurova'dan İstanbul'a taşınır Yaşar Kemal. Artık Ağrı Dağı, Çukurova, Toroslar geride kalmış, büyük kentler devri başlamıştır. Bir cinayetle başlar Deniz Küstü. Ve ölümler birbirini kovalar. İstanbul'un çetin yaşam koşullarından bir türlü kurtulamayışın hikâyesidir bu roman.

"Koşarcasına, sağlıcakla kal demeden, oradan ayrıldı Zeynel. Aksaray geçidinin altından geçip kıyıya, Yenikapı'ya indi, deniz usuldan dalgalanıyordu. Çakılların üstüne oturdu. Yağmur daha bütün hışmıyla veriştiriyordu. Karşıda adalar ışıklarını yakmışlar, denize salmışlardı."

Bundan böyle romanlarında geçmişi değil günceli ele alacaktır usta yazar. "Peki, roman nasıl yazılır?" diye soranlara ise şöyle yanıt verir:

"Yazar bindiği atın dizginini bir çeker iki çeker, at başını almış gitmişse artık onu yenemez. Bir konu ne istiyorsa, ne kadar olacaksa yazar onun istediğini yerine getirmek zorundadır."

Kuşlar da Gitti adlı romanı ise yine Yaşar Kemal'e özgü derin duyarlılığı yansıtan bir eserdir. Bir zamanlar Taksim Meydanı'nda, sonraları Beşiktaş Çarşısı'nda, Beyazıt Meydanı'nda ya da İstanbulluların en çok dolaştığı yerlerde, üç kuruşa kafesteki kuşları azat ederdi insanlar. Onlar da kanatlarını kullansın, özgürlüğe kavuşsun diye. Kim bilir, belki de kendilerini de bir kafese kısılmış gibi hissettikleri için. Sonra o kuşları deniz kıyısında,

Florya'da yakalardı gençler, o üç kuruşun bir kısmını geri kazanabilmek için. Sonradan bu âdet de yok olup gitti diğer yaşam tarzları gibi.

"Belki bir yerlerde, bir köşelerde, kuş alıp salıverecek kadar yüreği yufka birkaç insan kalmıştır, kim bilir, belki..."

Ünü çoktan ülkesinden taşmış, dünyaya yayılmış olan Yaşar Kemal, Türkiye'den aldığı ödüllerin yanı sıra birçok uluslararası ödülün de sahibidir. Çeşitli ülkelerden nişanlara ve ikisi yurt dışında beşi Türkiye'de olmak üzere, yedi fahri doktorluk payesine layık görülmüştür.

1973 yılında da Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilir. Ancak, henüz yalanlanmayan bir rivayete göre, İsveç'te yaşayan Kürt soydaşlarından bazıları, bu ödülün Yaşar Kemal'e verilmemesi için ciddi çaba harcamış, kulis faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Belki de böyle insanlar için söylenmiş bir sözü vardır büyük yazarın: "İnsan evrende gövdesi kadar değil yüreği kadar yer kaplar."

Bir süre Türkiye İşçi Partisi'nde görev yapan Yaşar Kemal, 1977-78 yıllarında İsveç'te geçirdiği dönem hariç, hayatının büyük bölümünü eşi Tilda ile birlikte İstanbul'da geçirmiştir. P.E.N. Yazarlar Derneği'nin bir üyesi olan Yaşar Kemal, bir ara *ANT* dergisinin bir ekinde çıkan yazısı nedeniyle on sekiz ay hapse mahkûm edilir ve Danıştay kararı ile serbest bırakılır. 1995 yılında da bir Alman dergisinde yayınlanan makalesi yüzünden yirmi ay hapis cezası alacak, ancak bu ceza da ertelenecektir.

"Tilda benim arkadaşımdı. Dostumdu. Kardeşim, kardeşten de öte bir şeyimdi. Edebiyat konuşurduk, siyaset, felsefe. Biz elli yılı böyle geçirdik. Konuşarak."

"Bu defa da benden önce davrandı," dediği karısı Tilda'yı 2001 yılında kaybeder Yaşar Kemal. Yalnızlığa dayanmak güçtür. Bu defa da onu yakın

çevresindeki edebiyatseverlerden Ayşe Semiha Baban'ın varlığı avutacaktır. Eski Kültür Bakanlarından Cihad Baban'ın yeğenidir Semiha Hanım. Önemli yükseköğrenim kurumlarında, sivil toplum örgütlerinde yöneticilik yapmış değerli bir aydın, duyarlı bir insandır. Yaşar Kemal, hayatının son dönemini 2002 yılında evlendiği Ayşe Semiha Baban ile geçirecektir.

Bir süre daha yazmaya devam eden Yaşar Kemal'in son eseri *Tek Kanatlı Kuş* 2013 yılında yayınlanır. Ancak sağlığı giderek bozulan yazar, Çapa Tıp Fakültesi'nde bir süre tedavi görse de, doğanın hükmünden kurtuluş yoktur. Yaşar Kemal 28 Şubat 2015 günü hayata, dostlarına, okurlarına veda eder. Türk romanının büyük ustası, Zincirlikuyu'daki kabrine, ebediyen birlikte olmaları umuduyla Tilda Kemal'in yanına defnedilir.

Her çileyi çekmiş, her yoksunluğu yaşamış, ama umudunu hiç yitirmemiş bir çınardır o. "Umutsuzluk tutsaklığın gıdasıdır. Umutsuzluk köleliğin anasıdır. Umutsuzluk yüreğin yıkımıdır," diye düşünmüştür hep.

Nitekim ölümünden altı yıl önce, Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nün kendisine verildiği 4 Aralık 2008 günü yaptığı konuşmanın son iki cümlesi de, usta yazardan okurlarına bu yönde bir mesaj, anlamlı bir mirastır:

> "Ben hiçbir zaman karamsar olmadım. Beni okuyanlar da karamsar olmasınlar."

Kendi hayatına uğramayan o mutlu sonları yakalayıp hikâyelerine bağışlayan Jane Austen... Kadınların yazdığı kitaba itibar edilmeyeceğini bildiklerinden erkek isimleriyle edebiyat dünyasına girmek zorunda kalan Brontë Kardeşler... Yazıyı, köyüne gelen bir çerçiden öğrenen büyük yazar Yaşar Kemal... Dünyayı vatanına hasretle terk eden Nazım Hikmet...

Yazdıklarıyla Yaşayanlar 2, ruhunuza dokunan büyük yazarların eserleriyle iç içe geçmiş hayatlarını anlatıyor. Hasan Saraç, okuma serüveninde yazarlarla kurduğu dostluğa okurlarını bir kere daha dahil ediyor.

Altını çizdiğiniz cümlelerin sahiplerini yakından tanımak, hikâyelerinin hikâyelerini dinlemeye devam etmek ve büyük yazarların hayatlarına şahit olmak için *Yazdıklarıyla Yaşayanlar 2* doğru bir kitap.

ISBN 978-975-2468-80-1
9 789752 468801
portakal
www.portakalkitap.com